

Dr. Gyekiczky Tamás
Eljárásjogi alaptanok – a polgári eljárás

**(A jegyzet a Debreceni Egyetem Tudományegyetemi Karok Állam-, és
Jogtudományi Kara Igazgatásszervező BSc képzésének hallgatói számára
készült.)**

Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK)

Kossuth Kiadó

Debrecen, 2007.

A kötetet lektorálta:

Dr. Drexlerné Dr. Karcub Edit, bíró, Kollégiumvezető

Hajdú – Bihar Megyei Bíróság, Debrecen

© Dr. Gyekiczky Tamás

DEENK Kossuth Kiadó, Debrecen

TARTALOMJEGYZÉK

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE	4.old
BEVEZETŐ	5.old
1. Az eljárásjogok helye és szerepe a modern jogrendszerekben	6.old
2. Polgári eljárásjogunk és az Európai Unió polgári eljárásjoga	17.old
3. A polgári peres eljárás	25.old
4. A polgári nem-peres eljárások	34.old
5. Határidők a polgári eljárásjogban	42.old
6. A mulasztás és az igazolási kérelem	48.old
7. A kézbesítés szabályai	52.old
8. A polgári eljárások megindítása	63.old
9. A jegyzőkönyv	69.old
10. A képviselő	75.old
11. Eljárási cselekmények	82.old
12. Eljárási képesség	85.old
13. Hatáskör, illetékesség és joghatóság	89.old
14. A polgári eljárások költségviselésre vonatkozó szabályai	101.old
15. A bizonyítási eljárás alapkérdései a polgári peres eljárásban	112.old
16. Okiratok és okirati bizonyítás a polgári perben	120.old
17. Akadályok a polgári peres eljárásban	129.old
18. A polgári perben hozott bírói határozatok sajátosságai	141.old
19. A közigazgatási per néhány sajátossága	151.old

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

1. Jogszabályok rövidítése

Pp. A Polgári Perrendtartás. 1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról.

Ket. A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény

Áe. Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény

Ptk. A Magyar (Nép)Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről szóló 1959. évi IV. törvény.

Csjt. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény

Btk. A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény

Gt. A gazdasági társaságokról szóló 2006. évi IV. törvény

Vht. A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény

tv. Törvény

tc. Törvénycikk. (1945 –ig a törvények elnevezése)

tvr. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának törvényerejű rendelete

BH. A Legfelsőbb Bíróság Határozata

2. Intézmények rövidítése.

LB. Legfelsőbb Bíróság

LÜ. Legfőbb Ügyészség

IM. Igazságügyi Minisztérium

MT. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa

BEVEZETŐ

A jegyzet témája az eredeti szándékok szerint a polgári eljárások és a közigazgatási hatósági eljárás összehasonlítása lett volna. A jegyzet címét így adtuk meg a hallgatónak, s így szerepel a tantervben. Amikor azonban el kezdtem írni, kiderült, a Magyar Közigazgatási jog – Általános rész címet viselő tankönyv (Fazekas Mariann és Ficzer Lajos szerkesztésében) a bemutatni kívánt témakör egy részét tartalmazza, a hallgatók számára feldolgozható módon foglalkozik a közigazgatási hatósági eljárással. Ennek köszönhetően a jegyzetben a „maradványra” összpontosítottunk, a polgári eljárások bemutatására és csak utalunk a közigazgatási jogi tankönyv megfelelő fejezeteire. Ugyanakkor jelentős terjedelem szabadult fel, amit azonban – belátva a tárgy célját és a rendelkezésünkre álló óraszámot – nem használtunk ki.

Második évfolyamát kezdi meg karunk új képzése, a felsőoktatás bolognai rendszerébe illeszthető igazgatásszervező BA szak. A szak tervezésekor merült fel egy olyan tantárgy kidolgozása, amely nem csak a közigazgatás területén alkalmazandó közigazgatási eljárásjogokat mutatná be, hanem tágabb perspektívát nyújtva, az eljárásjogok családjára adna kitekintést. Az eljárás jogokban alkalmazott intézmények megismerésével segít megérteni a közigazgatási eljárásjog belső szabályrendszerét, intézményeinek egyedi, vagy – ellenkezőleg – az eljárásjogokhoz tartozó generális tulajdonságait. A feladatra az összehasonlító módszertan, tartalmilag pedig a polgári eljárások tűntek legalkalmasabbnak. E megfontolásokból jegyzetünk az összehasonlítani kívánt jogterületek egyik ágát, a polgári eljárásokat mutatja be – tegyük hozzá, a pedagógiai célok eléréséhez szükséges terjedelemben. Az összehasonlítás másik területe a már idézett kitűnő tankönyvben található.

Mivel egyetemi jegyzetről van szó, hallgatóinknak kell elvégezni a két jogterület aprólékos és alapos az összehasonlítását. Nekik maguktól kell – hajtva a felfedezés örömétől – pontról pontra haladva megfejteni és megérteni az összehasonlítás eredményeként feltáruló azonosságokat, és eltéréseket. Bízunk abban, ez sikerülni fog nekik, mert gondolkodásra és problémafeltérésre orientáló jegyzetet írtunk. Természetesen az összehasonlítás szempontrendszerét előadásainkon alaposan feltárjuk, hiszen segítség és helyes módszertani ismeretek nélkül nem várható el a hallgatótól a megértés és korrekt témafeldolgozás.

Jegyzetünk digitális formában kerül kiadásra. Ez azt jelenti, hogy a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtára (DEENK), valamint részlege, a jegyzetkiadással foglalkozó Kossuth Egyetemi Kiadó, digitális formában tárolja szerverén a kéziratot és a hallgatók vagy letöltik azt, vagy nyomtatás és fűzés után kezükbe veszik a szöveget. Ennek a kiadási formának költségei töredékei a hagyományos kiadáshoz képest. Előnye azonban nemcsak gazdasági, hanem pedagógiai, mivel a jogszabály módosítások vagy a pedagógiai kritikák hatására átdolgozott új kézirat szinte azonnal fogyaszthatóvá válik. Ezért a szerző már most arra kér minden hallgatót, olvasót, felhasználót, hogy a szöveggel szembeni (bármilyen okból fakadó) kritikáját juttassa el hozzá. Nyitottak vagyunk mindenre, így a tanulás vagy értelmezés során felmerülő újabb fejezetek, jogesetek beiktatására, vagy elhagyására, esetleg más mondanivaló (stílus) követésére. Kérjük, mindezt jelezzék a szerzőnek. Mivel a jegyzet a tavaly megindult oktatásunk első évfolyamának harmadik szemeszterében kerül oktatásra, minden kritika segít majd a következő évfolyamok hallgatóinak.

1. Az eljárásjogok helye és szerepe a modern jogrendszerekben

Bevezető: Eljárások és eljárásjogok

A jogirodalomban évtizedek óta vitatott az eljárások és az eljárásjogok fogalma. A probléma tisztázásához először azt kell vizsgálnunk, mit szabályoz az eljárásjog, valamint az eljárásjog szabályozásának tárgya milyen sajátosságokkal rendelkezik.

Általánosan elfogadott, hogy az eljárásjogok a különböző jogalkalmazó – nem ritkán jogot létrehozó – szervezetek működését szabályozzák. A különböző szervezetek működése emberi cselekvések sorozatából áll össze, az eljárások tehát ezen emberi cselekvések láncolatát, egymással összefüggő rendjét, rendszerét jelentik. Az eljárásjog így a jogalkalmazó szervezetben tevékenykedő emberi magatartásokat szabályozza.

A szervezeti működés nem csak a szervezetben tevékenykedő emberek magatartásának sorozata, hanem a szervezetnek, mint egész rendszernek a környezettel folytatott „párbeszéde”. Az eljárások a szervezet egésze és a társadalmi környezet között kialakuló kapcsolatrendszereket alakítják, ezért elmondható, az eljárásjogok a különböző jogalkalmazó és jogot alkotó szervezetek és környezetük kölcsönhatását szabályozzák.

Az eljárások többnyire valamilyen cél elérésére irányulnak, meghatározott rendben zajlanak. Ezért az eljárások többnyire szervezeti – társadalmi célokhoz kötődnek, vagy éppen ezeket valósítják meg.

Az eljárások a modern társadalomban a jogi szabályozás tárgyai, s a fejlődés eredményeképpen ma már az eljárásjogok rendszeréről beszélhetünk. A bírói szervezet működése a perrendtartások, a földhivatal szervezete a földhivatali eljárásokról szóló jogszabály tárgya. Ezek mellett a jog a belső szervezeti működést külön is szabályozhatja, pl. a bírósági ügyvitel (BÜSZ), vagy az elektronikus cégeljárás rendjének előírásával.

Jogtudományi felosztás szerint a kontinentális jogrendszerekben éles különbséget teszünk az eljárásjog és anyagi jog között. Amíg az anyagi jog a jogrendszer alanyainak az adott jogrendszer keretében biztosított jogainak és kötelezettségeinek szabályösszessége, tág értelemben az eljárásjog – a római jogra visszavezethető módon -- az anyagi jog érvényesítésének eszköze. Az eljárásjogok azonban önálló – az anyagi jogokra vissza nem vezethető -- jogokat és kötelezettségeket teremtenek, s e szabályok maguk nélkülözhetetlenek az anyagi jog érvényesítésében. Így például, ha a fél nem él igazolási kérelemmel a keresetindításra nyitva álló anyagi jogi határidő elmulasztása miatt már nem tudja jogát semmilyen eszközzel sem a jövőben érvényesíteni.

A társadalomtudomány gondolkodóit évszázadok óta foglalkoztatta a “nagy titok”, a jog által szabályozott eljárások társadalmi összefüggésének, jogi logikájának leírása és megértése. Ezért az eljárások és eljárásjogi szabályok bemutatásánál az eljárásjogi szakirodalom mellett támaszkodhatunk a

társadalomtudomány – a szociológia, filozófia, társadalomtörténet, néprajz – művelőinek munkásságára.

Az elméletek sok szállal kötődnek ahhoz a jogrendszerhez, mely az elemzések anyagát szolgáltatta. Ennek köszönhetően az angolszász jogrendszerből kiinduló kutatások eredményei, nem mindig és nem mindenben fogadhatóak el a kontinentális jogfejlődés (német, francia) intézményeit ismerő kutató számára. Nem lebecsülendő nehézséget okoz számunkra az a tény, hogy a különböző jogrendszerek eltérő tartalmakkal töltötték fel az eljárásokat és eljárásjogokat leíró tudományos fogalmakat.

A következőkben néhány irányzat rövid ismertetésére vállalkozunk, s szándékunk a fontosabb, a tudománytörténetet leginkább jellemző gondolatok ismertetése.

1. Az eljárások, mint a jogfejlődés alapjai. Horváth Barna jogszociológiájának néhány tézise

Az ismertetést egy magyar, de nem Magyarországon tevékenykedő jogtudós (jogszociológus) Horváth Barna témánk szempontjából fontos munkásságának bemutatásával kezdjük. Horváth *Jogszociológiájában* az eljárások fogalmát az általa megfigyelt angolszász jogrendszer alapján, az angolszász jogelméleti hagyományok felhasználásával alakította ki. E hagyomány szorosan kötődik a római jogból az angolszász jogba átemelt **processzuális jogszemlélethez**. Lényege, hogy a magánjog területén jogsérelmet szenvedő fél csak akkor fordulhat jogvédelemért a bírósághoz, ha a bíró – vagy az állami autoritás más képviselője – ezt külön megengedi, azaz az angolszász jogi hagyomány szerint amennyiben ún. write-ot kap. Horváth Barna szerint az angol jogrendszer a write megadásának eljárásából fejlődött ki, ezért a bírói eljárások a jog lényegét, a jogi rendszer magvát képezik. A write nemcsak meghatározta a felperesi jogérvényesítés összes feltételét, hanem átléphetetlenül szigorú korlát volt. Aki átlépte a formálisan előírt, write-ba foglalt előírásokat, ugyanúgy pervesztes lett, mint aki hosszabb – rövidebb per után elutasító ítéletet kapott. Mindez azt jelenti, a write kiadásának eljárási szabályai – szélesebb értelemben az eljárás joga – meghatározták az anyagi jogosultságot (anyagi jog), annak **előfeltételévé** váltak. Amennyiben ugyanis a fél a bíróság előtti jogérvényesítésre lehetőséget kapott, számíthatott anyagi joga elismerésére (létezésére), a write hiánya pedig kizárta ezt.

Horváth Barna tisztában volt azzal, hogy a jogi eljárások jóllehet szervezeten (esetről esetre átvitt meghatározott rend alapján) zajlanak le, csak a történelmi idő előre haladásával rendeződtek szervezeti keretek közé. Ezért – fogalmaz – az *eljárás fejlődése az eljárási apparátus kiképeződése azonos jelentésű a társadalom előrehaladó szerveződésével*.¹ A bonyolultabb eljárások kialakulása, felépülése, elfogadása és jogi hagyománnyá válása elválaszthatatlan

¹HORVÁTH, Barna *Jogszociológia* OSIRIS Kiadó. Budapest, 1995. 324. old.

a társadalom fejlődésétől, valamint az eljárásokat lebonyolító apparátus – bírói, bírósági szervezet – egyre terjedelmesebb kiépülésétől.

A folyamat kezdete, eredete az “ősi jog” korszakára nyúlik vissza. A történeti fejlődést most nem ismertetve, utalnunk kell azokra a szociál-antropológiai kutatásokra (H.S. Main)² melyek pontosan megrajzolták az eljárási intézmények önálló kiépülését. Horváth Barna szerint – támaszkodva Main kutatásaira -- az *eljárás fejlődése önnön tagolódásában és felhalmozódásában rejlik*, ezért az eljárási intézmények kialakulását történetileg fokozatos, és egyre komplexebb önszerveződő folyamatnak tekintette.

A napjainkra eljárási komplexumokká terebélyesedett intézmények kezdetben különböző “mesterséges” szabályokban (pl. a házassági akadályok művileg létrehozott rendszerében, az örökösödési rendben, a képviselő, a jogi személyiség, a perfüggőség szabályaiban) jelentek meg. Rendszerre szerveződésüket az egyre szakszerűbbé váló apparátus mellett döntő módon elősegítette a modern állam, és a modern állam társadalomszervező szükséglete. Mindez a modern kapitalizmusban következett be, amikor a jogfilozófia a szuverén államot nemcsak modern jogállamnak mutatta be, hanem olyan államnak, *ami megfelelt a modern racionalizmusból, felvilágosodásból, polgári forradalomból, modern kapitalizmusból... keletkező szükségleteknek.*³

Horváth Barna – korának érzékeny tudósaként – észlelte az eljárásokra (általa „processzusok”-nak nevezett) és az eljárásjogra ráépülő apparátusok (bürokráciák) társadalomtörténeti veszélyét. A modern kort – utalva akár a szocialista, akár a nem szocialista módon szervezett társadalmakra – *Tervtársadalomnak* nevezte el, ahol a *semmi más nem számít mérvadónak, csak a társadalmi szükséglet kielégítés legjobb tervének kivitelezése*. A Tervtársadalom széles igényrendszere a működtető apparátusokat rendkívüli módon megterheli, ezért azok túlfeszítik az eljárásokban rejlő társadalomszervezési lehetőségeket. Mindennek következménye, hogy a helyzet *az eljárási apparátus túlterheltsége következtében...felidézi az eljárási apparátus hanyatlásának rémét*⁴, ezért beindítja az apparátus *irracionálisra* épülő túlélési mechanizmusait. A túlélési lehetőséget pedig a bürokrácia a **tűlszabályozásban** látja.

A Tervtársadalomban a komplex rendszerbe szerveződő eljárások szorosan kapcsolódnak a bürokráciához, a modern társadalomban egyik a másik nélkül nem működik és nem működtethető. A bürokratikus szerveződés “hanyatlása” elvezethet a processzuális intézmények megmerevedéséhez, feleslegessé válásukhoz, sőt diszfunkcionális működésükhöz. A diszfunkcionalitás az eljárások társadalmi hatékonyságának, értelmének, szociáltechnikai (a társadalom vezérlésében jelentkező) nyereségének csökkenésében jelentkezik.

Ideális esetben – írta Horváth Barna -- a társadalom fejlődésének az eljárási apparátus csökkenő mértékű növekedése felel meg. Amennyiben 1000 kereskedelmi ügyletre egy per esik, úgy 100.000 ügyletre nem száz, hanem 50.

²MAINE, H.S. *Az ősi jog* GONDOLAT. Budapest, 1988.

³HORVÁTH, Barna *Jogszociológia*. Id. mű 328. old.

⁴HORVÁTH, Barna.... Id. mű uo.

*Az eljárási apparátus szociáltechnikai nyeresége éppen ebben a megtakarításban rejlik. Nos a bürokrácia ennek az optimális viszonynak hátrányokkal járó megzavarását, vagyis az eljárás szociáltechnikai szempontból felesleges növekedését jelenti. Így az eljárásban elburjánzó élősködővé válik, mely a jogtételek túltermelésében, áttekinthetetlenségében, a jogbizonytalanságban, a szervezeti apparátus túldimezionálásában, az eljárás irracionalizálódásában ragadható meg.*⁵

Kézenfekvő megoldás: fel kell számolni az elburjánzott apparátust, vissza kell nyesni a bürokráciát. Ez azonban Horváth Barna szerint nem megoldás, mert az eljárási apparátus megszüntetése nem a szabadsághoz, hanem a szolgálathoz (szabályozatlansághoz, az eljárások hiányához) vezetne. Az általa szolgálathoz mondott állapot a jogfejlődés visszavonásával jár együtt, hiszen a bürokrácia éltető eleme – az eljárások burjánzó rendszere – maga a jog keletkezésének, működésének, és értékrendszerének világából táplálkozik. Az eljárásból – erkölcsből, szokásból, konvencióból – mindig csak az és annyi válik joggá, ami és amennyi betagozódik a legfejlettebb eljárási apparátusba. – írta.⁶ A jog tehát történetileg, szociológiailag, logikailag és axiológiailag az eljárás teljesítménye...Azonban az eljárás túlfejlődése, túlnövekedése, túlhatásossága, túlszabadsága, sőt túlkölcsönössége is aláássák az eljárás és a jog tartós, folytonos fennmaradását. ... Az eljárás a szabadság és a társadalmi kényszer egymáshoz rendelése, szemléleti egységbe való összekapcsolódásukra szolgáló technikai eszköz. – foglalja össze Horváth Barna következtetéseit.⁷

Az eljárások a jog forrásaiként meglehetősen rugalmasak. Léteznek technikai jogkövetkezményekkel létező eljárások, valamint ún. szigorú eljárások. A technikai következményekkel rendelkező eljárások a jogi lehetőségek és szükségszerűségek kombinációinak egyszerű hordozói. A szigorú eljárások a szükségszerűségek és lehetőségek többszörös kombinációival jellemezhető jogi helyzetekhez vezetnek. Minden eljárásnak és joghelyzetnek – mondja – a jogkövetkezménye egy diffúz esély, amely az eljárás minimumát képezi. Összefoglalóan azonban Horváth Barna úgy véli, hogy ...az eljárási szemléletmódon belül ... nem is létezik olyan lényegi különbség az alanyi és a tárgyi jog között, amely ne oldódna fel a tétel és az eset diszkrepanciájában.⁸

⁵HORVÁTH, Barna.... Id. mű 331 - 332. old.

⁶A .. társadalmi objektívációk – úgymint gazdaság, harc, hatalom, tudás – egyikénél sem indokolt oly mértékben a joggal való generikus azonosítás, mint az eljárás esetében. Ezek az objektívációk jóllehet bekerülnek az eljárás illesztékeibe, s magába az eljárásba is, azonban mindig csak az eljáráson keresztül jutnak érvényre. Amennyiben maguk az említett objektívációk képezik a jog keletkezés-, érték-, vagy ismeretalapját, úgy az eljárás jogforrás gyanánt csupán abban az értelemben előzi meg ezeket, hogy a jogot csak és kizárólag az eljáráson keresztül alapozhatják meg. Mármost azt, ahogyan az eljárásból ennek a legfejlettebb eljárási apparátussá történő fejlődése révén jog keletkezik, a szociológiai teljesítmény – összefüggés mutatta meg, s ezzel az eljárás a jog közvetlen keletkezési alapjának bizonyult. ... az igazságosság az eljárást társadalmi megvalósulásának elengedhetetlen eszközeként előfeltételezi. Ily módon az eljárás által érvényre jutó igazságosság mutatkozik a jog értékalapjának. HORVÁTH, Barna ... Id. mű 337. és 339. old.

⁷HORVÁTH, Barna...Id. mű 357. old.

⁸HORVÁTH, Barna...Id. mű 351 – 352. old.

2. Az eljárások joga, mint a jogi rendszer rendező elve. H.L.A. Hart jogelméletéről.

A kiváló angol elméleti jogtudós, H.L.Hart "A jog fogalma" című írásában⁹ a jogi rendszert két típusú normarendszerre, egy *elsődleges*, és egy *másodlagos* szabályösszességre osztotta fel. Mielőtt részletesen bemutatnánk főbb gondolatait, hangsúlyozni kívánjuk, hogy a harti elmélet környezete szintén az angolszász jogrendszer, így Hart bizonyos megállapításai, tézisei a kontinentális jogelméletben vitatottak.

Hart az *elsődleges szabályok* alatt azon jogi normák összességét értette, amelyek a jogalanyoktól megfelelő viselkedést, magatartást várnak el. E normák kötelezettségeket határoznak meg a jog alanyainak, cselekvésekre orientálnak, és cselekvésre kényszerítenek. A jog normái által meghatározott kötelezettségek a szabadon megválasztható emberi magatartásokat egy sávra korlátozzák, és az emberek rendszeresen követik e szabályokat. Az elsődleges szabályok jogi normái különböző magatartás mintákat határoznak meg, egyúttal definiálják a helyes – helytelen magatartás összetevőit, valamint normáinak megsértéséhez fűződő szankciókat. E szabályok éppen a szankciók meghatározásával, kialakításával különböznek a pusztán társadalmi szokásoktól. Az emberek azonban nem pusztán a szankciókkal való fenyegetés miatt követik e szabályokat, hanem **belső beállítódásuk révén** kapcsolódnak hozzájuk, modern szóval interiorizálják (belsővé téve, személyiségük alapjává emelve) e normatartalmakat. A normakövetés kontrolja a személyiség Belső és Külső nézőpontjának rendszerén nyugszik, azaz miként látja, miként értékeli az egyén csoportjában saját viselkedését, és miként látja másoknak (a csoport többi tagjának) e szabályokhoz való viszonyát.

Hart szerint a *másodlagos szabályok* arra orientálnak, hogy a jogalanyok bizonyos keretek között, bizonyos cselekvésekkel, valaminek a megtételével elsődleges szabályokat vezessenek be, szüntessenek meg, avagy régebbi elsődleges szabályokat módosíthassanak. A másodlagos szabályok tehát nem érintik az elsődleges szabályok lényegét, tartalmát, összetevőit, szankcióit, csakis ezek társadalmi bevezetését, mondhatnánk érvényesítését, alkalmazását szabályozzák. Ehhez a másodlagos szabályok megalkotóit a közügyek területén hatalommal kell felruházni, másképpen fogalmazva a legitim erőszak kényszerének gyakorlásával történhet a normák elfogadtatása. Szó nincs tehát belsővé tett, az emberi magatartásokat belülről vezérlő normakövetésről, mint az elsődleges szabályok esetében. A másodlagos szabályok olyan eljárásokra vonatkoznak, amelynek végeredménye a kötelezettség létrehozása, vagy módosítása.

A másodlagos szabályok rendszere, valamint az őket bevezető eljárási rendek történetileg "fejlődtek ki", hiszen a primitív jogrend nem ismerte a változás, vagy az előrelépés, az új szabály bevezetésének önálló eljárási szabályait. Az ősi jogrendszerek statikus, alacsony hatékonyságú, alapvetően elsődleges szabályokat tartalmaztak. Csak a modern jogrendszerekben alakultak

⁹HART, H.L.A. *A jog fogalma* OSIRIS Kiadó. Budapest, 1995.

ki azok a szabályok, amelyek alapján az elsődleges szabályokat az élethez lehetett idomítani. Csak a modern jogrendszerben jöttek létre a változás és az új szabályok bevezetésének szabályai, csak ekkor fogalmazódnak meg az elsődleges szabályok hatályon kívül helyezésének, vagy érvényesítésének eljárási rendjét irányító másodlagos szabályok.

A másodlagos szabályokat feloszthatjuk: elismerési szabályokra (a jogi normák legitimitásnak szabály-együttese) a változtatás szabályaira (annak eljárási rendje, hogy miképpen lehet a legitimnek tekintett szabályokat megváltoztatni), és az ítélkezés szabályaira (amelyek az elsődleges szabályok hatékonyságot biztosítják). Ezen utóbbi csoportba sorolandók azok a szabályok, amelyek alapján eldönthető, ki ítélkezhet, hogyan ítélkezhet, avagy miképpen biztosítható az ítélet végrehajtása.

Hart a kettős szabályrendszert a jogrendszer tagozódásának alapjának tekinti. Az eljárásokra vonatkozó szabályok mint másodlagos szabályok ugyanis önálló, sui generis szabályrendszert alkotnak, s e tény a jogrendszer tagolódásának világos határvonalát húzza meg. Ezért beszélhetünk eljárásjogi, illetve nem-eljárás jogi, ún. elsődleges szabályokról. *(Megjegyezzük: e felfogás alapján egy jogcsoportba kerülhet az eljárásjogi intézményrendszerek két olyan nagy jogrendje, mint a büntető és a polgári eljárásjog; szűkítve a megfogalmazáson: a büntető és a polgári perrendtartás.)* Hart elismeri, minden elsődleges szabály--együttesnek létrejött a maga másodlagos szabályrendszere, ezzel a modern társadalomban az eljárási rendet meghatározó szabály-együttesek kialakításának lehetősége gyakorlatilag végtelen. A harti elmélet egy lehetséges interpretációja szerint az eljárásokat szabályozó norma és szabályrendszerek önálló, szüntelen fejlődő, gyarapodó jogrendet alkotnak.

Hart csodálatos perspektívát villantott fel az eljárás jogászok számára: az eljárásjog(ok)nak önálló jogrendszerbe szerveződő jogi rendjének vízióját. A történeti elemzések azonban rámutatnak: az eljárásjogok elnevezés alatt, a másodlagos szabályok rendszerén belül különböző, történetileg alakuló, a hasonlóság és nem azonosság viszonyát egyaránt felvillantó joganyagot találunk. Amennyiben a Büntető és a Polgári perrendtartások magyarországi történetét, egymáshoz való viszonyukat – röviden – bemutatjuk, eljutunk Hart elméletének korlátaivalhoz.

Magyarország jogtörténetében a XIX. sz. vége, XX. század elejét megelőzően nem beszélhetünk önálló Polgári és Büntető perrendtartásról. Igaz külön -- külön, nem kódex jellegű jogszabályokban -- megtalálhatóak a polgári és a büntető perszabályok, ezek azonban lényegüket tekintve az adott (külön a büntető és külön a polgári ügyek elintézésére kialakult) eljárásokra szabott jogi rendelkezések voltak. Az utak a perrendtartások kodifikációjával úgy tűnt végleg elváltak, de a XX. század ötvenes éveiben, az uralkodó kommunista párt jogfelfogásának megfelelően ismételten felvetődött a polgári eljárásjog és a büntető eljárásjog egyesítésének lehetősége. E törekvéseket jelezte, hogy az MDP Politikai Bizottsága előtt a Pp. szövegét azzal indokolták, hogy a polgári eljárásjog alapelveit már a Be. tartalmazza, így az alapelveknek a polgári perkódexben történő rögzítésével jogalkotási lehetőség kínálkozik az **egységes**

eljárásjog megteremtésére. Minden kísérlet ellenére nem jött létre ez az eljárásjogi egység, sőt történeti perspektívában szemlélve inkább a két eljárásjogi kódex *eltávolodásáról* beszélhetünk. A Polgári perrendtartás 1999-es módosítása végleg külön utakra terelte a két perjogot, mivel a polgári perrendtartásból kikerült az igazság kiderítésének követelménye, ami a büntető eljárásban elképzelhetetlen lenne. Igaz, a legújabb büntető eljárásjogi szabályok számtalan intézményrendszert a Pp-ből vettek át, azonban ma nincs olyan elméleti vagy gyakorlati törekvés, ami e két jogterületet egymással harmonizálni, netán egységesíteni akarná. A másodlagos szabály-együttes Hart által adott definícióját éppen a történeti folyamatok sokszínűsége miatt nem tartjuk elégségesnek az egyes eljárásjogi területek tudományos leírására, bár nem tagadjuk, számos tanúságot hordoz.

Amennyiben az ítélkezési folyamatokat szabályozó normákat – a harti intencióknak megfelelően -- önálló joganyagként, máshol és más néven “törvénykezési jogként” elemezzük, a fenti történeti tanúságon túlmutató következtetésre juthatunk. Mind a Büntető, mind a Polgári perrendtartás tartalmaz ugyanis az igazságszolgáltatás rendszerének működésére vonatkozó szabályokat, sőt a magyar jogrendszerben e két perkódex mellett számos jogszabály hatálya alá tartozik e terület. Mellőzve a magyar jogirodalom törvénykezési joghoz kapcsolódó vitáinak és álláspontjainak ismertetését, nem tagadható, a bírói szervezetre, annak működésére, az ítélkezésben résztvevők kiválasztására, előmenetelére, díjazására külön jogszabályok vonatkoznak, így Hart igaza elismerhető; valóban itt egy sui generis szabályrendszerről, eljárások és normakövetelmények máshol fel nem lelhető rendjéről beszélhetünk. Ugyanakkor e joganyaggal a perrendtartások eljárásjoga éppen csak érintkezik (például a bíró kizárásának szabályainál, az eljáró bíróságok összetételének meghatározásánál), ám ezen túlmenően az igazságszolgáltatás nem tartozik jogterületének alapproblémái közé, az eljárásjogokba nem “fér bele” az igazságszolgáltatás joga. Ezzel együtt – s Hartnak ebben is igazat kell adnunk – az ítélkezés szabályai, a törvénykezési rend előírásai nem a jogalanyok belső identitásának kialakításával érvényesülnek (sőt), hanem szankciókkal járó hatalmi, politikai kényszer szorítja rá a jogalanyokat arra, hogy a normák követelményének eleget tegyenek. Mindez arra utal, a másodlagos jogrendszernek, az eljárások szabályainak harti jellemzői jogterületünkön kimutathatóak.

3. Eljárások és az eljárásjog, mint a társadalmi racionalitás megjelenései. Max Weber.

Max Weber a jogi rendszert, a jog jelenségeit a modern racionalis társadalom (modern kapitalizmus) történetébe ágyazta, egyúttal meghatározta az eljárásjog által szabályozott intézmények helyét és társadalmi szerepét. A jogi intézményeket az uralom, a hatalom, a modern bürokrácia történetének összefüggéseibe beemelve fontos, számunkra mérvadó következtetésekhez jutott el.

Weber különbséget tett az ún. *materiális és formális jog között*. Szerinte a formális jog (a római jog segítségével) *“legázolta”* a materiális jogot, létrehozva a racionális kalkulációra épülő, kiszámítható, a vallásos és a mágikus szabályokat nélkülöző jogrendszert. Kitejesedéséhez a modern állam mellett szüksége volt a szabályok racionális előállítóira, a jogászokra. A formális jog a modern igazgatás, egyúttal a modern fejlődés velejárója, annak a társadalomtörténeti korszaknak a jelensége, amikor a katonai és a polgári hivatalnoki testület kezében van a mindennapi élet igazgatása.

A fejlődés hátterét a modern tőkés társadalom adja. A termelés korszerű folyamata a racionális kalkulációra épül, így a társadalom egészében a hatékony és racionális kalkulativitás vált -- nem utolsósorban a modern állam és a modern jog területén -- követendő példává. *A társadalmi igazgatás mintája tehát a modern tőkés üzem racionális felépítése*. A jog esetében azonban nemcsak a minta formális követéséről beszélhetünk, hanem élő és eleven tartalmi kapcsolat épült ki igazgatás és termelés között. Ennek oka, hogy a modern tőke (logika) működési környezetében igényt tartott (és tart) az államapparátus kiszámíthatóságára (kalkulativitására).

A jog és az állam racionalizációjának hordozója a jogászok rendje, bölcsője pedig az egyetemek voltak. A racionalizáció folyamata akkor indult be, amikor a reneszánsz korában az itáliai jogászok átvették az antik római jogtudományt, s kiderült: a peres eljárások korábban elért és részleges racionalizációja a jövőben nem elegendő. A racionalizáció tovább építésével a jogászok gondolkodás elindult egy ellentmondásmentes dogmatikai rendszer kiépítése felé, ahol a jogi definíciók egységes keretbe, az ún. jogászok szemléletmódjába illeszkednek bele. E gondolkodási mód a jog definícióit, a jogilag megfogalmazott szabályok helyes értelmét a valóság egy – egy tényállásához kapcsolta.¹⁰

A jogrend fennmaradásának feltétele, hogy az emberek egy bizonyos csoportja azonos módon viselkedjék azért, mert úgy gondolják, ezt írja elő a jog. A belső, a belülről vezérelt normakövető magatartás azonban korántsem uralkodó, hiszen az emberek jelentős csoportja nem ezért követi a jogot, hanem mert tart egy *“kényszerítő gépezet”* szankcióitól. *A kényszerítő eszközök lehetnek pszichikai vagy fizikai jellegűek, hathatnak közvetlenül vagy közvetve, irányulhatnak olyanok ellen, akik részesei annak az egyetértésen alapuló közösségnek, vagy társulásnak, szervezetnek, vagy intézménynek, amelyre nézve a rend (empirikusan) érvényes, de irányulhatnak ezen kívülre is.*¹¹

A formális racionális jog azt a lehetőséget jelenti, hogy a szankció kikényszerítésére létrehozott embercsoport normaszegés esetében – pusztán *“formális”* alapon -- a normaszegővel szemben fellépjen. Minden olyan rend,

¹⁰A jogászok, pontosabban jogdogmatikai szemlélet az emberek valami módon megállapított körének viselkedésére nézve mértékadó rendet előíró szabályokat vizsgálja, pontosabban e szabályok helyes értelmét, s azt, hogy e szabályok milyen tényekhez és miként kapcsolódnak. Egy – egy ilyen előírás kétségbe nem vont empirikus érvényességi módjából indul ki, s logikailag helyes értelmét úgy próbálja definiálni, hogy ezáltal egy logikailag önmagában ellentmondásmentes rendszerbe illeszkedjék bele. Ez a rendszer a szó jogászok értelmében vett <<jogrend>>. WEBER, Max *Gazdaság és Társadalom. Szemelvények*. KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó. Budapest, 1967. 97.old.

¹¹WEBER, Max *Gazdaság és ... id. mű* 99.old.

amely ismeri e fellépés lehetőségét, az Weber szerint jog és jogrend, ezért a jog ott és akkor is működik, ha más kritériumoknak az adott jogszabályok összessége nem felel meg (pl. a klasszikus szocializmus sztálini korszaka).

A bírót és a bíróságot pártatlan és érdekmentes kötelékek fűzi a jogérvényesítő félhez. A pártatlan kényszerítő apparátus léte a modern jogrendszerek jellemző ismérve, s ez az, ami a konvenciótól, a hagyomány által szentesített szabálykövetéstől a modern jogrendszereket megkülönbözteti.

A pártatlan kényszerítő apparátusból kiépülő szervezett rend – az igazgatási rend – elengedhetetlen követelménye a jog érvényesülésének. *Lényegét tekintve minden jog elvont – és rendszerint szándékosan előírt – <<szabályok>> rendezett világa. A joggyakorlat e szabályoknak az egyes esetre való alkalmazása. Az igazgatás pedig a szervezet rendje által számításba vett érdekek racionális követése a jogszabályok megszabta korlátokon belül és olyan általánosan megadható elvek alapján, melyeket a szervezet rendje helyesel, vagy legalábbis nem helytelenít...*¹²

Max Weber számára a racionális jog a racionális – bürokratikus – uralom szabályozó eszköze. E tételre különösen fel kell hívnunk a figyelmet, mert a weberi értelemben nincs racionális jogrend racionális uralom nélkül. Ahol a racionális uralom hiányzik, ott nem beszélhetünk a racionális jog jelenlétéről sem. A racionális uralom fontosabb jellemzőit – Weber alapján -- a következőkkel írhatjuk le:

Folyamatos, szabályokhoz kötött hivatali ügyvitel, melynek körét az illetékesség szabályai vonják meg, s ahol a feladatok ellátásához (hatáskörökhöz) parancsadási jogok társulnak. Adott esetben megengedhetőek a kényszerítő eszközök, de alkalmazásuk feltételeit a jog szigorúan körülhatárolja. A hivatali hierarchia kiépülése, és a hierarchián belül lefolytatandó eljárások szabályainak megalkotása. Az eljárások technikai és normatív eljárások, de az eljárási szabályok racionális alkalmazásához mindkét esetben szükséges a szaktudás és szakképzés. A rendszer működése szempontjából előtérbe kerül a hivatalnokok képzése és szervezett munkába állítása. A hivatalnokok csoportja az igazgatást hivatásszerűen végző, a termelőeszközöktől elkülönült csoporttá válik, s tagjainak hivatali pozíciót többé nem lehet öröklés útján betölteni. Az igazgatás ügyiratokon alapul, s az igazgatás tevékenysége pedig különböző szakmai csoportokra oszlik.

Két fontos következtetést kell megfogalmaznunk. Először arra utalunk, hogy Weber szerint a “technikai eljárások szabályainak” nevezett szabálycsoport ugyanúgy az uralmi rend részét alkotja, mint a normatív eljárások szabályai. Nincs tehát olyan eljárási szabály, amely semleges – neutrális – lenne a társadalmi - uralmi folyamatok szemszögéből. Másodszer, a jogi igazgatást végző hivatalnokrend történetileg levált a termelés eszközeiről, ami azt jelenti, a társadalomigazgatás hivatalnokrendje nem lehet a gazdasági, vagy termelési igazgatást végző csoportoknak alárendelt részegysége. A Kelet – Közép Európai társadalomtörténetet szemlélve e tételnek jelentős szerepet kell tulajdonítanunk,

¹²WEBER, Max *Gazdaság és id. mű. Uo.*

hiszen az igazgatási csoportoknak egy uralmi / politikai rend keretében történő összekapcsolása számtalanszor előfordult.

Weber -- Horváth Barnához hasonlóan – észrevette, hogy a modern igazgatási bürokrácia a társadalmi fejlődésben nemcsak előremutató szerepet tölt be, hanem rendeltetésével, eredetével ellentétes irányba is fordulhat. Ugyanakkor nincs választásunk – írja -- e kérdésben, mivel ...csak <<bürokratikus>> vagy <<dilettáns>> igazgatás között választhatunk. A bürokratikus igazgatás nagy fölénye a <<szaktudásban>> rejlik, amely a javak előállításánál alkalmazott modern technika és a gazdasági modernizálás következtében teljesen nélkülözhetetlenné vált, függetlenül attól, hogy a javak termelése kapitalista, vagy szocialista módon van-e megszervezve... Egy olyan társadalomban, ahol a hivatalnokok, az alkalmazottak és a munkások <<el vannak választva>> az igazgatás eszközeitől, és amelyben nélkülözhetetlen elem a <<fegyelem>> és az <<iskolázottság>>, bürokratikus apparátus nélkül egyszerűen megállna az élet: mindenki számára megszűnnék a modern létezés lehetősége...¹³

Társadalomtörténeti tényként kell kezelnünk, a modern jog és a modern racionális jogi eljárások működtetése, sorsa az erre szakosodott, e célra életre hívott bürokrácia kezében vannak. Kérdéses, hogyan keletkeznek új jogszabályok, miképpen működik a jogszolgáltatás egy ilyen történeti szituációban? Max Weber egy történetileg kibontakozó “önalkotó”, önmagát létrehozó folyamatról beszél, ahol először kialakítják a jogi definíciókat, majd e definíciókat a rend tagjai beemelik közös kommunikációjuk középpontjába. Az angol common law rendszert megfigyelve látható – írta --, hogy a tapasztalt és jogilag egyre inkább képzetesebb, hivatásszerűen működő ügyvédek és bírák messzemenően közreműködtek a rend alapját képező definíciók megalkotásában. A kialakuló jog “jogász jog” lett, azaz a jogászok által alkotott jogi szabályok összessége.

A jogérvényesítés e történeti folyamathoz kapcsolódik. A jogorvoslás kezdetekben szigorúan formális jellegű volt... Innen (varázslások) származik mindenekelőtt az igazságszolgáltatás valamennyi ősi formájában – és még a rögzített szabályok szerint működő igazságszolgáltatásban is .. megtalálható közös alapelv, mely szerint, ha a felek akár a legkisebb hibát is elkövetik, amikor ünnepélyesen kimondják azt a formulát, amelyre a per valamelyik szakasza épül, annak az a következménye, hogy az illető ügyben nem kapnak jogorvoslatot, s esetleg az egész pert elvesztik. Ez az elv éppúgy hozzátartozott a római törvények szerinti perekhez, mint a középkori joghoz. .. A perbeli jogi formalizmus mindenekelőtt a formailag kötött jogi bizonyítással kezdődött. A mai értelemben vett perbeli bizonyítást egyáltalán nem szabályozzák ugyanilyen formális jogi megkötések. Kezdetben nem azért hoznak bizonyítékot, hogy ezáltal egy tény igaznak, vagy hamisnak bizonyuljon. Inkább arról van szó, hogy melyik félnek és milyen formában szabad, illetve kell föltennie azt a kérdést, a mágikus

¹³WEBER, Max *Gazdaság és Társadalom. A megértő szociológia alapjai. I. KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI* Könyvkiadó. Budapest, 1987. 230. old.

*hatalmaknak, hogy igaza van-e? Maga az eljárás tehát formális jellegű, ezzel szemben a döntés eszközei teljesen irracionális jellegűek.*¹⁴

A formálisan valamennyire fejlett jog soha sehol nem létezett a jogot ismerő, képzett személyek közreműködése nélkül. A joggyakorlók tapasztalata, szaktudása, életre nyitottsága elengedhetetlennek bizonyult a valóság problémáinak megoldásához, hiszen a valóság problémáiból nőttek ki azok a kérdések, melyeket meg kell oldania a “szakképzett joggyakorlóknak”. A jogászok tapasztalata és szaktudása iránti növekvő igény -- ezzel együtt a jog racionalizálásának – alapja az áruforgalom növekedése és az áruforgalomban érdekelték számának emelkedése. A jog racionalizálásának folyamata a modern jog kialakulásához vezetett el, s a folyamat végső állomása pedig a joganyag szisztematikus kodifikációja. *A jognak .. elkerülhetetlenül az a sorsa, hogy szakszerűvé válik és hogy a mindenkor érvényes jogot egyre inkább racionális – ennél fogva célracionálisan bármikor átalakítható és minden szentséget nélkülöző – technikai apparátusnak tekintik.*¹⁵ — írta e fejlődésről kissé rezignáltan Weber.

Az eljárásjog tehát a hivatásrendbe tömörült, szakmai képzettséggel rendelkező és szakszerűen eljáró jogászok formálisan racionalizált teremtménye (konstrukciója), amely a hivatásrend által definiált szabályok alkalmazásával része a modern jogszolgáltatásnak. Ezzel a mába emelték át a formális racionalizmus (római jogra visszanyúló) hagyományait, azonban e szabályok a modern tőkés nagyüzem mintájára szervezett hivatásrendi apparátusok magatartási szabályaivá alakult át. Nincs visszaút, mivel rajta kívül csak a laicizmus létezik.

¹⁴WEBER, Max *Gazdaság és Társadalom. Szemelvények.* KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI Könyvkiadó. Budapest, 1967. 97.old.

¹⁵WEBER, Max *Gazdaság és ... id.mű.* Uo.

2. Polgári eljárásjogunk és az Európai Unió polgári eljárásjoga

1. A közösségi jog fejlődése

Amikor az Európai Unió polgári eljárásjogáról¹⁶ beszélünk, tudnunk kell, maga a fogalom vitatott meghatározás. A viták ellenére egy dinamikusan fejlődő, egyre fontosabbá váló jogterületről van szó, ezért történetének rövid megismerése elengedhetetlen.

A polgári eljárásjog területén 1997-ig az Amszterdami Szerződés aláírásáig (pontosabban 1999. május 1-ig a Szerződés hatályba lépésének napjáig) a közösségi jog területén *jogharmonizációról* beszéltünk, mivel a tagállamok között e téren a szerződéses kötelezettségvállalásnál nem volt szorosabb kapcsolat. A polgári eljárásjogot meghatározó, a polgári ügyekben történő együttműködésre vonatkozó szabályok az Amszterdami Szerződéssel átkerültek az un. III. pillérből az I. pillérbe, más néven a közösségi (ügyek) pillér(é)be. Az Amszterdami Szerződés alapján a polgári együttműködés területén – visszanyúlva az EKSz. 61. cikk c.) pontjára és 65. cikkére -- 1999-től a tagállamok vonatkozásában az Európai Közösség szervei jogalkotási hatáskörrel rendelkeznek, azaz a tagállamokra kötelező rendeleteket, irányelveket és határozatokat bocsáthatnak ki.

Az Európai Unió polgári eljárásjoga¹⁷ tehát nemcsak a legutóbb csatlakozott tagállamokban, hanem az Európai Unió korábbi tagállamaiban is rövid múltra tekint vissza. E helyzetben nem változtat, hogy az első lépések az Európai Gazdasági Közösséget létrehozó szerződésében (EGKSz) találhatók. Az EGKSz 220. cikke (az Amszterdami Szerződéssel történt módosítás után 293. cikk) szerint a tagállamok “tárgyalásokat folytatnak” egymással annak érdekében, hogy biztosítsák a bírósági és választott-bírósági határozatok kölcsönös elismerésére és végrehajtására vonatkozó alakiságok egyszerűsítését.

Mivel a nemzetközi szerződésekre úgy tekintettek, mint e cél megvalósításának optimális eszközére, az európai polgári eljárásjog első jelentős jogforrása nemzetközi szerződés lett, az 1968-ban Brüsszelben kötött egyezmény *A polgári és kereskedelmi ügyekben irányadó bírósági joghatóságról és a bírósági határozatok végrehajtásáról*.¹⁸ Az egyezmény 1973. február 1-én lépett

¹⁶A kifejezés használata körül élénk vita bontakozott ki a nemzetközi és a magyar szakirodalomban. Lásd erre KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Európai Polgári Eljárásjog* OSIRIS Kiadó. Budapest, 2006. 30. old. OSZTOVITS András definíciójában épít KENGYEL Miklós 2004-es meghatározására, amennyiben az európai polgári eljárásjogot úgy határozza meg, mint az *Európai Közösség szervei által alkotott azon jogi normák, valamint ezek felhatalmazásával alkotott azon nemzeti jogi normák összessége, amelyeket a polgári jogvita olyan tényállási elemeire kell alkalmazni, mely tényállási elemek az Európai Közösség egy másik tagállamával kapcsolatosak*. OSZTOVITS, András *Európai polgári eljárásjog. Jogszabálygyűjtemény*. HVG – ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest. 2005. 18. old. valamint KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog* OSIRIS Kiadó. Budapest, 2004. 631. old.

¹⁷A jogterület fejlődésének magyar nyelvű összefoglalója olvasható: OSZTOVITS, András *Az előzetes döntéshozatali eljárás legfontosabb elméleti és gyakorlati kérdései* KJK – KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest. 2005.

¹⁸Meg kell jegyeznünk, hogy a Brüsszel-I szerződés közösségi jogforrás jellegét a szakirodalomban többen vitatják.

hatályba, s ezen év június 3-án pedig a szerződő felek jegyzőkönyvben rögzítették az Európai Bíróság értelmezési jogkörét.¹⁹

Az egyezmény meg akart felelni az Európai Gazdasági Közösséggel szemben jelentkező korabeli kihívásoknak. Tekintettel a közös (majd egységes) belső piac követelményére -- egységes, zárt, a közösség egész területén érvényes joghatósági rendszert teremtett a polgári és kereskedelmi ügyekben. A bírósági joghatóságot az alperesnek bármely tagállam felségterületén meglévő lakóhelyére (székhelyére) alapította, s ezzel búcsút mondott a korábban szent és sérthetetlennek tekintett állampolgársági elvnek. Igaz számos ügyre, ügykörre a szerződés nem vonatkozott – pl. személyállapoti, jog-és cselekvőképességi, öröklési jogi ügyekre, a csődeljárásra, társadalombiztosításra – ám intézményes megoldásai méltán vívják ki a mai elemző elismerését. Így például azzal, hogy az ítéletek elismerése és végrehajtása során kizárta a joghatóság utólagos vizsgálatát, meggyorsítva ezzel a “határon átnyúló ítéletek” forgalmát.

A szakirodalom a Brüsszeli Szerződés továbbfejlesztett rendszerének tekinti az 1988. szeptember 16-án kötött Luganoi Egyezményt, amelyet az EGK-n kívüli fejlett piacgazdasággal rendelkező EFTA tagállamok is aláírtak. Az egyezményt aláíró EFTA tagok vonatkozásában az Európai Bíróságnak nem volt értelmező jogköre, hiszen nem EGK tagországra a bíróság határozatai nem kötelezőek. Azonban az EFTA tagállamok kötelezettséget vállaltak arra nézve, hogy az EB határozatait figyelembe veszik.

A Luganoi Egyezmény rendelkezései a magyar polgári eljárásjog fejlődésében meghatározó szerepet játszottak. Az egyezmény lehetővé tette nem nyugat európai országok csatlakozását – amennyiben az egyezményben részes ország ezt kezdeményezi a letéteményes országnál, Svájcnál. Magyarország meghívását 1996-ban Ausztria és Finnország kezdeményezte, a csatlakozási tárgyalások megkezdődtek, végül hazánk nem csatlakozott a Luganoi Egyezményhez, mert a 2000-ben félbemaradt tárgyalásokat a felgyorsult csatlakozási eljárás miatt nem folytatták. Az előkészítés alatt azonban módosultak a Nemzetközi magánjogi törvény (Nmjtv), a Polgári Perrendtartás (Pp.) és A bírósági végrehajtásról szóló törvény (Vht.) rendelkezései.²⁰ A módosítások a polgári eljárásjog saját rendszerébe iktatták az Egyezmény számos pontját, ennek köszönhetően az Egyezmény főbb rendelkezései a magyar polgári eljárásjog részévé váltak.

Az EU polgári eljárásjogának rövid bemutatása sem nélkülözheti annak megemlítését, hogy 1998-ra elkészült egy újabb egyezmény szövege, amelyben a szerződő felek – mivel sem a Brüsszeli Szerződés, sem a Luganoi Egyezmény nem vonatkozott a személyállapottal kapcsolatos eljárásokra – a házassági perek, a házastársak gyerekei feletti szülői felügyelettel kapcsolatos perek joghatósági

¹⁹Wopera Zsuzsa írja, hogy 2000-ig az Európai Bíróság több mint 100 esetben adott ítéleti értelmezést az egyezmény alkalmazása során felvetődő problémákról. WOPERA, Zsuzsa *Európai Polgári Eljárásjog – Álom vagy valóság?* WOPERA, Zsuzsa (szerk.) *Polgári Eljárásjogi Szabályok az Európai Unió jogában* KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2006. 26. old.

²⁰2000. évi CX. törvény a joghatóságra és a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására vonatkozó egyes jogszabályok módosításáról.

problémáit, az e perekben született határozatok elismerésének és végrehajtásának kérdéseit rendezték volna. Mivel a korábban említett Amszterdami Szerződés a polgári ügyekben történő igazságügyi együttműködést átemelte a közösségi pillérbe, e területen is megnyílt a közösségi jog alkalmazásának közvetlen lehetősége, így a tervezett szerződést e kérdésekben szintén felváltotta a rendeletalkotás.²¹

Az Amszterdami Szerződés elsősorban nem a polgári eljárásjog új formáinak megteremtése miatt jelentős. Az Európai Unió tagállamai ebben a szerződésben a szabadság, a biztonság, az igazságosság térségének elérését tűzték ki célul, s a polgári ügyekben való együttműködést – amelyet külön rendelkezésekben konkretizáltak – e célfüggvénynek rendelték alá. A történeti teljességhez hozzátartozik, hogy az Európai Tanács 1999. október 15–16-án Tamperében tartott ülésén – egy évvel a Bécsben elfogadott Cselekvési terv után – megerősítette, miszerint az Amszterdami Szerződés szellemében minden lehetőséget kihasznál a joghoz jutás lehetőségének javítására, a polgári eljárásjog mellett más (polgári, büntető) jogterületek konvergenciájának felerősítésére. A Tanács e szellemben alkotta meg azt a “keretprogramot”, amely a fenti célok valóra váltását konkrét eszközök és intézkedések formájában határozta meg.²²

A Tanács 2002-es, a keretszabályozást meghatározó rendeletét megelőzően azonban napvilágot látott már jó néhány fontos jogszabály. 2000. december 22-én a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 44/2001/EK rendelet (Brüsszel I rendelet), s még korábbi a 2000. május 29-i keltezésű (az alá nem írt Brüsszel- II szerződés helyett rendeletként kibocsátott) 1347 / 2000/ EK. rendelet (Brüsszel – II rendelet), amit 2003. november 27-én a 2201 / 2003/ EK rendelet (Brüsszel II – a) helyezett hatályon kívül.(Egyes rendelkezései 2004. augusztus 1-től, más rendelkezései 2005. március 1-től kerültek alkalmazásra). E két rendelettel a polgári és kereskedelmi ügyek mellett a rendelet hatálya alá tartozó személyállapokra vonatkozó ügyekben szintén egységes joghatósági rendszer épült ki. Fontos megemlítenünk, hogy e rendeletek szabályozzák a hatályuk alá tartozó ügyekben hozott bírói – hatósági – döntések elismerését, és végrehajtását.

A Brüsszel – II rendelettel egy napon született meg a 1348 / 2000/ EK rendelet a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről, valamint a 1346 / 2000/ EK rendelet a fizetéseképtelenségi eljárásokról. Az idézett rendeletek eltérő időpontokban léptek hatályba, s a rendeletek kibocsátását követő időszakban sem állt meg a rendeletalkotás. 2001. május 28-án adták ki a 1206/2001/EK rendeletet a polgári és kereskedelmi ügyekben a bizonyítás felvétel tekintetében történő, a tagállamok bíróságai közötti együttműködésről, majd 2003. november 27-én a már idézett Brüsszel – II/a rendeletet a házassági ügyek és szülői felelősségre

²¹A TANÁCS 1347/2000/EK RENDELETE (2000. május 29.) a házassági ügyekben és a házastársaknak a közös gyermekkel kapcsolatos szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról. (Hatályon kívül helyezte a Tanács 2201/2003/EK rendelete.)

²²A TANÁCS 743/2002/EK RENDELETE (2002. április 25.) a polgári ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés végrehajtását előmozdító tevékenységek általános közösségi keretszabályozásának létrehozásáról.

vonatkozó eljárások tárgyában. 2004. április 21-én megszületett az Európai Parlament és a Tanács 805/2004/EK rendelete a nem vitatott követelésekre vonatkozó európai végrehajtható okirat létrehozásáról. 2006 decemberében pedig megjelent az európai fizetési meghagyásos eljárást szabályozó rendelet. (Az Európai Parlament és Tanács 2006. december 12-i 1896/2006/EK. rendelete) Napjainkban várható a kisperértékű ügyek, valamint a hagyatéki eljárások rendeleti szabályainak megalkotása.²³

A rendeletek ismertetésével nem teljes az európai polgári eljárásjog közösségi jogforrásainak felsorolása. Az igazságügyi együttműködésre vonatkozó másodlagos közösségi jogforrási rendszer lehetőséget ad ugyanis irányelvek és határozatok kibocsátására. Élve e lehetőséggel 2003. január 27-én a Tanács kibocsátotta a 2003/8/EK irányelvét a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról. Korábbi dátumú, de az Amszterdami “paradigmaváltás”²⁴ egyik eredménye a Tanács 2001/470/EK Határozata (2001. május 28.) egy Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben.

Valóban “dinamikus” jogalkotási tevékenység²⁵ bontakozott ki. A határozatok elismerésével, majd közvetlen végrehajtásának lehetőségével, a bizonyítás felvétel közösségi szabályaival stb., az unió tagállamaiban új útra terelték a polgári eljárásjogot az ezredforduló utáni években.²⁶ Finomabb elemzések kimutatták, nemcsak a határon átnyúló ügyek elintézésének korábban ismeretlen szabályrendszerének alapjait fektették le, hanem létrehoztak a közösségi jogalkotás keretében az egyes tagállami eljárásjogokban kötelező jelleggel alkalmazni rendelt jogrendszert. Az e körben megtalálható szabályok -- túlmutatva a korábbi együttműködés keretén -- közvetlen kötelezettséget jelentettek és jelentenek az egyes tagállamok számára. A rendelkezések mélyen belenyúltak a nemzeti jogok kizárólagossága alá tartozó eljárásjogi intézményekbe, így például az eljáró hatóságok / bíróságok illetékességi szabályaiba. Ismertek olyan rendeleti előírások, melyek konkrétan meghatározzák az eljárásra illetékes bíróságot, avagy reziduális jelleggel (bizonyos esetekben) “átadják” az ügy elintézését egy (adott) tagállami bíróságnak.

A közösségi jog behatolása az elmondottnál erőteljesebb a tagállamok igazságügyi szervezeti rendszerének területén. A bizonyítás felvételéről szóló rendelet, a kézbesítési rendelet, a nem vitatott követelések uniós belüli

²³A rendelettervezetek megvalósításának fázisára a http://ec.europa.eu/prelex/liste_resultats.cfm?CL=en internet címet ajánljuk az olvasó figyelmébe.

²⁴KENGyel, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Európai Polgári Eljárásjog ... id. mű.* 36. old.

²⁵WOPERA, Zsuzsa *A családjog egységesítése Európában – az eljárásjogász szemszögéből.* Ami a múltból elkísér. A családjogi törvény ötven éve. GYEKICZKY, Tamás (szerk.) GONDOLAT – DEBRECENI EGYETEM ÁLLAM ÉS JOGTUDOMÁNYI KARÁNAK Kiadványai. Budapest, 2005. 45. old

²⁶A kilencvenes évekig kialakult európai (és Európán kívüli) polgári eljárásjogi intézményrendszer kiváló összefoglalását találhatjuk meg Christian Chambell könyvében. CHAMBELL, T. *Christian International Civil Procedure* Loyd's of London P. 1995. Magyar nyelvű összefoglaló elemzésre lásd: KÖBLÖS, Adél *Polgári eljárásjog itt és ott* Kontroll. Jogtudományi folyóirat. 2005/01. sz.

elismerésének és végrehajtásának szabályai, az igazságügyi térség kialakításának cselekvési programja magát az egyes tagállamok bírósági szervezeteit alakította át a közösségi jog előírásának megfelelően. Kialakultak a szervezeti együttműködés eljárási rendjei, regulái, amelyek nemcsak bizonyos standard nyomtatványok bevezetésével, hanem az együttműködésre kijelölt bíróságok rendszerének meghatározásával, egy új kommunikációs és információáramlási rend kiépítésével párosultak. Napjaikban a fejlődés eredményeképpen beszélhetünk az Európai Unió sui generis polgári eljárásjogáról is, értve e fogalom alatt a közösségi jog intézményes keretei között értelmezendő polgári ügyekben eljáró közösségi bíróságok eljárásjogát.²⁷

2. A hazai jogfejlődés a közösségi jog tükrében.

Polgári eljárásjogunknak az Európai polgári eljárásjoghoz történő igazítása a kilencvenes évek elején elkezdődött. Az Európai Közösséggel kötött társulási egyezményben Magyarország *a Közösségbe történő gazdasági integrációja egyik alapvető előfeltételeként* vállalta, hogy az ország jelenlegi és jövőbeni jogszabályait a Közösség jogszabályaihoz közelíti. Magyarország biztosítja, hogy, amennyire lehetséges, jövőbeni jogszabályai a Közösség jogszabályaival összeegyeztethetők lesznek.²⁸ Az egyezmény meghatározta, hogy a jogszabályok harmonizációja különösen a vámjog, társasági jog, bankjog, vállalati számvitel és adózás, szellemi tulajdonjog, a dolgozóknak a munkahelyen történő védelme, pénzügyi szolgáltatások, versenyszabályok, emberek, állatok és növények életének és egészségének védelme, élelmiszer-jogszabályok, a fogyasztói érdekvédelem, ideértve a termékfelelősséget, közvetett adózás, műszaki szabályok és szabványok, fuvarozás és környezetvédelem területére terjedjen ki.

Ettől az időtől beszélt Magyarországon a jogi közélet „jogharmonizációról”, másképpen jogközelítésről.²⁹ Az egyezményben felsorolt jogterületek között nem szerepelt az igazságügyi együttműködés, bár az egyezmény szövege a jogharmonizációt e téren nem zárta ki. A magyar polgári eljárásjog történetében az első jelentősebb lépés ehhez az időszakhoz kötődik. Láttuk, eljárásjogunkba a Brüsszeli Szerződés továbbfejlesztett rendszerének tekintendő Luganoi Egyezmény szabályai kerültek át elsőként és közvetlen formában.

Hazánk Európai Uniós csatlakozása után a polgári eljárásjog területén született rendeleteket nem kell implementálnunk, azaz átültetni a magyar jogba. E jogszabályok minden belső tagállami jogalkotói aktus nélkül kötelezőek, normái a tagállami jogot megelőzik, kizsorítják. Magyarországon – hasonlóan a

²⁷KOEN, Lenaerts; DIRK Arts; BRY, Robert (Editor) *Procedural Law of the European Union* SWEET and MAXWELL, London. 1999. VÁRNAY, Ernő – PAPP, Mónika *Az Európai Unió joga* KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2005.

²⁸ 1994. évi I. törvény. A Magyar Köztársaság és az Európai Közösségek és azok tagállamai közötti társulás létesítéséről szóló, Brüsszelben, 1991. december 16-án aláírt Európai Megállapodás kihirdetéséről. 67. és 68. Cikk.

²⁹ VÉKÁS Lajos, *Nemzetközi Polgári eljárásjogunk reformjához* Magister Artis Boni et Aequi. Studia in Honorem Németh János. KISS Daisy és VARGA István (szerk.) ELTE EÖTVÖS KIADÓ, Budapest. 2003. 911 – 930. old.

többi csatlakozó államhoz -- a csatlakozás előtt született rendeletek, irányelvek és határozatok a csatlakozás napjától kötelezően alkalmazandóak.

A csatlakozás után az Európai Unió másodlagos jogi normáit nem kellett és nem is szükséges önálló jogszabályban beiktatni a magyar jogrendszerbe. Paradox, de igaz, a magyar jogalkotás nem egy esetben már a csatlakozás előtt gondoskodott egyes (később hatályosuló) jogszabályok végrehajtásáról, így teremtve meg a rendeletek zökkenőmentes alkalmazásának feltételeit. E feltételek biztosításának normál menete kormányhatározatok kibocsátása volt. Más e területre vonatkozó jogszabályok pedig a közösségi rendeletekbe foglalt intézmények működésének és működtetésének körülményeit szabályozzák, nem egyszer törvényalkotás útján. Az előbbire példaként a 1147 / 2002 (IX. 4.) Kormányhatározatot (*Az egyes polgári jogi együttműködési tárgyú európai közösségi jogszabályok végrehajtása érdekében szükséges intézkedésekről*) említjük, amely a 1206/2001/EK Tanácsi rendelet (az ún. Bizonyításfelvételi rendelet) hazai „végrehajtási utasítása”. Az utóbbira a 2005. évi XLI. törvényt (a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény módosításáról), amely a joghatósági rendeletekben meghatározott határozatok és az európai végrehajtható okirat magyarországi végrehajtási intézményeit teremtette meg.

Más jogi aktusokkal azonban nem ez a helyzet. Így a Tanács 2003/8/EK irányelvébe (röviden: a határon átnyúló jogviták költségmentességének szabályairól szóló irányelv) foglalt kötelezettségnek a magyar törvényhozás a 2003. évi LXXX. törvény (A jogi segítségnyújtásról szóló törvény) megalkotásával tett eleget. A törvény azonban az uniós irányelvből fakadó kötelezettségen túlmenően újrendezte a polgári perek költségmentességi rendszerét és a költségmentesség engedélyezésének eljárási rendjét. Ezzel a jogalkotó messze túlteljesítette az irányelvből fakadó kötelezettségvállalását, ám létrehozott egy korszerű költségmentességi rendszert.

Az Európai polgári eljárásjog nem követi a magyar polgári eljárásjog peres – nem peres eljárásokra osztott dichotónómiáját, a jogszabályok egyaránt alkalmazandóak a peres és nem-peres eljárásokban. Például a joghatósági rendeletek ugyanúgy meghatározzák a tagállami bíróságok joghatóságát peres ügyekben (perrendtartási szabályok) mint a rendelet hatálya alá tartozó határozatok végrehajtásának (nem-peres eljárásban alkalmazandó) főbb szabályait. Ebből kiindulva gyakran találkozunk azzal a hazai jogalkotói megoldással, miszerint a közösségi jog elsőbbségének elvéből kiindulva a perrendtartás szabályai változatlanul maradnak, de módosítják a kapcsolódó nem peres eljárások szabályait. Maradva példánknál, a joghatósági rendeletek – eltekintve a Luganói szerződés szabályainak az Nmjtvr-ben való közvetlen átültetésétől – a vonatkozó normaszövegét nem építették be a Pp.-be (bár a rendelet hatására módosult a Pp. 130.§ és 157.§ szövege), ellenben a Vht. kapcsolódó eljárási intézményei és eljárási rendje módosításra kerültek. Találunk azonban arra is példát, hogy a perjogi kódexünk rendelkezik az európai polgári eljárásjog rendeleteinek következményéről. Így az ún. kézbesítési rendelet (A Tanács 1348/2000/EK rendelete) hatására módosult az igazolási kérelem

előterjesztésének határideje az első tárgyalást elmulasztó külföldi alperes esetében. Igaz, e módosulás a rendelet 19. cikkének 4. bekezdéséből levezethető.

Mivel a magyar jogrendszerbe az európai unió polgári eljárásjoga nem szisztematikusan és nem egységes rendszerlogikában települt be, számos tartalmi – kollíziós – összeütközést tárt és tár fel a jogirodalom. Maradva a kézbesítési rendeletnél, mára körvonalazódott a bevett és évtizedek alatt megszokott ún. hirdetményi kézbesítés szabályainak a rendelettel való összeegyeztethetlensége. Más esetekben a jogirodalom feltárta a magyar és az európai polgári eljárásjog fogalmi rendszerének eltérését, így pl. a joghatóságot meghatározó magyar jogi szabályozásban még mindig erős állampolgársági és a közösségi jog alapját jelentő *forum shopping* elvének összeütközését.

Az elmúlt tíz év alatt azonban nemcsak az EU közösségi jogának szabályai kerültek bevezetésre Magyarországon. Már a Luganoi Egyezmény hazai alkalmazása érintette az Európai Unión kívüli államok vonatkozásában érvényesülő nemzetközi polgári eljárásjogi normákat, ám 2004-ben és 2005-ben sor került azoknak a Hágai Egyezményeknek a kihirdetésére, melyek szabályozási tárgya megegyezett néhány EK Tanácsi rendelettel. Így a 2004. évi CXVI. törvény a bizonyításfelvételről 1970. március 17-én Hágában kötött Egyezmény, a 2005. évi XXXVI. törvény pedig a bírósági és bíróságon kívüli iratok külföldön történő kézbesítéséről szóló 1965. november 15-én Hágában kötött Egyezmény kihirdetéséről rendelkezett.

Hatályos jogunk az európai polgári eljárásjog értékrendjébe tartozó olyan alapelveket is tartalmaz, amelyek annak ellenére váltak a hazai jogrend részévé, hogy a másodlagos közösségi jogszabályokból nem vezethetők le. Például a 2006. évi XIX sz. törvény (A bírósági eljárások elhúzódása miatti kifogás jogintézményének bevezetéséről) mögött az Európai Bíróság ítélkezési gyakorlata és az 1950. november 4-én Rómában kelt Egyezmény 6. cikkének 1. pontban található rendelkezései állnak. A törvény indokolása nem tagadja, hogy a *strasbourgi szervek következetes ítélkezési gyakorlata .. kiemelt jelentőséget tulajdonít a jogviták ésszerű időn belül történő elbírálásának. Az ítélkezési gyakorlat fontos sajátossága, hogy nem az adott ország igazságszolgáltatását az adott időszakban jellemző átlagos pertartamot, hanem a panaszos konkrét ügyének időigényét veszik figyelembe, ezen belül is vizsgálva a per egyes szakaszainak, eljárási fázisainak időtartamát, illetőleg azt, hogy a bíróság mindent megtett-e annak érdekében, hogy az eljárás folyamatosságát biztosítsa és a jogvita elbírálására minél előbb sor kerüljön...* A strasbourgi szervekhez benyújtott magyar panaszok tapasztalatai szerint a magyar ügyek jelentős részét a polgári perek elhúzódása miatti panaszok teszik ki... A Bíróság emellett több esetben megállapította, hogy a bírósági jogkörben okozott kár megtérítésének jelenlegi szabályai nem teremtenek hatékony jogorvoslatot. Mindezekre figyelemmel szükséges, hogy a hazai jogban - mind a büntetőeljárásban, mind a polgári peres eljárásban - olyan jogi eszköz kerüljön kiépítésre, amely az eljárások folyamatában - és nem csak azok lezárása után - ráhatást biztosít az eljárások elhúzódásmentes folytatására, és megfelelő védelmet jelent az azt okozó magatartásokkal szemben.

Megállapíthatjuk, az Európai polgári eljárásjog normái többféle módon váltak a magyar eljárásjog részévé. Beszélhetünk közvetlenül beemelt (implementált) rendelkezésekről és a közösségi jog alkalmazhatóságát biztosító vagy azt elősegítő rendeletileg előírt vagy elő nem írt, de a magyar jogalkotó által szükségesnek tekintett jogi normákról. Mellettük léteznek önálló, csakis a magyar jogban megtalálható jogszabályok, ezek minden az Európai polgári eljárásjog eljárási rendjét, alapértékét fordítják be eljárásjogunkba.

3. A polgári peres eljárás

A polgári eljárások két nagy csoportját különböztetjük meg, a polgári peres és a polgári nem-peres eljárásokat. A különbségtétellel addig nincs különösebb probléma, amíg a nem-peres eljárásokat a peres eljárásokhoz viszonyítva kívánjuk meghatározni. E definíció szerint ugyanis minden olyan eljárás, ami nem tartozik a polgári peres eljárás fogalma alá az nem-peres eljárás.

Kiindulópontként rögzíthetjük, polgári peres eljárás mindaz a bíróság előtti peres eljárás, amelyet a Polgári Perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) alapján indítottak. A definíció szerint tehát polgári peres eljárás a közigazgatási, vagy munkaügyi per éppúgy, mint az ingatlan-nyilvántartási bejegyzés törlése iránti per.

A polgári peres eljárás ezen felül még a következő sajátosságokkal határozható meg:

- Az eljárás tárgya valamilyen *jogvita*, melyben a bíróságnak egyik, vagy másik fél javára *döntenie* kell.
- Az eljárás *bíróság* előtt zajlik, és csakis bíróság előtt mehet végbe. Bíróság az a jogszabályoknak megfelelő jogalkalmazási szervezet, amelyet a rá vonatkozó alkotmányos és törvényes kritériumok alapján hoztak létre.
- A polgári peres eljárásban *két ellenérdekű* fél szerepel, az eljárás a felek kontradikciója szerint alakul.
- A peres eljárás a felek *rendelkezési jogán* nyugszik, a bíróság eljárási cselekményeket csak akkor végez, ha a törvény megengedi, és csak azokban az esetekben, amikor azt a Pp. előírja. A bíróság például hivatalból csak akkor bizonyíthat, ha azt a törvény megengedi.
- Amennyiben a bíróság érdemben eldönti a polgári pert, úgy az eljárást lezáró határozata **ítélet**. Az ítélet mellett *végzést* hozhat.

Visszatérve kiindulópontunkhoz, azokat az eljárásokat, amelyek a peres eljárásokra alkalmazandó fenti kritériumoknak nem felelnek meg, összefoglaló néven nem-peres eljárásoknak nevezzük. Látni fogjuk, a nem-peres eljárások leírhatóak más jellemzőkkel is, egyelőre azonban összpontosítsunk a polgári peres eljárások sajátosságaira.

1. A polgári peres eljárás megindítása

A polgári pert a vitában érdekelt fél (Pp.3.§ (1) bek.) kérelmére indítja meg a bíróság. A kérelmet írásban, keresetlevélben kell előterjeszteni, vagy szóban – meghatározott esetekben -- a bíróságon. **Polgári peres eljárás hivatalból nem indítható.** Amennyiben az állam, vagy a közigazgatási szerv (esetleg az ügyész) pert kíván indítani, a félre vonatkozó szabályok szerint kereseti kérelmet kell előterjeszteni a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságon.

A kereseti kérelemhez az eljáró bíróság kötve van. Döntésében nem terjeszkedhet túl e kérelmen (tehát nem adhat többet, mint amit a fél kért), ugyanakkor köteles a kérelemről teljes egészében dönteni. A döntést megelőző peres eljárásban a kérelmet kell vizsgálnia, a bizonyítási eljárásnak, a különböző eljárási cselekményeknek a kérelemhez kell igazodniuk. Csak kivételesen, vagy a törvény által meghatározott esetekben lehetséges kilépni a kérelem kereteiből (pl. a perköltségről hivatalból kell dönteni).

A keresetlevél beadásának szigorú jogi következménye van. A polgári anyagi jogot tekintve pl. az elévülés megszakadása, az eljárás jogot tekintve pedig bizonyos, az eljárásra irányadó helyzetek kialakulása. Így a hatáskört és illetékességet a keresetlevél beadásakor érvényesülő körülmények határozzák meg, ugyancsak a keresetlevél beadásának időpontja számít a pertárgy értékének meghatározásánál.

A Pp. szigorúan előírja, melyik ügyre melyik a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság. Amennyiben a fél másik bíróságnál terjesztette elő a kérelmét, a bíróság a keresetlevelet hivatalból áteszi a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bírósághoz. Az alapelv az, miszerint kizárólag a törvényes bíróság járhat el a perben, törvényi felhatalmazás nélkül nem folytatható le peres eljárás.

A polgári pert megindító félnek (a felperesnek) a keresetlevélben a bíróság elé kell tárnia azokat a peradatokat, amelyekből megállapítható a perindítás törvényessége. Másfelől a keresetlevél mintegy irányítja a megindítandó pert, mivel a bizonyítékokat, a bizonyítási indítványokat elő kell terjeszteni benne, miképpen nevesítenie kell a perindítás jogi alapját. *Aki ellen a pert megindítja az alperes lesz, e pozíciója pusztán a keresetindítás tényével beáll, semmilyen más jogi cselekmény nem kell hozzá.*

Eljárásjogi értelemben a kereseti kérelem a következő lehet:

- **marasztalásra** irányuló kérelem
- **megállapításra** irányuló kérelem
- **jogalakításra** irányuló kérelem.

A marasztalásra irányuló kereseti kérelem esetében a felperes azt kéri a bíróságtól, hogy az alperest valaminek *a tevésére, vagy valamilyen passzív magatartásra (nem tevésre, tartózkodásra)* kötelezze. Irányulhat valamilyen szolgáltatás kikényszerítésére, vagy dolog kiadására is. Amennyiben a bíróság helyt ad a felperesi kérelemnek, úgy kötelezi az alperest a felperes által előterjesztett kérelemnek megfelelő magatartásra. Az ilyen típusú ítéletnek végrehajtás útján lehet érvényt szerezni (amennyiben az alperes önként nem teljesít).

A megállapításra irányuló kereseti kérelem csak akkor terjeszthető elő, ha teljesítés nem követelhető, és a *felperes jogainak megvédése miatt* szükség van bírói jogvédelemre. A megállapításra irányuló keresetben a felperes valamilyen

jog fennállásának, vagy fenn nem állásának megállapítását kéri, voltaképpen egy jövőbeli jogvédelem elérése a kereset célja. A megállapításra irányuló kereseti kérelemre meghozott bírói ítéletre végrehajtás – természeténél fogva – nem kérhető.

A jogalakításra irányuló kereseti kérelmek *valamilyen jogviszony alakításának bírói elrendelésére irányulnak*. Lehetséges a jogviszony létrehozása (Ptk. alapján pl. szerződés létrehozása) a jogviszony megszüntetése (házasság felbontása) vagy a jogviszony megváltoztatása. Minden esetben maga a jogi rend változik, hiszen a bírói ítélet a jogviszonyok rendszerében generál változásokat.

A kereseti kérelmeket megkülönböztethetjük a szerint is, hogy milyen típusú perek, illetve milyen konkrét perek megindítását kéri a felperes a bíróságtól. Így lehetnek pl. birtokperek, személyállapoti perek, végrehajtási perek, ezen belül például a végrehajtási pereknél igényper, vagy végrehajtás korlátozása iránti per. Az ilyen tipizálásnak azért nagy a jelentősége, mert a perrendtartás (esetleg más jogszabály) külön specifikus perszabályokat rendelhet e konkrét perekre, és a peres eljárásnak ilyenkor a sajátos szabályok figyelembe vételével kell zajlani.

2. Bírósági intézkedések a keresetlevél beadása után

A keresetlevél beadása után a bíróságnak joga és kötelezettsége a perindítás törvényességét ellenőrizni. Az eljárás ezen szakaszában csak és szigorúan a perindítás előfeltételeit vizsgálhatja, érdemben nem dönthet a kereset sorsáról. Azaz nem döntheti el érdemben a felek jogvitáját. Fordítva is igaz, az e szakban hozott határozatok nagy része nem akadályozza meg a későbbi peresítés lehetőségét, mivel érdemi (ítéleti) döntés hiányában nem áll be az újabb perindítás tilalma (az ítélt dolog joghatása).

Abban esetben, amennyiben a felperes keresetlevele megfelel a törvényi feltételeknek a bíróság tárgyalást tűz ki. Amennyiben hiányokat észlel több döntési lehetőség között választhat:

- a keresetlevelet átteszi a perre hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnak
- a keresetlevelet a félnek hiánypótlásra visszaadja, egyben határidőt tűz ki a hiányok pótlására
- idézés kibocsátása nélkül elutasítja a keresetlevelet.

A tárgyalás gyors és eredményes lefolytatása érdekében a bíróság a tárgyalás kitűzése előtt – a törvényi keretek között -- hivatalból intézkedhet. (pl. iratok beszerzése más hatóságtól.) Elrendelheti a felek által kért eljárási cselekményeket is, ha erre korábban nem került erre sor (előzetes bizonyítás lefolytatása).

A tárgyalás kitűzése a felek idézésével történik. Az alperesnek kézbesíteni kell a keresetlevél egy példányát, ismertetni kell vele eljárási jogait, s fel kell hívni az alperesi pozícióhoz kapcsolódó eljárásjogi helyzetére. A perindítás jogi

hatálya a keresetlevélnek az alperessel történt közlésével áll be, ugyancsak ekkor áll be az un. „perfüggőség”. Ez alatt a felek a perbe vitt jog iránt – ugyanazon tényállás alapján -- újabb pert sehol, semmilyen bíróság előtt sem indíthatnak.

3. A tárgyalás és a bizonyítás

A bíróság a felek jogvitáját **tárgyaláson** bírálja el. A tárgyalás nyilvános, ahol a felek (ill. képviselőik) álláspontjukat ismertetik, egymás nyilatkozataira, peres cselekményére észrevételeket tesznek, és ahol a bizonyítást lefolytatják (tanút kihallgatják, szemlét megtartják)

Mivel a polgári peres bizonyításról a tankönyv önálló fejezete szól, e helyütt kizárólag a tárgyalás menetével és a tárgyalás eljárásjogi sajátosságaival foglalkozunk.

A tárgyalás tartásának kötelezettsége az újkori polgári eljárásjogok sajátossága. A tárgyalás garancia rendszere – a nyilvánosság, a bizonyítékok bíróság elé tárása és közvetlen megvizsgálása, a felek szóbeli vitája – szakítás volt a késő középkorra jellemző pereskedéssel. Hatályos Alkotmányunk 57. § (1) bekezdése szerint: *A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.*

A tárgyalás eljárásjogilag nézve maga is összetett, több részből álló folyamat. Így a tárgyalás része a tárgyalás megnyitása, a felek számbavétele, a keresetről előterjesztett felperesi és alperesi nyilatkozat megtétele, s a bizonyítási eljárás. A tárgyalás mindaddig tart, amíg azt a bíróság – a felek figyelmeztetése után – határozathozatal miatt *be nem rekeszti*. A tárgyalás berekesztése eljárásjogi határ, ezután számos eljárási cselekményt (pl. beavatkozni, viszontkeresetet előterjeszteni) nem lehet már megtenni.

A tárgyalás bármennyire is egységes eljárásjogi folyamat a törvény szövege megkülönböztet különböző tárgyalási helyzeteket. Így az első tárgyalást, érdemi tárgyalást, folytatólagos tárgyalást. Kiemelkedő szerepe van az első tárgyalásnak, amikor a bíróság kemény szankciók meghozatalára jogosult a tárgyalást igazolatlanul mulasztó felekkel, különösen a védekezést elő nem terjesztő alperessel szemben.

A tárgyaláson a felek képviselővel is eljárhatnak kivéve, ha a felek személyes meghallgatását törvény írja elő, vagy erre a feleket a bíróság kötelezi. Képviselőt csak a perrendtartásban meghatározott és ott felsorolt személyek láthatnak el, e kör bővítésére, vagy a meghatalmazás alakszerűségének megváltoztatására nincs törvényes lehetőség. A Pp. sokkal szigorúbb kritériumokat határoz meg, mint a KET. (Vö. Pp. V. fejezetének rendelkezéseit a KET 40.§. –ban foglaltakkal. Ugyanakkor a hatósági közvetítő fogalmilag a polgári perben kizárt (KET. 41.§).

A pert megindító keresetlevélbe foglalt kereseti kérelem az első fokú eljárás alatt a határozathozatalt megelőző tárgyalás berekesztéséig bármikor

megváltoztatható, amennyiben fennállnak a keresetváltoztatás törvényi feltételei. A perrendtartás dinamikus pervitelt tesz lehetővé, a perindítás nem köti meg egyszer és mindenkorra a feleket és az eljáró bíróságot.

A perkódex szabályai lehetővé teszik a felek közötti jogvita végeleges és több kérdésre kiterjedő (minél szélesebb) eldöntését. E célt szolgálják az alperes védekezésének perjogi eszközei. Az alperes ellenkérelmén túlmenően viszontkeresettel élhet a felperessel szemben, illetőleg beszámítási kifogást terjeszthet elő. Ezekkel az alperesi percselekményekkel az alperes „többletjogot” visz be a perbe, lényegében kiszélesíti a jövőbeli bírói döntés terjedelmét. Nem minden perben van erre lehetőség, például a KET szabályai szerint zajló közigazgatási hatósági eljárás határozatainak felülvizsgálata során a közigazgatási szerv nem élhet viszontkeresettel.

A tárgyalás jelentős szakasza a bizonyítási eljárás. Mivel ezzel külön fejezetben foglalkozunk, e helyütt csak megemlítjük azt a polgári perjogi alapelvet, miszerint a bizonyítás kötelezettsége azt a felet terheli, akinek érdekében áll, hogy a bíróság az általa állított tényeket valóban fogadja el. A Pp. bizonyítási rendszere *szabad bizonyítási rendszer*, azaz a bíróság bármilyen tényt, vagy bizonyítékot felhasználhat a tényállás megállapításához. Egyet nem tehet, nem léphet túl a felek által előterjesztett bizonyítékokon (kivéve ha ezt a törvény megengedi).

A tárgyalást ma az első fokú eljárásban egyesbíró vezeti, kivéve azokat az ügyeket, ahol a törvény előírja a bírói tanácsban történő eljárást. Nagyrészt így az egyesbíróra hárulnak a tárgyalásvezetés kötelezettségei, a rendfenntartás, a jegyzőkönyv vezetése, a tanúk kihallgatása.

4. Perorvoslat és jogorvoslat

A tárgyalás berekesztése után a bíróság határozatot hoz. Ha a per érdemében dönt, akkor ítéletet hoz, ebben rendezi a felek jogvitáját. A törvény pontosan meghatározza az ítélet tartalmi és formai követelményeit, ettől eltérni nem lehet. Az ítélet több típusát szabályozza a perjog. Jegyzetünk későbbi fejezete részletesen foglalkozik a bírói határozatokkal, ezért e helyütt csak utalunk eljárásjogi jellegzetességeikre.

A perbe vitt valamennyi jogról hozott döntés, a felek jogvitájának minden részletét eldönti. Az ítéletet a szakzsargon teljes, végleges ítéletnek hívja, ez az, amit egyébként az ítélet „prototípusaként” emlegetünk. Az 1911 évi I. tc. (az un. Plósz féle perrendtartás) ezt az ítéletet „végítéletnek” nevezte el. A bíróság hozhat „közbenső” ítéletet is, vagy „részítéletet”.

Az ítélet legfontosabb hatása a jogerőhöz kötődik, ami lehet **alaki** jogerő (a megtámadhatatlanság) és **anyagi** jogerő (újraperesítési tilalom). Az ítélet mellett a bíróság végzéseket hoz akkor, ha nem a per érdemében dönt, hanem más – például a per vezetésére vonatkozó – kérdésekben. A végzés bírói határozat, jogi jellegét tekintve éppen olyan parancs, mint az ítélet. A végzések esetében szintén

beszélhetünk jogerőről, pontosabban a végzések esetében kizárólag az alaki jogerő (a megtámadhatatlanság) jöhet szóba.

A határozatok elleni jogorvoslat lehetőségét a Pp. biztosítja. Az elsőfokú eljárásban mind az ítéletek, mind a végzések támadhatóak fellebbezéssel (rendes perorvoslat) a végzések azonban csak akkor, ha azt a törvény megengedi. Amennyiben a határozat támadható, a perorvoslat elbírálásáig nem hajtható végre, mert a jogorvoslat előterjesztése megakadályozza a jogerő beálltát. Végrehajtani pedig (általában véve) csak jogerős és végrehajtható határozatokat lehet.

A jogirodalom különbséget tesz jogorvoslat és perorvoslat között. A Pp. Harmadik Része Perorvoslatokról szól, ami a peres eljárásban alkalmazandó sajátos jogorvoslatok összességét takarja. Ismerünk rendes perorvoslatot (fellebbezés) és rendkívüli perorvoslatot (perújítás és felülvizsgálati eljárás)

A perorvoslat szabályaiban alapvető különbség van az ítéletek elleni fellebbezés és a végzések ellen benyújtott jogorvoslatok között. A Pp. az ítéletek elleni fellebbezési eljárást tekinti általános másodfokú vagy fellebbezési eljárásnak, a végzések elbírálására számos speciális szabályt alkotott.

Alapvető fontosságú, elvi jelentőségű szabály, hogy a fellebbezési eljárásban az ítélet ellen benyújtott rendes perorvoslat elbírálása **tárgyaláson**, a kontradikciós szabályoknak megfelelően történhet. A Pp. – részben az Alkotmánybíróság határozatainak köszönhetően – csak kivételesen, a törvényben meghatározott esetkörben tekinti elfogadhatónak a fellebbezés tárgyaláson kívüli elbírálását. (Pp. 256/A.§) Amennyiben a másodfokú bíróság tárgyalást tart, úgy alkalmaznia kell – a törvényes eltérések figyelembe vételével – az elsőfokú tárgyalás szabályait.

Az ítéletek elleni fellebbezés előterjesztésének határideje annak közlésétől (ami kézbesítést jelent) számított 15 nap. A fellebbezést annál a bíróságnál kell benyújtani, aki az ítéletet meghozta, a másodfokú bíróságra az elsőfokú bíróság terjeszti fel a kérelmet – az ügy irataival együtt. Az elsőfokú bíróság megvizsgálja, nincs-e törvényi akadálya a fellebbezésnek, azaz megfelel-e az eljárásjog szabályainak. Amennyiben a törvényben felsorolt okok fennállnak, úgy a fellebbezést hivatalból el kell utasítania. Amennyiben hiánypótlásra ad lehetőséget a törvény, a fellebbező féllel pótoltatni kell a hiányokat (pl. a fellebbezési illeték kiegészítése).

Lényeges szabály, hogy a fellebbezésben új tény előterjesztésének, új bizonyíték előadásának nincs helye, kivéve, ha azok a félnek az első fokú határozat meghozatalát követően jutottak tudomására és rá nézve kedvezőbb határozatot eredményeztek volna. Amennyiben az első fokú határozat jogszabálysértő voltának alátámasztása miatt szükséges, ettől a szabálytól el lehet térni. Ugyanez a vonatkozik arra az esetre is, ha a fellebbező fél az első fok által mellőzött bizonyítás lefolytatását indítványozza.

A másodfokú bíróság bírálja el **érdemben** a fellebbezést, az első fokú bíróságnak erre sem hatásköre, sem jogi lehetősége nincsen. A másodfokú bíróság kötelezettsége a fellebbezés törvényességének vizsgálata.

A másodfokú eljárás eljárásjogi jellemzője a reformatórius – kasszációs rendszerben foglalható össze. A másodfokú bíróság jogköre e perorvoslati rendszerhez igazodik, ebből vezethető le.

A reformatórius rendszer azt jelenti, hogy a másodfokú bíróság – a fellebbezési kérelem, ellenkérelem és csatlakozó fellebbezés keretei között – az elsőfokú ítéletet megváltoztathatja, mind a rendelkező részét, mind jogalapját, mind pedig indokolását a maga belátása szerint – és a másodfokú eljárás eredményéhez képest – újra rendezheti.

A kasszációs elemek a másodfokú bíróság ún. megsemmisítő jogában jelennek meg. Így a másodfokú bíróságnak kötelező az elsőfokú bíróság ítéletét megsemmisítenie és azt új eljárásra utasítani, ha az ítéletet hozó bíróság nem volt szabályszerűen megalakítva, vagy ha az ítélet meghozatalában olyan bíró vett részt, akivel szemben a törvény értelmében kizáró ok állt fent. A másodfokú bíróság belátása szerint mérlegelheti a megsemmisítést és az új eljárásra utasítást akkor, ha az elsőfokú bíróság az első fokú eljárás szabályait lényegesen megsértette. Ugyancsak ez a helyzet akkor, ha bizonyítási eljárás nagyterjedelmű vagy teljes megismétlése, illetve kiegészítése szükséges.

Minden más esetben a másodfokú bíróság érdemben dönt. Természetesen amennyiben az elsőfokú bíróság ítélete érdemben helyes, akkor azt a másodfok helybenhagyja.

A rendes perorvoslat mellett a Pp. két rendkívüli perorvoslati eljárást ismer, a perújítást és a felülvizsgálati eljárást. Mindkettő már jogerős határozatok ellen indítható, így ezek az eljárások – amennyiben sor kerül az a támadott határozat megváltoztatására – feloldják a jogerőt. Ebből következően a törvénynek körültekintően és óvatosan kellett meghatározni a rendkívüli perorvoslatok szabályait, hiszen a parttalan szabályozás a jogbiztonságot rendíti meg.

A perújítás és a felülvizsgálati eljárás alapvetően különböznek egymástól. A perújítás a törvényben meghatározott okok, és körülmények fennállása esetén a per elsőfokú újratárgyalását jelenti. A felülvizsgálati eljárás a Legfelsőbb Bíróság törvényességi eljárása, s akkor kérelmezhető, ha a fél – a törvényes feltételek estében – az ítéletet törvénytörésnek tartja. A perújítás az ítélet alapjául szolgáló tényeknek, a felülvizsgálat pedig az ítélet törvényességének vizsgálata.

Perújítás a jogerős ítélet ellen kérelmezhető, azokban az esetekben, ha olyan új tény vagy bizonyíték merült fel, melyet a bíróság a perben nem bírált el, és a perújító félre kedvezőbb határozatot eredményezett volna. A perújítás kezdeményezhető akkor is, ha az eljárásban résztvevő valamely személy bűncselekménye vezetett a pervesztességre, vagy már létezett egy jogerős ítélet és a bíróság ennek ellenére hozta meg a perújítással támadott ítéletét.

A perújítás előterjesztésének határideje hat hónap, de amennyiben a perújításra okot adó körülmény később jutott a fél tudomására, akkor a határidőt ettől az időponttól kell számítani. Öt év után azonban nincs helye perújításnak.

A Pp. mind a perújítás szabályaiban, mind a különleges perszabályokban néhány peres eljárást kizár a perújítás köréből. Ezt nemcsak a méltányosság indokolja, hanem néha a pergazdasági megfontolás is.

A perújítási eljárást az elsőfokon eljáró bíróság folytatja le, ugyanis a perújítási eljárásra az elsőfokú bíróság rendelkezik kizárólagos illetékességgel. A perújítási eljárás (az újratárgyalás) előtt azonban döntenie kell a *perújítás megengedhetőségéről*. Döntését a bíróság a perújítási tárgyalás első szakaszában hozza meg. A döntéshozatal előtt a bíróság vizsgálja a perújítási eljárás törvényes feltételeinek meglétét, érdemben a kérelemről ekkor nem dönthet. Érdemi döntés csak a perújítási eljárás lezárásaként, a törvényben meghatározott határozatok egyikének meghozatalával lehetséges. A döntési opciók a törvény szerint a következők: a bíróság vagy hatályaiban fenntartja a perújítási kérelemmel támadott ítéletet, vagy részben illetőleg egészében hatályon kívül helyezi azt és a jogszabályoknak megfelelő új határozatot hoz.

Megjegyezzük a perújítási eljárásban hozott ítélete elleni kereset jogorvoslat előterjeszthető, sőt vele szemben rendkívüli perorvoslat is igénybe vehető.

A **felülvizsgálati eljárásra** a Legfelsőbb Bíróság rendelkezik hatáskörrel és kizárólagos illetékességgel. A felülvizsgálat akkor kezdeményezhető, amennyiben a törvény nem zárja ki a felülvizsgálati eljárást és a felülvizsgálatra jogosult a jogerős ítélet jogszabálysértő voltára hivatkozik. Fontos megemlíteni, a felülvizsgálati eljárás kezdeményezhető az ún. „*érdemi végzések*” ellen is. Ugyanakkor a törvény a felülvizsgálat lehetőségét megvonja meghatározott bírói határozatoktól, e tilalom vagy a perrendtartásban (Pp. 271.§) vagy más törvényben található. Nincs helye így felülvizsgálatnak -- ítélet esetében -- az elsőfokon jogerőre emelkedett ítéletek ellen, vagy a végzések körében pl. az egyezséget jóváhagyó végzés (Pp. 148. §) ellen.

A felülvizsgálati kérelmet a határozat közzétételétől számított 60 napon belül lehet beadni az elsőfokú bíróságnál. A törvény pontosan meghatározza a kérelem tartalmi elemeit, és előterjesztésének eljárásjogi szabályait. Így a kérelmet az arra jogosult csak jogi képviselő útján terjesztheti elő, és a 60 napos határidő elmulasztása esetében 30 napon túl igazolási kérelemmel sem lehet élni.

Az elsőfokú bíróság a kérelmet és a periratokat felterjeszti a Legfelsőbb Bíróságra. A Legfelsőbb Bíróság megvizsgálja a kérelmet, s amennyiben annak törvényi feltételei hiányoznak, hivatalból (érdemi vizsgálat nélkül) elutasítja. A felülvizsgálati kérelem befogadása esetén a LB dönt a felülvizsgálati kérelemről, fő szabályként tárgyaláson kívül. Tárgyalást kell tartani, ha a felek bármelyike azt kéri, vagy maga a Legfelsőbb Bíróság szükségesnek tartja a tárgyaláson való elbírálást.

A felülvizsgálati eljárásban bizonyítás felvételének nincs helye, az LB felülvizsgálati tanácsa a rendelkezésre álló iratok alapján dönt. Döntését köti a felülvizsgálati kérelem, és ellenkérelem, illetőleg a csatlakozó felülvizsgálati kérelem. Feloldódik a kérelemhez kötöttsége, amennyiben a pert hivatalból meg kell szüntetnie, illetve amennyiben a kötelező kasszációs jogkör gyakorlásának (a másodfokú eljárásban megismert) feltételei fennállnak.

A Legfelsőbb Bíróság határozathozatali jogosultsága széles skálát fog be. Amennyiben a támadott határozat a jogszabályoknak megfelel, úgy azt hatályában fenntartja, minden más esetben részben vagy egészében hatályon kívül helyezi. Amennyiben a döntéshez szükséges tények megállapíthatóak, maga hoz a jogszabályoknak megfelelő határozatot, minden más vonatkozó esetben az első vagy a másodfokú bíróságot új eljárásra, és új határozat hozatalára utasítja. Ekkor a hatályon kívül helyező végzésében az új eljárás lefolytatására vonatkozóan kötelező utasításokat ad. Az elsőfokon hozott határozat eljárásjogilag első fokú határozatnak tekintendő (tehát rendes perorvoslással támadható), a másodfokú határozat értelemszerűen új (jogerős) másodfokú határozatnak számít. Vele szemben tehát csak rendkívüli perorvoslat vehető igénybe. Amennyiben a Legfelsőbb Bíróság hozza meg a felülvizsgálati eljárásban a jogszabályoknak megfelelő határozatot, újabb felülvizsgálatnak nincs helye, viszont perújítás (a törvényi feltételek megléte esetén) kezdeményezhető.

4. A polgári nem-peres eljárások

A legegyszerűbb meghatározás szerint azokat az eljárásokat tekintjük nem-peres eljárásoknak, melyek nem tartoznak a peres eljárások körébe.

A nem peres eljárások definíciója azonban nem ilyen egyszerű. Ha arra gondolunk, hogy a Perrendtartás számos peren belüli nem-peres eljárást szabályoz (pl. az előzetes bizonyítás), vagy a nem-peres eljárások csoportjába sorolható a végrehajtási eljárás külön kódexbe fogalmazott szabályrendszere, akkor át kell gondolnunk a fenti egyszerű meghatározás tartalmát.

Gáspárdy László szerint a polgári per és a polgári nem-peres eljárások közötti különbségtétel az ókori római jogász Martianus nézeteire vezethető vissza.³⁰ Martianus különbséget tett *iurisdictio voluntaria* (perenkívüli eljárás) és *iurisdictio contentiosa* (peres ügy) között. A terminológiai elnevezést a jogtudomány ma is használja, azonban jogrendszerenként, országonként eltérő tartalommal. Ismerünk olyan felfogást, ami a két eljárás típust egymás ellentétpárjának tartja, illetőleg olyan nézeteket, melyek a nem-peres eljárásokat azonosítják a hivatalból indítható (officiális) eljárásokkal.

A terminológiai különbségek mellett a fogalmi – kifejezéstanai eltérések is megnehezítik az egyértelmű meghatározás megfogalmazását. Az angol nyelvben használt extra-judicial kifejezés (ami szó szerinti fordításban perenkívüli eljárást jelent) tartalmazza a „bírószágon kívüli” fogalmi értelmezés lehetőségét (out-of-court proceeding). A helyzet még bonyolultabb, ha figyelembe vesszük, néhány európai országban önálló kódexben foglalták össze a nem-peres eljárások eljárási szabályait. Az Európai Unió jogalkotó szerveinek a polgári eljárásjog körében alkotott rendeletei pedig – elsődlegesnek tekintve a rendeleti szabályozás tárgyát -- nem igen foglalkoznak a peres, nem-peres eljárások közötti különbségtétellel.

A magyar polgári eljárásjogi jogtudomány klasszikus és tradicionális kérdésköre a nem-peres eljárások elemzése. Sárffy Andor műveiben találhatjuk az első rendszerezési kísérletet, mellette Magyary Géza, Beck Salamon, Farkas József munkáit kell megemlítenünk. A legújabb irodalomban nincs olyan a nem-peres eljárásokkal foglalkozó elemzés, vagy kommentár, amely ne akarna használható vagy kézzelfogható definíciót adni.

A gazdag szakirodalomból kiindulópontul két meghatározást választottunk ki. Az első meghatározás Imregh Géza és Beck Salamon munkásságából, a második Németh János és munkatársainak a nem-peres eljárások nagy kódexeit kommentáló írásaiból származik. Természetesen a használható és számunkra értékelhető egyéb definíciókat sem hanyagoljuk el, az egyes problémák kifejtésénél hivatkozni fogunk Farkas József, Kengyel Miklós elemzéseire is.

³⁰ GÁSPÁRDY, László (szerk.) *Polgári nem peres eljárások* NOVOTNI Kiadó. Miskolc, 2001.

1. A peres eljárástól való elhatárolódás

Legegyszerűbb lesz a két eljárási csoport különbségét táblázatba foglalni.³¹

A polgári eljárások jellemzői

Polgári peres eljárás	Polgári nem peres eljárás
Résztvevők: bíróság és a peres felek	Résztvevők: bíróság, közjegyző, bírósági végrehajtó, és a felek
Elindítása: keresetlevéllel	Elindítása: kérelemre, hivatalból
A felek: mindig ellenérdekűek	A felek: általában nem ellenérdekűek, néha csak egy fél / ügyfél van
Az eljárás tárgya: polgári jogvita	Az eljárás tárgya: polgári ügy
Az eljárási mód: tárgyalás és bizonyítás	Az eljárási mód: nincs mindig tárgyalás, és bizonyítás felvétel. Kivéve az egyes eljárások speciális szabályait
Az eljárás célja: a jogvita eldöntése	Az eljárás célja: jog, jogosultság regisztrálása, igazolása, végrehajtása, stb.
Az eljárás formája: Pp. szabályai szerint	Az eljárás formája: speciális jogszabályok szerint, Pp. háttérjogszabály
Döntés: érdemi döntés ítélettel	Eljárást végzés, vagy más határozat zárja le, sohasem ítélet
Érdemi döntés eredménye: res iudicata	A határozat soha nem eredményez res iudicatát

³¹ IMREGH, Géza *A közjegyzői eljárás* NOVOTNI Kiadó. Miskolc, 2003. 135. old.

Rövid táblázatunkból a nem peres eljárások néhány jellemzője már összefoglalható:

1. A nem-peres eljárások lefolytathatóak bíróság előtt, de egyes jogszabályban feljogosított szervek szintén rendelkezhetnek hatáskörrel nem-peres eljárások lefolytatására. Az eljáró szervek szerinti csoportosítás alapján különbséget tehetünk a bíróságok előtt folyó, a közjegyzőnél zajló vagy más pl. bírósági végrehajtó által lefolytatott nem-peres eljárások között. A bírósági nem-peres eljárásokat lefolytathatják speciális bírói szervek (pl. cégbíróságok a cégeljárásokat), de az ún. rendes bíróságok is (pl. a megyei bíróságok a társadalmi szervezetekkel kapcsolatos bejegyzési, adatváltoztatási eljárásokat. A bíróságokon a nem-peres eljárásban egyes bíró, esetleg bírói tanács éppúgy közreműködhet, mint más bírósági tisztségviselő (bírósági titkár, végrehajtási ügyintéző).

2. Az eljárások tárgya szerinti csoportosítás (felhasználva Magyary Géza és Kengyel Miklós meghatározását) alapján megkülönböztethetünk személyiséggel összefüggő (holtta nyilvántartási eljárás), vagyoni jellegű (fizetési meghagyásos eljárás) vagy egyéb nem peres eljárást. Mindenképpen polgári ügyről kell e helyütt beszélnünk, méghozzá a legszélesebb értelemben véve. Így e körbe tartozik a munkaügyi békéltető eljárás éppúgy, mint a fogyasztóvédelmi ügyekben eljáró fogyasztóvédelmi testületek eljárásai

3. Az eljárások megindítása élesen különbözik egymástól a peres és a nem-peres eljárásokban. Amíg a polgári pert keresetlevéllel kell megindítani, a nem-peres eljárások szinte soha³² nem indulnak keresetlevéllel. Amennyiben nem az eljáró szerv indítja meg, úgy kérelemre indulnak. Elindíthatóak hivatalból határozattal, bejelentésre vagy más beadványra. Nem ritkán írásban és formakötött eljárási cselekménnyel kell megindítani, pl. végrehajtási lap kiállításával.

4. Korábban láttuk, a polgári peres eljárásban a bíróság előtt fellépő felek viszonyát az ellenérdekeltség határozza meg. A nem-peres eljárásokban nincs szó erről, az ellenérdekeltségű fél hiányozhat, gyakran csak az eljáró szervezetek és az ügyfél kapcsolatáról beszélhetünk. Ehhez a szerkezethez igazodik a nem-peres eljárások jogi szabályozása, hiszen a kontradikció hiányából fakadóan az eljárási helyzeteket másképpen kell szabályozni.

5. Polgári perben a peres jogvitáról elsősorban és szigorúan tárgyalás tartásával lehet dönteni. A tárgyalás elengedhetetlen része a bizonyítási eljárás. Láttuk, e két követelmény a polgári peres eljárás lényege. A nem-peres eljárásokban nem találkozunk a polgári perrendtartás szabályai szerint megtartott tárgyalással (esetleg a fél/felek meghallgatásának van helye) és a bizonyítási eljárás is csak részleges. Az eljáró szerv többnyire hivatalból állapít meg tényállást, de számos eljárásban a tényállás megállapítása nem követelmény.

³² Egy – két esetről tudunk, de ez sem a Pp. 121.§ alapján a pert megindító irat.

6. Amíg a polgári perben el kell dönteni a jogvitát, addig a nem-peres eljárásban nem erről van szó. Magyary Géza és Farkas József felosztásában az alábbi csoportosításról beszélhetünk:

A nem-peres eljárások:

- Perpótló eljárások (ilyen a házassági vagyonközösség megszüntetése)
- Perelhárító eljárások (mediáció vagy fizetési meghagyásos eljárás)
- Perelőkészítő eljárások (előzetes bizonyítás)
- Jogállapot-változtató eljárások (cégeljárások közül a bejegyzési, változásbejegyzési eljárások)
- Jogok gyakorlását segítő eljárások (tipikus: a hagyatéki eljárás)
- Jogot kikényszerítő eljárások (végrehajtási eljárás)³³

7. A *polgári peres eljárás* perkódexe a Perrendtartás. A polgári peres eljárásban az eljárási jogok és kötelezettségek megállapításának körében alkalmazunk ugyan más jogszabályt is (pl. az Illetéktörvényt), de a Perrendtartás sohasem mellőzhető. A *nem peres eljárások* közül a nagyobb és jelentősebb eljárások önálló kódexszel rendelkeznek. A jogforrási rendszer azonban összetett és sokszínű, sokszor nem azonos szabályozási szinten született jogszabályok szerint kell eljárni. (Így pl. a közjegyzői hagyatéki eljárás alapjogszabálya a 6/1958. (VII.4) IM. rendelet.) A Perrendtartást azonban még azokban a nem-peres eljárásokban is alkalmazni kell, melyeknek létezik önálló kódexe. Ekkor a Pp. „háttérjogszabályi” feladatokat tölt be, az előírásainak megfelelően kell eljárni akkor, ha valamilyen eljárási helyzetre az adott kódexben nem található önálló szabály. A valóság kedvéért meg kell említenünk, a Pp. szintén tartalmaz nem-peres eljárásokat, alapvetően azokat, amelyek a polgári perhez kapcsolódnak.

8. A polgári nem-peres eljárásokban hozott határozat sohasem lehet ítélet. Ítélet szigorúan a polgári perben érdemi határozatként hozható. A polgári-nem peres eljárásokban a bíróság végzéssel határoz, a közjegyző többnyire végzést (hagyatékátadó végzés) hoz, más szervek és a bíróság eljáró szervei hozhatnak más néven megjelöl határozatokat is (pl. a bírósági titkár végrehajtási záradékot vezet rá a kérelemre). Az elnevezéstől függetlenül ezek a döntések eljárásjogi értelemben joghatásokat váltanak ki, sőt nem egy határozatnak anyagi jogi következménye van. Mivel érdekeket, jogokat érintenek ellenük a megfelelő eljárási szabályok szerint jogorvoslat vehető igénybe, az azonban már a konkrét szabályozás kérdése, hogy melyik jogorvoslati fórum, milyen eljárási rendben és milyen határozattal vizsgálja felül a határozatot.

³³ Bővebben KENGYEL, Miklós *Magyar Polgári Eljárásjog* OSIRIS Kiadó. Budapest, 2004. 47. old.

9. A nem peres eljárásokban hozott jogerős döntések ítélt dolog joghatást csak rendkívül kivételesen váltják ki (jogerős fizetési meghagyás mellett talán a felszámolást jogerősen elrendelő végzés tartozik e körbe), ami azonban nem jelenti azt, hogy nem társul valamilyen jogi kötőerő e határozatokhoz. A nem-peres eljárások speciális szabályai, illetve a Polgári Perrendtartás határozza meg e kötőerő érvényességi, illetve feloldási körét. Lehetséges, hogy az adott szervnek új eljárást kell lefolytatnia, és az új eljárás során hozott új határozat lép az eredeti helyébe (pl. a közjegyző póthagyatéki eljárása, amennyiben a hagyatékba tartozó új, korábban nem tudott, vagy nem ismert vagyonelemekről szerez az érintettek közül tudomást), de lehetséges, hogy a jog kizárja a határozat generális megtámadhatóságát. Így a cégbejegyzési eljárásban a kérelmező a kérelmének eleget tévő bejegyző végzést nem fellebbezheti meg, a határozat megtámadására másoknak, vagy más szervezeteknek (ügyészség) van jogi lehetősége. A jognak alapvető célja ugyanis a gazdasági forgalom biztonsága érdekében a határozatok stabilitásának biztosítása.

A polgári nem peres eljárások jellemzői tehát a sokszínű szabályozás, az eljárási szereplők és célok eltérése, a rendkívül heterogén, a polgári perhez viszonyított „atipikus” eljárási helyzet. Ugyanakkor – Gáspárdy László adatai szerint³⁴ – 1998-ban a helyi bíróságokhoz 230.000 peres és 360.000 nem-peres ügy érkezett. Jogpolitikai kérdés azonban, melyik eljárást hova telepíti a jogrendszer, illetve mikor milyen jogmegállapításból hoz létre nem-peres eljárást. A nem – peres eljárások számának bővülésére az utóbbi évek jogalkotása eklatáns példát adott, szinte napról - napra bővült a nem-peres eljárások köre.

A nem-peres eljárások bemutatását más szempontok alapján is elvégezhetjük. Németh János és munkatársainak meghatározása szerint polgári nem-peres eljárásoknak tekinthetők

- *a bíróságnak, vagy valamely ahhoz tartozó, illetőleg meghatározott szempontból azzal azonosnak minősülő személynek, valamint*
- *az eljárásban részvételre jogosult más személyeknek*
- *az igazságszolgáltatás megvalósítása vagy*
- *tények, illetve jogok tanúsítása, elismertetése stb. érdekében*
- *sajátos (a polgári perre előírtaknál általában egyszerűbb) eljárási formában végzett, törvényileg meghatározott, egymást követő cselekményeit és az azokhoz kapcsolódó eljárási jogviszonyokat.*³⁵

A meghatározás alapján új, a korábbiaktól elérő jellegzetességet tárhatunk fel a polgári nem-peres eljárások körében.

³⁴ GÁSPÁRDY László (szerk) *Id. mű.* 28. old.

³⁵ NÉMETH János (szerk) *A cégekkel kapcsolatos nem-peres eljárások magyarázata. A polgári nem-peres eljárások magyarázata* 2. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft. Budapest, 2004. 49-50. old.

A nem-peres eljárások általában véve az igazságszolgáltatás megvalósítását célzó eljárások. E tézis levezethető mind a hatályos alkotmányból, mind a jogi szabályozás rendszeréből. (Alkotmány 45.§ (1) bek.) Azonban a nem-peres eljárások nem mindig és nem mindenben részei az igazságszolgáltatásnak, mert az igazságszolgáltatás az állami bíróságok monopóliuma, és a nem-peres eljárásokban más szervezetek és szervek is részt vesznek. Véleményünk szerint a nem-peres eljárások közelebb állnak a jogszolgáltatáshoz, s jogi garancia rendszerüknek, szabályaiknak eljárási sajátosságaiknak ennek ellenére a jogállamiság követelményéből kell táplálkozniuk.

A polgári nem-peres eljárások felsorolása (tekintettel az előbb elmondottakra) nem csak nehéz, de lehetetlen vállalkozás. A már ismertetett, vagy megemlített eljárások mellett néhány tipikus és gyakran alkalmazott eljárást (Németh János és munkatársainak munkássága nyomán) sorolunk fel:

- fizetési meghagyásos eljárás
- holtak nyilvánítási, a halál tényének megállapítása iránti, és az eltűntnek nyilvánítási eljárás
- egyezségi kísérlet, előzetes bizonyítás, sikeres alkotmányjogi panasz alapján a megsemmisített jogszabály visszamenőleges alkalmazásának kizárása iránti eljárás
- társadalmi szervezetek, alapítványok, egyházak nyilvántartásba vétele, törlése iránti eljárások
- köztestületek, közhasznú szervezetek, sportági szakszövetségek, nyilvántartásba vétele (átsorolása, törlése) iránti eljárások
- titokvédelem, adatszolgáltatás körébe tartozó eljárások
- közigazgatási hatósági jogkört gyakorló szervezetek döntései elleni jogorvoslati eljárások
- választási eljárással kapcsolatos nem-peres eljárások
- pszichiátriai betegek intézeti gyógykezelésének bírósági elrendelése és felülvizsgálata
- kollektív munkaügyi viták körében indítható nem-peres eljárások
- választott bírósági eljárás során a bíró kizárása, a bíróság hatáskörének megállapítása
- a végrehajtási eljárás, ezen belül a jogutód személyének megállapítása, az ingatlan becsértékének megállapítása, a biztosítási intézkedés elrendelése (ez akár peres eljárás keretében is)
- bírósági letét engedélyezése
- a közjegyzői eljárások, ezen belül közjegyző kizárása
- a cégeljárások
- a felszámolási eljárás

- a csődeljárás
- a végelszámolási eljárás
- az ingatlan-nyilvántartási eljárások során bizonyos jogorvoslati eljárások
 - oktatás, közoktatás területén az oktatási intézmény másodfokú döntése elleni jogorvoslati eljárások
 - EU tagországban indított felszámolási eljárás közzététele, ennek közhiteles nyilvántartásba való bevezetése.

A már megismert szabályok és szabályozás mellett néhány specifikus eljárási helyzetre kell felhívni a figyelmet:

Az ügyészség a polgári nem-peres eljárásokban elég sajátos szerepet játszik. Bizonyos esetekben az ügyészség az, amely jogorvoslati jogosultsággal rendelkezik a nem-peres eljárásokban hozott bírói határozatok ellen, más esetekben viszont kizárólag az ügyészség indíthat nem-peres eljárást. Az előbbire példa az alapítványok, társadalmi szervek bejegyzését elrendelő bírói végzések elleni fellebbezés, az utóbbira pl. a sajtótermék nyilvános közlésének megtiltására irányuló eljárás.

Nem egyszerű kérdés a nem-peres eljárásokra vonatkozó bírói hatáskör eldöntése. Igazából mindig a konkrét jogi szabályozás határozza meg, mikor melyik bíróságnak rendelkezik hatáskörrel az adott eljárásra. Egy azonban biztos, nincs olyan bírói szervezeti lépcső, vagy fórum, amely ne folytatna le nem-peres eljárást. A munkaügyi bíróságok néhány nem-peres eljárásra szintén rendelkeznek hatáskörrel.

A polgári eljárás néhány alapelve érvényesül a polgári nem-peres eljárásokban is. Így a bíróságok előtti egyenlőség, az anyanyelv használata, a jóhiszemű eljárás kötelezettsége. Más, a polgári eljárások specifikus alapelvei sajátos formában és feltételekkel működnek. Így a kérelemhez kötöttség akkor, ha az eljárás kérelemre indul (és nem hivatalból). Természetesen, ha a jogszabályok kizárják a jogorvoslatot, nem érvényesül a jogorvoslathoz való jog, vagy mivel az eljárások nagy részében nincs bizonyítás (illetőleg a bizonyítás kötött), a bizonyítékok szabad mérlegelésének elve szintén korlátozott.

Az eljáró hatóságokat meghatározó illetékességi szabályok körében rendkívül sok speciális illetékességi okot találunk. A kizárólagos illetékesség köre szélesebb, mint a polgári peres eljárásban. A nem-peres eljárásokban erőteljesebben érvényesül az a Magyar Gézához köthető követelmény, mely szerint az eljáró szerv területi hatásköre (illetékessége) valamilyen tény fennállásának következtében szorosan összekapcsolódik az adott üggyel. Így nemcsak a fél lakóhelyére, hanem az eljárás tárgyából következő számos tényre alapít e szabály szerint a jog eljárási illetékességet a nem-peres eljárásokban. Ezért a vonatkozó joganyag számtalanszor nevesítve, konkrétan jelöli ki az eljáró bíróságot.

Fogalmilag, és jogilag sem kizárt, hogy a polgári nem-peres eljárásokban a fél pozíciójában több résztvevő vegyen részt az eljárásban (közjegyzői hagyatéki eljárás). Adott a lehetőség -- bizonyos eljárások esetében -- a beavatkozásra, sőt néha a jogszabály maga ír elő kötelező beavatkozást.

Nem térünk ki a polgári eljárásjog más intézményeinek ismertetésére (képviselő, jegyzőkönyv, határidők, igazolás stb.) mivel ezen intézmények a polgári nem-peres eljárásokra vonatkozó szabályok speciális rendelkezéseit figyelembe véve működtethetőek. Néhány intézmény bemutatásakor a jegyzetben szeretnénk visszatérni a nem-peres eljárásokra, így például az eljárások megindításával foglalkozó szabályok ismertetésekor.

Befejezésül néhány megjegyzés a nem-peres eljárások közigazgatási jogalkalmazás területén játszott szerepéről. A közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény (rövidítve és a továbbiakban KET.) hatályba lépése előtt a közigazgatás szervezeti egységei több szinten és több formában kerültek kapcsolatba a polgári nem-peres eljárásokkal. Kérelmező ügyfélként maguk indíthattak ilyen eljárásokat, illetve bizonyos esetekben részeseivé válhattak ezen eljárásoknak. (Gyámhatósági, gondnoksági ügyek területén.) Több esetben olyan sajátos eljárás megindítására adott lehetőséget a jog, ahol a közigazgatási szerv nem hatósági jogkörben, hanem szolgáltatóként -- kvázi egy nem-peres eljárásban -- nyújtott az ügyfél felé szolgáltatást (pl. adatot adott ki). Más esetekben a közigazgatási jogalkalmazás területén hozott döntést a bíróságok nem-peres jogorvoslati eljárásokban vizsgálták felül.

A KET jelentős változásokat hozott e téren. A közigazgatási hatósági eljárásokban hozott végzések elleni jogorvoslathoz bírói polgári nem-peres eljárást kell igénybe venni (KET 109.§ (2) bek.). Másfelől, a közigazgatási szerv „hallgatása” esetében a KET 20.§ (6) bekezdésének felhatalmazása alapján az ügyfél a megyei, fővárosi bírósághoz fordulhat, aki nem peres eljárásban kötelezi a közigazgatási hatóságot az eljárás lefolytatására. A KET új szabályai mellett érvényesülnek a korábbi előírások, így a polgári nem-peres eljárások a közigazgatási jogalkalmazás megkerülhetetlen részeivé váltak.

5. Határidők a polgári eljárásjogban

A határidő az eljárásjogok egyik alapintézménye. Amikor a jogintézményről beszélünk a fogalom használat pontatlan, hiszen határidő alatt egyaránt értjük a naptári időszakban megadott időtartamot (a tulajdonképpeni határidőt) és egy adott napban, órában vagy percben megszabott időpontot (határnapot). Minden esetre határidők nélkül az eljárások kaotikusak, kiszámíthatatlanok, időben véget nem érők lennének. A határidő szabályainak pontos kidolgozása az eljárásjogok történetével egyidős, de a hatályos jog is előír számos a felek, vagy az eljáró szervek által kötelezően betartandó határidőt.

A határidő az eljárási cselekmények regulációja. Az eljárási cselekményeket az adott határidőben vagy határnapon kell teljesíteni. Amennyiben a fél nem teljesíti azt az előírt időtartam alatt, vagy meghatározott időpontban, mulaszt, és viselnie kell mulasztása jogkövetkezményét. Amennyiben viszont az előírt időtartam alatt, vagy időpontban teljesítette azt, eljárási cselekménye hatályos, azaz joghatás kiváltására alkalmas.

A határidőket – maradvá az általános, az eljárásjogi fogalomnál – többféleképpen csoportosíthatjuk. Az egyik legismertebb csoportosítás szerint ismerünk *törvényi* (jogsabályi) és *bírói* (szervezeti) határidőket. Törvényi határidőkről akkor beszélünk, ha az eljárási cselekmények teljesítésének idejét törvény határozza meg, bírói (egyes álláspontok szerint bírósági) a határidő akkor, ha azt a bíróság határozza meg.

A törvényi határidőt – amely alatt értjük a jogsabályok által meghatározott határidőket, így helyesebb lenne jogsabályi határidőről beszélni – csak törvényes (jogsabályi) felhatalmazással, a jogsabályokban meghatározott esetekben lehet meghosszabbítani. *(A törvényben megállapított határidőt csak a törvényben meghatározott esetben lehet meghosszabbítani. Pp. 104. (1) bekezdés második mondat.)* A bírói határidőket a bíróság meghosszabbíthatja, azonban a törvényi kereteket nem lépheti át. Így az egyes polgári peres cselekményekre meghatározott határidők – pl. a bírósági meghagyással szembeni ellentmondás, a fellebbezés, csatlakozó fellebbezés határideje – nem hosszabbítható meg. Ugyanakkor pl. a tárgyalási időköz lerövidíthető, vagy a teljesítési határidő az általános szabályoktól eltérően is megállapítható.³⁶

A Pp. 104.§ rendelkezése a bírói határidőket maximálja. *A bíróság az általa megállapított határidőt fontos okból egyszer meghosszabbíthatja; a határidő - meghosszabbítással együtt - negyvenöt napnál hosszabb nem lehet, kivéve, ha a szakértői vélemény elkészítése hosszabb határidőt tesz szükségessé.*

Tehát a bíróság az általa meghatározott határidőt csak fontos okból hosszabbíthatja meg, és csak egyszer módosíthatja. Mivel e rendelkezések a nem-peres eljárásokra is érvényesek, ezért a határidők meghosszabbítására, módosítására elmondott szabályokat a nem-peres eljárásokban is alkalmazni kell.

³⁶ NÉMETH János – KISS Daisy (szerk) *A polgári perrendtartás magyarázata* COMPLEX – WOLTERS KLUWER Csoport. Budapest, 2007. 648. old.

A jogirodalom átsiklik a határidők azon csoportja felett, amelyet mi **belső vagy szervezeti határidőknek nevezünk**. E határidőket szabályozhatja a BÜSZ (a 14/2002. (VIII.01.) IM rendelet a Bírósági Ügyvitel Szabályairól) vagy az eljáró szervek és szervezetek más belső szabályzata. Az ügyfelek felé ezek a technikainak szánt határidők csak közvetetten jelennek meg, azonban a pertartam vagy az eljárási időtartam hosszába mindenképpen beleszámítanak. Megjelenhetnek közvetlenül is, amennyiben a külső, az adott eljárásban ügyfeleknek nem számító szervek vagy személyek illetőleg más hatóságok felé a törvényben nem szabályozott határidőt állapítanak meg. Ilyenek a tudakozódásra, a megkeresésre adott időtartamok. A BÜSZ tartalmazza azonban a soronkívüli eljárás szabályait, ahol a jogszabály haladéktalan intézkedésről beszél, de eközben nem érinti (nem is érintheti) a törvényi határidőket.

A határidők vonatkozhatnak az eljárás egészére vagy egyes eljárási cselekményekre. Általában véve az egyes teljesítendő eljárási cselekményekre határozzák meg a határidőket, nagyon ritka az, amikor az eljárás egészére. A Pp. legújabb módosításai konkrét határidő megnevezése nélkül a perek „ésszerű befejezéséről” szólnak. Céggjogunk a változás bejegyzési eljárásra ír elő határidőt, s amennyiben azt a Cégbíróság elmulasztja, a változásokat bejegyzettnek kell tekinteni.

Az elmélet és a joggyakorlat számára viták és ellentmondások forrása az anyagi és az eljárási határidők közötti különbségtétel. A Legfelsőbb Bíróság már a nyolcvanas évek elején leszögezte: az anyagi és az eljárási jogszabályokban megállapított határidők elteltének számítási módja különböző, az anyagi jogi határidőt nem lehet eljárásjogi határidő módjára számítani. Amíg az eljárásjog szempontjából az eljárási cselekmény határidőn belül teljesítettnek számít, ha azt a fél – függetlenül a címzettől – megtette (Pl. a határidő utolsó napján feladta a nyilatkozatot a postára), addig az anyagi jogi határidők érvényesülésének az a feltétele, hogy a jogosult nyilatkozatának a határidőn belül meg kell érkeznie az ellenérdekű félhez, vagy a címzetthez.

A Legfelsőbb Bíróság ítélezési gyakorlatában következetesen érvényesítette felfogását. Így egy 1999-es ítéletében kifejtette: *Valamely anyagi jogszabály által a perindításra jogvesztés terhe mellett megszabott határidő anyagi jogi határidő, amely annak utolsó napján minden körülmények között lejár. Az ilyen határidő lejártának szempontjából a postára adás időpontja nem értékelhető, hanem a keresetlevélnek a bírósághoz érkezése időpontját kell figyelembe venni.*

A legtöbb probléma éppen az eljárások megindításával, különösen a peres eljárást megindító keresetlevél előterjesztésével volt. Ez nem véletlen, mert ebben az esetben az eljárásjogi és az anyagi jogi határidő „interferrál” egymással. A Legfelsőbb Bíróság sem volt következetes, mert az idézett ítéletének második pontjában éppen ellenkező jogelvet fejtett ki.³⁷

³⁷ Nem vonható az anyagi jogi határidő körébe a munkaügyi jogvitát a bíróság előtt megindító keresetlevél. A Munka Törvénykönyvében meghatározott keresetindítási határidő csak az egyeztetési eljárással indult munkaügyi vita részeként, azzal egységben és annak függvényében vizsgálható. Ebben az

A megoldást (de nem a megnyugvást) a **4/2003. sz. Polgári jogegységi határozat** hozta, amelyben a bírósági eljárást megindító keresetlevél vagy kérelem késedelmes benyújtásáról rendelkezett az LB. Kimondta a keresetlevél benyújtására a jogszabályban megállapított határidő számítására - amennyiben jogszabály másként nem rendelkezik - a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) 105. § (4) bekezdésben foglaltak³⁸ nem alkalmazhatók. A keresetlevél késedelmes benyújtása esetén, ha a keresetlevél előterjesztésére megállapított határidő - jogszabály kifejezett rendelkezése folytán - jogvesztő, vagy a mulasztás kimentésére előírt igazolással a fél nem él, illetőleg az alaptalan, a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül hivatalból el kell utasítani, ennek elmaradása esetén a pert meg kell szüntetni.

Ha a keresetlevél késedelmes benyújtása nem vezet jogvesztésre, és a jogszabály a mulasztás orvoslására nem ír elő igazolást, a mulasztás jogkövetkezményéről az ellenérdeklő fél elévülési kifogása alapján az ügy érdemében hozott ítéletben kell dönten.

A kifejtettek irányadóak a bírósági nem-peres eljárás megindítására előterjesztett kérelemre is.

Indokolásában az LB azzal az érveléssel operált, hogy a keresetindítási, nem-peres eljárás indítási határidők - akár eljárási, akár anyagi jogi jogszabály határozza meg ezeket - egyaránt lehetnek anyagi jogi és eljárási jogi jellegűek.³⁹

A jogszabályban megállapított keresetindítási határidő nem a bírósági eljárás része, hanem, mint az érvényesíthetőség létszakába jutott igény idővetülete, az alanyi (anyagi) joghoz, jogviszonyhoz kötődik, és mint ilyen, szükségképpen anyagi jogi természetű. E határidő jellege nem függ attól, hogy a határidőt milyen típusú (anyagi jogi vagy eljárásjogi) jogszabály rendeli, illetőleg hogy annak elmulasztásához milyen jogkövetkezményt fűz. A keresetindítási anyagi jogi határidők jogi természete nem különbözik a más típusú (pl. teljesítési stb.) anyagi jogi határidőktől. Erre mutat számítási módjuk azonossága is.

esetben a kereset benyújtása eljárási cselekménynek minősül, ezért ha azt legkésőbb a határidő utolsó napján ajánlott küldeményként postára adták, a határidő elmulasztásának következményei nem alkalmazhatók [1992. évi XXII. törvény 202. § (1) bek., Pp. 105. § (4) bek.]. BH1999. 139.

³⁸ 105.§. (4) A határidő elmulasztásának következményeit nem lehet alkalmazni, ha a bírósághoz intézett beadványt legkésőbb a határidő utolsó napján ajánlott küldeményként postára adták.

³⁹ Más felfogás szerint a kérelem beadására nyitva álló határidőt esetenként és aszerint kell minősíteni, hogy a bírósági eljárás kezdeményezése hol helyezkedik el az igényérvényesítés folyamatában. Amennyiben egy, már folyamatban levő jogérvényesítésről van szó, amelynek - szinte jogorvoslati - eleme a bírósági eljárás kezdeményezése, a kérelem beadására nyitva álló határidő eljárásjogi. Amennyiben az igényérvényesítés első lépése a kérelem benyújtása, az erre biztosított határidő anyagi jogi. (Németh János: A bírósági nemperes eljárások magyarázata, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002., 126-127. oldal.)

“A kereset az alanyi (anyagi) jog bírósági érvényesítésének eszköze. A kereset tárgya az érvényesíteni kívánt jog (jogviszony), a kereset tartalma a bíróság döntésére vonatkozó határozott kérelem. A keresetlevél a keresetet és a per megindításához szükséges más adatokat tartalmazó beadvány.” (Részlet a jogegységi határozat indokolásából)

A keresetlevélnek a bírósághoz történő benyújtása nem perbeli cselekmény.

A bírósági út (per vagy nem-peres eljárás) az igényérvényesítés önálló szakasza...Hatályos jogunkban az anyagi jogi határidő számítására vonatkozó rendelkezések ... értelmében a határidő elmulasztásának vagy a késedelemnek a jogkövetkezményei a határidő utolsó napjának elteltével állnak be azzal, hogy ha a határidő utolsó napja munkaszüneti nap, a határidő a következő munkanapon jár le. A bírósághoz intézett beadványok előterjesztésére megállapított határidő azonban már a hivatali idő végével lejár... A keresetlevélnek a határidő utolsó napján a munkaidő végéig a bírósághoz meg kell érkeznie. Az anyagi jogi határidőre a Pp. 105. § (4) bekezdés - a 105. § (1) bekezdéséből következően csak a perbeli cselekményekre irányadó - szabálya nem alkalmazható, ezért a keresetindítás határidejét a fél - jogszabály eltérő rendelkezése hiányában - elmulasztja akkor is, ha a keresetlevelet a határidő utolsó napján ajánlott küldeményként postára adja.

A Legfelsőbb Bíróság jogegységi határozatának indokolása átvisz bennünket a határidők számításának kérdésköréhez. Még egyszer leszögezzük: határidő az az időtartam, amely alatt a fél az eljárási cselekményeket elvégezheti. Határnap pedig egy meghatározott időpont amikor a félnek az eljárási cselekményeket teljesítenie kell.

A Pp. szerint (103.§. (1) bek.) a határidőket napok, hónapok vagy évek szerint kell számítani. A napokban megállapított határidőbe a kezdőnap nem számít bele. Kezdőnap az a nap, amelyre a határidő megkezdésére okot adó cselekmény vagy egyéb körülmény (pl. kézbesítés, kihirdetés esik)

Fontos megjegyeznünk, a határidő csak szabályszerű kézbesítés esetén nyílik meg, s e szabály egyaránt vonatkozik a hazai, illetve tagállami, vagy nemzetközi kézbesítésre. A hónapban, évben megadott határidőbe – a Pp. szabályából következően – a kezdőnap beleesik.

A határidő folyását tekintve nincs jelentősége annak, hogy munkanapról, munkaszüneti napról vagy ünnepnapról van szó. Mivel a törvény **napot** mond, a határidő számításába mindegyik beleesik.

Gyakran ad vitára okot, illetőleg nem egyértelmű a határidő lejárta. A napokban számított határidő lejárat napja szempontjából ugyanakkor az sem közömbös, hogy munkanapon, ünnepnapon vagy munkaszüneti napon jár le. Ha a határidő utolsó napja munkaszüneti vagy ünnepnap, a határidő csak az azt követő legközelebbi munkanapon jár le.

A hónapban, évben megadott határidő azon a napon jár le, amely számánál fogva a kezdőnapnak megfelel, ha pedig ez a nap a lejárat hónapjában hiányzik, a hó utolsó napján. Természetesen amennyiben ez a nap nem munkanap, érvényesek a fent elmondott szabályok, tehát a határidő – gyakorlatiasan nézve – egy (esetleg kettő) nappal meghosszabbodik.

A határidő az utolsó nap végével jár le. Így az éjjel – nappal nyitva tartó postahivatalban az éjfél előtt egy perccel feladott azon küldemény, amely a fél eljárási cselekményét tartalmazza, *határidőben feladottnak minősül* –

értelemszerűen eljárási határidők esetében. Viszont amennyiben a félnek a bíróság előtt kell valamely eljárási cselekményt teljesítenie, ennek határideje a hivatali idő végével lejár.

A határidőben teljesített cselekmények esetében a mulasztás jogkövetkezményeit nem lehet a féllel szemben alkalmazni.

A határidőket osztályozhatjuk oly módon, hogy peres, illetőleg nem-peres eljárási szakaszokhoz kapcsoljuk őket. Így megkülönböztethetünk első fokú peres eljáráshoz kapcsolódó, a másodfokú eljáráshoz kapcsolódó, illetőleg a rendkívüli jogorvoslati eljárásokhoz kapcsolódó határidőket. E határidők törvényi határidők, és az adott eljárási szakaszhoz vagy szakaszokhoz a célszerűség alapján kötődnek. Így a csatlakozó fellebbezés előterjesztésének határideje 8 nap, a perújítás előterjesztésének szubjektív határideje 6 hónap. A határidőket – speciális szabályozásuktól függetlenül – az általános szabályok szerint számítjuk. Bizonyos peres eljárások e törvényi határidőket eltérően adják meg, így például a végrehajtás korlátozása és megszüntetése iránti perben a bíróság az elő tárgyalást legkésőbb a keresetlevél benyújtásától számított 15. napra tűzi ki.

A jogirodalom viszonylag keveset foglalkozik a határnap kérdéseivel. Az elnevezés (említettük) pontatlan, hiszen a határnap alatt nemcsak napot, sőt elsősorban a napon belül órára vagy percre megadott időpontot értünk. A feleket vagy az eljárás más résztvevőit a bíróság nem napra idézi (ebből nagy bonyodalom származna), hanem pontos időpontra. A megidézettnek ezt be kell tartania, s megjelenési kötelezettségének ezen időpontban kell eleget tennie. A Pp. más szabályaiból levezethető, amennyiben a pontos időpontban megjelent tanú kihallgatására vagy a pontos időpontra megidézett fél meghallgatására az adott időpontban nem kerül sor – pl. még tart az előző tárgyalás – a megidézett csak a bíróság engedélyével távozhatsz.

A határidőket és (értelemszerűen a határnapot) határozott időtartamban kell megadni. Bizonytalan, alternatív, feltételes határidő megállapításnak, határnap kitűzésének nincs helye. Ugyancsak nem lehet eltérni a Pp. határidő típusaitól, nem lehet ezeket kombinálni, vagy pl. tört hónapokat megállapítani. A szabályozás rigiditásának oka egyszerű: minden eltérés bizonytalanná, kiszámíthatatlanná, jogilag problematikusná tenné az eljárást. Lehetetlen lenne a mulasztó avagy szabályt sértő féltől, bíróságtól számon kérni a törvényi határidők megsértését, s bizonytalanság uralkodna a mulasztások következményeinek alkalmazásában. A jogi és szervezeti felelősség azonban mindig az eljáró bíróságnál (eljáró szervnél) merül fel, mivel a törvényes garanciák miatt a határidőket, határnapokat neki kell pontosan beillesztenie az eljárás egészébe, ezzel adva meg azok rendeltetésének értelmét: az eljárás folyamatának szabályozását.

A határidő azon kívül, hogy szociológiai értelemben szabályozza az eljárás menetét, fontos törvényességi szerepet tölt be. Ennek lényege, hogy az eljárásjog a határidőn túl, vagy nem a határnapon teljesített eljárási cselekményeket joghatás kiváltására alkalmatlannak tekinti. A határidők fontossága paradox

módon a határidő elmulasztásának jogkövetkezményeiből érthető meg, amennyiben a határidőket pontosan betartják ezen sajátosságuk nem észlelhető.

Külön fejezetben foglalkozunk majd a mulasztással és a mulasztás jogkövetkezményeivel. E helyen azonban utalnunk kell arra, hogy a határidők be nem tartása csak az egyik esete a mulasztásnak, mivel mulasztani más módon is lehet.

Külön fejezetben foglalkozunk a határidők kezdetének, a közlésnek és a kézbesítésnek problémáival is. A határidők szorosan illeszkednek az eljárási cselekmények láncolatába, ahol a határidő megnyílását egy másik eljárási cselekmény, a kézbesítés (vagy a kihirdetés) váltja ki. Jelen fejezetben csak a kézbesítés szabályszerűségeire hívtuk fel a figyelmet, nem elemeztük típusait. A hiányokat a jegyzet következő fejezetében pótoljuk.

6. A mulasztás és az igazolási kérelem

Mulasztásnak nevezzük, ha a fél a megadott határnapon, vagy határidőn belül az eljárási cselekményt nem végzi el. A definíció tehát nem a mulasztás köznapi jelentésére épül, arra, hogy a fél hiányzik, nincs jelen az eljárási cselekményre előírt határnapon. A definíció legfontosabb eleme az eljárási cselekmény elvégzésének hiánya, annak elmulasztása. Azaz a fél mulaszt akkor is, ha a tárgyaláson jelen van, de bírói felhívás ellenére nem végez eljárási cselekményt. Követve a Pp. és a polgári eljárásjog alapelveit, a bíróságnak sem jogosultsága, sem kötelezettsége nincsen a fél helyett eljárási cselekmények végzésére, a bíróság egyet tehet: alkalmazza a mulasztás szankcióit.

Nem tekinthető a fél mulasztásának, ha a felet a perbeli cselekmény nem teljesítésében valamely köztudomású természeti esemény, vagy más elháríthatatlan akadály gátolta. Az eljárásjog részletesen kidolgozta a köztudomású természeti esemény, illetve az elháríthatatlan akadály fogalmát. Csak ezen feltételek fennállása esetében nyílik meg a lehetőség a mulasztás alóli kimentésre.

Nem mulaszt a fél, ha önhibáján kívül nem tudta a perbeli cselekményt elvégezni, így például azért nem jelent meg a tárgyaláson, mert nem tudott annak időpontjáról vagy az idézését nem kézbesítették, vagy az átvételre nem jogosított személynek adta át a posta.⁴⁰

A polgári eljárásjog fenti szabályaiból következik, hogy a peres és nem peres eljárásokban eljáró szerv mulasztása nem tartozik a mulasztás itt ismertetett fogalmába, a hatóság vagy a bíróság passzivitása, nem tévése különleges, és más törvényhely alapján alkalmazandó szankciókat vonz maga után. Így 2006. április 1-től lehetőség nyílik a Pp. 114/A. § (1) bekezdése szerint arra, hogy a fél, a beavatkozó, valamint az eljárásban részt vevő ügyész az ügyben eljáró bíróság mulasztása miatt ugyanezen bíróságnál írásban kifogást nyújtson be, kérve a kifogás elbírálására hatáskörrel rendelkező bíróságtól a mulasztás tényének megállapítását, valamint - megfelelő határidő tűzésével - a mulasztó bíróságnak az elmulasztott eljárási cselekmény elvégzésére vagy határozat meghozatalára, más esetben az adott ügyben leghatékonyabb intézkedés foganatosítására történő utasítását.

Mulasztásról nem beszélhetünk akkor, amikor még nem kezdődött meg az eljárás, vagy olyan helyzet állt elő, hogy eljárási cselekményeket egyébként sem lehet végezni. Így az eljárás felfüggesztése, szünetelése alatt nem történhet mulasztás. Nem ez a helyzet akkor, amikor nyári ítélezési szünet alatt kézbesített levélben a felet 15 napos határidő megjelölésével nyilatkozat megtételére hívja fel a bíróság.

⁴⁰ NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.) *A polgári perrendtartás magyarázata* COMPLEX – WOLTERS KLUWER Csoport. Budapest, 2007. 651. old

A mulasztás jogkövetkezménye a Pp. 105.§ (1) bek. szerint az, hogy a fél az elmulasztott perbeli cselekményt többé hatályosan nem teljesítheti. Amennyiben mégis végez eljárás cselekményt, az joghatás kiváltására alkalmatlan.

A mulasztás jogkövetkezményei (fő szabályként), a törvényben meghatározott eseteket kivéve előzetes figyelmeztetés nélkül maguktól állnak be. További következménye lehet, hogy a mulasztó félnek a mulasztással okozott költséget a per eredményétől függetlenül meg kell fizetnie, esetleg a mulasztást maga a bíróság pénzbírsággal szankcionálja. Ismerünk speciális eseteket, ekkor a törvény maga fűz sajátos jogkövetkezményeket a mulasztáshoz. Például az első tárgyalást elmulasztó, írásbeli védekezést elő nem terjesztő alperessel szemben egyéb törvényi feltételek megléte esetében lehetőség nyílik bírósági meghagyás kibocsátására.

A fő szabálytól eltérően a mulasztás jogkövetkezményei nem feltétlenül és nem mindig maguktól állnak be. Néhány esetben a bíróságnak előzetesen figyelmeztetnie kell a feleket a mulasztás jogkövetkezményeire, máskor csak az ellenfél kifejezett kérelmére lehet e szankciókat alkalmazni. A hiánypótlás elmulasztásának következményére a felet figyelmeztetni kell, a már említett bírósági meghagyás kibocsátását a felperesnek kifejezetten kérnie kell a bíróságtól. Ezekben az esetekben a figyelmeztetés elmaradása, vagy a kérelem hiánya a mulasztás jogkövetkezményeinek alkalmazását kizárják.

A mulasztás jogkövetkezménye több módon hárítható el. A törvény és a jogirodalom kiemelt jelentőséget tulajdonít az **igazolási kérelemnek**, azonban a mulasztás jogkövetkezményei e mellett speciális, a különböző eljárási helyzetekre alkalmazandó szabályok alapján is elháríthatóak. Így az egységes pertársaságnál a bármelyik pertárs cselekménye (az egyezséget, az elismerést és a jogról való lemondást kivéve) kihat arra a pertársra, aki a határidőt, határnapot vagy cselekményt elmulasztotta. E szabályok kivételesen, valóban csak bizonyos eljárási helyzetekre vonatkoztatva érvényesülnek.

A mulasztás jogkövetkezményei elháríthatóak tehát akkor, ha a fél (vagy képviselője) igazolási kérelmet terjeszt elő. Ahhoz azonban, hogy a jogkövetkezmények negligálódjanak, az igazolási kérelemnek helyt kell adni. Tehát a hatóság vagy a bíróság döntésén múlik a szankció alkalmazása. A törvény (Pp. 110.§ (1) bek.) értelmében az igazolási kérelmet elutasító határozat ellen fellebbezésnek van helye.

Az igazolási kérelemben elő kell adni a mulasztás okát és azokat a körülményeket, melyek a mulasztás vétlenségét valószínűvé teszik. Határidő elmulasztása esetén pótolni kell az elmulasztott eljárási cselekményt is.

A szabályozásból következik, hogy igazolásnak csak akkor van helye, ha a fél **önhibáján kívül** mulasztott. A törvény megfogalmazása azt jelenti, hogy a fél véetlen volt a mulasztásában, polgári jogi értelemben hiányzott magatartása felróhatósága.⁴¹

⁴¹ SZABÓ, Imre (szerk) *A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény magyarázata* MAGYAR HIVATALOS KÖZLÖNYKIADÓ. Budapest, 2006. 439. old.

Nem minden mulasztás esetében terjeszthető elő igazolási kérelem. Igazolásnak nincs helye, ha azt a törvény kizárja, ha a mulasztás következményei igazolás nélkül is elháríthatóak, vagy a mulasztás bírói határozatban kifejezésre jutó hátránnyal nem jár, továbbá ha a fél az igazolási kérelem folytán kitűzött újabb határnapot mulasztja el.

Törvény zárja ki az igazolási kérelem előterjesztését a végrehajtási igényperben, ha az igénylő mulasztotta el a tárgyalást, vagy a sajtóhelyre-igazítási perben megteendő eljárási cselekmények esetében – kivéve a keresetindítást.

Az igazolási kérelem előterjesztésének határideje: Az igazolási kérelmet az elmulasztott határnaptól, illetve az elmulasztott határidő utolsó napjától számított 15 napon belül lehet előterjeszteni. Amennyiben a mulasztás csak később jutott a félnek vagy képviselőjének tudomására, vagy az akadály később szűnt meg, e határidő a tudomásra jutással, vagy az akadály megszűnésével veszi kezdetét. A mulasztástól számított három hónap eltelte után azonban igazolási kérelmet nem lehet előterjeszteni.

A Pp. más helyen a fentiektől eltérő határidőket állapít meg. Talán egyik legfontosabb szabály az, amennyiben a keresetlevelet a 1348/2000/EK Tanácsi rendelet, vagy az 1965. évi Hágai Kézbírási egyezmény alapján kézbesítették, az első tárgyalást elmulasztó külföldi alperes az igazolási kérelmet 1 év alatt előterjesztheti.

Az igazolási kérelem kérelmezője a mulasztó fél, vagy képviselője. Természetesen ez attól függ, kinek az oldalán merült fel a mulasztás. Azonban, ha a fél mulasztott, helyette képviselője is előterjesztheti a kérelmet, fordítva nem. A jogi képviselővel szemben a bírói gyakorlat szigorúbb kimentést enged csak meg, így ügyviteli, technikai, egészségügyi okok rendkívül ritkán alapozzák meg a jogi képviselő vétlenségét.

Az igazolási kérelmet ahhoz a bírósághoz, eljáró szervhez kell címezni, ahol a mulasztás történt. Dönteni is az a bíróság (eljáró szerv) fog, akinek eljárása alatt a mulasztás történt. Fellebbezési határidő elmulasztása miatt azonban a döntést a másodfokú bíróság hozza meg.

Részben szóltunk már a kérelem tartalmáról. A mulasztás oka mellett a félnek elő kell adni a mulasztás vétlenségét valószínűsítő körülményeket. Nem kell tehát a perrendtartás szabályainak megfelelő bizonyítást előterjeszteni, a vétlenség állításához a bizonyosság alacsonyabb foka, a valószínűség is elegendő. Ez viszont szükséges és elégséges feltétel. Az LB számos határozatában megerősítette azt a bírói gyakorlatot, amely szerint az igazolási kérelem nem utasítható el, ha a mulasztó fél által felhozott körülmények objektíve alkalmasak arra, hogy a vétlenségre megalapozottan következtesen a bíróság. (BH 1981. évi 10/432.sz.) A törvény nem zárja ki, hogy a mulasztás oka és a mulasztó vétlensége tekintetében fennálló aggály esetén a perbíróság a feleket meghallgassa, ugyanakkor az igazolási kérelem előfeltételeinek fennállását méltányosan kell elbírálni.

Az igazolási kérelem előterjesztésének sem az eljárás folytatására, sem a végrehajtásra nincs halasztó hatálya. Ha azonban az igazolási kérelem sikere valószínűnek mutatkozik, a bíróság hivatalból, az ellenfél meghallgatása nélkül elrendelheti az eljárásnak, vagy a végrehajtásnak a felfüggesztését.

Nem kell érdemben elbírálni, hanem hivatalból el kell utasítani azt az igazolási kérelmet, amelyet a fél elkésetten terjesztett elő, avagy nem pótolta a kérelem előterjesztésével egyidejűleg az elmulasztott eljárási cselekményt.

A bíróság (vagy eljáró hatóság) az igazolási kérelemnek vagy helyt ad, vagy elutasítja. Elutasíthatja hivatalból (amennyiben az előterjesztett kérelem törvényi feltételei hiányoznak) és elutasíthatja érdemi vizsgálat után (amennyiben pl. nem látja a mulasztás vétlenségét valószínűsítve). Amennyiben a bíróság vagy az eljáró szerv helyt ad az igazolási kérelemnek, a mulasztó által pótolta cselekményt úgy kell tekinteni, mintha azt az elmulasztott határidőn belül teljesítették volna. Az elmulasztott határnapon megtartott tárgyalást sikeres igazolási kérelem esetében a szükséges keretekben meg kell ismételni. Amennyiben a mulasztott tárgyaláson már határozatot hoztak, a megismételt tárgyalás eredményéhez képest a meghozott határozat hatályban tartása, teljes vagy részleges hatályon kívül helyezése tárgyában is döntést kell hozni.

Sajátosan alakulnak az igazolási kérelem tárgyában hozott határozatokkal kapcsolatos **jogorvoslatok**. Mondtuk, az elutasító határozat ellen külön fellebbezésnek van helye. Az igazolási kérelemnek helyt adó határozat ellen azonban külön fellebbezésnek nincs helye, és az ügyet befejező határozat elleni fellebbezésben is csak akkor támadható meg, ha olyan igazolási kérelemnek adott helyt a bíróság vagy az eljáró szerv, amelyet érdemi vizsgálat nélkül el kellett volna (hivatalból) utasítania.

7. A kézbesítés szabályai

A bírósági iratok kézbesítésének szabályai, a szabályok betartása a polgári eljárásokban (peres és nem peres eljárásban egyaránt) rendkívüli fontossággal bírnak. A kézbesítési szabályok az eljárások törvényes rendjének garanciái, csak a szabályszerű kézbesítés váltja ki a kézbesítéshez fűződő joghatást. A kézbesítés a bírósági iratok, határozatok közlésének egyik formája, bizonyos bírósági határozatokat ugyanis kihirdetéssel közölnek a felekkel.

A kézbesítési szabályok jogforrási rendszerébe több jogszabály tartozik. Így a Pp. 92-102.§-ai mellett a 79/2004. (IV.19.) Korm. rendelet a postai szolgáltatások ellátásáról és minőségi követelményeiről, a BÜSZ, a 4/2002. OIT szabályzat. Magyarországon, mint az Európai Unió tagállamában alkalmazni kell a Tanács 1348/2000/EK rendeletét a polgári és kereskedelmi ügyekben bírósági és bíróságon kívüli iratok tagállamok közötti kézbesítéséről, valamint az 1965. évi Hágai Kézbesítési Egyezményt, amelyhez Magyarország 2005-ben csatlakozott.

A kézbesítés széles, társadalomtudományi értelemben az eljáró szerv és a felek (ügyfelek) közötti kommunikáció. Iránya **egyoldalú**, hiszen a félnek az eljáró szervhez intézett beadványaira más szabályok vonatkoznak, jóllehet ebben az esetben sem mellőzhetők a postára vonatkozó jogszabályok. A kézbesítés hatályos szabályait a XXI. század technikai – technológiai eszközei alapvetően megkérdőjelezték, azonban az elektronikus levelezések, a nem-postai úton lebonyolított kommunikáció egyre erősödő kihívására ma még nincs, vagy alig van, jogszabályi válasz. Jelentős előrelépés talán a cégeljárásokban történt, ám ott is az ügyfél beadványainak vonatkozásában, a bírósági határozat kézbesítése (ide nem értve a bejegyzéskor kiadandó igazolásokat) a hagyományos – postai -- úton történik.

A jegyzet korábbi fejezeteit felidézve, könnyen belátható, a szabályos kézbesítésnek és a kézbesítés – igazolt, ellenőrizhető – időpontjának az eljárás menete és egész folyamata szempontjából kiemelkedő jelentősége van. A szabályozásnak gondolnia kell a sikertelen kézbesítés eseteire, vagy a címzett átvételt megtagadó, az eljárást akadályozó magatartására. A széles körű jogi szabályozás képes például az átvétellel kapcsolatos anomáliák elhárítására, vagy kezelésére. Így eltérő jogkövetkezmény fűződik ahhoz, ha a címzett azért nem vette át az iratot, mert ismeretlen helyre költözött, avagy megtagadta annak átvételét.

A bírósági iratok és határozatok közlésének két módját ismerjük: a kihirdetést és a kézbesítést. A bírósági iratok és határozatok e szerint egyrészt kihirdetéssel közölhetők a féllel, és/vagy a kihirdetésnél jelen levő más eljárási szereplőkkel. A törvény nem minden határozat közlését engedi meg kihirdetéssel, így pl. az ítéletet mindig kézbesítéssel kell közölni (Pp. 219. §) A törvényhely más eljárási helyzetekre szintén a kézbesítés szabályait rendeli alkalmazni. Amennyiben a határozatot a felekkel és a jelenlévő eljárási szereplőkkel kihirdetés útján közölték, minden, a kihirdetéshez kapcsolódó joghatás ehhez az

időponthoz kötődik. Például, ha a bíróság részleges keresettől való elállás miatt a pert e részben megszünteti, és perköltséget állapít meg, akkor végzését a jelenlévő felekkel a tárgyaláson kihirdetés útján közli, a fellebbezésre nyitva álló 15 napos határidő pedig már a következő napon megnyílik.

A kihirdetés mellett a hivatalos irat a címzettel postai kézbesítéssel, hirdetményi kézbesítéssel és vélelmezett kézbesítéssel közölhető.

A bírósági iratokat fő szabályként postai szolgáltatás útján kell kézbesíteni – rendelkezik a Pp. 99.§ (1) bekezdése.⁴² A pontos szabályokat a BÜSZ és a felhívott Kormányrendelet tartalmazza. Így a bírósági iratokat általában⁴³ tértivevénnyel kell feladni, az átvétel dátuma ebből állapítható meg egyértelműen. Az átvevő személye a tértivevényből ellenőrizhető vissza. Ennek nagy jelentősége van, amennyiben jogosulatlan személy veszi át a küldeményt, a kézbesítés nem szabályszerű. Itt kell megemlítenünk, hogy a küldemény átvételére feljogosított személyekről az előbb felsorolt jogszabályok mellett A postáról szóló 2003. évi CI. törvény 16. §-a tartalmaz még rendelkezéseket. E törvényhely szerint a címzett helyett a Ptk. szabályai szerint adott meghatalmazás birtokában meghatalmazott, vagy a Ptk. 685.§ b. pontjában felsorolt hozzátartozó veheti át a küldeményt. A meghatalmazással rendelkezőt *kézbesítési meghatalmazottnak*, a hozzátartozó, vagy élettárs átvevőt *helyettes átvevőnek* nevezzük. Ismert még a társasági jogból és az ingatlan jogból a *kézbesítési megbízott* fogalma, akit külföldi érintett (fél, vagy társasági tag) esetében törvényi felhatalmazás alapján kell, illetőleg lehet megbízni és bejelenteni a Cégbíróságon vagy az illetékes Földhivatalban. Az ilyen személyek küldeményt átvevő jogosultsága csak a jogszabályban meghatározott küldeményekre terjed ki. Igaz e leveleket szintén posta útján kézbesítik.

A postai szolgáltatásokról szóló kormányrendelet meghatározza, hányszor, milyen formában kell az irat kézbesítését megkísérelni. Amennyiben átveszik azt, és az arra jogosult vette át, a kézbesítéshez fűződő joghatások beállnak. A joggyakorlatot élesen érintő problémák azonban az át nem vett iratok kapcsán merülnek fel. Ezért az eljárásjogi szabályozás törekvése az utóbbi időben arra irányult, hogy a problémákat kiküszöbölve sikertelen kézbesítés esetében is biztosítsa az eljárás lefolytathatóságát. E törekvésének megfelelően a törvényhozó a különböző helyzetekre különböző szabályozást alkotott, kialakítva, majd pontosítva a **kézbesítési vélelem intézményét**.

Amennyiben a címzett **megtagadja** az átvételt, akkor a postai úton megküldött bírósági iratokat a kézbesítés napján kézbesítettnek kell tekinteni. Azaz az átvétel megtagadása nem jelenti a kézbesítéshez fűződő joghatás elhárítását, már másnap megnyílik a fellebbezési határidő, vagy a fizetési meghagyással szembeni ellentmondás előterjesztésére nyitva álló 15 napos határidő. Az átvételt megtagadó fél nyilván később igazolási kérelemmel sem

⁴² A következőkben eltekintünk attól, hogy a félnek, vagy a Pp. alapján meghatalmazott képviselőjének történik-e a kézbesítés. A Pp. alapján meghatalmazott képviselő nem azonos a később tárgyalandó kézbesítési meghatalmazottal, mivel pl. a jogi képviselőt ellátó ügyvédi irodának is lehet kézbesítési meghatalmazottja.

⁴³ A tértivevényes kézbesítés alóli kivételek köre nagyon szűk. Így pl. a jogerő beálltáról való értesítés közölhető egyszerű postai levélben is.

háríthatja el a határidők elmulasztásának jogkövetkezményét, hiszen az átvételre saját tudatos és vétkes magatartása miatt nem került sor. Ebben az esetben a kézbesítési vélelmet szinte lehetetlen megdönteni, mivel – látni fogjuk – a vélelem megdöntésének sikere az önhiba hiányához kapcsolódik.

Más jogkövetkezmény fűződik a sikertelen kézbesítéshez akkor, ha a tértivevény „nem kereste” jelzéssel érkezik vissza a bíróságra. Ekkor az iratot a postai kézbesítés második megkísérlésének napját követő ötödik munkanapon kell kézbesítettnek tekinteni.⁴⁴

E szabály azt jelenti, hogy a kézbesítéshez fűződő jogkövetkezmények beállnak, viszont a kézbesítés megtörténte vélelem, ami a Pp. alapján megdönthető kézbesítési vélelemnek minősül.

Mivel a Kormányrendelet előírja, a sikertelen kézbesítés egyéb okát is fel kell tüntetni a tértivevényen. Amennyiben a tértivevény a fél halála, ismeretlen helyre költözött, vagy a címzett nem ismert jelzéssel érkezik vissza, a küldemény feladójának más és más intézkedést kell hoznia. (Pp.98.§) Ezen okokat a törvény a kézbesítés akadályaként említi. A kézbesítés akadályának felmerülésekor minden esetben elsősorban a kézbesítés sikerében érdekeltet kell értesíteni.

Amennyiben a fél halála jelzéssel érkezett vissza a küldemény, az eljárási jogutódlás kérdéseinek tisztázása miatt más intézkedéseket is meg kell, és meg lehet tenni. Így a Pp. 61-62. § rendelkezéseinek alkalmazása mellett lehetőség nyílik az eljárás félbeszakadásának megállapítására (Pp. 111.§ (1) bek. az eljárás

⁴⁴ 79/ 2004. (IV.19.)Korm. rendelet:

29. § (1) Az egyetemes postai szolgáltató a hivatalos irat kézbesítését kétszer kísérli meg.

(2) Amennyiben az első kézbesítési kísérlet nem vezetett eredményre, az egyetemes postai szolgáltató - kivéve, ha a kézbesítés a (7) bekezdésben meghatározott ok miatt sikertelen - a hivatalos irat érkezéséről és a kézbesítés megkísérléséről a címzett részére a feladó által meghatározott jelzésű értesítést hagy hátra, a küldeményt az értesítőben megjelölt helyen a jogosult átvevő rendelkezésére tartja, és a kézbesítést a sikertelen kézbesítés napját követő ötödik munkanapon újból megkísérli.

(3) A második kézbesítési kísérlet sikertelensége esetén az egyetemes postai szolgáltató a címzettnek a tértivevényen megjelölt ... értesítést hagyja hátra. Az értesítésben meg kell jelölni azt a postai szolgáltatóhelyet és azt az időtartamot, ahol és amely időtartamon belül a címzett a hivatalos iratot átveheti.

(4) Az egyetemes postai szolgáltató a hivatalos iratot a második kézbesítési kísérlet napját követő öt munkanapig köteles az átvételre kijelölt postai szolgáltatóhelyen tartani.

(5) Az értesítőben megjelölt - a (4) bekezdésben említett - átvételi határidő eredménytelen elteltét követően a postai szolgáltató a hivatalos iratot a tértivevényen feltüntetett „nem kereste” jelzéssel a feladónak visszaküldi.

(7) Ha a címzett, illetve a meghatalmazottja a hivatalos irat átvételét a kézbesítési kísérlet alkalmával megtagadja, azt az egyetemes postai szolgáltató - rendelkezésre tartási idő mellőzésével - a tértivevényen feltüntetett „az átvételt megtagadta” jelzéssel visszaküldi a feladónak.

(8) Amennyiben a helyettes átvevő, illetve a közvetett kézbesítő tagadja meg a hivatalos irat átvételét, a küldemény érkezéséről a címzettet - értesítő hátrahagyásával - tájékoztatni kell. Ha a közvetett kézbesítő az értesítés átvételét is megtagadja, a küldeményt a feladó részére - „a közvetett kézbesítő az értesítő átvételét megtagadta” jelzéssel - vissza kell küldeni.

(9) Az egyetemes postai szolgáltató a kézbesítés eredménytelenségének az (5) bekezdésben, illetve a (7)-(8) bekezdésekben meghatározott okokon kívüli egyéb okairól is tájékoztatja a feladót, a tértivevényre történő rövid feljegyzésével...

(11) A hivatalos iratot, ha a feladó így rendelkezett a címzett saját kezéhez kell kézbesíteni. Az egyetemes postai szolgáltató nem kézbesíthet meghatalmazott részére „a címzett saját kezéhez” jelzésű hivatalos iratot. Ha a feladó a hivatalos irat feladásakor „a címzett saját kezéhez” jelzést alkalmazott, és a sikeres kézbesítés érdekében a címzett nevén és címén kívül egyéb személyazonosító adatát vagy személyazonosító okiratának számát is feltüntette, az egyetemes postai szolgáltató a címzett személyazonosságának a megállapításakor köteles azokat figyelembe venni.

szüneteltetésére (Pp. 137. § (1) bek. c.) pont), esetleg a per megszüntetésére (Pp. 157. § g.) pont).⁴⁵

Amennyiben a kézbesítés azért akadályozott, mert a címzett a bejelentett címen ismeretlen, vagy onnan ismeretlen helyre költözött, a bíróság vagy az eljáró szerv a kézbesítésben érdekelt felet felszólítja a pontos, esetleg új lakcím bejelentésére. Az érdekelt e bírói felszólítás birtokában megkeresheti az állampolgárok lakcímét nyilvántartó illetékes hivatalt, ahol díjfizetés ellenében felvilágosítást adnak a címzett nyilvántartott lakcíméről. Amennyiben ez megegyezik azzal a címmel, ahol a kézbesítés sikertelen volt, a címzett ismeretlen helyen tartózkodónak minősül, és – amennyiben keresetlevelet kell kézbesíteni -- ügygondnok egyidejű kirendelése mellett hirdetményi kézbesítést kell kérni. Abban az esetben, ha a nyilvántartásban szereplő lakcím más, a korábbtól eltér, a küldeményt a feladó bíróságnak, vagy eljáró szervnek az új címre kell (ismételten) kézbesíteni. A további eljárás attól függ, átveszi-e a címzett a küldeményt, illetve a sikertelen kézbesítést tanúsító tértivevény milyen okot tüntet fel az eredménytelen kézbesítésre.

A kézbesítési vélelem jelenlegi szabályainak kialakítása fokozatosan, a jogharmonizációs folyamat sodorvonalában történt. A szabályozás célja az eljárás gyorsítása, a rosszhiszemű fél, vagy eljárási szereplő eljárást lassító vagy azt akadályozó cselekvési terének beszűkítése volt. A címzett ugyanis a vélelmezett kézbesítéssel a kézbesítés megtagadása, vagy elmulasztása esetén sem mentesül a kézbesítéshez fűződő jogkövetkezmények alól. Így nemhogy időt nyerne, hanem még hátrányosabb helyzetbe hozza magát. Úgy nyílik meg például a jogorvoslati határidő, hogy ő nem is ismeri az irat tartalmát – hiszen nem vette át. Méltánytalan lenne a kézbesítést vélelmezni, az eljárási határidőket megnyitni akkor, ha nem az átvétel megtagadásáról, vagy az átvétel tudatos elmulasztásáról van szó. Ezért az eljárásjog **megdönthető vélelemként** szabályozta e helyzetet, így a kézbesítési vélelem megdöntését a címzett mint kérelmező külön nem-peres eljárásban kérheti a bíróságtól, vagy a küldemény feladójaként szereplő más szervezettől.

A törvény a címzett magatartására visszavezethető sikertelen kézbesítési helyzetként alapvetően **két** esetet szabályoz. Az egyik esetben a címzett megtagadta az átvételt, legalábbis a postás a tértivevényre ezt a kézbesíthetetlenségi okot írta rá. Ekkor az iratot – emlékezzünk rá – a kézbesítés napján kézbesítettnek kell tekinteni. E vélelmet a bíróság nem állapíthatja meg akkor, ha a kézbesítés helyettes átvevő részére történt, és a helyettes átvevő az ellenérdekű fél volt.

Az átvétel megtagadásának esetében -- amint láttuk – önhiba hiányára hivatkozva voltaképpen nincs lehetőség a kézbesítési vélelem megdöntésére. Akkor azonban, ha a kézbesítés szabálytalan volt, vagy az ellenérdekű fél, mint helyettes átvevő tagadta meg az átvételt, a kézbesítési vélelem megdönthető, illetőleg beállításának megállapítását mellőzni kell.

⁴⁵ Nem foglalkozunk itt azzal az esettel, ha az elhalálozott címzett a fél meghatalmazottja. Felhívjuk a figyelmet, ebben az esetben más szabályok szerint kell az eljárást folytatni.

A kézbesítési vélelem másik esete, ha a második értesítés után az irat „nem kereste” jelzéssel érkezik vissza a feladóhoz. A „nem kereste” jelzés után a vélelem megdöntését nemcsak a szabálytalan kézbesítésre lehet alapítani, hanem kezdeményezni lehet, ha a *kézbesítés más okból volt eredménytelen*.⁴⁶ Lényegi feltétel az *önhiba hiánya*, hiszen ha a sikertelen kézbesítés visszavezethető a címzett felróható (szándékos, vagy gondatlan) magatartására, a kézbesítési vélem megdöntése nem vezethet eredményre.⁴⁷

A kézbesítési vélelem megdöntését kizárólag a címzettnek kell és lehet kezdeményezni. A kérelmet annál a bíróságnál, vagy eljáró szervnél kell előterjeszteni, amelynek eljárása alatt a kézbesítés történt. A kézbesítő és az eljáró bíróság nem mindig esik egybe, ilyenkor a kézbesítő bíróságnál vagy szervnél lehet előterjeszteni a kérelmet.

A kérelem előterjesztésére a Pp. szubjektív és objektív határidőt állapít meg. 15 napon belül kell előterjeszteni a kérelmet, amit a kézbesítési vélelem beálltáról való tudomásszerzéstől kell számítani. 6 hónap eltelte után azonban akkor sem lehet a kérelmet előterjeszteni, ha a tudomásszerzés később történt. Az elkésetten előterjesztett kérelmet érdemi vizsgálat nélkül, hivatalból el kell utasítani. Egy kivételt tesz a törvény: amennyiben a kézbesítési vélelem beállta az eljárást megindító irat kézbesítéséhez kapcsolódik, a fél a kérelmet az eljárás folyamatban léte alatt a kézbesítési vélelem beállításától való tudomásszerzést követő 15 napon belül előterjesztheti. Felhívjuk a figyelmet, ez a méltányosság csak az eljárás **kezdő** iratával kapcsolatban beálló kézbesítési vélelem esetében áll fent, az eljárás alatt kézbesített iratokra nem alkalmazható.

A Pp. szűkítést tartalmaz a kérelmezők körére vonatkozóan. Nem természetes személyiségű címzettek ugyanis csak a kézbesítés szabálytalanságára hivatkozhatnak, az egyéb okból kézbesíthetetlenségre nem.

A kérelemben a félnek elő kell adni azokat a tényeket, körülményeket, amelyek a kézbesítés szabálytalanságát igazolják, vagy az önhiba hiányát valószínűsítik.

Két eset lehetséges, vagy helyt ad a bíróság a kérelemnek, vagy elutasítja azt. Amennyiben – érdemi vizsgálat eredményeképpen – elutasítja, határozata ellen fellebbezésnek van helye. A helyt adó határozat ellen külön fellebbezés nincsen, az ügyet befejező érdemi határozatot támadó fellebbezésben lehet megtámadni.

Amennyiben a bíróság vagy az eljáró szerv helyt ad a kérelemnek, a jogkövetkezmények attól függenek, milyen okra hivatkozva terjesztette elő a kérelmező kérelmét.

⁴⁶ SZABÓ, Imre (szerk) *A polgári perrendtartásról szóló ... id. mű* 424. old.

⁴⁷ Itt kell megjegyeznünk, egyetértünk a kommentárirodalom azon megállapításával, amely szerint a kézbesítési vélelem megdöntésének ezen esetkore parttalan és alapvetően bírói mérlegelés tárgyává teszi a döntést. NÉMETH János – KISS Daisy (szerk) *A polgári perrendtartás... id. mű* 637. old

Amennyiben a kézbesítés szabálytalanságára hivatkozott a fél, a Pp. szerint a vélelmezett kézbesítéshez fűződő jogkövetkezmények hatálytalanok, a kézbesítést, a már megtett intézkedéseket, eljárási cselekményeket a fél kérelmében foglaltaknak megfelelően meg kell ismételni.

Amennyiben a másik okra hivatkozik a kérelem, akkor csak a kézbesítést kell megismételni, a kérelem előterjesztésére és elbírálására – figyelembe véve a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló nem-peres eljárás speciális szabályait – a mulasztás igazolására vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni.⁴⁸

A postai kézbesítés mellett a másik kézbesítési mód, a **hirdetményi kézbesítés**. Hirdetményi kézbesítést kell alkalmazni akkor, ha a fél tartózkodási helye nem ismert és ez a postai kézbesítést akadályozó okként egyértelműen megállapítható. Ekkor a hirdetményi kézbesítés lép a postai kézbesítés helyére (*szubszidiárius* jelleggel). A törvény – az előbbieken kívül -- felsorolja azokat az eseteket, amikor hirdetményi kézbesítésre nyílik lehetőség, de a felsoroltakon kívül más esetben hirdetményi idézést kérni nem lehet.

A Pp. 101.§ szerint hirdetményi kézbesítés kérelmezhető, ha a.) a fél tartózkodási helye olyan államban van, amely a kézbesítéshez jogsegélyt nem nyújt, b.) amennyiben a kézbesítés egyéb elháríthatatlan akadályba ütközik, illetve c.) ha a kézbesítés megkísérlése már előre eredménytelennek mutatkozik. Ugyancsak hirdetményi úton kell kézbesíteni az ismeretlen örökösök részére.

Amennyiben a törvényi feltételek fennállnak, még akkor sem kerül sor automatikusan a hirdetményi kézbesítésre. A kézbesítést a bíróság a fél kérelmére rendeli el, s a hirdetményi kézbesítésre alapot adó okok fennállását a félnek valószínűsítene kell.

A hirdetményi idézés mindig az **adott iratra** nézve, egyedileg rendelhető el. Amennyiben a keresetlevelet kell hirdetményi úton kézbesíteni az alperes részére ügygondnokot kell kirendelni. Fizetési meghagyást nem lehet hirdetményi úton kézbesíteni, mivel a Pp. 314.§ szerint fizetési meghagyást nem lehet kibocsátani, ha a kötelezettnek nincs belföldön ismert lakóhelye vagy tartózkodási helye. Egyébként a törvény nem korlátozza milyen iratot lehet hirdetményi kézbesítéssel kézbesíteni, így szinte valamennyi bírósági irat kézbesíthető ily módon.

A törvény szigorú szankciót rendel az alaptalan hirdetményi kézbesítéshez, így kívánva megakadályozni a jogintézménnyel való visszaélést. Amennyiben az előadott tények alaptalannak bizonyulnak, és erről a fél tudott, vagy kellő gondossággal tudhatott volna, a hirdetményi kézbesítés és azt követő eljárás érvénytelen. A felet a felmerült költségekben marasztalni kell, és vele szemben

⁴⁸ A jogirodalom heves kritikával illeti az ismertetett szabályozást. A Németh János – Kiss Daisy által szerkesztett Kommentár szerzői például feleslegesnek tartják a kétféle jogkövetkezmények alkalmazhatóságát, túlbonyolítottak és feleslegesnek a szabályozás egészét. Bírálattal illetik a nem szabályszerű kézbesítésre való hivatkozás lehetőségét is, mondván nem szabályszerű módon nem lehet kézbesíteni hivatalos iratot, így a vélelem be sem állhatna, illetőleg a nem szabályszerű kézbesítés tényét hivatalból kellene megállapítani. NÉMETH János – KISS Daisy (szerk) A polgári perrendtartás... id. mű 636. old

pénzbírságot is ki kell szabni. Ezeket a következményeket az eljárás alatt a bíróság hivatalból mondja ki, egyébként pedig perorvoslat alapján állapítja meg.

Az ellenfél jóváhagyhatja az egyébként érvénytelen eljárást. Teheti ezt passzívan (hallgatólagosan), illetve aktív nyilatkozattal. A pénzbírságot azonban a hirdetményi idézést indokolatlanul kérő félre minden esetben ki kell szabni.

A hirdetményi kézbesítés azt jelenti, hogy a kézbesítendő iratot mind a bíróság, mind a fél utolsó ismert lakhelye polgármesteri hivatalának hirdetőtáblájára ki kell függeszteni 15 napra. Az irat a bíróság (nem a polgármesteri hivatal) hirdetőtábláján történő kifüggesztést követő tizenötödik napon tekintendő kézbesítettnek. Amennyiben elmarad a lakhely szerinti kifüggesztés, a kézbesítést nem lehet szabályosnak tekinteni.

2002. január 1-től hatályos a Pp. azon rendelkezése, amely szerint a hirdetményi kézbesítésről a bíróság számítógépes nyilvántartást vezet, és a különböző bíróságok számítógépes nyilvántartását országosan össze kell kapcsolni. Ezt az *országosan összekapcsolt nyilvántartást* az OIT Hivatala kezeli, és az abban foglalt adatokról a törvényi feltételek szerint felvilágosítást kell adnia. A Pp. előírta milyen adatokat kell a számítógépes nyilvántartásban feltüntetni, s ennek köszönhetően -- amennyiben a kézbesítés körülményeit kell tisztázni --, széles körben állnak rendelkezésre az adatok. A törvény viszont az adatok megismerését szigorú feltételekhez köti.

Az Európai Unió tagállamainak bíróságai a Tanács **1348/2000/EK** rendelete alapján (az ún. kézbesítési rendelet) kötelesek az iratok kézbesítésére. A rendelet az Unió azon törekvéseibe illeszkedik, hogy egységes, a belső piac megfelelő működéséhez szükséges, polgári ügyekre kiterjedő igazságügyi együttműködés jöjjön létre. *A belső piac megfelelő működése szükségessé teszi a bírósági és bíróságon kívüli iratok továbbításának korszerűsítését és meggyorsítását a polgári vagy kereskedelmi ügyekben a tagállamok között történő kézbesítés során -- fogalmaz a rendelet preambuluma. A polgári ügyek bírósági eljárásainak hatékonysága és gyorsasága azt jelenti, hogy biztosítani kell a bírósági és bíróságon kívüli iratok továbbításának közvetlen és gyors módját a tagállamok által kijelölt helyi testületek között... A továbbítás gyorsasága érdekében megengedhető minden arra alkalmas eszköz használata, feltéve, hogy figyelembe veszik bizonyos követelmények teljesülését, így az átvett irat olvashatóságát és megbízhatóságát. A továbbítás biztonsága megköveteli, hogy a továbbítandó iratot egy előre nyomtatott formanyomtatvány kísérm, amelyet a kézbesítés foganatosítási helyének nyelvén vagy az adott tagállam által elfogadott bármely más nyelven töltenek ki.*

E célkitűzésekből következően az iratkézbesítés visszautasításának lehetősége csak kivételes esetben engedhető meg. A gyors továbbítás biztosítja, hogy az iratok kézbesítése az irat átvételét követően néhány napon belül megtörténik. Amennyiben az iratot egy hónap elteltével sem kézbesítik, az átvevő intézmény értesíti az áttevő intézményt. Ennek az időtartamnak a lejárta nem jelenti azt, hogy a kérelmet vissza kell küldeni az áttevő intézményhez, ha világos, hogy a kézbesítés megfelelő időn belül teljesíthető.

A címzett érdekeinek védelmében a kézbesítést a foganatosítás helyének hivatalos nyelvén vagy hivatalos nyelveinek egyikén kell teljesíteni, vagy az áttevő tagállamnak egy olyan egyéb nyelvén, amelyet a címzett megért.

Figyelembe véve a tagállamok közötti különbségeket az eljárási szabályok tekintetében, a kézbesítéshez szükséges időtartam tagállamonként változó. A kézbesítés időpontjára az áttevő tagállam joga a meghatározó.

A rendelet legfontosabb szabályai a következők:

1. A rendeletet **polgári** és **kereskedelmi** ügyekben kell alkalmazni, amennyiben **bíróági** és **bíróágon kívüli** iratokat kell továbbítani az egyik tagállamból a másikba kézbesítés céljából. A rendeletet nem lehet alkalmazni, ha az iraton feltüntetett személy címe ismeretlen.

2. Minden tagállam kijelöli azokat a hivatalos személyeket, hatóságokat vagy más személyeket - a továbbiakban „áttevő intézmények” - amelyek hatáskörrel rendelkeznek más tagállamba kézbesítendő bíróági és bíróágon kívüli iratok továbbítására.

3. Minden tagállam kijelöli azokat a hivatalos személyeket, hatóságokat vagy más személyeket - a továbbiakban „áttevő intézmények” - amelyek hatáskörrel rendelkeznek más tagállamból származó bíróági és bíróágon kívüli iratok átvételére.⁴⁹

4. Minden tagállam kijelöl egy központi szervet, amelynek feladata:

a) az áttevő intézmények tájékoztatása

b) megoldások keresése a kézbesítendő iratok továbbítása során felmerülő nehézségekre

c) kivételes esetekben, az áttevő intézmény kérésére, kézbesítési kérelem továbbítása a hatáskörrel rendelkező áttevő intézményhez.

5. A bíróági iratokat közvetlenül és a lehető legrövidebb időn belül továbbítani kell a kijelölt intézmények között.

6. Az iratok, kérelmek, visszaigazolások, átvételi elismervények, tanúsítványok és más dokumentumok továbbítása az áttevő és az áttevő intézmények között bármilyen arra megfelelő eszközzel elvégezhető, feltéve, hogy az átvett irat tartalma helyesen és megbízhatóan tükrözi az elküldött iratot és a benne lévő összes adat könnyen olvasható.

7. A továbbítandó irathoz a mellékletben található formanyomtatvány felhasználásával kiállított kérelmet kell csatolni. A formanyomtatványt az áttevő tagállam hivatalos nyelvén kell kitölteni, vagy amennyiben annak a tagállamnak több hivatalos nyelve is van, akkor a kézbesítés foganatosítási helyének hivatalos nyelvén vagy hivatalos nyelveinek egyikén, vagy egy, az adott tagállam által elfogadhatónak megjelölt nyelven. Minden tagállam megjelöli az Európai Uniónak a sajátjukon kívüli olyan hivatalos nyelvét vagy nyelveit, amely vagy amelyek a formanyomtatvány kitöltéséhez elfogad.

⁴⁹ Magyarországon ez az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium illetékes Főosztálya.

8. A továbbított iratok és valamennyi dokumentum mentesül a hitelesítés vagy minden hasonló alaki követelmény alól.

9. A kérelmezőt, azon átvevő intézmény, amelyhez az irat továbbítása iránt fordult, tájékoztatja arról, hogy a címzett megtagadhatja annak átvételét, ha az nem a rendeletben előírt nyelvek egyikén került kiállításra.

10. Az irat továbbítását megelőzően felmerülő fordítási költségek a kérelmezőt terhelik; ez nem érinti a bíróságnak vagy az illetékes hatóságnak az ilyen költségek viselésére vonatkozó esetleges későbbi határozatát.

11. Az irat átvételét követően az átvevő intézmény a lehető legrövidebb időn belül, de az átvételt követő hét napon belül legkésőbb, a lehető leggyorsabb módon átvételi elismervényt küld az átvevő intézménynek a mellékletben található formanyomtatvány alkalmazásával.

12. Amennyiben a kézbesítési kérelem a továbbított adatok vagy iratok alapján nem teljesíthető, az átvevő intézmény a lehető leggyorsabb módon érintkezésbe lép az átvevő intézménnyel a hiányzó információk vagy iratok beszerzése érdekében.

13. Ha a kérelmezett kézbesítés nyilvánvalóan nem tartozik ennek a rendeletnek a hatálya alá, vagy, ha a megkövetelt alaki feltételek nem teljesítése lehetetlenné teszi a kézbesítést, a kérelmet és a továbbított iratokat az átvételt követően nyomban visszaküldik az átvevő intézményhez, a mellékletben található, „értesítés irat visszaküldéséről” című formanyomtatvánnyal együtt.

14. Ha az átvevő intézmény olyan iratot kap, amelynek a kézbesítésére nem rendelkezik illetékességgel, az iratot a kérelemmel együtt átadja az ugyanabban a tagállamban illetékességgel rendelkező átvevő intézménynek.

15. Az átvevő intézmény kézbesíti vagy kézbesítetteti az iratot, éspedig vagy az átvevő tagállam jogának megfelelően, vagy az átvevő intézmény által kért különös módon, amennyiben ez a mód az átvevő tagállam jogával összeegyeztethető.

16. Az irat kézbesítésére előírt valamennyi lépésnek a lehető legrövidebb időn belül kell megtörténnie. Minden olyan esetben, amikor a kézbesítés az átvételt követő egy hónapon belül nem történik meg, az átvevő intézmény tájékoztatja az átvevő intézményt a mellékletben található igazolási formanyomtatványon. Az időtartamot az átvevő tagállam jogával összhangban számítják.

17. Az átvevő intézmény tájékoztatja a címzettet arról, hogy megtagadhatja a kézbesítendő irat elfogadását, ha az nem a következő nyelvek egyikén került megszövegezésre:

a) az átvevő tagállam hivatalos nyelve vagy, amennyiben annak a tagállamnak több hivatalos nyelve is van, a kézbesítés foganatosítási helyének hivatalos nyelve vagy hivatalos nyelveinek egyike;

b) az átvevő tagállamnak olyan nyelve, amelyet a címzett megért.

18. A kézbesítésének időpontja az a nap, amikor az iratot az átvevő tagállam jogának megfelelően kézbesítik. Ha azonban az iratot az átvevő tagállamban megindítandó vagy függőben lévő eljárás keretében meghatározott időtartamon belül kell kézbesíteni, a kérelmező tekintetében az átvevő tagállam joga által meghatározott időpontot kell figyelembe venni.

19. Ha az irat kézbesítésével kapcsolatos intézkedéseket megtették, erről a mellékletben található formanyomtatványon egy igazolást állítanak ki, és azt megküldik az átvevő intézménynek.

20. Az igazolást az átvevő tagállam hivatalos nyelvén vagy hivatalos nyelveinek egyikén töltik ki, vagy olyan nyelven, amelyet az átvevő tagállam általa elfogadottként megjelölt. Minden tagállam megjelöli az Európai Uniónak a sajátján kívüli olyan hivatalos nyelvét vagy nyelveit, amelyet a formanyomtatvány kitöltéséhez elfogad.

21. A valamely más tagállamból származó bírósági iratok kézbesítése kapcsán nem lehet az átvevő tagállam által végzett kézbesítésért illetékek vagy költségek kifizetését vagy megtérítését követelni.

21. A kérelmező köteles megteríteni:

a) bírósági tisztviselő vagy az átvevő tagállam joga szerint illetékes személy alkalmazása,

b) különös kézbesítési mód igénybevétele
esetében felmerült költséget.

22. Kivételes esetekben minden tagállam kézbesítés céljából igénybe vehet konzuli vagy diplomáciai utat bírósági iratok eljuttatására egy másik tagállamnak e rendelet 2. vagy a 3. cikke alapján kijelölt intézményeihez.

23. Minden tagállamnak lehetősége van a bírósági iratokat a másik tagállamban lakóhellyel rendelkező személyeknek közvetlenül postai úton kézbesíteni. Minden tagállam, meghatározhatja azokat a feltételeket, amelyek alapján elfogadja a bírósági iratok postai úton történő kézbesítését.

24. Ez a rendelet nem korlátozza a bírósági eljárásban érdekelt személyek szabadságát abban, hogy bírósági iratot közvetlenül az átvevő tagállam bírósági tisztviselőjén vagy más illetékes személyén keresztül kézbesítsenek.⁵⁰

⁵⁰ Ezt a kézbesítési módot a Magyar Köztársaság nem fogadta el.

A rendelet intézkedik arról hogy mi a teendő akkor, ha a rendelet rendelkezései alapján idézést vagy azzal egyenértékű iratot kézbesítés céljából egy másik tagállamba kellett továbbítani és az alperes nem jelent meg. Ekkor határozat mindaddig nem hozható, amíg megállapítást nem nyer, hogy:

a) az iratot olyan módon kézbesítették, amint azt az átvevő tagállam belső joga a saját területén keletkezett iratoknak az ott tartózkodó személyek részére történő kézbesítésére előírja; vagy

b) az irat ténylegesen átadásra került az alperes számára vagy azt eljuttatták lakóhelyére valamely, e rendelet által előírt más módon;

és, hogy mindkét esetben az iratot ahhoz megfelelő időben kézbesítették vagy adták át ahhoz, hogy az alperesnek módjában állt védekezni.

25. Bíróságon kívüli iratokat más tagállamban történő kézbesítés céljából e rendelet rendelkezéseinek megfelelően lehet továbbítani.

A rendelet *expressis verbis* szól a modern technika azon lehetőségeiről melyek a gyors és pontos kézbesítést lehetővé teszik. Az *iratok, kérelmek, visszaigazolások, átvételi elismervények, tanúsítványok és más dokumentumok továbbítása az áttevő és az átvevő intézmények között bármilyen arra megfelelő eszközzel elvégezhető* fogalmaz a szöveg. Hozzáteesszük, természetesen akkor, ha a rendelet követelményeinek a továbbítás eleget tesz. A közösség tagállamaiban tehát a bíróságok esetében a közvetlen kézbesítés működik, még akkor is, ha ez az egyes tagállamok belső jogrendszerében lehetetlen.

Szóltunk korábban arról, a magyar eljárásjog a félnek, az eljárás szereplőinek kommunikációs eszközöként megengedi a telefax használatát, de az iratok, beadványok elektronikus úton történő beadása egyelőre csak a cégeljárásokban lehetséges. Minden bizonnyal a jövő kérdése annak kidolgozása, hogy modern információs technikák milyen körben és hogyan használhatóak fel a kommunikációs csatorna mindkét irányában. Jelenleg az ügyfelek postán, a postai kézbesítés egyszerű szabályainak megfelelően (mivel az ő beadványuk nem hivatalos irat) juttathatják el a bíróságokhoz küldeményeiket. Az irodák ezeket a BÜSZ előírásainak megfelelően kezelik és szerelik az iratokhoz, illetve e szerint teszik meg a szükséges szervezeti intézkedéseket. A garancia rendszer kiépült, azonban ez sem a gyorsaságot, sem a hatékonyságot nem szolgálja. A közösségi jog ebben az értelemben iránymutató lehet.

A tagállamok azonban közölhetik, a bíróság a kézbesítési igazolás hiányban is hozhat határozatot. Feltéve, hogy a rendelet egyéb feltételei fennállnak.

Magyarországon lehet határozatot hozni, de az igazolási kérelem előterjesztésének határidejét a törvényhozó meghosszabbította 1 évre.

8. A polgári eljárások megindítása

Jegyzetünk célja a polgári és a közigazgatási eljárások (mindenekelőtt a közigazgatási hatósági eljárás) különbségének feltárása oly módon, hogy a jegyzetben a polgári eljárásokat mutatjuk be, a közigazgatási eljárások ismertetését pedig rábízunk a Magyar Közigazgatási jog – Általános rész címet viselő tankönyvre. Számos pontban, számos eljárási intézményben kimutatható a polgári és a közigazgatási eljárások közötti különbség, ám a különbségek leginkább az eljárások megindításában modellizálhatóak a legjobban.

Alapvető alkotmányos jogokat érint az eljárások megindításának módja, és az eljárásokat megindító személyek vagy jogalanyok szervezeti - jogi státusza. A közigazgatási hatósági eljárások nagy része hivatalból megindítható, a polgári eljárások területén azonban ez kivételes, leginkább néhány polgári nem-peres eljárásra igaz. A polgári pert pedig az eljáró bíróság hivatalból **sohasem** indíthatja meg, a pert kizárólag **kérelemre, keresetlevéllel** lehet megindítani. Ez a jogi tény még akkor is igaz, ha a kérelmező nem természetes személy (pl. ügyész), mivel még az ügyész sem mentesül a kereseti kérelem előterjesztésének kötelezettsége alól.

Külön kell tárgyalnunk a peres és nem-peres eljárások megindításának lehetőségét, vigyázva arra, hogy a korábban leírtakat ne ismételjük meg.

A polgári per szóban és írásban, keresetlevéllel indítható meg. A polgári peres szabályok alapvetően a szóbeliség alapelveire épülnek, azonban néhány esetben az írásbeliséget követelik meg. Így a keresetlevél mindenképpen olyan perindító **irat** amely – értelemszerűen -- csakis írásos formában juttatható el a bíróságra. Ugyanakkor a szóban előterjesztett kereset lehetősége szűkebb, és nem mellőzi az írásbeli formát sem, mivel azonnal jegyzőkönyvbe kell foglalni.

A perindításnak nemcsak írásban kell megtörténnie, hanem eleget kell tennie a Pp. által támasztott tartalmi követelményeknek is. Egy korábbi fejezetben röviden érintettük a keresetlevél kötelező tartalmi elemeit, most részletesebben bemutatjuk.

A törvény 121. § (1) szerint a keresetlevélben fel kell tüntetni:

- a) az eljáró bíróságot;
- b) a feleknek, valamint a felek képviselőinek nevét, lakóhelyét és perbeli állását;
- c) az érvényesíteni kívánt jogot, az annak alapjául szolgáló tényeknek és azok bizonyítékainak előadásával;
- d) azokat az adatokat, amelyekből a bíróság hatásköre és illetékessége megállapítható;
- e) a bíróság döntésére irányuló határozott kérelmet (kereseti kérelem);
- f) az arra való utalást, hogy a felek közötti jogvitában közvetítői eljárás volt-e folyamatban - kivéve, ha a közvetítői eljárást törvény kizárja.

Az eljáró bíróság megnevezése szükséges, még akkor is, ha az nem a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság. Ilyenkor ugyanis a bíróság átteszi a keresetlevelet ahhoz a bírósághoz, ahol a hatáskör és az illetékesség megállapítható – amennyiben ez az információ a keresetlevélből kiolvasható.

A törvény megszületésétől eltelt időben a keresetlevélben feltüntetett adatok egyre szűkültek. Ma már ezek a végrehajtáshoz elégtelen adatok, így az adathiányt a bíróság az első tárgyaláson pótolja. Nyilván a legtöbb esetben a felperes a keresetindításkor még nem tudja megmondani az alperes képviselőjének nevét, mivel nem tudja, ellenfele képviselővel jár-e el vagy sem. Az eljárás alatt azonban az iratokon mindig fel kell tüntetni a képviselő nevét, amennyiben a fél képviselő útján jár el.

A felek perbeli állása alatt elsősorban az olyan megnevezést értjük, mint alperes, felperes. Azonban amennyiben peralapításkor pl. a törvény alapján pertársaságot kell alapítani, vagy egyszerű pertársaságként több alperest perel a felperes, úgy meg kell nevezni a pertársakat is, sőt jelezni kell ezek perbeli sorrendjét. (pl. I. rendű alperes) A felek lakóhelyének feltüntetése (a felperes saját lakcímét is meg kell adni) azon túlmenően, hogy fontos, eljárásjogilag sorsdöntő lehet, hiszen a rossz, téves adat – emlékezzünk a kézbesítés szabályaira – eldöntheti a perindítás sorsát.

Annak a peralapításkor nincs jelentősége, hogy az alperes ismeretlen helyen, vagy később kiderítve nem ismert lakcímen tartózkodik. Ebben az esetben ügygondnok kirendelésével és hirdetményi kézbesítéssel indulhat a peres eljárás, de természetesen mindezeket a félnek már előre, a keresetlevélen fel kell tüntetnie.

A keresetlevélnek tartalmaznia kell azt a jogot, amit perbe visz a felperes, azaz amiért a pert megindítja. A fogalom meglehetősen elmosódott, és a jogirodalom sem tudja ezt élesre állítani. Említik még úgy, mint kereseti jogcímet. Fel kell arra hívni a figyelmet, hogy a törvény – elősegítve a laikusok perindítását – nem a jogszabály megjelölését írja elő, ugyanakkor jogi képviselő keresetlevele esetében meglehetősen rossz fényt vetne a jogi képviselőre, amennyiben mellőzné a jogszabályi hivatkozást.

Más problémakör, ha a felperes tévesen jelöli meg a perbe vitt jogot. Emiatt nem érheti hátrány, viszont vállalnia kell tévedésének kockázatát.

Meg kell jelölni a jog érvényesítésének alapjául szolgáló **tényeket**. A felperesnek az érvényesített jogra vonatkozó ún. releváns tényeket kell megadnia, ennek hiányában a keresetlevél hiányosnak minősül. A tényeknek a bizonyítékokkal együtt kell szerepelniük a keresetlevélben, a bizonyítékok előadása nem mellőzhető. Elegendő azonban, ha pl. bizonyos tények esetében a tényekre tudomással rendelkező tanú megidézését kérjük a bíróságtól.

A keresetlevél egyik sarkpontja a kereseti kérelem. Az a kérelem, amely – amint írtuk – irányítja, vezérli az eljárást, s amely a bírói döntés tárgyát képezi. E közben – bemutattuk -- megszabja a döntés pozitív és negatív terjedelmét, mivel a kérelemhez a bíróság kötve van, ugyanakkor annak minden egyes eleméről döntenie kell.

A kereseti kérelem tartalmazhat több egymás mellett megálló, vagy egymással összekapcsolt kérelmet, természetesen csak akkor, ha az a keresetben megjelölt jogból levezethető. Lehetséges azonban, hogy a felek között fennálló jogviszonyból több kereset következik (keresethalmazat), s ezeket a fél egy keresetlevélben kívánja érvényesíteni. Minden kérelem esetében azonban elő kell adni az alapul szolgáló tényeket és azok bizonyítékait.

A keretesetek osztályozását már bemutattuk. Amivel e helyütt foglalkoznunk kell, az a keresetlevéllel együtt kötelezően beadandó mellékletek és csatolmányok. A Pp. előírja, hogy a keresetlevélhez csatolni kell azt az okiratot, illetve annak másolatát (kivonatát), amelynek tartalmára a felperes bizonyítékként hivatkozik, vagy amely a bíróság hatáskörének és illetékességének megállapításához, valamint, amely a hivatalból figyelembe veendő egyéb körülményeknek az igazolásához szükséges, kivéve, ha az adatokat személyi igazolvánnyal is lehet igazolni; erre a keresetlevélben utalni kell. Kötelező jogi képviselő esetében a keresetlevélhez csatolni kell a jogi képviselő meghatalmazását, illetve a képviselői jogot igazolni kell.

A bírói gyakorlat szerint kötelező az ingatlan tulajdoni lapjának csatolása, amennyiben a per tárgya az ingatlan tulajdonjoga. A különleges perekben megemlíthetjük, hogy házassági bontóperben kötelező a házassági anyakönyvi kivonat csatolása.

A Pp. a keresetlevél szükséges és elégséges elemeit írja elő. Ezek hiányában a keresetlevelet nem fogadja be a bíróság. Amennyiben a felperes a törvényi szabályozásnál többet kíván előterjeszteni, vagy a keresetlevélbe foglalni, ennek semmilyen akadálya nincs.

A keresetet szóban is elő lehet terjeszteni – mondtuk – a törvényben meghatározott esetekben, a törvényes feltételek megléte esetében. A Pp. 94. §-a szerint a keresetet, valamint a per megindítását megelőző kérelmet az ügyvéd által nem képviselt fél bármely helyi bíróságnál vagy a perre illetékes megyei bíróságnál is jegyzőkönyvbe mondhatja. A felet ilyenkor a szükséges útbaigazítással is el kell látni és az esetleges hiányok pótlására nyomban fel kell hívni; ha a fél a hiányok pótlását figyelmeztetés ellenére is elmulasztja, a keresetet, illetőleg a kérelmet jegyzőkönyvbe kell foglalni.... Ha a perre nem az a bíróság illetékes, amelyik a keresetet (kérelmet) jegyzőkönyvbe vette, a jegyzőkönyvet az illetékes bírósághoz kell áttenni.

A szabályozás elég világos, csak jogi képviselő nélküli (ún. laikus) fél – itt a törvény szóhasználata még a régi – terjeszthet elő ilyen keresetet. Bármelyik helyi bíróságnál megteheti, azonban a megyei bíróság esetében csak az illetékes megyei bíróságnál mondhatja jegyzőkönyvbe. A bíróság tisztségviselőinek kötelezettsége (többnyire a panasznapon terjesztenek elő ilyen kérelmeket) a kereset hiányainak elhárítása, és az azonnali hiánypótlás elrendelése.

A polgári nem-peres eljárásokat a peres eljárástól **eltérő** módon kell megindítani. E sajátosságnak nem mond ellent az sem, hogy a polgári nem-peres eljárások megindítását szabályozó speciális, és az adott nem-peres eljárásokra vonatkozó jogszabályok mellett a Pp.-t hatályba léptető jogszabály (eredetileg

ez az 105/1952. (XII.28.) MT rendelet) e téren szintén felhatalmazást adott magának a perkódexnek az alkalmazására. A Minisztertanácsi rendelet 13.§. (3) bekezdése szerint ugyanis *...amennyiben az egyes nem-peres eljárásokra vonatkozó jogszabályok másként nem rendelkeznek vagy az eljárás nem-peres jellegéből más nem következik -- a nem-peres eljárásokban is a Pp. szabályait kell megfelelően alkalmazni.* E felhatalmazás alapján megnyílt a bírói gyakorlat számára az a lehetőség, hogy a nem-peres eljárásokat megindító kérelem esetében a Pp. keresetlevélre vonatkozó szabályait analóg módon alkalmazza. Nem mindig kell azonban az MT rendelet felhatalmazása, néhány nem-peres eljárás saját kódexe ezt a felhatalmazást expressis verbis megadta. (pl. A csődeljárásról és a felszámolási eljárásról szóló 1991. évi XLIX törvény 6. § (3.) bekezdése)

Amennyiben nem hivatalból indul a nem-peres eljárás a félnek az eljárás megindítását jelentő beadványát az adott eljárástípusra jellemző formában kell előterjesztenie. Néhány esetben kivételként a jogalkotó keresetnek nevezi az eljárás megindító beadványt, de ettől függetlenül nem-peres eljárás megindítását kezdeményezi az előterjesztő. (pl. a cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes beteg esetében az életfenntartó, illetve életmentő orvosi beavatkozás visszautasítása esetén az egészségügyi szolgáltató keresetet indít a beleegyezés bírósági pótlása iránt, amelyet a bíróság nem-peres eljárásban soron kívül bírál el. Eü. 21.§ (2) és (4) bek.)⁵¹

Speciális elnevezéssel számtalan esetben találkozunk a nem-peres eljárások esetében. Így kifogással indulhat az eljárás a végrehajtó törvénytelen intézkedése esetében, illetve a választási eljárásban rendelkezésre álló jogorvoslatnál, a cégbíróság törvényességi felügyeleti eljárását pedig megindítja a bejelentés.

Az elnevezéseknél lényegesebb, milyen joghatást vált ki az eljárást megindító kérelemnek a címzett bírósághoz, vagy más, a nem-peres eljárásra hatáskörrel és illetékességgel rendelkező szervhez történő eljuttatása. Láttuk, a pert megindító keresetlevél beadásához számos fontos anyagi és eljárásjogi következmény fűződik. A nem-peres eljárások közül egyedül a fizetési meghagyás esetében rögzítette a jogalkotó, hogy a kérelem előterjesztésének ugyanaz a joghatása, mint a keresetlevél beadásának. Ebből következően csak az egyes nem-peres eljárásokra vonatkozó külön jogszabályok és az alkalmazandó anyagi jog ismeretében tudunk dönteni a jogi következményekről. Segítségül lehet hívni a már ismertetett MT rendeletet. Annyi azonban bizonyos, hogy a nem-peres eljárások kezdő iratának hiánypótlására, a hiánypótlás elmulasztására a Pp. alkalmazható – amennyiben nincs megfelelő jogi rendelkezés. Így például a cégeljárásokban speciális szabályok alkalmazandóak, a fizetési meghagyásos eljárásban viszont a Pp. szabályai.

A nem-peres eljárások – hasonlóan a közigazgatási hatósági eljáráshoz – indulhatnak hivatalból, amennyiben a jogszabály ezt lehetővé teszi. Egyértelművé kell tenni hogy a polgári nem-peres eljárások területén hivatalból

⁵¹ NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.) *A bírósági végrehajtás magyarázata* KJK – KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó. Budapest, 2004. 121. old.

megindított eljárásnak csak az tekintendő, amikor a jogszabály által megnevezett szerv, vagy szervezet polgári magánjogi igényt megtestesítő kérelem nélkül kezdeményezi az eljárást. Egyértelmű és világos a helyzet a már sokat emlegetett cégbírószági törvényességi felügyeleti eljárásnál. Nem ilyen egyértelmű azonban a helyzet akkor, ha az ügyész, a gyámhatóság vagy más – pl. egészségügyi intézmény – indítja meg az eljárást.

Amikor az ügyész külön jogszabályi rendelkezés folytán kérelemmel fordul a bírósághoz, és ezzel megindítja az eljárást, saját jogán, a fél jogállását gyakorolva teszi ezt, ezért bár állami szerv jár el, az eljárás nem tekintendő hivatalból megindítottnak. Amennyiben az ügyész más helyett, más, jogait érvényesíteni nem tudó jogalany jogainak védelme érdekében (szubszidiárius jelleggel) vesz részt az eljárásban, szintén nem tekintendő hivatalból megindított eljárásnak.

A már említett más intézmények esetében sem beszélhetünk hivatalból megindított eljárásról, mert az eljárást kérelemre megindító szervezet (szervezeti egység) valahol kezdeményezi (többnyire a bíróságnál) az eljárás lefolytatását. Ebben őt speciális – jogszabályban előírt – jogosultságok illetik meg, de nem ő dönt, nem ő maga jár el.

A KET 29. §-a a polgári eljárások szempontjából tanúságokat hordozó módon fogalmaz: a hatósági eljárás az ügyfél kérelmére, bejelentésére, nyilatkozatára, más hatóság kezdeményezésére, külön jogszabályban meghatározott panaszra, (a továbbiakban együtt kérelem) vagy hivatalból indul meg.

Hivatalból indul tehát meg az eljárás, ha az eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóság mérlegelési jogkörében úgy dönt, hogy megindítja az eljárást. Ehhez nem kell külső fél (természetes vagy jogi szervezet, más hatóság, stb.) kérelme, bejelentése.

A fentiekben ismertetett hivatalból induló eljárások lehetősége a polgári nem-peres eljárások területén rendkívül szűkre szabott. Kivételes jelleggel, jogszabályi felhatalmazással indulhatnak. A polgári nem-peres eljárások nem nélkülözhetik – emlékezzünk Magyary – Farkas meghatározására – hogy valamilyen formában a polgári magánjogi igényt szervezik (juttatják érvényre, regisztrálják, kikényszerítik stb.). A polgári magánjogi igény területén pedig döntően az igényjogosultnak, a jogok hordozójának (címzettjének, érintettjének) érdekkörébe esik, kíván-e állami jogvédelmet, eszközt, lehetőséget igénybe venni, vagy sem.

Az Európai Unió polgári eljárásjoga más fogalomrendszert alkalmaz. A joghatósági rendeletek a bíróság **megkereséséről** szólnak, később megkeresett bíróságot említenek. A perfüggőség a megkereséssel nyomban beáll, nem akkor keletkezik -- mint a magyar Pp.-ben -- amikor az alperest az első tárgyalásra idézik a keresetlevél egyidejű kézbesítése mellett. Ismeri a „megelőzés” elvét, azaz amennyiben több joghatósági ok áll fent, az a bíróság jár el, akit legelőször kerestek meg a felek. Ugyanakkor keresettel lehet megindítani a pert, de a szöveg többször említ kérelmet. A sajátosságok mélyebb bemutatása nélkül csak arra

hívnánk fel a figyelmet, hogy a közösségi jog területén a fogalmak tartalmának megértése önálló, a magyar jogtól eltérő dogmatikai elemzéseket kíván meg.

9. A jegyzőkönyv

Alapvető törvényességi és garanciális követelmény fűződik ahhoz, hogy az egyes eljárási cselekményeket közhitelesen rögzítsék. A perjogi szabályozás már korábban gondoskodott az eljárási cselekmények, helyzetek, szituációk rögzítéséről, erre – nem lévén más lehetőség -- írásbeli formát alkalmazott. Az eljárási cselekmények rögzítésének gondolata gyökeret vert a nem-peres eljárásokban is. Mivel Magyarországon a mindenkori jogpolitikai célkitűzések alakítottak ki különböző jogi szabályozási megoldásokat, ezért a jegyzőkönyvre vonatkozó szabályozás történetileg rendkívül változékony.⁵²

Az eljárási helyzetekről készült, írásban rögzített dokumentumok alkalmasak – főként a fellebbviteli eljárásban – annak ellenőrzésére, hogy az eljáró bíróságok megtartották-e az eljárási szabályokat, az eljárás összességében és részleteiben megfelelt-e a törvényes célnak pl. az eljárás gyors lefolytatásának.

Korábbi perjogunk a jegyzőkönyvek készítését a jegyzőkönyvvezetőre bízta. Jelenleg – jóllehet a szabályok között a jegyzőkönyvvezető szerepel és néhány felső bírói fórum előtt jegyzőkönyvvezető készíti a jegyzőkönyvet – a jegyzőkönyv az eljáró egyesbíró felmondása alapján -- magnószalagon kerül rögzítésre, majd annak tartalmát írják le. Amennyiben az eljáró bíróság a tárgyalási jegyzőkönyv hanganyagát nem a tárgyaláson készíti el, e tény lényeges eljárási szabálysértésnek minősül. (LB Gf.I.31 855/1991.) Bíróságaink csak nagyon ritkán alkalmazzák azt a lehetőséget, hogy – élve a jogszabályi felhatalmazással – „más módon” rögzítsék, és tárolják a tárgyalás anyagát.⁵³

A kialakult gyakorlatnak köszönhetően a jegyzőkönyv a szó eredeti értelmében vett írásbeli dokumentum, olyan **közokirat**, amely az ellenkező bizonyításig hitelesen tanúsítja, hogy a benne foglalt nyilatkozatokat megtették, a jegyzőkönyvbe került tények a valóságnak megfelelnek. Az eljárásjog – alkalmazkodva a tényleges helyzethez – különféle szabályokat, eljárási regulákat alkalmaz a közokiratba foglalt tartalom megváltoztatására, átfogalmazására (jegyzőkönyv kijavítása, kiegészítése) – legyen szó a felekről, avagy a bíróságról. A jegyzőkönyv meghamisítása közokirat hamisítás (Btk. 274. §), ahol bizonyos törvényi tényállások esetében még az előkészület is büntetendő.

A jegyzőkönyvet a polgári peres eljárásokban a Pp. előírásai szerint a tárgyalásról, a felek szóbeli meghallgatásáról, valamint a tárgyaláson kívül foganatosított egyéb meghallgatásról (kihallgatásról) **kell** készíteni. A felsoroltak a peres eljárásban a jegyzőkönyv felvételének kötelező esetei. A megismerteken

⁵² A III. Pp. Novella az eljárás gyorsítása és egyszerűsítésével magyarázva hivatalból lehetővé tette a közigazgatási és gazdasági perek másodfokú eljárásában az ügyek tárgyaláson kívüli elbírálását. Ezeken az eljárási cselekményeken jegyzőkönyvet felvenni nem kellett. Az Alkotmánybíróság 26/1990. (XI.8.) sz. határozatával a Pp. tárgyaláson kívüli elbírálásra vonatkozó rendelkezéseit, mint alkotmányellenes rendelkezéseket megsemmisítette.

⁵³ A 15/1976. (XII.7.)IM rendelet pedig megengedi azt, hogy bizonyos esetekben ne készítsenek írásbeli jegyzőkönyvet, a tárgyalás anyagát hangszalagon rögzítve tárolják. Így nem kell jegyzőkönyvet készíteni, ha az eljárás szünetel, ha a bíróság a pert megszünteti, a határozat kihirdetésénél valamennyi fél lemond a fellebbezésről.

kívül lehetséges más eljárási cselekményekről is jegyzőkönyvet készíteni, de a Pp. jegyzőkönyvre vonatkozó szabályait ezeknél a jegyzőkönyvezéseknél szintén alkalmazni kell.

A polgári nem-peres eljárásokban, amennyiben jegyzőkönyvet vesznek fel, a jegyzőkönyv vezetéséről a bíróságnak, vagy az eljáró szervnek, szervezetnek (képviselőjének) kell gondoskodnia. Az LB álláspontjának megfelelően például az eljáró bírónak a pszichiátriai gyógykezelés felülvizsgálatára irányuló eljárásban a tárgyaláson kívül tett minden intézkedéséről jegyzőkönyvet kell felvennie oly módon, hogy abból megállapítható legyen a bíróság ellenőrző tevékenységének minden részlete, például az, hogy az eljáró bíró milyen eljárási cselekményeket végzett. Más nem-peres eljárásokban a jegyzőkönyv speciális szabályok szerint készül, az egyes eljárási cselekményeket azok tanúsítására szolgáló jegyzőkönyv hiányában úgy kell tekinteni, mintha meg sem történtek volna. (Foglalási jegyzőkönyv a végrehajtási eljárásban)

A jegyzőkönyvnek mind alaki, mind tartalmi szempontból meg kell felelnie a Pp. szabályainak.

A jegyzőkönyv alaki kellékeit a törvény – tekintettel annak közokirati jellegére – pontosan meghatározza. A Pp. 116.§ -a előírja a kötelezően feltüntetendő adatokat. Így az eljáró bíróságot, a bírósági ügyszámot, a felek nevét, perbeli állását, a per tárgyát, az eljárási cselekmény kezdő és befejező időpontját, a bírák, a jegyzőkönyvvezető és a tolmács (amennyiben közreműködnek) nevét, a jelenlevő feleknek és képviselőiknek nevét, perbeli állását, a zárt tárgyalás tartása esetén az erre való utalást.

Nyilván a Pp. a **szükséges** és **elégleges** feltételeket határozza meg. Mivel azonban fő szabályként az eljárás lényeges adatait jegyzőkönyvben kell feltüntetni, a jegyzőkönyvezési kötelezettség *kiterjesztő módon* értelmezendő. Így például, amennyiben helyettes képviselő jár el (ügyvédjelölt), fel kell tüntetni az általa helyettesített nevét, és rögzíteni kell a helyettes igazoló iratának adatait. Jegyzőkönyvezni szükséges a kimentéseket, az igazolt és igazolatlan mulasztásokat, az idézés szabályszerűségét valamint egyéb, a jelenléttel kapcsolatos információkat (pl. ha késik a jogi képviselő, a megérkezésének időpontját). A nem-peres eljárásokra vonatkozó jogszabályok mindezen előírások mellett speciális alaki kellékeket állapíthatnak meg. A Vht 35. §-a például a végrehajtási eljárásban speciális alakosságokat ír elő. A törvény megkívánja nemcsak az eljárásban jelenlevő sajátos szereplőknek (zárgondnok, adóssal együtt élő családtag), hanem az aláírások rendjének és az aláírás megtagadásának tényének feltüntetését. (A polgári perben a fél nem írja alá a jegyzőkönyvet, azt – mint a közokirat kiállítására jogosult hatóság – a bíróság állítja ki és hitelesíti.)

A jegyzőkönyv tartalmát meghatározza a Pp (117. §). *A jegyzőkönyvben röviden le kell írni az eljárás menetét és az annak során történeteket, mégpedig úgy, hogy a jegyzőkönyv alapján azt is meg lehessen állapítani, vajon az eljárás a törvényben meghatározott alaki követelményeknek megfelel-e. Ha valamely kifejezés vagy kijelentés pontos szövege jelentős, azt szó szerint kell jegyzőkönyvbe venni.*

Fontos megjegyeznünk, a jegyzőkönyv **nem** szó szerint tartalmazza a felek nyilatkozatát, észrevételét, a bíróság álláspontját. A szó szerinti jegyzőkönyvezés kivételes, azt a jegyzőkönyv vezetésére felhatalmazott tárgyalást vezető bíró rendeli el (Pp. 115. § (1) bek. alapján). Amennyiben a fél kéri az elhangzottak, vagy valamely körülmény pontos rögzítését (szó szerinti rögzítés), *ezt csak abban az esetben lehet mellőzni, ha a bíróságnak az illető körülmény vagy nyilatkozat megtörténtéről nincs tudomása.*

A törvény az **ügy érdemére** vonatkozó körülmények, tények stb. rögzítését rendeli el. Az ügyre nem tartozó, irreleváns tények és körülmények jegyzőkönyvezése mellőzendő. Csak így szolgálja a jegyzőkönyv a polgári peres eljárás célját, a jogvita eldöntését. A bírói döntés ugyanis az eljárásban feltárt, a döntést megalapozó tényeken nyugszik, amelyek a releváns tények bizonyításával, a bizonyítási eljárásban alakulnak ki. A bírói döntés felülvizsgálata során (perorvoslati eljárások) nagy jelentősége van a releváns, ügghöz tartozó peradatoknak, tényeknek, ezért követelmény a jegyzőkönyvvel szemben a releváns tények feltüntetése. A törvény azonban minimumot állapít meg, mivel törvényi taxációval nem lehet kialakítani a releváns tények teljes körét.

A Pp. szavai szerint *különösen* fel kell tüntetni a jegyzőkönyvben a tárgyalás megkezdésének kitűzött és tényleges időpontját, a felek által előadott vagy a periratokból felolvasott lényeges kérelmeket és nyilatkozatokat, ideértve a felek tényállításait és bizonyítási indítványait. Fel kell tüntetni a keresetváltoztatást és a viszontkeresetet, úgyszintén a korábbi kérelmekről és nyilatkozatoktól való eltéréseket, illetőleg valamely nyilatkozatnak bírói felhívás ellenére való elmulasztását vagy megtagadását, az okiratok bemutatásának megtörténtét, a tanúk vallomását, a szakértők véleményét és a szemle eredményét, a keresettől való elállást, továbbá az elismerést és a jogról való lemondást, illetőleg a felek között létrejött egyezséget.

A jegyzőkönyv vezetésének egyik célja – láttuk – a bíróság tevékenységének ellenőrzése, annak tisztázása, hogy a bíróság betartotta-e az eljárási szabályokat. Mivel a perorvoslatra feljogosított bíróságok törvényi felhatalmazást kaptak magának a peres eljárásnak a felülvizsgálatára, ez nem történhetne meg, ha a törvény nem mondaná ki, miszerint a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni a *pervezetés és rendfenntartás körében tett intézkedéseket, a korábbi eljárás ismertetésének megtörténtét, valamint a bíróság által az eljárás folyamán hozott végzéseket és az ítélet kihirdetésének megtörténtét.*

Gyakran a felek – annak ellenére, hogy a bíróság erre határidőt szabott –, a tárgyaláson terjesztenek elő különböző beadványokat. Az ily módon beadott iratok tartalmát külön jegyzőkönyvezni nem kell, mivel a *felek beadványának, a szakértők véleményének vagy más periratnak felolvasása, valamint okiratnak vagy másolatnak csatolása esetében a jegyzőkönyvben csupán ennek megtörténtére kell utalni.* Megjegyezzük, a bíróság nem köteles befogadni ezeket az iratokat. Vagy a Pp. 3.§ felhatalmazás alapján mellőzi őket, vagy alkalmazhatja a mulasztás jogkövetkezményeit.

A jegyzőkönyv garanciális jellegét domborítja ki az a szabály, amely szerint az elhalasztott tárgyalásról külön jegyzőkönyvet kell készíteni. Ha a tárgyalás folytatódólagos vagy ismételt, ennek a jegyzőkönyvből ki kell derülnie. Mivel a Pp. rendelkezik arról, mit kell a tárgyaláson tennie a bíróságnak, amennyiben összetétele két tárgyalási időközben megváltozott, csak a jegyzőkönyvből ellenőrizhető, megtette-e a szükséges intézkedéseket.

A III. Pp. novella megengedte, hogy a jegyzőkönyvet utólag, a tárgyalás után írják le – de szigorúan a tárgyaláson felvett hangfelvétel alapján. E kettősség nem kevés eljárási bonyodalmat okozott és okoz mind a mai napig. A hatályos szabályozás szerint a bírósági tárgyalásról a jegyzőkönyvet **egyidejűleg**, hangfelvétel esetén pedig **legkésőbb nyolc munkanapon belül** el kell készíteni. Ha a jegyzőkönyv hangfelvétel alapján készül, fel kell tüntetni a jegyzőkönyv írásba foglalásának napját, és a feleket tájékoztatni kell arról, hogy az elkészült jegyzőkönyvet mikor és hol tekinthetik majd meg, illetve vehetik át. A bíróság a jegyzőkönyvet az írásba foglalást követő további tizenöt napon belül kézbesíti, ha törvény a jegyzőkönyv megküldését írja elő.

A jegyzőkönyv – amennyiben szó szerint értelmezzük a törvény szövegét – vagy a tárgyaláson egyidejűleg készül közokirati formában (ez nagyon ritka), vagy utána hangfelvételtől leírják. Azonban az LB korábban idézett álláspontjából következik, hogy a hangfelvételen rögzített tárgyalási anyag (amitől a leírás során eltérni elvileg nem lehet) voltaképpen de facto maga a jegyzőkönyv, és a leírás csak két kommunikációs rendszer közötti fordítás, technikai művelet. Valójában így a hangfelvétel útján rögzített szöveg a jegyzőkönyv, s ezen álláspontot megerősíti, hogy a felek a tárgyaláson a hangfelvételt igazítják ki, és a hangszalagon felvett hanganyagra tehetnek észrevételeket.

Ugyanakkor a törvény lehetővé teszi (115. § (3) bek.) hogy jegyzőkönyv helyett más formában rögzítsék a tárgyalás anyagát, például hangfelvételt készítsenek róla. A szöveg itt világos, ez nem jegyzőkönyv, hanem más rögzítési forma. Fel kell tennünk a kérdést: akkor mi a jegyzőkönyv? Kérdésünk indoka, hogy a két megközelítés között szöges ellentét van, ami főleg akkor okoz gondot, ha az írásba foglalt szöveg eltér a hangrögzített szövegtől. Esetleg a fél úgy gondolja, hogy ettől eltér.

Nem lehet kizárni azt az esetet, hogy a bíró kijavítja a hangfelvételtől készült írásba foglalt szöveget. A Kommentárirodalom szerint⁵⁴ a bírói javítás praktikus és jogszerű módszere az elírásoknak, a rosszul megfogalmazott mondatoknak, s a bíró pótolhatja a jegyzőkönyvből kimaradt adatokat, nyilatkozatokat. A Kommentár tárgyalási jegyzőkönyvnek a bíró által megszerkesztett és aláírt írásbeli jegyzőkönyvet tekinti, és a felek a Pp. szabályai szerint ennek a szövegnek kérhetik a kijavítását vagy kiegészítését.

A megfelelés garanciája a Perrendtartásban az eljáró bírósági alkalmazott. *Ha az eljárási cselekményen történtek rögzítése hangfelvétellel történik, a hangfelvétel írásba történő áttétele során a jegyzőkönyvvezető helyett a leírást*

⁵⁴ NÉMETH, János – KISS, Daisy *A polgári perrendtartás ... id. mű. 693. old.*

végző bírósági alkalmazott jár el, és aláírásával igazolja, hogy a leírást a hangfelvételnél megfelelően készítette el -- fogalmaz a törvény.

A helyzet ettől függetlenül nem megnyugtató. A bíróságokon ugyanis – anyag és eszközhiány miatt – a szalagokat többször felhasználják, ezért utólag a hangfelvételt lehetetlen összevetni az írásbeli szöveggel (Jóllehet a Pp. Kommentár szerint erre nincs szükség). Másfelől a digitális technikák lehetővé tennék a jegyzőkönyvek digitális tárolását, s – alkalmazva az elektronikus iratokra vonatkozó jogszabályokat – garantálni lehetne hitelességüket is.

Jelenleg azonban a jegyzőkönyv kiegészítésének és kijavításának szabályai az írásbeli jegyzőkönyvhöz igazodnak. *A jegyzőkönyv hivatalból vagy az elnök engedélyével a felek megjegyzései alapján is kiegészíthető és módosítható; a felek erre vonatkozó kérelmét - annak elutasítása esetén - a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. A módosítás folytán szükségtelenné vált szövegrészeket úgy kell törölni, hogy a törölt szövegrész olvasható maradjon.*

Számtalanszor előfordul, hogy a felek a később, a jegyzőkönyv kézbesítése után kérik annak módosítását. Ilyen tartamú indítványt csak az eljárási cselekményeknél jelen lévő felek terjeszthetnek elő a kézbesítéstől számított 8 napon belül, amennyiben a jegyzőkönyvet részükre kézbesítették. A rendelkezés azért nem egyértelmű, mert az eljárási cselekményeknél résztvevő feleknek nem küldi meg a bíróság automatikusan a jegyzőkönyvet, csak a törvényes feltételek megléte esetében a távollévőknek – akik nem tehetnek (értelemszerűen) kijavításra, vagy kiegészítésre irányuló indítványt. Marad tehát a jelenlévők köre, akik közvetlenül a tárgyaláson a magnófelvételek tehetnek észrevételeket, ami viszont nem minősül (minden szempont szerint) jegyzőkönyvnek. Azonban *ha ... a jegyzőkönyv a felek részére nem kerül kézbesítésre, akkor az eljárási cselekménytől számított 15 napon belül a jegyzőkönyv kijavítását, kiegészítését kérhetik.* Nyilván a bírósági irodán kell ekkor a jegyzőkönyvet megtekinteni, ám az eljárási cselekménytől számított 15 napos határidőből 8 nap a jegyzőkönyv leírására áll nyitva.

A jegyzőkönyv akkor hivatalos és akkor felel meg a törvényes követelményeknek, ha azt és az esetleges módosításokat az eljáró bíró, illetve a tanács elnöke és a jegyzőkönyvvezető írja alá. *Ha a bíróság tanácsban jár el, és a tanács elnöke a jegyzőkönyv aláírásában akadályoztatva van, a jegyzőkönyvet helyette - helyettesi minőségének feltüntetésével - a tanács egyik tagja írja alá.*

Az eljárásjog ismer a jegyzőkönyv mellett olyan más írásbeli rögzítési módokat is, amelyek eljárási cselekményeket rögzítenek. Ilyen lehet a hivatalos feljegyzés, a tanúsítás. Az említett iratformák azonban nem jegyzőkönyvek, és nem is a perkódex szabályozza őket. (BÜSZ, vagy más IM rendelet) Ezért ezen iratokhoz nem fűződik a jegyzőkönyvhöz kapcsolható joghatás sem, alkalmatlanos az eljárási cselekmények közhiteles tanúsítására éppúgy, mint a perorvoslati feladatok ellátására.

A jegyzőkönyv hitelesítése után a feleknek ki lehet adni a jegyzőkönyv hiteles másolatát. Sor kerülhet erre a fentiekben bemutatott módon, vagy általában a per iratai megtekintésére vonatkozó szabályok szerint. Egy kivétellel,

olyan tárgyalásról készült jegyzőkönyvet, amelyről a nyilvánosságot államtitok vagy szolgálati titok megőrzése végett zárták ki, lemásolni vagy arról kivonatot készíteni nem szabad.

10. A képviselet

A közigazgatási hatósági eljárásokat összehasonlítva a polgári eljárásokkal azt tapasztaljuk, hogy a két eljárásjog képviseleti rendszere számos egyező, ugyanakkor több ponton élesen eltérő intézményrendszert alkot. Nem elemezve most a KET szabályait, e helyütt a polgári eljárásokban megvalósuló képviseletre összpontosítunk.

A polgári eljárásokban igénybe vehető képviselet szabályainak megismerésekor első lépésben el kell egymástól határolnunk a polgári anyagi jogi, és a polgári eljárásjogi képviseleti szabályait. Annak ellenére így kell tennünk, hogy tisztában vagyunk azzal, a polgári eljárásokban megvalósuló képviselet nem egy esetben polgári anyagi jogi kötelmen nyugszik. Így az ügyvéd, ügyvédi iroda eljárásának alapja az a megbízási szerződés, amit a magánjog szabályai szerint a képviseletre jogosult a féllel (ügyféllel) kötött.

A polgári anyagi jog évszázadok óta biztosítja képviselő bevonását a különböző polgári jogügyletekbe. Így adásvételnél, vagy más szerződés megkötésénél a fél helyett képviselő járhat el. A polgári anyagi jogi képviselet egy-egy adott jogügyletre irányul, s a megbízási kereteit a képviselt (megbízó) határozza meg. A polgári anyagi jogi képviselet ellátására minden cselekvőképes személy alkalmas, tehát a potenciális megbízottak személyi köre meglehetősen tág.

A polgári eljárásokban különbséget teszünk a peres eljárásokban megvalósuló peres képviselet és a nem-peres eljárásokban kifejtett képviselet között.

A polgári peres képviseletet Kengyel Miklós a következőképpen határozza meg: *a képviselet nem más, mint a fél helyett és nevében való közreműködés a per vitelében vagy egyes eljárási cselekmények megtételében a polgári per sajátosságaira tekintettel a polgári perrendtartásban meghatározott módon és akként, hogy a cselekvés joghatásai közvetlenül a képviselt félre nézve állnak be.*⁵⁵

A definíció kibontásával tisztázni lehet a polgári peres képviselet sajátosságait.

- A képviselő a fél helyett és nevében jár el, eljárását tehát úgy kell tekinteni, mintha a fél maga járt volna el. Jognyilatkozatai a fél nyilatkozatai, a perbeli cselekményei a fél eljárási cselekményei.

- A képviselőt eljárásában köti a perrendtartás, nem tehet meg mindent „szabadon”, eljárási cselekményeinek a perrendtartás előírásaihoz kell igazodniuk. Mindez azt is jelenti, hogy a törvényi kötelezettségek (határidők, mulasztás stb.) vele szemben érvényesülnek, s a per vitelének egészét a perrendtartás szerint kell alakítania.

⁵⁵ KENGYEL, Miklós *Magyar Polgári Eljárásjog* Osiris Kiadó. Budapest, 2006. 152. old.

- A jogtörténet során a képviselő cselekvésének joghatása nem mindig állt be a képviselt személynél. Különbséget teszünk *közvetett* és *közvetlen* képviselet között. Az előbbi esetben a képviselő maga szerez jogokat és őt magát terhelik a kötelezettségek, amíg a közvetlen képviselet során a joghatások közvetlenül a képviselt félnél állnak be. A közvetett képviselet esetében szükséges egy további jogi aktus a jogoknak és kötelezettségeknek a képviselt félre történő átruházására, a közvetlen képviselet esetén ez felesleges. A hatályos magyar perrendtartás – igazodva a modern európai eljárásjogokhoz – a közvetlen képviselet talaján áll. Mindez azonban nem zárja ki, hogy a fél személyesen is eljárjon, sőt bizonyos eljárási cselekményeket a törvény előírása szerint személyesen kell teljesítenie akkor is, ha rendelkezik meghatalmazottal. A perrendtartás szabályozza azokat az eseteket, amikor a fél és a képviselő egymástól eltérő, netán ellentétes nyilatkozatot tesz.

A képviseleti intézmény alapelvéből (közvetlenség) fakadóan lényeges kérdés a képviselt és a képviselő viszonya. A kérdést fel lehet tenni úgy is, mi alapítja meg a képviselő fellépését, eljárását?

A perbeli képviselet alábbi típusait különböztethetjük meg egymástól:

1. Meghatalmazotti képviselet (más néven ügyleti, mandátuális)
2. Törvényes képviselet
3. Ügygondnoki képviselet

A **meghatalmazotti képviseletet** a *meghatalmazás* alapítja meg. A meghatalmazás egyoldalúan címzett jognyilatkozat, amellyel a meghatalmazó a meghatalmazottat arra jogosítja fel, hogy nevében és helyette eljárjon, jognyilatkozatot tegyen vagy elfogadjon. Mivel egyoldalú jognyilatkozattal senkit nem lehet kötelezni, a képviselet anyagi jogi tartama a mögöttes, a polgári anyagi jog szabályai szerint létrejött megbízási szerződésből (jogviszonyból) ered. Különösen így van ez az ügyvédi képviselet esetében.

Meghatalmazást adhat a fél, vagy a fél törvényes képviselője. Megtehetik személyesen, vagy megbízott útján. A meghatalmazást írásba kell foglalni, vagy jegyzőkönyvbe kell mondani. Az írásbeli meghatalmazást **közokiratba** vagy **teljes bizonyító erejű magánokiratba** kell foglalni. Az ügyvédi meghatalmazáshoz, amennyiben a fél saját kezűleg írta alá, tanúk nem szükségesek, azonban az ügyvédi törvényben foglaltakat alkalmazni kell.

Meghatalmazottként a perben eljárhat:

- a Pp. 13. § (2) bekezdésében meghatározott hozzátartozó. Így meghatalmazottként eljárhat az egyeneságbeli rokon és annak házastársa, az örökbe fogadó és a nevelőszülő, az örökbe fogadott és a nevelt gyermek, a testvér, a házastárs, a jegyes és az élettárs, a házastárs egyeneságbeli rokona és testvére, valamint a testvér házastársa,

- a fél pertársa, továbbá pertársának törvényes képviselője vagy meghatalmazottja,

- ügyvéd és az ügyvédi iroda,
- állami szerv (közigazgatási szerv, intézet, intézmény, hivatal stb.) ügyintézője az állami szerv tevékenységével kapcsolatos ügyekben,
- a helyi önkormányzat képviselő-testületének, illetve a helyi kisebbségi önkormányzatnak a tagja, a jegyző, a főjegyző, a képviselő-testület hivatalának ügyintézője, a kerületi hivatal előljárója, ügyintézője a helyi önkormányzatot, kisebbségi önkormányzatot, továbbá azok szerveit érintő perekben; a közigazgatási hivatal ügyintézője a hivatalt érintő perekben,
- a szakszervezet a saját tagjának perében, valamint a külön jogszabályban meghatározott perekben,
- az érdek-képviselési célra alapított szervezet saját tagjának olyan perében, amelynek tárgya a szervezet alapszabályában meghatározott érdek-képviselési célok körébe vonható,
- a szövetkezet ügyintézésre jogosult tagja vagy alkalmazottja a szövetkezet pereiben,
- a gazdálkodó szervezet, valamint az egyéni vállalkozó alkalmazottja munkáltatójának gazdasági tevékenységével kapcsolatos perekben, a gazdálkodó szervezet jogtanácsosa (jogi előadója) pedig azokban a perekben is, amelyekben külön jogszabály a képviselésre feljogosítja,
- akit erre külön jogszabály feljogosít. (pl. szabadalmi ügyvivő)

Nem árt a törvény rendelkezéséhez néhány megjegyzést fűzni. Perbeli meghatalmazott szigorúan e törvényhely alapján lehet bárki, a törvényi felsorolásból kihagyott hozzátartozó nem lehet meghatalmazott akkor sem, ha ezt a fél vagy törvényes képviselője szeretné. A polgári anyagi jog – emlékeztetőül – ilyen szűkítést nem ismer.

A törvény nemcsak személyi, hanem a képviselt ügyek vonatkozásában is szűkítést alkalmaz. Például az állami szerv ügyintézője az állami szerv tevékenységével kapcsolatos ügyekben, meghatalmazással járhat el, ha ilyen meghatalmazást neki az állami szerv vezetője az adott ügyre vonatkozóan kiadott. Egyébként a társaságok (gazdálkodó szervezetek) alkalmazottjai szintén csak a törvényben meghatározott ügycsoportban, meghatalmazás alapján járhatnak el. Generális képviselési joga ugyanis e szervezetek esetében a törvényes képviselőnek (ügyvezető, üzletvezető) van.

További szűkítéseket tartalmaz a törvény, amikor felsorolja, ki **nem** lehet meghatalmazott. A Pp. 68. § szerint nem lehet meghatalmazott *a)* aki tizennyolcadik életévét még nem töltötte be, *b)* akit jogerős bírói ítélet a közügyektől eltiltott, *c)* akit a bíróság jogerősen gondnokság alá helyezett. A törvényhely nemcsak rávilágít arra, hogy a polgári anyagi jogi képviselés szélesebb, mint a polgári perbeli képviselés, hanem még bizonyos perekben a perképeséggel rendelkezőket is kizárja a más ügyeiben való eljárásból. Így amíg a 18. évét be nem töltött személy személyi jogainak védelme érdekében maga

indíthat pert, a meghatalmazottak köréből ki van zárva. Ez a kizárás abszolút jellegű, egy esetleges pertársaságra is vonatkozik.

A törvény meghatalmazás tartalmára vonatkozó szabályai szerint a meghatalmazás szólhat akár a per vitelére, akár az egyes perbeli cselekmények elvégzésére. A per vitelére adott meghatalmazás kiterjed a perrel kapcsolatos minden nyilatkozatra és cselekményre, a viszontkereset indítására, a biztosítási intézkedésekre, a végrehajtási eljárásra, a végrehajtási eljárás során előterjeszhető keresetekre, a peres és a végrehajtási eljárásokban peres pénznek, dolognak, vagy eljárási költségeknek az átvételére. E rendelkezések szerint tehát a végrehajtási eljárásban nem kell külön meghatalmazást adni – feltéve, hogy az eredeti meghatalmazás a per (teljes) vitelére szólt. A meghatalmazás korlátozása csak annyiban hatályos, amennyiben az magából a meghatalmazásból kitűnik. Korlátozás hiányában tehát a meghatalmazás a per teljes vitelére szól.

A meghatalmazottnak a meghatalmazást az első jelentkezésekor a bíróságon be kell mutatnia, és a bíróságnak az eredeti meghatalmazást, vagy a meghatalmazás hiteles másolatát az iratokhoz kell csatolnia. A bíróságnak a meghatalmazott képviseleti jogosultságát az eljárás bármely szakaszában, hivatalból vizsgálnia kell. Nem ritka, hogy az ellenérdekű fél hivatkozik a meghatalmazás nem szabályszerű jellegére (alaki fogyatékoságok), vagy a meghatalmazott képviseleti jogosultságának hiányára.

A meghatalmazás megszűnik, ha a meghatalmazó visszavonja a meghatalmazást, ha a meghatalmazott felmondja a meghatalmazás alapját szolgáló megbízási szerződést. Ugyancsak megszűnik a meghatalmazás a fél halálakor. A meghatalmazás megszűnését – a megszűnés joghatásának egyértelművé tétele érdekében – a bíróságnak be kell jelenteni, s a megszűnés a bírósággal szemben csak a bírósághoz történő bejelentéstől hatályos. A meghatalmazás megszűnését közölni kell az ellenérdekű féllel is, vele szemben a közléstől hatályos.

A törvény nem ír elő általában vett **kötelező jogi képviseletet**. Egyes peres eljárási cselekmények megtételét, illetőleg egyes magasabb bírói fórumok előtti eljárást azonban az eljárásjog kötelező jogi képviselethez köti. A továbbiakban tisztázzuk, mit értünk jogi képviseleten, kik a jogi képviselet ellátására feljogosítottak, és mi a viszony képviselet és jogi képviselet között.

A jogi képviselet lehet **kötelező**, vagy önkéntes, amikor a jogi képviseletre jogosult meghatalmazotti képviseletet lát el. Amennyiben meghatalmazottként tehát ügyvéd, vagy ügyvédi iroda jár el a perben, eljárására alapvetően a meghatalmazottakra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. A nem kötelező jogi képviselet esetében a fél meghatalmazása alapján jár el a jogi képviseletre jogosult, de csak az, és csak olyan ügyekben, amelyekben a törvény megengedi. Így nem lehet házassági bontóperre meghatalmazást adni az önkormányzat ügyintézőjének akkor sem, ha szakvizsgával rendelkezik.

A Pp. a jogi képviselet körében valójában a kötelező jogi képviseletet szabályozza. Kötelező jogi képviselet esetében a kötelező jogi képviseletet ellátó személyek (Pp. 73/C. §) meghatalmazása kötelező, de csak a törvényi előírások

rendjében. A törvény kiemeli a meghatalmazotti körből azokat a személyeket, akik rendelkeznek jogi szakvizsgával. A már említett ügyintéző az ítéltábla előtt eljárhat, amennyiben van szakvizsgája, de csak azokban az ügyekben, amelyek ellátására törvényi felhatalmazása van. A meghatalmazotti körből kiemelt személyek mellett jogi képviselő lehet az ügyvéd, ügyvédi iroda, a szabadalmi ügyvivő, a közjegyző, a jogtanácsos. Rájuk a Pp. mellett a speciális, a hivatásrendjüket szabályozó törvények, és előírások vonatkoznak. A szabadalmi ügyvivő például csak iparjogvédelmi ügyekben láthat el jogi képviseletet, a jogtanácsos pedig az irodáját működtető ügyfélkör tekintetében. Általános és korlátozás nélküli képviselet ellátására az ügyvéd és az ügyvédi iroda jogosult.

Kötelező jogi képviselet eseteiben a félnek vagy a fél törvényes képviselőjének nincs más választási lehetősége, igénybe kell vennie a törvény által az adott ügyre jogi képviselőként meghatározott képviseleti jogkörrel rendelkező személyt. Formailag részére ugyanúgy meghatalmazást kell adni, illetve a meghatalmazás mögött megbízási szerződést kell kötni, mint az egyszerű mandátuális képviselet esetén. Amennyiben a fél nem hatalmazza meg a törvényben felsorolt személyeket vagy szervezetet, gyakorlatilag nem végezhet peres eljárási cselekményt – ellentétben a meghatalmazotti képviselettel. A Pp. 73/B. § (1) bekezdése kimondja, *ha a jogi képviselet kötelező, a jogi képviselő közreműködése nélkül eljáró fél perbeli cselekménye és nyilatkozata hatálytalan*. E szabály alól vannak kivételek, amelyek a méltányosság vagy az eljárási racionalitás körébe tartoznak.

A jogi képviselet kötelező eseteit – említettük – az eljárásjog vagy az ügycsoportra az adott eljárásokra nézve adja meg (pl. cégbejegyzési eljárás), vagy a Pp. szabályait alapul véve meghatározza azt a fórumot, ahol kötelező a jogi képviselő igénybe vétele. A Pp. 73/A. § alapján a jogi képviselet kötelező *a) az ítéltábla előtti eljárásban az ítélet, valamint az ügy érdemében hozott végzések ellen fellebbezést (csatlakozó fellebbezést), továbbá a Legfelsőbb Bíróság előtti eljárásban a Pp. 235. §-ban meghatározott fellebbezést (csatlakozó fellebbezést) és a felülvizsgálati kérelmet (csatlakozó felülvizsgálati kérelmet) előterjesztő fél számára, illetőleg b) törvényben meghatározott egyéb esetben*.

E szabály az aktív, a perben indítvánnyal élő, egy új eljárási szakaszt nyitó fél részére ír elő kötelező jogi képviseletet. Az ellenfél számára nem kötelező a jogi képviselő igénybe vétele, csak akkor, ha ő maga él önálló indítvánnyal.

A képviselet másik nagy típusa a **törvényes képviselet**. Törvényes képviseletről akkor beszélünk, ha a képviseleti jogosultság közvetlenül a törvény vagy más jogszabály rendelkezésén alapul.⁵⁶ A törvényes képviselet esetében a fél helyett és nevében eljáró személyt nem kell egy külön jogi aktussal képviselővé nyilvánítani, hiszen képviseleti jogosultsága jogszabály alapján egy adott helyzethez, vagy státuszhoz illetőleg jogi minőséghez kötődik.

A törvényes képviselő általában akkor jár el, ha a félnek nincs perbeli cselekvőképessége, avagy a fél jogi személy. Törvényes képviselő eljárhat akkor

⁵⁶ KENGYEL, Miklós *Magyar Polgári Eljárásjog.. id. mű* 159. old.

is, ha valakinek a cselekvőképességét érintő gondnokság alá helyezése nélkül rendel ki gondnokot a gyámhatóság, és a fél maga nem jár el. Törvényes képviselő hiányában az ellenfél kérésére a bíróság ügygondnokot rendel ki. (Pp.74. §)

A törvény úgy rendelkezik, hogy a törvényes képviselőre, valamint arra, hogy a törvényes képviselőnek mennyiben van szüksége a per viteléhez vagy egyes perbeli cselekményekhez külön felhatalmazásra, az erre vonatkozó külön jogszabályok, illetőleg a jogi személy szervezetére vonatkozó rendelkezések irányadók. Nem elég tehát az ún „külső jognak” a vizsgálata, számtalan esetben a szervezetek „belső jogának” (SZMSZ, alapító okirat) elemzése révén lehet megállapítani a képviseleti jogosultságot. A felek perbeli jog- és cselekvőképessége mellett a törvényes képviselőnek ezt a (ti. a törvényes képviselői) minőségét, ha ezek iránt kétség merül fel, a bíróság az eljárás bármely szakában hivatalból vizsgálja. A bíróság ugyancsak az eljárás bármely szakában hivatalból vizsgálja azt, hogy a törvényes képviselőnek a per viteléhez vagy az egyes perbeli cselekményekhez esetleg szükséges külön felhatalmazása igazolva van-e. E vizsgálat már a keresetlevél beadásakor sem mellőzhető, de a bíróságnak még a másodfokú eljárásban is kötelezettsége a törvényes képviselő képviseleti terjedelmének vizsgálata. A perrendtartás pontosan rendelkezik arról, mit kell tennie az eljáró bíróságnak akkor, ha a törvényes képviselőt mellőzik, vagy annak perindítási felhatalmazása hiányzik. Ugyanakkor a törvényes képviselő, illetőleg a felhatalmazás igazolása nem szükséges, ha az köztudomású, vagy ha arról a bíróságnak hivatalos tudomása van.

A természetes személyek törvényes képviselője a szülő, a gyám, a gondnok, eseti gondnok, vagy ideiglenes gondnok. Az állam és a jogi személyek törvényes képviselője az adott szervezeti típushoz igazodik. A kincstári vagyonnal kapcsolatos ügyekben az államot a Kincstári Vagyoni Igazgatóság képviseli, vagy más esetben a helyi önkormányzati képviselő testületet a polgármester. A jogéletben fontos a gazdasági társaságok, a társadalmi szervek (alapítványok, egyesületek) törvényes képvisellete. Ezen szervezetek képviselétének szabályait a megfelelő jogszabályokban találhatjuk meg.

Végül az **ügygondnoki** képviselétről kell említést tennünk. Az ügygondnoki képviselőben „keverednek egymással” a törvényes képviselő és a meghatalmazotti képviselő szabályai. Az ügygondnokot a bíróság rendeli ki, a félnek nincs beleszólása az ügygondnok személyének kirendelésébe – ennyiben a törvényes képviselőhöz hasonlít. Perbeli jogállását illetően ellenben a meghatalmazott jogállásához áll közel.

A bíróság a fél részére ügygondnokot rendel ki, ha a cselekvőképtelen félnek vagy a jogi személynek törvényes képviselője, illetőleg az ismeretlen helyen tartózkodó félnek meghatalmazottja nincs.

Írtuk, az ügygondnok jogállása a meghatalmazott jogállásához áll közel. A törvény azonban jelentős eltéréseket fogalmaz meg. Így az ügygondnok a bíróság külön felhatalmazása nélkül a peres pénzt vagy dolgot nem veheti át, továbbá egyezséget csak akkor köthet, s a vitás jogot csak akkor ismerheti el, illetőleg

arról csak akkor mondhat le, ha ezáltal az általa képviselt felet nyilvánvaló károsodástól óvja meg. Jogállása voltaképpen erősen korlátozott, az ún. rendelkező perceselexmények köréből ki van zárva.

Ügygondnokot kötelező kirendelni akkor, ha a keresetlevelet az alperesnek hirdetményi kézbesítéssel kell kézbesíteni, vagy az apasági és származás megállapítása iránti egyéb perekben ha az a személy, aki ellen a keresetet meg kellene indítani már nem él. Számos ilyen kötelező esetet ismer az eljárásjog, ám szabályoz olyan helyzeteket is, amikor a bíróság mérlegelésétől függ az ügygondnok kirendelése. A holtak nyilvánítási eljárásban az életben létre utaló adatok nélkül eltűnt, valamint annak a meghalt személynek az érdekeit, akinek halála közokirattal nem igazolható, ügygondnok képviselheti.

Az ügygondnok kirendelése a polgári peres eljáráson kívül a polgári nem-peres eljárásokban is sor kerülhet. Így a közjegyző, a végrehajtó ügygondnokot rendel ki, amennyiben ennek törvényi feltételei fennállnak. Így pl. a közjegyző a hagyatéki eljárásban ügygondnokot rendel ki a törvényes képviselőre szoruló örökös részére.

A képviselőről szóló szabályok ismertetését azzal a megjegyzéssel zárjuk, hogy a közigazgatási eljárásokban – különösen a közigazgatási hatósági eljárásban -- a Pp. szabályainál lényegesen enyhébb, szinte a polgári anyagi jog szabályaira emlékeztető képviselői lehetőség dominál. Ismert azonban az ügygondnok kirendelése, a törvényes képviselő, melynek szabályait a joggyakorlat a Pp. és a polgári nem-peres eljárások jogszabályai szerint dolgozta ki. A konkrét eltéréseket és pontos megfogalmazásokat a Magyar Közigazgatási jog c. tankönyv megfelelő fejezete és a KET 40.§.-a tartalmazza.

11. Eljárási cselekmények

Egyetértés mutatkozik a polgári eljárásjogi irodalomban abban, miszerint a polgári eljárás, különösen a polgári per eljárási cselekmények láncolatából épül fel. Az eljárást az eljárások megindításától az eljárást befejező határozatig eljárási cselekmények mozgatják, viszik előre. Az eljárási cselekményeket meg kell különböztetni az anyagi jogi cselekményektől, de el kell határolni olyan történésektől is, amelyek nem az eljárás keretén belül valósulnak meg, jóllehet az eljárás menetére hatással vannak (pl. a fél halála).

A jogirodalom alapján az eljárási cselekmények fogalmát a következőképpen határozhatjuk meg: *az eljárási cselekmények a polgári eljárásban részt vevő személyek egymással összefüggő, a polgári eljárásjog által szabályozott, rendszerint bíróság előtt folyó cselekményei, előfeltételeiket, hatásukat és következményüket a polgári eljárásjog szabályozza.*⁵⁷

Az eljárási cselekmények eljárásbeli jogokat és kötelezettségeket hoznak létre, változtatnak és szüntetnek meg. Az eljárási cselekmények nagyrészt a már megindult és folyamatban lévő eljárás alatt gyakorolhatóak, azonban számos olyan cselekményt ismerünk, amely az eljárás létre jötte előtt történik. Hatásuk ennek ellenére a polgári eljárásokat érinti (pl. alávétéses illetékesség létesítése).⁵⁸

Az eljárási cselekmények alanyai azok a személyek, vagy más eljárási szereplők, aki az eljárási cselekményeket végzik. Így megkülönböztethetünk olyan eljárási cselekményeket, melyeket a *felek* végezhetnek, bizonyos eljárási cselekményeket a *bíróság* végezhet, de származhatnak eljárási cselekmények az eljárások *egyéb résztvevőitől* is (beavatkozó, ügyész). Döntő különbség a bíróság és az eljárások (per) többi alanya által véghezvitt eljárási cselekmények között van, hiszen a bíróság eljárási cselekményeinek szervező ereje a közhatalom gyakorlása.

Tartalmuk szerint különbséget tehetünk az eljárási cselekmények között a szerint, hogy azok *akarat-kijelentések*, vagy *tudomás-kijelentések*. E két típus nem mindig határolható el egymástól, hiszen a felek tudomás-kijelentése gyakran hordoz akarat elemet. Mégis léteznek olyan akarat-kijelentések, a bíróság felé címzett olyan nyilatkozatok, melyek kérelmeket, döntésre, cselekvésre, tevéssé irányuló törekvéseket közvetítenek. Ezek arra irányulnak, hogy az eljáró szerv eljárásjogi joghatást létrehozó tevékenységet fejtessen ki. A tudomás-kijelentések ilyen joghatások kiváltását közvetlenül nem célozzák meg, rendszerint a valóságra vonatkozó információt közvetítik az eljáró szerv számára.

Az eljárási cselekmények – Szilbereky Jenő felosztását alapul véve – lehetnek *egyirányúak* vagy *ellentétesek*.⁵⁹ Ellentétes az eljárási cselekmény akkor, ha azt az ellentétes pozícióban lévő felek egymással szemben végzik,

⁵⁷ KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog ... id. mű* 185. old.

⁵⁸ SZILBEREKY, Jenő *Az eljárási cselekmények fogalma és fajtái*. SZILBEREKY, Jenő (szerk): *Polgári Eljárásjog I.* TANKÖNYVKIADÓ. Budapest. 1991. 177. old.

⁵⁹ SZILBEREKY, Jenő *Az eljárási cselekmények... id. mű* 179. old.

egyirányú amennyiben az ellenérdekű felek azonos joghatás kiváltására törekedve végzik. Az előbbire példa, amennyiben a felperesi kereseti kérelemre az alperes a kereset elutasítását tartalmazó ellenkérelemmel reagál, az utóbbira amennyiben elismeri a felperesi jogalapot.

A perccselekmények eljárási joghatás kiváltására irányulnak. Ebből kiindulva az eljárásjog szabályozza az eljárási cselekmények joghatás kiváltásának feltételeit, a *hatálytalan* eljárási cselekmények következményeit. Láttuk, a mulasztás egyik jogkövetkezményeként az eljárásjog meghatározza, hogy az elmulasztott perbeli cselekményt többé hatályosan teljesíteni nem lehet. Csak a határidőben megtett eljárási cselekmény alkalmas tehát joghatás kiváltására, a határidőn túl véghezvitt cselekmény hatálytalan. A hatálytalanság nem orvosolható, hanem a törvény erejénél fogva meg nem történtnek kell tekinteni.

A Pp. a hatálytalansággal azonos értelemben használja az *érvénytelenség* fogalmát, így a hatálytalan eljárási cselekmények érvénytelenek. Léteznek azonban olyan eljárási cselekmények, amelyek joghatás kiváltására alkalmasak lennének akkor, ha valamilyen törvényes feltétel esetükben nem hiányozna. Így a hozzátartozónak adott olyan meghatalmazás, amit sem közokiratba, sem teljesen bizonyító erejű magánokiratba nem foglaltak érvénytelen meghatalmazás. Jóllehet a keresetlevélhez csatolják, mégsem vált ki joghatást. Ezek az eljárási cselekmények a *hibás* eljárási cselekmények csoportjába tartoznak. Egy eljárási cselekmény akkor minősül hibásnak, ha az eljárásjog szabályainak megsértésével jön létre, azaz formailag vagy tartalmilag nem felel meg az eljárásjog rendelkezéseinek – fogalmaz Kengyel Miklós.⁶⁰

A hibás eljárási cselekmények – ellentétben a hatálytalan eljárási cselekményekkel – általában orvosolhatóak. Csak a legsúlyosabb eljárási szabálysértések esetében kizárt orvoslásuk, ekkor pl. a másodfokú bíróság az elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezi és az első fokú bíróságot új eljárásra és új határozathozatalra utasítja. A Pp. szabályozza azonban a hibás eljárási cselekmények korrekciójának más lehetőségeit, így a hiba elhárítható *kifogással*, vagy a bíróság a hibás határozatát hivatalból kijavítja illetve kiegészíti.

Az eljárási cselekmények közül kiemelkedő fontosságúak a bíróság eljárási cselekményei. Szilbereky Jenő már idézett munkájában megkülönbözteti egymástól az észlelést, a következtetést, a pervezetést és a döntést.

Az *észlelés* a hatályos perjog szerint mindenekelőtt *közvetlenséget* jelent, azaz a bíróság csak az általa észlelt tényekre és bizonyítékokra alapíthatja döntését. E követelmény a polgári eljárásjog egyik legfontosabb alapelve, és a törvény csakis kivételes esetekben engedi meg ezen alapelv feloldását.

A *következtetés* elsősorban logikai művelet, amelynek perjogi hatálya akkor van, ha az a bíróság határozatában kifejezésre jut. A következtetésre leginkább a bizonyítékok értékelésekor, vagy a bizonyítási eljárásban kerülhet sor. A Pp. a

⁶⁰ KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog ... id. mű* 189. old.

szabad bizonyítás elvére épül, így a következtetések láncolatára épülő bírói mérlegelés szabadságát – írja Kengyel Miklós – semmi nem korlátozza.⁶¹

A pervezetés szabályai a perrendtartásban részletesen kidolgozottak, már – már aprólékosan szabályozottak. A pervezetésnek – bármennyire technikai jellegűnek tűnik – a per folyamata szempontjából nem elhanyagolható a fontossága. E tény még akkor is igaz, ha a Pp. a pervezető végzése (határozatok) ellen a jogorvoslatot kizárja. A pervezetés a bírói szervezeti hatalom megnyilvánulása, a pervezetés során hozott bírói döntések védelmét különböző szankciókkal biztosította a jogalkotó.

A döntés a polgári peres eljárás, és – hozzátehetjük – a polgári nem-peres eljárások célja. A perben a felek a jogvitájukban hozandó döntésért fordultak bírósághoz, s a határozatok lezárják a polgári nem-peres eljárásokat is. A döntés tehát olyan bírói eljárási cselekmény, melyben az eljárásjognak megfelelő határozat születik meg. Jóllehet a bíróság az eljárás során számos határozatot hozhat, ezek egyikének sincsen olyan kiemelkedő súlya és szerepe, mint az eljárást befejező, lezáró határozatnak. Kiemelkedő szerepe megjelenik az ellene előterjeszthető jogorvoslatban, de a jogerős határozat jogerejéhez fűződő anyagi és eljárásjogi következményekben is.

A felek eljárási cselekményei sokszínűek, az eljárási törvények által szabályozottak. Ide tartoznak elsősorban azok az akarat-kijelentések, amelyek a felek rendelkezési jogát jelenítik meg. A felek rendelkezési joga hatályos polgári eljárásjogunk alapja, s a jogalkotó e rendelkezési jogot számtalan részletszabályban jelenítette meg. E körbe sorolható a perbe vitt joggal való szabad rendelkezés, a rendelkező percselekmények korlátozástól mentes gyakorlásának joga. Másik csoportja az indítványok és nyilatkozatok előterjesztésének joga. A törvény a bíróságot kötelezi arra, hogy a felek nyilatkozattételi jogukat gyakorolni tudják, sőt arra is, hogy az ellenfél nyilatkozatára észrevételeket tehessenek.

Az eljárási cselekmények jogi hatása nem minden esetben szűkíthető le az eljárásjog területére. Így, amennyiben a fél jogot ismer el, avagy jogról mond le, eljárási cselekménye alapvetően befolyásolja polgári anyagi jogait. Az eljárási cselekmények tehát – összhangban a polgári eljárások anyagi jogot rendező funkciójával – átlépik a polgári eljárásjog határait. Ezért sem mindegy milyen feltételek mellett, milyen szabályok alapján végezhetőek.

Az eljárási cselekményeket – láttuk – határidőben, a törvény vagy a bíróság által megszabott idő alatt, vagy időpontban kell teljesíteni. Az eljárási cselekmények csak akkor ismételhetők meg, amennyiben ezt a törvény lehetővé teszi. Ennek módját és formáját az igazolási kérelem szabályainál érintettük. Más esetekben szűkkörben, az eljárási cselekmények fogyatékoságának elhárításánál van lehetőség a már elvégzett eljárási cselekmény megismétlésére, ám ekkor az eredeti eljárási cselekmény joghatás kiváltására alkalmatlan volt. Így a félnek, vagy az eljárás egyéb szereplőjének alapvető érdeke fűződik az időben megtett, és gondos, tartalmilag és formailag korrekt eljárási cselekmény elvégzésére.

⁶¹ KENGYEL, Miklós *uo.* 186. old.

12. Eljárási képesség

A KET 15.§ (6) bek. bevezette a hatályos magyar eljárásjogba az **eljárási képesség** fogalmát. A törvényhely értelmében *a természetes személy ügyfélnek akkor van eljárási képessége, ha a polgári jog szabályai szerint cselekvőképességgel rendelkezik. Jogszabályban meghatározott esetben a korlátozott cselekvőképességgel rendelkező személyt is megilleti az eljárási képesség. Az eljáró hatóság hivatalból vizsgálhatja az eljárási képesség meglétét, és ha annak hiányát állapítja meg, úgy az ügyfél helyett törvényes képviselőjét vonja be az eljárásba, illetve ügygondnok kirendelését kéri.*

A KET eljárási képességgel ruházta fel – jogszabályban meghatározott esetben – azt a cselekvőképességében korlátozott magánszemélyt, aki nem rendelkezik perképességgel. Mivel ügyfélként eljárhat, az ügyfél jogállásából kiindulva pert is indíthat, így a KET belenyúlt a Pp. perképességi rendszerébe. A helyzet összetettségét a jegyzet közigazgatási perekről szóló fejezetében bemutatjuk, mindehhez tisztázni kell először a perbeli jog- és cselekvőképesség, illetve a nem-peres eljárások jog és cselekvőképességi szabályait. Ugyanakkor felhívjuk a figyelmet arra, a KET csak természetes személyek esetében, és jogszabályi felhatalmazáshoz kötve rendezte át a Pp. szabályait.

1. Jog és cselekvőképesség a polgári perben.

A polgári peres perképesség két összetevőre bontható, a *perbeli jogképeségre és a perbeli cselekvőképességre*. Először nézzük meg a perbeli jogképesség fogalmát.

A Pp. 48.§ alapján *a perben fél az lehet (perbeli jogképeség) akit a polgári jog szabályai szerint jogok illetnek és kötelezettségek terhelhetnek*. A perbeli jogképeség – fogalmaz Kengyel Miklós – tartalmilag perbeli jogalanyiségra való képességet jelenti. Ilyen képességgel rendelkezik az ember, az állam és a jogi személy.⁶²

A jogképeség szabályainak problémája a gazdálkodással foglalkozó gazdasági szervezeteknél derül ki. Már a Ptk. 685.§ c.) pontjában felsorolt gazdálkodó szervek között is találunk jogi személyiséggel nem rendelkező jogalanyokat, a társasági jog (Gt.) azonban kifejezetten rögzíti: a betéti társaság (bt.) és a közkereseti társaság (kkt.) nem jogi személyek. Mégis számtalan per indul ellenük, és nem kevés pert indítanak. A peres eljárásból kizárni őket nemcsak indokolatlan lenne, hanem csorbítaná a jogbiztonság követelményeit. Ez az oka annak, hogy esetükben a Pp. 30. §. (3) bek. kimondja, a jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaságok elleni perekben a jogi személyekre irányadó szabályok szerint kell a bíróság illetékességet megállapítani, és a 4. bekezdés szerint a jogi személyiséggel nem rendelkező

⁶² KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog ... id. mű* 133.old.

egyéb szervezetek esetében, ha a törvény őket jogképesnek nyilvánítja szintén e szabályokat kell alkalmazni.

Megállapíthatjuk: a perbeli jogképeség eltér a polgári jogi jogképeségtől. Tágabb, azaz a perbeli jogképeség kiterjed olyan jogalanyokra, akik nem rendelkeznek polgári jogképeséssel.

Ez az eltérés a fenti általános szabályok mellett speciális jogi rendelkezések alapján is létrejön. Azaz a Pp. és a bírói gyakorlat egyedileg, konkrét egyedi eljárásokban perbeli jogképeséssel ruház fel polgári jogképeséssel nem rendelkező szervezetet, vagy szervezeti egységeket. Egyik legtipikusabb peres eljárás a közigazgatási per, de említnénk a sajtóhelyreigazítási pert is, ahol a perbeli jogképeséssel nem rendelkező sajtószerv perelhető. Ugyanez elmondható az adatvédelmi törvény szerinti adatkezelőre, aki a személyes adatok védelme körében akkor is perelhető, ha nincs polgári jogi jogképesége.

A *perbeli cselekvőképesség* az egyes eljárási cselekmények közvetlen vagy közvetett megtételére vonatkozó képességet jelenti. A Pp. 49. §-a a polgári anyagi jogra utal, amikor kimondja, *a perben mint fél személyesen vagy meghatalmazottja útján az járhat el, akinek a polgári jog szabályai szerint teljes cselekvőképessége van, illetőleg aki a per tárgyáról a polgári jog szabályai szerint érvényesen rendelkezhet (perbeli cselekvőképesség).*

Első pillanatra látható: a polgári perbeli cselekvőképesség nem lehet korlátozott, vagy rendelkezik azzal a fél vagy nem. Nyilvánvaló, a polgári jog szerinti korlátozottan cselekvőképes jogalanyok kiesnek a perképes jogalanyok köréből. Ezért maga a Pp. már „lazít” a szabályokon, mert ha a korlátozottan cselekvőképes a per tárgyáról érvényesen rendelkezhet, pert indíthat és perelhető – abban a körben, amelyben rendelkezési jogosultsága fennáll. Megjegyezzük, a cselekvőképtelen jogalanyok mindenképpen kívül maradnak a perképes jogalanyok körén, csak akkor járhatnak el személyesen a perben, ha a per tárgya gondnokság alá helyezésük, vagy gondnokság alá helyezésük megszüntetése.

A korlátozottan cselekvőképes perképes lehet tehát akkor,

- ha a 14. életévét betöltő kiskorú munkával szerzett cselekménye a per tárgya,

- ha a per tárgya a munkaviszonnyal illetve tagsági viszonnyal kapcsolatos, így a 14. életévét betöltött kiskorú, aki törvényes képviselőjének hozzájárulásával szövetkezeti tag lett, a 15. életévét betöltött kiskorú, aki iskolai szünet alatt munkaviszonyt létesített, végül az a 16. életévét betöltött kiskorú, aki a munkajog szabályai szerint munkaviszonyt létesített,

- ha a Pp. számára a személyállapotú perekben perbeli cselekvőképességet biztosított,

- ha a per tárgya a személyiségi joga, mivel ezeket a pereket csak személyesen lehet megindítani.

Összefoglalva, a KET ezeket a szabályokat írta át akkor, amikor az eljárási képességgel rendelkező számára megnyitotta az ügyfél jogállását. Így lehetővé

tette, hogy a 14. életévét be nem töltött személy, azokban az eljárásokban, amelyekben jogszabály részére az ügyfél jogállását biztosítja, saját nevében pert indítson. A közigazgatási perekről írt fejezetben részletesen foglalkozunk a problémával.

Az eljáró bíróság kötelezettsége, hogy az eljárás bármely szakaszában vizsgálja a felek perbeli jog- és cselekvőképességét. Amennyiben a jogképesség hiányzik, a per létre sem jöhet. Amennyiben azonban a jogképesség az eljárás alatt szűnik meg, az eljáró bíróság különböző lehetőségek között választhat, attól függően mi váltotta ki a perképesség hiányát. Ezekről a lehetőségekről az eljárás akadályairól szóló fejezetben bővebben írunk.

2. Eljárási képesség a polgári nem-peres eljárásokban

A polgári nem-peres eljárásokat megindító jogalanyok áttekintésében a polgári nem – peres eljárásokra vonatkozó szabályozás ad kiindulópontot. A polgári nem – peres eljárásokat sokszor csak a jogszabályban meghatározott jogalanyok indíthatják, rajtuk kívül más még akkor sem jöhet szóba, ha azonos módon rendelkezik az eljárás megindítására feljogosított jog-, és cselekvőképességével.

A polgári nem-peres eljárás közül azokat, amelyek a polgári perhez kapcsolódnak csak a perképességgel rendelkező jogalanyok indíthatják. Így előzetes bizonyítást, biztosítási intézkedést csak az kérhet, aki az adott perben félként felléphet. E szabály vonatkozik a fizetési meghagyásos eljárásra, és a végrehajtási eljárásra.

Léteznek olyan polgári nem-peres eljárások, ahol éppen a jogképesség megszerzése a cél. A Cégbíróság cégbejegyzési eljárása, avagy a megyei bíróságok társadalmi szervezetek nyilvántartásba vétele iránti eljárás adott esetben éppen a jogi személyiség konstitúcióját jelenti. Ezekben az eljárásokban a polgári anyagi jogi jogképességet megkövetelni nem lehet, ez éppen az eljárás, a bírósági vizsgálat tárgya.

Léteznek olyan polgári nem-peres eljárások, ahol a fentiekkel ellentétben éppen a nem-peres eljárás kezdeményezőjének jogi személyiségét szüntetik meg az eljárás során. Ilyen eljárás pl. a megszüntetési eljárás, amikor a cégjegyzékből kivezetik az adott céget, vagy a végelszámolási, illetőleg a felszámolási eljárás. Nyilvánvaló az eljárás megindításakor ezen jogalanyoknak már rendelkezniük kell a polgári jogi jogalanyisággal, bár a felszámolási eljárás megindítható betéti társaság ellen is, holott a betéti társaság nem jogi személy.

A cselekvőképességet vizsgálva még bonyolultabb a helyzet. A polgári nem-peres eljárásokat megindíthatják korlátozottan cselekvőképes jogalanyok is – amennyiben a jogszabály ezt nem zárja ki. Amennyiben azonban szükséges, az eljáró szervnek ki kell rendelnie ügygondnokot (láttuk, még a végrehajtónak is), vagy az eljárást a törvényes képviselővel kell lefolytatni. Törvényes képviselő jár azonban el akkor is, ha a jogszabályok erről így rendelkeznek, avagy a törvényes képviselő az adott jogviszonyból következik. Amíg a gazdasági társaságokat

mindig a törvényben meghatározott képviselő képviseli, a természetes személyeknél más a helyzet. Természetes személyek nevében a gyám, a szülő, a gondnok járhat el, amennyiben a természetes személyiségű jogalanyok polgári jogi cselekvőképessége fogyatékos. Nagy valószínűséggel ki lehet jelteni, a nem-peres eljárásokban a cselekvőképesség területén van a legnagyobb megfelelés a peres szabályokkal.

Visszatekintve a KET szabályira, fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a közigazgatási hatósági eljárásban sajátos szabályozás érvényesül. Eltér a polgári peres szabályoktól, leginkább talán a polgári nem-peres eljárásokra hasonlít. A polgári nem-peres eljárások összetettségét nézve azonban ez a hasonlóság nagy vonalakban igaz. A szabályozás részleteiben a Magyar Közigazgatási jog című tankönyv megfelelő fejezetére utalunk.

13. Hatáskör, illetékesség és joghatóság

Az eljárásjogok elengedhetetlen része a hatáskörre, illetékességre és a joghatóságra vonatkozó szabályozás. A fogalmak viszonylag egyszerűek, a konkrét jogi szabályozás azonban bonyolult és összetett. Talán ez az oka annak, hogy a szabályok alkalmazása nemcsak az egyetemi hallgatóknak, hanem a joggyakorlat résztvevőinek is gondot okoz. Holott, a hatáskör, illetékesség és joghatóság normái az eljárások törvényességét biztosítják, mivel csak a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező igazságszolgáltatási szerv járhat el, magyar hatóság pedig akkor, ha a nemzetközi és európai uniós szabályok szerint joghatósággal rendelkezik.

A témakör alapos körbejárása külön monográfiát igényel. Mivel jegyzetünk mondandóját az oktatási célok függvényében szűkítenünk kell, ezért a legfontosabb fogalmakat tisztázzuk, majd a joghatósági rendszer átalakulását mutatjuk be. A közigazgatás területére érintőlegesen térünk ki, mivel a Magyar Közigazgatási jog c. tankönyv alaposan tárgyalja a vonatkozó problémákat.

1. A hatáskör fogalma és szabályozásának főbb jellemzői

Elöljáróban: mindhárom fogalom az igazságszolgáltatás és a jogszolgáltatás során megoldásra váró ügyek, és az ügyek megoldására létrejött szervezetek viszonyára vonatkozik. Lényegében e szabályok kijelölik azt és csak azt a konkrét szervezetet, bíróságot, szervet, aki az adott ügyet elláthatja (szelekciós szabályok). Hozzáteesszük, a joghatósággal, hatáskörrel, és illetékességgel rendelkező szerv vagy szervezet az ügy ellátását (az eljárást) ezen okokból nem tagadhatja meg. (Esetleg akkor, ha a törvényben meghatározott más kizáró körülmény áll fent -- pl. nincs jogképesége a félnek).

A hatáskör fogalmának bemutatásakor elsőként kell megemlítenünk a *tág értelemben felfogott hatáskör fogalmát*, ami a bíróságok, közigazgatási, vagy más szervek közötti ügymegosztást jelent. A hatáskör ilyen szempontú vizsgálata egyet jelent annak az eldöntésével, hogy az adott ügy bíróság elé vihető-e avagy az adott ügyben -- közigazgatási ügyként -- a közigazgatási szervek járnak el.

A *szűkebb értelemben vett hatásköri szabályok a bírósági szervezeten belüli eljárási és döntési jogosultságot jelentik*. A Pp. szigorúan ebben az értelemben használja a hatáskör fogalmát, de maga a polgári eljárásjog is maximum a polgári nem-peres ügyek ellátásának szűkebb értelemben felfogott hatásköri szabályaival foglalkozik. A szűkebb értelemben vett hatáskör azon szabályok összességét jelenti, amelyek alapján eldönthető, hogy a *különböző ügyek miként oszlanak meg a különböző típusú és szintű bíróságok között*. E kérdés során elsősorban azt kell megállapítani, hogy a magyar joghatóság alá és bírói útra tartozó ügyben **melyik bíróság jár el**. Félreértésre adhat okot a „*melyik*” kifejezés, e helyütt azonban nem a konkrét, adott, és névvel beazonosítható bíróságra (pl. Debreceni Városi Bíróság) kérdezzük rá. Látni fogjuk, ehhez szükséges a koordinátarendszer másik elemének, az illetékességnek meghatározása is. Jelen

esetben az a kérdés, hogy melyik bíróság jár el azt jelenti, hogy a helyi, a megyei (munkaügyi) bíróság jár-e el elsőfokon az ügyben, esetleg az ítéletátlák egyikének vagy magának a Legfelsőbb Bíróságnak van az ügy elintézésére törvényes hatásköre.⁶³

A Pp. szabályozási logikája szerint a **helyi bíróságoknak van általános hatásköre**, a megyei bíróságok elsőfokú hatásköre kivételes, az csak a Perrendtartásban vagy más törvényben felsorolt ügyekben állapítható meg. (A Pp. 23.§. (1) bek. o.) pont alapján megyei bíróság első fokú hatáskörét törvény állapíthatja meg, alsóbb szintű jogszabály nem.) A gyakorlat szempontjából e szabály úgy működik, hogy először tisztázni kell, az adott ügy (természetesen amennyiben bírósági útra tartozik, és a magyar joghatóság is adott) nem tartozik-e elsőfokon megyei bíróság hatáskörébe. Amennyiben nem tartozik a Pp, taxációja vagy más törvény alapján a megyei bíróság hatáskörébe, úgy a helyi bíróság rendelkezik az adott ügyre hatáskörrel.

A helyi bíróságok mellett még a munkaügyi bíróságoknak ad a törvény elsőfokú hatáskört, azokban a jogvitákban és ügyekben, amelyet a Pp. 349. §-a felsorol.

A peres eljárásoktól a nem – peres polgári eljárásokban eljáró bíróságok hatáskörére vonatkozó szabályozás annyiban eltérő, amennyiben a nem-peres eljárásokra vonatkozó speciális szabályok meghatározzák azt a bírósági szintet, ahol a nem-peres eljárásokat le kell folytatni. Ennek hiányában, a nem-peres eljárások sajátosságait tekintetbe véve a Pp. hatásköri szabályai háttérszabályként kell alkalmazni, így minden egyes eljárást a hatáskör szempontjából külön – külön kell vizsgálni.

A közigazgatási szervek hatásköre jogszabályban rögzített. A fent elmondottak értelmében nyilvánvaló, a bírósági vagy más szervezetek eljárására tartozó ügyekben a közigazgatás hatásköre még tág értelemben sem állapítható meg. Nem szabad azonban elfelejteni, az eljárások számos esetben „összeérnek”, különösen ez a helyzet a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának esetében. A sajátos szituációkat speciális szabályok, pl. a Pp. közigazgatási perekre vonatkozó előírásai rendezik.

2. Az illetékesség fogalma, és rendszere

*A bírósági hatáskör szabályai a tekintetben igazítanak el, hogy melyik szintű bíróság, illetve rendes vagy különbíróság jár-e el az ügyben. A hatásköri szabályok arra nem adnak eligazítást, hogy az azonos szintű bíróságok közül melyik jogosult a konkrét ügy elintézésére. Erre a kérdésre az illetékességre vonatkozó szabályok adnak eligazítást – fogalmazzuk a Pp. Kommentár szerzői. **Az illetékesség tehát az ügyek megosztása az azonos hatáskörű bíróságok között.** Ezt szolgálja a bíróság illetékességi területének meghatározása.*⁶⁴

⁶³ E két bírósági szint elsőfokú hatáskörre annyire kivételes, hogy az elmondottakon túl nem foglalkozunk velük.

⁶⁴ NÉMETH, János – KISS, Daisy (szerk.) *A polgári perrendtartás ... id. mű. 309. old.*

A bíróságok a hatáskörükbe tartozó ügyekben, illetékességi területükön járhatnak el. E szabály olyan erős és tradicionális, hogy szinte minden eljárásjogban alapelveként került rögzítésre.

Hogyan, milyen szabályok szerint kell és lehet a bíróságok illetékességét megállapítani? A kérdés a joggyakorlat és jogalkotás egyik fontos, mindenképpen döntést igénylő kérdése. A szabályozás megalkotásánál figyelembe kell venni pergazdaságossági szempontokat éppúgy, mint az alperesi védekezés megkönnyítésének elvét. Magyary Géza az illetékességet, mint a bíróságnak egy bizonyos területhez kötött hatáskörét határozta meg, s az illetékességet megalapító, létrehozó tény, mint bíróságot és az ügyet összekötő köteléket illetékességi oknak nevezte el.

A leggyakrabban követett illetékességi szabály a bíróságok illetékességét az alperes lakóhelyéhez igazítja. A hatályos Pp. 29. § (1) bek. szerint *az a bíróság, amelynek területén az alperes lakik, mindazokban a perekben illetékes, amelyekre más bíróság kizárólagos illetékessége megállapítva nincs. (általános illetékesség)*

A perkódex tehát maga nevezi el általános illetékességi oknak az alperes lakóhelyét (hozzátehetjük: jogi személy székhelyét) Gondoskodik arról is, hogy lakóhely hiányában hogyan kell megállapítani az illetékes bíróságot, és az illetékességi ok mikor fordul át a felperes lakóhelyére.

Az általános illetékességi okok csoportja mellett megkülönböztetünk *különös illetékességi* okokat, s ezek három különböző csoportba sorolhatóak. Így a különös illetékességi csoporton belül vagylagos illetékességi okokról, kizárólagos illetékességről és alávetéses illetékességről beszélünk.

- **Vagylagos** az illetékesség akkor, amikor a felperes a peralapításkor az általános illetékességi okkal szemben – választása szerint – a törvényben meghatározott illetékességi okra alapítja a bíróság illetékességét. Ezek az okok törvényi szinten adott lehetőségek, melyeket célszerűségi, pergazdaságossági, vagy méltányossági megfontolásokból emelt be a jogalkotó a törvénybe.
- **Kizárólagos** az illetékesség akkor, amikor kizárólag egy adott bíróság járhat el az adott ügyben, az összes többi bíróság eljárása kizárt. Ettől a felek még egyező akarattal sem térhetnek el. A kizárólagos illetékesség esetei a Pp-ben nincsenek taxatívra feltüntetve, de mind a Pp., mind más törvény tartalmazhat kizárólagos illetékességi okot.
- **Alávetéses** illetékességről beszélhetünk akkor, ha a felek, vagyoni jogi ügyekben, a perre egyébként illetékes bíróság helyett egy másik bíróságot jelölnek ki jogvitájuk eldöntésére. A felek egyet nem tehetnek meg, amennyiben az adott ügyben valamely bíróság illetékessége kizárólagos, helyette nem jelölhetnek ki más bíróságot. A kijelöléssel viszont kizárólagosan illetékes bíróságot hoznak létre, mivel eltérő rendelkezés hiányában a kikötött bíróság kizárólagosan illetékes a felek

jogvitájának eldöntésére. Megjegyezzük, a következetes bírói gyakorlat szerint a felek a hatásköri szabályokon sem léphetnek át.

Az illetékes (és hatáskörrel rendelkező) bíróság, szerv kötelezettsége az eljárás lefolytatása. Ugyanakkor az eljárás során bármikor hivatalból vizsgálnia kell hatáskörét és illetékességét. Az eljárás lefolytatására hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságot a per megalapításakor, a keresetlevél időpontjában fennálló illetékességi okok és hatásköri szabályok alapján kell megállapítani. A perkódex rendelkezik arról, miképpen kell eljárni, ha az eljárás során akár a hatáskört, akár az illetékességet megalapozó okok megváltoznak.

A közigazgatási hatóságok illetékességét a közigazgatásra vonatkozó anyagi, szervezeti és más jogszabályok alapján kell megállapítani. A KET külön fejezetben foglalkozik a közigazgatási hatósági eljárásban az eljáró szerv hatáskörének és illetékességének megállapításával. Részletesebben a Magyar Közigazgatási jog c. tankönyv ismerteti a szabályozást.

3. A joghatóság fogalma, és jelentősége

A joghatóság – maradva fogalmi keretünkben – az ügyek nemzetközi megosztását rendezi el, azt szabályozza, hogy a több országot érintő ügyekben melyik ország hatóságai (bíróságai, közigazgatási szervei stb.) járnak el.

A joghatósági szabályokat meghatározzák nemzetközi szerződések, egyezmények és – az Európai Unió polgári eljárásjogáról szóló fejezetben említett – a másodlagos közösségi jogforrások közé tartozó EK Tanácsi rendeletek. Két nagy joghatósági rendeletet említettünk, megjegyezve azt a tényt, ezek a közösségi jog fejlődésének eredményei, és a korábbi szerződéses szabályozást váltották fel.

A magyarországi eljárások szempontjából a joghatóság vizsgálata elsődleges. Kiemelkedő fontossága van a joghatóság **hiányának**, hiszen a joghatóság fennállásakor az eljárást a hatályos hazai jog szerint le kell folytatni. Mivel senki nem köteles olyan bíróság előtt perbe bocsátkozni, amely nem rendelkezik joghatósággal (Nmjtv. 62/A.§), ezért az eljárás megindítása, illetőleg folytatása szempontjából az alperes perbeli cselekményeinek, magatartásának meghatározó szerep jutott. Az alperes ugyanis a joghatóság hiányát orvosolhatja, ha nem emel kifogást az eljárás ellen. Kivétel a **kizárt joghatóság** esete, ekkor az alperes sem tudja orvosolni a joghatóság hiányát. A bíróságnak a kizárt joghatóságot hivatalból kell észlelnie, és meg sem szabad kezdenie az eljárást. Amennyiben az eljárás megindult, hivatalból meg kell szüntetnie.

A Európai Unió közösségi jogának részét képező európai polgári eljárásjog joghatósági szabályai rendezik a tagállamok közötti joghatósági kérdéseket a kereskedelmi és polgári ügyekben, a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban. A vonatkozó rendeletek nemcsak a perindítás joghatóságát fogják össze egységes szabályrendszerbe, hanem a rendeletek hatálya alá tartozó ügyekben tisztázzák a határozatok elismerésének és

végrehajtásának feltételeit. Fogalmazhatnánk: meghatározzák a pert követő, a peres eljáráshoz kapcsolódó nem-peres eljárások joghatóságát.

A közösségi jog kihívása a magyar jog joghatósági rendszerének újraszabályozásához vezetett el.

4. Csatlakozásunk az Európai Unióhoz: joghatósági rendszerünk átalakulása

Az európai polgári eljárásjogról szóló fejezetben láttuk: a Luganoi szerződéshez való csatlakozásunk lehetősége erőteljes jogalkotási folyamathoz vezetett. A nemzetközi magánjog módosításáról szóló 2000. évi CX. törvény alapvetően újraírta a magyar bíróságok joghatóságának szabályait. A törvény hatályba lépése után Magyarországon érvényesülnek a Brüsszeli rendszer joghatósági normái, jóllehet e szabályok mind a mai napig számtalan kollíziós problémát vetnek fel.⁶⁵

A törvény kibővítette a joghatósági rendszert, és új joghatósági csoportokat (így a fogyasztói szerződésekből és a munkaszerződésekből fakadó jogvitákra alkalmazandó joghatósági szabályokkal) teremtett. Röviden áttekintjük azokat a joghatósági típusokat és okokat, amikor a magyar bíróságok eljárhatnak.

A magyar bíróságok **általános joghatósága** a határon átnyúló jogviták esetén minden olyan ügyre kiterjed, ahol *az alperes lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye, jogi személy (jogi személyiség nélküli gazdasági társaság) esetében székhelye belföldön van.* E joghatósági szabály alkalmazását csak maga az Nmjtvr⁶⁶ zárhatja ki. A módosítással e rendelkezés kiegészült az alperesi pertársaságra, a főkötelezett és mellékkötelezett együttes perlésre vonatkozó szabályokkal. *Több alperes együttes perlése esetén magyar bíróság eljárhat valamennyi alperessel szemben, amennyiben legalább az alperesek egyikének lakóhelye (székhelye) vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van, feltéve, hogy a per tárgya olyan közös jog, illetőleg olyan közös kötelezettség, amely csak egységesen dönthető el, vagy ha a perben hozott döntés valamennyi alperesre a perben való részvétel nélkül is kiterjedne, illetőleg ha a perbeli követelések ugyanazon jogviszonyból erednek.*⁶⁷

A főkötelezett és a mellékkötelezett együttes perlése esetén a mellékkötelezett lakóhelyére és szokásos tartózkodási helyére tekintet nélkül eljárhat magyar bíróság, ha a főkötelezett lakóhelye (székhelye) vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van. Ugyanez a szabály áll a meglévő joghatóság alapján indult ügyekben a *viszontkeresetre* is.

⁶⁵ Lásd KENGyel, Miklós – HARSÁGI, Viktória *Európai polgári eljárásjog ... id. mű*

⁶⁶ Az 1979. évi 13. törvényerejű rendelet a nemzetközi magánjogról. Szokás még Nmjtvr –nek is rövidíteni.

⁶⁷ Igazából a Pp. 51. § a.) b.) pontjában írt pertársaságról van szó, a c.) pontban rendelkezett pertársakra e joghatósági szabály nem vonatkozik. Az egyszerű pertársaságot megosztja tehát az Nmjtvr, amikor a Pp. 51 §. b.) ban szabályozott pertársaságot a joghatóság szempontjából egységes pertársaságként kezeli. A pertársak egymáshoz való viszonyát, eljárási jogaikat és kötelezettségeiket tekintve valószínű a Tvr. dogmatikája jár közelebb az igazsághoz. Megjegyezzük a később kiadott, de szorosan e joghatósági rendszerhez tartozó Tanács 44/2001/EK rendelet 6. cikk. 1. pontja értelmezéséből szintén a Tvr. megoldása következik.

A magyar bíróság **különös joghatósága** a következő esetekben alapítható meg:

- Szerződéssel összefüggő jogviták esetében, ha a teljesítés helye belföldön van.⁶⁸

- Tartási kötelezettségből eredő jogvita esetén akkor is, ha a tartásra jogosult lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van. Ha a tartási kötelezettség személyi állapotot érintő eljárásban kerül elbírálásra, akkor is, ha a személyi állapotot érintő eljárásra joghatósággal rendelkezik.

- Szerződésen kívüli károkozásból eredő jogviták esetében, ha a károkozó magatartás elkövetésének helye vagy a károsító eredmény bekövetkezésének helye belföldön van.

- Bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti, büntetőeljárásban érvényesített igény tekintetében, ha az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény magyar büntető joghatóság alá tartozik.

- Kártérítési járadék megállapítása vagy felemelése iránti perben, ha a jogosult lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van.

- Károsodás veszélye miatt érvényesített igények tekintetében magyar bíróság eljárhat, ha az a hely, ahol a károsító esemény bekövetkezése fenyeget, belföldön van.

- Külföldi vállalkozás elleni perekben, ha a vállalkozás belföldön fiókteleppel vagy képvisellel rendelkezik, és a jogvita utóbbinak tevékenységével kapcsolatos.

- Önálló vállalkozóként belföldön letelepedett külföldi állampolgár elleni perekben, ha a jogvita e személy belföldi gazdasági tevékenységével kapcsolatos.

A törvényerejű rendelet különös joghatósági szabályokat állapít meg az öröklési jogviszonyból eredő perekre, (amennyiben az örökhagyó a halálakor magyar állampolgársággal rendelkezett), és megengedi a magyar közjegyző eljárását akkor, ha az örökhagyó a halálakor magyar állampolgár volt, vagy ha a hagyaték belföldön található.

A Brüsszeli Szerződés és a Brüsszeli Rendeletek tárgyi hatályát részben érintik a Magánjogi Kódex gyermek elhelyezésre és a gyám – gyámság alatt lévő kapcsolatra vonatkozó szabályai. *Gyermek elhelyezését, a gyermek és a különélő szülő közötti kapcsolattartást, valamint a szülői felügyelet gyakorlását érintő eljárásban magyar bíróság vagy más hatóság eljárhat akkor is, ha a gyermek lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van. ..Házassági*

⁶⁸ „E § alkalmazásában teljesítési hely az a hely, amelyet a felek a szerződésben teljesítési helyként kikötöttek; ilyen kikötés hiányában

a) áruk adásvételére irányuló szerződés esetében az a hely, ahol az adásvétel tárgyát át kell adni;

b) olyan szerződés esetében, amelynek tárgyát valamely tevékenységnek az elvégzése képezi, az a hely, ahol a tevékenységet a szerződés szerint el kell végezni;

c) egyéb szerződések esetében az a hely, amelyet a magyar jog a vitatott követelés teljesítési helyként meghatároz.”

*vagyonjogot érintő eljárásban magyar bíróság eljárhat, ha az egyik házastárs lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van.*⁶⁹

A gyám és a gyámolt, illetőleg a gondnok és a gondnokolt közötti jogviszonnyal kapcsolatos ügyekben magyar bíróság eljárhat akkor is, ha a gyámolt, illetőleg gondnokolt magyar állampolgár, vagy lakóhelye, illetőleg szokásos tartózkodási helye belföldön van.

A törvényerejű rendeletnek a *fogyasztói szerződésből és munkaszerződésből eredő jogvitákra* vonatkozó joghatósági szabályai -- igazodva a Luganoi Egyezményhez – 2000-től nagyrészt megfeleltek az Unió közösség jogának. E szerint a fogyasztói szerződésből eredő, a fogyasztó által indított perekben magyar bíróság eljárhat, *ha a fogyasztó lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye belföldön van*, továbbá a fogyasztóval szerződő fél belföldön tevékenységet fejt ki, vagy belföldön fiókteleppel vagy képvisellel rendelkezik, illetőleg önálló vállalkozóként belföldön letelepedettnek minősülő külföldi állampolgár.

A munkaszerződésből eredő, a munkavállaló által a munkáltató ellen indított perek szabályai több problémát felvetnek.⁷⁰ A tvr szerint magyar bíróság eljárhat, *ha a szokásos munkavégzés helye belföldön van, illetőleg utoljára belföldön volt; illetve ha a munkáltatónak az a telephelye, amely őt alkalmazta, belföldön található, feltéve, hogy a szokásos munkavégzés helye nem ugyanazon államban van, illetőleg volt.* A Pp. 349/B. §. értelmében a munkaügyi perre kizárólag az a munkaügyi bíróság illetékes, ahol a munkáltató székhelye, vagy azon telephelye van, ahol a munkavállaló munkaszerződése alapján munkát végez. A rendelkezések szerint egyedi munkaszerződésre az Nmjtvr. vonatkozó szabályát – belesimulva a 44/2001/EK Tanácsi rendelet szabályaiba – kell alkalmazni, más esetekben viszont a magyar jog szerint kell meghatározni a bíróság illetékességét.

A magyar bíróságok **kizárólagos joghatóságának** egyes rendelkezései egyenesen következnek a megfelelő közösségi rendelkezésekből, más esetben viszont a magyar jogalkotó szuverén döntését tükrözik. Az első csoportba sorolhatóak az ingatlanon fennálló dologi joggal kapcsolatos jogviták, azok a társasági jogviták, melyek magyarországi székhellyel rendelkező gazdasági társaságok alapításával, megszüntetésével, fizetéseképtelenségének megállapításával, stb. kapcsolatosak. A második csoportba sorolhatóak a Magyar Állam elleni igényérvényesítés, vagy a Magyar Állam igényérvényesítése, amennyiben a magyar joghatóság nem kizárt.

A joggyakorlat számára egyre fontosabbak a magyar bíróságok személyállapoti ügyekre vonatkozó joghatósági szabályai. A Nmjtvr. 62/B. § szerint *magyar állampolgár személyi állapotát érintő eljárásban magyar bíróság vagy más hatóság minden esetben eljárhat. Ez a joghatóság kizárólagos.*

⁶⁹ „Amennyiben az (1)-(2) bekezdésben meghatározott valamely kérdés személyi állapotot érintő eljárás keretében kerül rendezésre, magyar bíróság vagy más hatóság eljárhat akkor is, ha a személyi állapotot érintő eljárásra joghatósággal rendelkezik.”

⁷⁰ KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *id mű.* uo.

Nagy baj lenne, ha a szabályozás megállt volna e ponton, ugyanis a Brüsszeli joghatósági rendszer bevezetését éppen e kizárólagosság feloldása jelenti. Ebből kiindulva a magyar szabályozás a kizárólagosság köréből kiveszi, ha magyar állampolgár házasságának felbontása iránt indul külföldön eljárás, és a magyar állampolgárságú félnek, illetőleg ha mindkét fél magyar állampolgár, legalább azok egyikének lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az eljáró bíróság vagy más hatóság államában van.

A magyar bíróságok kizárólagos joghatósága nem vonatkozik azokra az esetekre, amikor magyar állampolgár gondnokság alá helyezése, illetőleg gondnokság alá helyezésének megszüntetése iránt indul külföldön az eljárás, és a gondnokság alá helyezendő, illetőleg gondnokság alatt álló fél lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az eljáró bíróság vagy más hatóság államában van. A bonyodalom az érintett eljárások leszűkített értelmezése mellett (nem esik szó a gondnokság alatti eljárásokról) abban rejlik (függetlenül az állampolgársági elv feloldásának pozitívumától), hogy Magyarországon gondnokság alá helyezni csak bírósági eljárásban lehetséges, az Európai Unió más tagállamaiban viszont nem feltétlenül a bírói eljárás vezet a gondnokság alá helyező határozathoz. Nem egyértelmű tehát a szöveg, és félő e pontatlanság lerontja a magyar perjog évekig építgetett garanciális rendszerét.

A személyállapokra vonatkozó eljárásoknál, a magyar bíróságok kizárólagos joghatóságát feloldó más rendelkezésekben szintén megjelenik a „Brüsszeli rendszer” létrehozásával tudatosan meghaladni kívánt állampolgársági elv. Megjelenik akkor, amikor a szöveg az állampolgárságot és a kizárólagos joghatóságot kapcsolja (negatívan) össze, vagy amikor az Nmjtvr. 62/B. § C.) pontja kimondja, miszerint a magyar bíróság kizárólagos joghatósága feloldódik, ha a magyar állampolgárságú gyermeket érintő apaság megállapítása vagy apaság vélelmének megdöntése iránt indul külföldön eljárás, és mind a gyermeknek, mind az apának a lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye az eljáró bíróság vagy más hatóság államában van. Az ellentmondó helyzetből fakadóan -- egy lehetséges értelmezés szerint -- a törvényerejű rendeletben nem említett apaság megállapítását érintő egyéb eljárásokban fennáll a magyar bíróság kizárólagos joghatósága. Megemlítjük, a bemutatott szabályozás -- hasonlóan a gondnoksági eljárásokhoz -- szűkítő szabályozás, hiszen az apasági perek nagy részét nem érinti. Némileg hasonló a helyzet a szülői felügyelet megszüntetése vagy visszaállítása iránti eljárások esetében, ahol nemcsak az általános joghatóság és a kizárólagos joghatóság kapcsolata problematikus, de gondot okozhat az érintett eljárások különbözősége is.

Végül a magyar bíróságok kizárólagos joghatóságát feloldja, ha magyar állampolgár örökbefogadásának engedélyezése, jóváhagyása, illetőleg megszüntetése iránt indul külföldön eljárás, feltéve, hogy az örökbefogadó külföldi állampolgár, és az örökbefogadást a magyar gyámhatóság jóváhagyta.

A **kizárt joghatóság** azt jelenti, hogy magyar bíróság vagy más magyar hatóság a törvényerejű rendeletben felsorolt ügyekben **nem** járhat el. A kizárt joghatóság okainak a kizárólagos joghatósági okokkal azonosnak kell lenniük -- csak más állam, vagy államok vonatkozásában. A kizárt joghatóság akkor él

ugyanis, amennyiben más állam bírósága (hatósága) kizárólagos joghatósággal rendelkezik az adott ügyre. Így nem csodálkozhatunk azon, hogy az Nmjtvr. kizárt joghatósági ok-csoportja szinte szó szerint megegyezik a kizárólagos okok felsorolásával. Példaként említjük: a külföldön fekvő ingatlannal kapcsolatos dologi jogi hatályú jog érvényesítése iránti eljárás, nem magyar állampolgár örökhagyó külföldi hagyatékát érintő hagyatéki eljárás, Magyarországon diplomáciai képviselőként eljáró vagy egyébként a joghatóság alól mentes külföldi állampolgár elleni eljárás, külföldön kiállított okirat vagy értékpapír megsemmisítésére irányuló eljárás, külföldi iparjogvédelmi jog megadásával, terjedelmével és megszűnésével kapcsolatos eljárás, külföldi székhelyű jogi személy vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság alapításával, fizetéseképtelenségével, megszűnésével kapcsolatos eljárás.

Ugyanezen rendező elv vonatkozik a személyállapottal összefüggő ügyekre, eljárásokra és perekre. Így nem magyar állampolgár személyi állapotát érintő eljárásban magyar bíróság vagy más hatóság nem járhat el, kivéve a törvényben meghatározott kivételeket.

A joghatósági rendszer fontos eleme a **felek által kikötött joghatóság**. A polgári jogalanyoknak vagyoni ügyekben lehetőségük nyílik konszenzuális módon meghatározni az ügyükben eljáró állam bíróságát, ha és amennyiben a jog ezt megengedi. A kikötött joghatóság intézménye nem más, mint az európai jogrend évezredes hagyományának, a felek szerződéskötési szabadságának megjelenése.

A Nmjtvr. 62/F. § (1) szerint *vagyonjogi ügyek tekintetében a felek a felmerült jogvitájukra vagy a meghatározott jogviszonyból eredő jövőbeli jogvitájuk esetére kiköthetik valamely állam bíróságainak vagy egy meghatározott bíróságának joghatóságát. Ilyen kikötéssel a felek élhetnek a) írásban; b) szóban, írásbeli megerősítéssel; c) olyan formában, amely megfelel a felek között kialakult üzleti szokásoknak; vagy d) nemzetközi kereskedelemben olyan formában, amely megfelel az olyan kereskedelmi szokásoknak, amelyeket a felek ismertek vagy ismerniük kellett, és amelyeket az ilyen típusú szerződést kötő felek a szóban forgó üzletágban általánosan ismernek és rendszeresen figyelembe vesznek.*

Bár a felek megegyezése nem korlátlan, megegyezésük eltérő megállapodása hiányában kizárólagos joghatóságot eredményez a kikötött bíróság vonatkozásában. A rendelet biztosítja, hogy ne legyen „fórum nélküli” a jogvita, akkor sem, ha a felek *külföldi bíróság joghatóságát kötötték ki, és e bíróság joghatóságának hiányát állapítja meg*. Ekkor a magyar bíróság az *általános szabályok* szerint megállapíthatja joghatóságát.

A felek megállapodásának korlátja, hogy az nem ütközhet a kizárólagos joghatósági szabályokba. Ekkor a kikötés *érvénytelen* lesz. Speciális joghatósági okok esetében (fogyasztói szerződésből, illetőleg munkaszerződésből eredő jogvitákra vonatkozó joghatósági kikötés) pedig megállapodásuk *nem eredményezheti..., hogy a fogyasztót, illetőleg a munkavállalót a saját lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti állam bíróságaitól eltérő más bíróság*

előtt pereljék, és nem zárhatja ki azt, hogy a fogyasztó a saját lakóhelye vagy szokásos tartózkodási helye szerinti állam bíróságai előtt, illetőleg a munkavállaló a szokásos munkavégzés helye szerinti állam bíróságai előtt indítson pert.

A 2000. évi CX. törvény módosítása – az új joghatósági szabályok bevezetése mellett – kiterjedt a külföldi határozatok elismerésére és végrehajtására. Az egyes tagállami bíróságok és hatóságok határozatainak más tagállamban történő elismerése az Európai polgári eljárásjogban meghúzóódó értékrendszer és jogfilozófia szemszögéből nézve alapvető, lényegi kérdés. A joggyakorlat számára sem elhanyagolható, hiszen az ügyek lezárásának gyorsasága, a hatékony jogvédelem megvalósítása, a jogosult védelme végül azon múlik, mennyire sikerül a már meghozott, jogerős, a határozatot meghozó hatóság (bíróság) államában végrehajtható határozatot más tagállamban érvényre juttatni.

A Brüsszel I. és II. (II.-a) rendeletek ismeretében több kérdés merül fel. Így megkérdendő, milyen határozatokra terjednek ki az Nmjtvr. rendelkezései, szükséges-e külön, a nemzeti jogalkotásban rendelkezni a határozatok elismeréséről akkor, amikor az EK rendeletek kötelező módon maguk határozzák meg a rendelet hatálya alá tartozó határozatok tagállami elismerését.

A jogirodalom és a kommentárok véleménye szerint az elismerési eljárást meghatározó Nmjtvr. 74. §-a kizárólag a Brüsszeli rendeletek hatálya alá **nem** tartozó ügyekben hozott határozatokra terjed ki. Az elismerés általános szabályai egyúttal általános érvényű megtagadási okok, ezért alkalmazásra a Brüsszeli rendeletek esetében is sor kerülhet.

A Nmjtvr. 70. § (1) bekezdése kizárja azoknak a határozatoknak az elismerését, amelyet külföldi bíróság vagy más hatóság olyan ügyben hozott, *amelyben magyar bíróságnak vagy más hatóságnak kizárólagos joghatósága van*. Ugyanakkor a *kizárólagos magyar joghatóság ellenére el kell ismerni a magyar állampolgár házasságát felbontó jogerős külföldi határozatot, ha annak hazai elismerését a magyar állampolgárságú volt házastárs maga kéri, feltéve, hogy a ... megtagadási okok egyike sem áll fenn*.

El kell ismerni külföldi bíróság vagy más hatóság határozatát, ha *az eljárt külföldi bíróság vagy más hatóság joghatósága a magyar törvényben megállapított joghatósági szabályok valamelyike alapján megalapozott volt; a határozat azon állam joga szerint, amelyben azt meghozták, jogerőre emelkedett; Magyarország és a határozatot hozó bíróság, vagy hatóság állama között viszonyosság áll fenn* – és a megtagadási okok egyike sem áll fenn.

Az elismerés megtagadását kiváltja, ha a határozat *elismerése a magyar közrendbe ütköznék*. Ez az a bizonyos, sokat emlegetett „közrendi klauzula”, melynek problémái számos jogirodalmi munkában megjelennek. A vita ismertetését mellőzve arra utalunk – amit a tvr egyértelműen kifejezésre juttat –, hogy az elismerést akkor lehet megtagadni, ha az elismerés az elismerő állam közrendjét fenyegeti. A fenyegetettségnek konkrétan és okszerűen kell lenni, de érdemes megfontolnunk azt a nézetet, mely szerint a határozat által kiváltott

(várható) joghatásnak, és nem magának a határozatnak szükséges e feltételeket kimerítenie.⁷¹

Az elismerés megtagadható, ha az, *akinek terhére a határozatot hozták, az eljárásban sem személyesen, sem meghatalmazott képviselője útján nem vett részt, azért mert az idézést és a keresetlevelet vagy az eljárás megindításának alapjául szolgáló egyéb iratot részére lakóhelyén vagy szokásos tartózkodási helyén nem kézbesítették szabályszerűen és olyan időben, hogy a védekezésre módjában állt felkészülni.* E szabály egyértelműen a bírósági meghallgatáshoz fűződő jog sérelmén alapul, később a Brüsszel I. rendelet 34. cikkének 2. pontjában kerül kifejtésre.

Egy – egy határozat elismerésével nemcsak a közrend, de az adott eljárásjog alapelve is sérülhet. Ezért az Nmjtvr. szerint nem ismerhető el az a határozat sem, amely *olyan eljárás eredményeként került meghozatalra, amely a magyar eljárási jog alapvető elveit súlyosan sértette.*

Ugyancsak kizárják a határozat elismerését a **perfüggőség** és a **res iudicata**. Természetesen e feltételeknek az államok közötti bíróságok, illetve határozataik között kell fennállnia. Az Nmjtvr. előírja – követve ezzel a Brüsszeli rendszer értékrendjét –, *hogy a külföldi határozat elismerése külön eljárást nem igényel. Az elismerhetőség kérdését jogszabály eltérő rendelkezése hiányában az a bíróság vagy hatóság vizsgálja, amelynek eljárásában ez felmerül.*

Előfordul azonban, hogy a külföldi határozat – hazai eljárás hiányában -- nem kerül felhasználásra magyarországi peres vagy peren kívüli eljárásban. Ekkor *az érdekelt külön eljárásban kérheti a bíróságtól annak megállapítását, hogy a külföldi határozat belföldön elismerhető. Az ilyen kérelem tárgyában a bíróság nem-peres eljárásban határoz.*

A kérelemnek a nem-peres eljárásban pozitív megállapításra irányuló kérelemnek kell lennie, mivel a negatív megállapítás iránti kérelem fogalmilag kizárt.⁷² Az Nmjtvr. meghatározza az elismerésre hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságot. Az eljárásra hatáskörrel és illetékességgel rendelkezik:

- *az ellenérdeklő fél belföldi lakóhelye (székhelye) vagy szokásos tartózkodási helye szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság (Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság), külföldi választottbírósági határozat esetén megyei bíróság (Budapesten a Fővárosi Bíróság),*

- *ennek hiányában a kérelmező belföldi lakóhelye (székhelye) vagy szokásos tartózkodási helye szerinti megyei bíróság székhelyén működő helyi bíróság (Budapesten a Budai Központi Kerületi Bíróság), külföldi választottbírósági határozat esetén megyei bíróság (Budapesten a Fővárosi Bíróság),*

⁷¹ KENGYEL, Miklós – HARSÁGI, Viktória *id mű.* 404. old.

⁷² A peres eljárásban (mint nem önálló eljárásban) viszont lehetséges negatív megállapítás iránti kérelem előterjesztése a Pp. 123. §. alapján.

- ha pedig a kérelmezőnek sincs belföldön lakóhelye (székhelye) vagy szokásos tartózkodási helye, a Budai Központi Kerületi Bíróság, külföldi választottbíróági határozat esetén a Fővárosi Bíróság

Az Nmjtvr. a nem peres eljárásra és az igénybe vehető jogorvoslatokra a bírósági végrehajtásról szóló törvénynek a végrehajtási tanúsítvány kiállítására vonatkozó rendelkezéseit rendeli kötelező módon alkalmazni. A törvényerejű rendelet előírja – összhangban a vonatkozó európai polgári eljárási jogi alapelvekkel -- hogy a **külföldi határozat érdemi felülvizsgálatának nincs helye**. A határozat belföldi elismeréséhez megkívánt feltételek fennállását – ide nem sorolva azt az esetet, ha a határozat a magyar eljárásjog alapelveibe ütközik, illetve az alperes bírósági meghallgatás iránti joga sérült -- **hivatalból** kell vizsgálni. A hivatali vizsgálódás köréből kivett esetekben a megtagadási okokra a félnek kell hivatkoznia.

A határozat elismerése még nem azonos annak automatikus végrehajtásával. Viszont az elismert határozat végrehajtását megtagadni nem lehet. Az Nmjtvr. 74/A. §. alapján *amennyiben a külföldi marasztaló határozat hazai elismeréséhez megkívánt feltételek fennállnak, a határozatot belföldön az erre irányadó jogszabály rendelkezései szerint lehet végrehajtani*. Tehát a végrehajtási eljárást nem váltja ki az elismerés, viszont az elismerés elegendő előfeltétele a végrehajtásnak.

14. A polgári eljárások költségviselésre vonatkozó szabályai

Köztudott, a polgári eljárások sokba kerülnek. Arra a kérdésre, mégis mennyibe, zűrzavaros és egymásnak ellentmondó válaszok születnek. Mást mond egy pervesztes fél, mást egy ügyvéd, és mást a bíró. Úgy tűnik, véleményeik annyira eltérnek egymástól, hogy nem beszélhetünk egységes, mindenkire érvényes szabályozásról.

Lehetséges, mindenki másról beszél, mást és mást ért perköltség vagy eljárási költség alatt. A perköltségekre /eljárási költségekre/ vonatkozó szabályozás ugyan pontos (és sokrétű), de lehetővé teszi, hogy mindenki a maga szempontjából értelmezze az eljárási költségeket. Így a bíró a teljes, a bíróság érdekkörében felmerülő, a felekre át nem hárítható költségeket is számításba veszi, a pervesztes pedig a saját – máshonnan meg nem térülő -- költségei mellett viselni tartozik pernyertes ellenfele költségeit is, ezért duplán számol.

Jegyzetünk célkitűzéséhez igazodva nem ismertetjük a perköltségre, és az eljárási költségekre vonatkozó szabályozás teljes joganyagát. Néhány alapfogalmat mutatunk be, a jelenleg hatályos rendszer intézményeit. Amire nagyobb hangsúlyt helyezünk, az az új szabályozás, mely reményeink szerint 2008 január elsején hatályba lép, és amely megfelel az Európai Unió elvárásainak.

1. Költség-megállapítás és költségviselés a hatályos eljárásjogban

A perrendtartás, amely köztudottan nem igen foglalkozik elméleti fogalmak kimunkálásával, érdekes módon a **perköltség** fogalmát pontosan meghatározza. A Pp. 75.§ szerint *perköltség mindaz a költség, ami a felek célszerű és jóhiszemű pervitelével kapcsolatban akár a bíróság előtt, akár a bíróságon kívül merült fel (előzetes tudakozódás és levelezés költsége, eljárási illeték, tanú- és szakértői díj, ügygondnoki és tolmács díj, helyszíni szemle költsége stb.)* A perköltséghez hozzá kell számítani a felet képviselő ügyvéd, jogtanácsos illetve szabadalmi ügyvivő készkiadásait és munkadíját is.

A törvény nem költségről, hanem perköltségről szól. A **per költség** ugyanis az a költségösszeesség, amibe a polgári per kerül, a **perköltség** pedig a feleknek a bírósági eljárással összefüggésben felmerült költsége. A perköltség (analóg módon a nem-peres eljárásokban az eljárás költsége) feltétlenül szűkebb kategória, mivel a perek költsége minden, az adott peres eljárásra vonatkozó költséget lefed (a bíró tárgyalási órákra, irattanulmányozásra eső munkadíját is, az épület fűtését, stb.). A perek költségének közgazdasági mérésére vonatkozó számítási rendszerét (sajnos) nem dolgozták ki, ezért nem igen lehet tudni, közgazdaságilag mibe kerül a peres eljárás. A perrendtartás a szűkebb fogalomértelmezés szabályait adja meg.

A definíció szerint a perköltség a bíróság előtt (hozzászámolva az előzetes eljárás költségeit) a felek oldalán felmerült valamennyi költség (ideértve a bizonyítási cselekményekhez azon költségeit, melyeket a feleknek viselniük

kell). Perköltségként azokat a költségeket lehet elismerni, melyek a felek *célszerű* és a *jóhiszemű* perviteléhez kapcsolódnak. A törvény tehát **szűkít**, mivel a nem-célszerű és/vagy rosszhiszemű pervittel felmerült költségek nem érvényesíthetők. (A bíróság feladata eldönteni – ha felmerül -- ezt a problémát.) Mielőtt túlzott szubjektívizmussal vádolnánk meg perkódexünket, megjegyezzük, a Pp. 77.§ alapján a bíróság a perköltség viseléséről és a perköltség összegéről az eljárást befejező határozatában **dönt**. A perköltség bírói megállapítás, amely csak a döntés feltételeiben, paramétereiben, keretében igazodik az objektív számokhoz.⁷³

A perköltség törvényi meghatározása a perköltség fogalmát tágan értelmezi, ezért a szorosan vett bírósági eljáráshoz nem kapcsolódó eljárási cselekmények költségeit szintén hozzá lehet számítani a perköltséghez. Ide sorolható – az idézett felsorolás mellett – minden tételes és kimutatható előzetes költség, vonatkozzon az akár a képviselőre, akár a személyesen eljáró fél oldalán felmerült kiadásokra. A sokféle véleménynek és vélekedésnek objektív háttere van tehát, egyáltalán nem könnyű a perköltséget kiszámítani. Lehetséges, a munkadíjára koncentráló ügyvéd elfeledkezik ügyfele előzetes eljárásban felmerülő költségeiről, míg ügyfelének ezek megtérítése fontosabb, mint képviselőjének az ellenfél által megfizetendő munkadíja. Így aztán a költségek viselésének értelmezése a peres felek és más eljárási szereplők érdekkötött perpozíciójához kapcsolódik.

Fő szabályként a bíróság dönt a perköltség viseléséről. Ennek során a pervesztes felet kell köteleznie a perköltségek viselésére. Amennyiben a pernyertesség/pervesztesség részleges, a vesztes fél a veszteség arányában köteles viselni a költségeket.

A költségek viselésének kötelezettsége alól a költségviselésre vonatkozó jogszabályok részben, vagy egészben felmenthetnek. A Pp. alapján lehetőség van a fél, vagy a költségmentességre jogosult bírói döntésen alapuló, és a személyi körülményeit tekintetbe vevő mentesítésére. Más jogszabályok megnyitják az utat az eljárás tárgyához, vagy a költségviselésre kötelezett státuszához igazodó kedvezményekre. Amennyiben a költségmentesség a költségviselésre egyébként kötelezhető fél személyi körülményeit veszi figyelembe, **személyes** költségkedvezményekről, amennyiben az adott ügghöz kapcsolódó kedvezményekről van szó **tárgyi** költségkedvezményekről van szó.

Az új költségviselési szabályok megértéséhez a költségkedvezmények jelenlegi rendszerének ismerete elengedhetetlen, Jegyzetünkben a hatályos szabályozásnak kizárólag az alapintézményeit mutatjuk be az alábbi táblázat segítségével.

⁷³ Itt jegyezzük meg, hogy az ügyvédi munkadíj összegét a bíróság még akkor is felülbíráhatja, ha erről az ügyfél és az általa képviselt fél megállapodott. A bírósági eljárásban megállapítható ügyvédi költségről szóló 32/2003 (VIII. 22.) IM rendelet 2.§. (2) bek.

A kedvezmény neve	Az intézmény szabályozása	A kedvezmény terjedelme	Személyi/ Tárgyi Kedvezmény	Megállapítás módja
Költség- Mentesség	Pp. külön fejezetben 6/1986 (VI.26) IM rendelet	<u>Mentesség:</u> -Illeték -Eljárási költs. -Perköltség bizt. alól + Pártfogó ügyvéd kirendelésének igénye	Személyi	Kérelemre, bíróság engedélyezi
Költség- mentesség	Pp. 84.§. (3) bek. 6/1986 (VI.26) IM rendelet	<u>Mentesség:</u> -Illeték -Eljárás költsége -Perköltség bizt. alól + Pártfogó ügyvéd kirendelésének igénye	Tárgyi	Jogszabály által biztosított nem kell külön engedélyezni
Illetékmentesség	1990. évi XCIII. tv. Az illetékekről (Itv.) 5.§.	<u>Mentesség:</u> Illetékek előlegezése, megfizetése alól	Személyi	Állami és önkormányzati szervek kivételével igazolni kell a feltételek meglétét
Illetékmentesség	1990. évi XCIII. tv. Az illetékekről (Itv.) 56 – 57.§ + más jogszabályok	<u>Mentesség:</u> Illetékek előlegezése, megfizetése alól	Tárgyi	A felsorolt ügyekben automatikusan hivatalból biztosítani kell
Illeték- feljegyzési jog	1990. évi XCIII. tv. Az illetékekről (Itv.) 59 – 61.§ + más jogszabályok	<u>Mentesség:</u> Az illeték előzetes lerovása alól	Személyi	Kérni kell attól a szervtől, ahol az eljárás indul Kérelemre engedélyezik
Illeték- feljegyzési jog	1990. évi XCIII. tv. Az illetékekről (Itv.) 62. § + más jogszabályok	<u>Mentesség:</u> Az illeték előzetes lerovása alól	Tárgyi	Az Itv.-ben és más jogszabályokban felsorolt ügyekben automatikusan jár
Mérsékelt Illetékek	1990. évi XCIII. tv. Az illetékekről (Itv.) 58. § + más jogszabályok	Nem kell a teljes illetéket megfizetni csak bizonyos százalékát	Jogszabály alapján meghatározott eljárási helyzetekben (tárgyi)	A törvényi helyzetekben automatikusan jár e kedvezmény

A költségkedvezmények bemutatása után fontos arra felhívni a figyelmet, hogy a kedvezmények szigorúan arra a költségelemre terjednek ki, amelyre a jogszabály mentességet biztosít. Így, ha a félnek a bíróság illeték-feljegyzési jogot engedélyezett, az eljárás egyéb költségeit (szakértő kirendelésének költségelőlege) viselnie kell. Sőt pervesztessége esetében az illetéket teljes mértékben le kell rónia.

A jogszabályok a személyes költségmentesség engedélyezését szigorú feltételekhez kötik. A már idézett 6/1986. (VI.26) IM rendelet szerint 6. § (1) bek. szerint személyi költségmentesség abban az esetben engedélyezhető, ha a fél rendszeres pénzbeli jövedelme nem haladja meg a munkaviszony alapján megállapított öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét, és vagyontalan, illetőleg rendszeres szociális segélyben részesül.

A következőkben bemutatandó szabályozás ugyan más elveket és más rendszert követ, de részben támaszkodik a perkódexben és az Itv.-ben meghatározott fogalmakra.

2. Költségkedvezmények, jogi segítségnyújtás – a Tanács 2003/8/ EK irányelvének tükrében.

A bemutatni kívánt törvény -- A jogi segítségnyújtásról szóló 2003.évi LXXX. törvény – mozgalmas előélettel rendelkezik. Elődei között nemcsak a XIX. sz. „szegényjogának” intézményeit sorolhatjuk fel, hanem a multilaterális és bilaterális nemzetközi szerződéseket éppúgy, mint a hazai perrendtartások költségmentességi szabályait. Az Európai Unió intézményeinek kiépülése azonban minőségileg más dimenzióba emelte át a szabályozandó kérdéskört. Ma nemcsak a magyar állampolgárságú ügyfelek részére kell a polgári eljárások költségei alóli részleges vagy teljes mentességét biztosítani, hanem garantálnunk kell az unióhoz tartozó államok polgárainak *diszkriminációmentes* perlési lehetőségét. A határon átnyúló jogviták gyakoriságának növekedése halaszthatatlanná tette a tagállami szabályozások módosítását, a különböző nemzeti jogi intézmények egymáshoz való közelítését. Mivel a szabályozás egységesítése lehetetlen vállalkozás, ezért irányelv kibocsátására került sor. Magyarország az irányelv rendelkezéseinek még a csatlakozás előtt eleget tett, de az erről szóló törvényben – vonatkozó tilalom hiányában – átszabta a teljes költségmentességi rendszert, új intézményeket és eljárásokat állított fel. Csak sajnálatos, hogy e nagy volumenű és valóban az európai értékrendet képviselő törvény teljes egészében a mai napig nem lépett hatályba. Rendelkezései közül alkalmazzuk azonban az egyes nem – peres eljárásokban igénybe vehető jogi segítő tevékenységre vonatkozó szabályokat.

A törvény preambuluma nem tükrözi a fent vázolt kettős célrendszert, kifejezetten a legutolsó szakasz (88.§.) utal a Tanács 2003/8/EK. irányelvére. Mindenesetre a 1131/2004. (XII.1.) Korm. határozat elrendelte az irányelvben foglalt értesítések és szükséges tájékoztatások megtételét. A Kormányhatározat szabályai – változatlan belföldi peres szabályok mellett – meghatározták a

tagállamokból érkező illetve az oda irányuló költségmentességi kérelmek elintézésének technikai és jogi rendjét. Fontos megjegyeznünk, a hatályba lépett rendelkezések a tagállamok állampolgárai, az Európai Unión kívüli államoknak a tagállamok területén jogszerűen tartózkodó állampolgárai vonatkozásában megszüntették a költségviselési szabályokban korábban érvényesülő diszkriminációt. A felsorolt státuszú polgárok a magyar állampolgárokkal azonos mértékű kedvezményeket élveznek, így perköltség-biztosíték letételére többé nem kötelezhetőek. A Pp. 85.§ (6) bekezdése pedig kimondja, *...Ha külföldi állam joga a magyar félnek a tárgyi költségmentességnél több kedvezményt biztosít a külföldi bíróság előtt, a tárgyi költségmentes perekben ezen előnyösebb szabályokat kell alkalmazni a magyar bíróság előtt pereskedő külföldi féllel szemben is.*

A törvény bevezetője a régi, ún. szegénységjogra utal. A törvény célját abban határozza meg, *hogy létrejöjjön a szociálisan hátrányos helyzetben lévők számára egy olyan intézményrendszer, amelyben a támogatottak szakszerű jogi tanácsot és eljárási jogi képviselést kaphatnak jogaik érvényesítése és jogvitáik megoldása során..*

A jogszabály kétféle támogatási formát ismer, a *peren kívüli támogatások* és a *peres eljárás során igénybe vehető támogatásokat*. A peres eljárásokra vonatkozó szabályok várhatóan – mint írtuk, többszöri halasztás után – 2008.-ban lépnek hatályba. A szabályozás azonban az általános szabályokból indít oly módon, hogy meghatározza mind a büntető, mind a polgári eljárásokra (peres és nem peres) alkalmazandó előírásokat, még akkor is, ha a szabályok nagy része értelemszerűen kizárólag a polgári eljárásokra vonatkoztatható.

A peren kívüli támogatások a jogi segítő jogi szolgáltatásához kötődnek. Akkor beszélünk jogi szolgáltatásról, ha a *jogi segítő a fél számára jogi tanácsot ad vagy beadványt, egyéb iratot készít.*

A fél két típusú támogatást vehet igénybe. Az első támogatási forma az, amikor az állam a jogi szolgáltatás díját teljes egészében magára vállalja. A másik, amikor ennek költségeit megelőlegezi, a fél pedig az engedélyező határozatban foglalt módon és határidőn belül azt az államnak visszafizeti. A támogatási formák közül a fél azt veheti igénybe, amely jövedelmi és vagyoni viszonyai alapján részére engedélyezhető.

A jogi segítő óradíját a központi költségvetésről szóló törvényben az Országgyűlés állapítja meg úgy, *hogy annak összege az előző évi összegnél nem lehet alacsonyabb.*

A törvény meghatározza, milyen esetben (milyen ügyekben) igényelhető a támogatás. Így ha fél később peresítendő (vagy peresíthető) *jogvitában érintett .. és .. eljárási jogainak, kötelességeinek megismeréséhez jogi tanácsadásra vagy a későbbi perbeli jognyilatkozat megtétele érdekében beadvány készítésére van szükség* (pert megelőző eljárások). Lehetséges, hogy peren kívül lezárható jogvitában érdekelt a fél, és erről, valamint a nem peres eljárás *lezárásának lehetőségeiről indokolt tájékoztatni vagy részére olyan iratot készíteni, amely a jogvita lezárását szolgálja.* Igénybe vehető a támogatás ha mediációs eljárásban

vesz részt a kérelmező és a *közvetítést lezáró megállapodás aláírását megelőzően szükséges részére a jogi tanácsadás*. Ugyancsak igényelhető a támogatás olyan jogi tanácsadáshoz, ahol az ügy a kérelmező mindennapi megélhetését közvetlenül érinti, vagy ha a fél *kötelezettséget keletkeztető közigazgatási eljárásban vesz részt*. Ekkor nemcsak tanácsadásra, hanem beadvány készítéséhez is igénybe vehető a támogatás. A jogi tanácsadás igénybe vehető akkor, ha a fél nincs tisztában azzal, mely hatóságnál, milyen eljárást kell megindítania, és ehhez milyen beadvány szükséges. Nemcsak a polgári ügyekben fellépő fél veheti ezt igénybe, hanem a bűncselekmény sértettje feljelentésének megtételéhez, vagy *büntetőeljárásbeli jogainak megismeréséhez vagy a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti eljárás megindításához van szüksége jogi tanácsadásra vagy beadvány készítésére*.

Véleményünk szerint ezen utóbbi lehetőség problematikus, mivel a bűncselekménnyel okozott kár megtérítése iránti eljárás többnyire peres eljárás, és az eljárás megindításához biztosított támogatás a teljes perre elégtelen. A döntő kérdés a peres képviselőt költségfedezete lenne, hasonlóan ahhoz a törvényi lehetőséghez, amikor a fél *polgári vagy büntetőeljárásban rendkívüli jogorvoslati kérelem elkészítéséhez kér segítséget*.

A törvény rendelkezik arról, ha a magyarországi lakóhellyel rendelkező kérelmező nem Magyarországon folyó peres, peren kívüli, vagy hatósági eljárásban érdekelt. Számára a fenti támogatási formák ugyanúgy biztosíthatóak, mintha az eljárás Magyarországon folyna. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy a törvény magyarországi lakóhelyet és nem magyar állampolgárságot említ, ami több ugyan a megszokott nemzeti jogi kritériumnál, de kevesebb az Európai polgári eljárásjogban „bevett” és elfogadott tartózkodási hely fogalmánál.

A jogszabály nem teszi lehetővé a támogatás igénybevételét szerződés készítésekor, kivéve, ha a szerződést kötő felek közösen kérik a támogatást, és valamennyiük vonatkozásában fennállnak annak a feltételei.

Jogi tanácsadás esetén nem lehet igénybe venni a támogatást akkor, ha a tanácsadás a pénzügyi intézet által folyósított kölcsön felvételének feltételeire irányul, vagy olyan jogügyletről van szó, ahol a jognyilatkozatot csak ügyvéd által ellenjegyzett okiratba vagy közjegyzői okiratba foglaltan lehet tenni. (Kivéve, ha a jogügylet a fél és családja lakhatását szolgáló ingatlan elidegenítése vagy megterhelése.) Ugyancsak nem vehető igénybe jogi segítő tanácsadása alkotmányjogi panasszal, a magánszemély vállalkozási jellegű tevékenységével..., társadalmi szervezet létrehozásával és működésével ..., vámügyekkel kapcsolatos ügyekben. Megjegyezzük, az alkotmányjogi panasz kizárása számunkra érthetetlen.

A törvény személyi hatálya meghatározza, **kik** vehetik igénybe a támogatást. Itt részben az állampolgárság (*magyar állampolgár*), részben a már említett lakóhely elve dominál. (*Magyarország területén bejelentett lakóhellyel rendelkező vagy menekültügyi eljárásban részt vevő külföldi személy*). Mivel a törvény fogalmi rendszerét nem a közösségi jog elvei szerint dolgozták ki (vö. tartózkodási hely generálisan eljárást alapító hatása), a törvényalkotó – ahhoz

hogy az irányelv igényeit kielégítse -- több (egyébként felesleges) részletszabály megalkotására kényszerült. A támogatást így igénybe veheti *nem magyar állampolgár az államának a Magyar Köztársasággal kötött nemzetközi megállapodása vagy viszonyosság alapján; az Európai Unió tagállamának állampolgára; az Európai Unió kívüli államnak az Európai Unió tagállamában jogszerűen tartózkodó állampolgára.*

A támogatásra való rászorultság kritériuma az igényelt támogatás típusától függ. Amennyiben 1.) az állam viseli a költségeket, a vagyontalan fél rendelkezésre álló havi nettó jövedelme nem haladhatja meg a munkaviszony alapján megállapított öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegét. E szabály nem más, mint a polgári peres eljárásban alkalmazott, hatályos költségmentességi szabály átvétele.⁷⁴

Amennyiben 2.) az állam csak előlegezi a jogi szolgáltatás költségeit, akkor a fél rendelkezésre álló havi nettó jövedelme nem haladhatja meg a teljes munkaidőben történő foglalkoztatás alapján járó munkabér mindenkori legkisebb összegét, és vagyona – bizonyos törvényi kivételekkel -- nincs.

A törvény hosszan és részletesen szabályozza a jövedelem meghatározásának módját, a figyelembe veendő és figyelmen kívül hagyható jövedelemforrásokat. Kizárt a támogatás igénybe vétele, ha a *szükséges támogatást az ügyben a fél korábban már megkapta, vagy ha a fél ügyében eljáró közigazgatási szerv a fél beadványának elkészítésében segítséget nyújtott.* Nem részesíthető a fél támogatásban, ha *valamely, korábban nyújtott támogatást valótlan adatok szolgáltatása miatt megvontak tőle, a megvonás időpontjától számított 2 évig, a fél a korábban igénybe vett jogi szolgáltatás díját - bár arra köteles lett volna - nem térítette vissza az államnak, vagy a támogatás iránti kérelmében foglaltak ellenőrzésére irányuló vizsgálat elvégzését akadályozza.* E rendelkezések a visszaélések és a „notórius jogkeresők” kizárását szolgálják.

A törvény az általános szabályok mellett konkrét előírásokat fogalmaz meg a polgári eljárásokra. Így a támogatási formákat (a törvényi szóhasználat összevonja a peres és nem peres eljárást), a felperes, az alperes, a beavatkozó (perbehívott), a kérelmező és a kérelmezett fél részére együttesen határozza meg. Más perbeli vagy eljárásbeli szereplő nem veheti igénybe e támogatásokat. A támogatás formái újak a magyar eljárásjogban, bár közülük régebbi jogunk számos intézményt ismert (részleges költségmentesség). Így igénybe vehető támogatási forma a teljes vagy részleges költségmentesség, teljes vagy részleges költségfeljegyzési jog, pártfogó ügyvédi képviselet. A költségmentesség, a költségfeljegyzési jog és a pártfogó ügyvédi képviselet szabályainál a Pp. megfelelő rendelkezéseire utal a törvény, mert a Pp.-ben meghatározott kedvezményeket adja meg a fél számára.

⁷⁴ „Jövedelmi és vagyoni helyzetére tekintet nélkül rászorultnak tekintendő az a fél, aki a rendszeres szociális segélyben részesül,

b) közgyógyellátásban részesül vagy egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságát állapították meg, vagy

c) átmeneti szállást igénybe vevő hajléktalan személy,

d) menekült, menedékes, illetve menekültkénti vagy menedékeskénti elismerését kérő személy és a jövedelmi és vagyoni helyzetéről tett nyilatkozata alapján a számára biztosított ellátásra és támogatásra jogosult.”

A polgári peres eljárások sajátosságára tekintettel kibővülnek az igénybevétel általános szabályai. Így az általános feltételek teljesülésétől függetlenül támogatásban részesíthető *a menekültügyi eljárásban hozott határozat bírósági felülvizsgálata iránt kérelmet benyújtó személy, a külföldi fél olyan perekben, amelyekben a felet rászorultságára tekintet nélkül illeti meg a költségfeljegyzési jog.* A jogszabály utal arra, hogy a külföldi fél fogalmába a Magyarország területén bejelentett lakóhellyel rendelkező vagy menekültügyi eljárásban részt vevő külföldi személy, olyan nem magyar állampolgár akinek államával a Magyar Köztársaság .. nemzetközi megállapodás vagy viszonyosság alapján költségmentességet biztosít, az Európai Unió tagállamának állampolgára; az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unió tagállamában jogszerűen tartózkodó állampolgára tartozik.

Nem foglalkozunk bővebben a különböző fogalmak törvényi meghatározásával, csak jelezzük, a költségkedvezmények igénybevételét a törvény a már megismert jövedelmi és vagyoni viszonyokhoz kötötte. E mellett meghatározta a tárgyi költségfeljegyzési perek csoportját. Ezzel számos addig alacsonyabb szintű jogszabályban rendezett kérdést törvényi szabályozási szintre emelt, és – reményeink szerint – nagy lépést tett előre a rosszhiszemű, alaptalan perlekedések kiszűrésére. Nem véletlenül szerepelt a támogatás kizártságának okai között a 16. § a.) pontjában az a kitétel, miszerint a támogatás kizárt, ha a fél pereskedése rosszhiszeműnek vagy már előre teljesen eredménytelennek látszik. Ugyancsak kizárt a támogatás, ha *az ügyben a perlés (jogi képviselet) költségeit vagy ténylegesen a jogi képviseletet a fél más állami támogatási rendszerben biztosított támogatásként megkapta.*

Említettük, a törvény a különböző támogatási formák igénybe vételének biztosításához önálló eljárási intézményrendszert hozott létre. A törvényi elképzelésekből a mai napig nem sok valósult meg, valójában a nem peres eljárásokban biztosított jogi segítségnyújtás működik. A törvény ettől függetlenül közös – mind a peres, mind a nem peres, mind a polgári, mind a büntető ügyekre érvényes eljárási szabályokat fektetett le. A *támogatások engedélyezése iránti kérelmet az Igazságügyi Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálatának a fél lakóhelye szerint illetékes megyei hivatala (a továbbiakban: megyei hivatal) bírálja el.*

A törvényi nem peres eljárásból adódik, hogy a félnek **kérelmet** kell benyújtania (egy példányban, az erre a célra rendszeresített nyomtatvány kitöltésével), és meg kell jelölni a kérelemhez szükséges adatokat, pl. név, születési időpont, anyja neve, lakóhelye; foglalkozására, jövedelmére és vagyonára vonatkozó adatok; a vele egy háztartásban élő személyek ezen adatai. Ezen kívül közölnie kell *azt, hogy az ügyben korábban vett-e már igénybe támogatást, korábban igénybe vett támogatásokkal kapcsolatban terheli-e őt az állam felé fizetési kötelezettség.*

A támogatás olyan ügyekben vehető igénybe, ahol a határidőnek nagy jelentősége van. A jogi tanácsadás igénybe vehető az eljárás megindításához – amely maga valószínűleg határidőhöz kötődik --, vagy egy már folyó eljárásban valamilyen eljárási cselekmény elvégzéséhez. Ezekben az esetekben a

támogatásra irányuló kérelem elbírálásával nem lehet a végtelenségig várni, így a törvény szoros határidőket szab meg. Pl. a *megyei hivatal a kérelemről - ha a támogatás igénybevételének feltételei annak alapján megállapíthatók - a kérelem személyesen történő benyújtásakor azonnal, az írásban benyújtott kérelem alapján pedig 15 napon belül határozattal dönt.*

Rövid határidős hiánypótlásnak helye van, *de a megyei hivatal a kérelem elbírálásakor és a támogatás engedélyezésének felülvizsgálatakor a felet meghallgathatja, a támogatás igénybevételének feltételeire vonatkozó adatokat nyilvántartó hatóságokat a közölt adatok valódiságának ellenőrzése érdekében megkeresheti vagy a kérelemben megjelölt adatok valódiságát a fél lakásán vagy tartózkodási helyéül szolgáló ingatlanban is megvizsgálhatja.* A támogatás igénybevétele feltételeinek vizsgálata céljából az adóhatóság az adótitokról, az erre hatáskörrel rendelkező hatóság pedig a támogatásokra való jogosultságról megkeresésre tájékoztatja a megyei hivatalt. A megyei hivatal a már biztosított támogatást felülvizsgálhatja, és bizonyos esetekben megvonhatja.

A kérelmező a megyei hivatal határozataival szemben **fellebbezhet** (15 napon belül) az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Pártfogó Felügyelői és Jogi Segítségnyújtó Szolgálat Országos Hivatalához. Bár a felterjesztésre rövid határidő áll a megyei hivatalok rendelkezésére, az Országos Hivatal fellebbezést elbíráló határozathozatalára nincs törvényi határidő. A másodfokú határozat kézhezvételét számítva 30 napon belül azonban a fél a határozat **felülvizsgálatát kérheti a bíróságtól**. *A bíróság a kérelemről nemperes eljárásban határoz, eljárására - ha az eljárás nemperes jellegéből más nem következik - a Pp. rendelkezéseit kell megfelelően alkalmazni. A bíróság az ügyben a kérelem benyújtásától számított 30 napon belül határoz, a jogszabálysértő határozatot megváltoztatja vagy hatályon kívül helyezi és szükség esetén új eljárás lefolytatását rendeli el. A bíróság a megyei és az országos hivatal mérlegelését felülvizsgálhatja, a határozat meghozatala során - a támogatások engedélyezésére előírt mérlegelési szempontok szerint - méltányosságot is gyakorolhat.*

A törvény a fentiektől eltérően külön szabályozza a peren kívüli támogatások speciális formáit. Ekkor a kérelem nem a peres vagy a nem – peres eljárásokban történő képviselő, tanácsadás esetleg peres vagy peren kívüli eljárási cselekmények támogatására irányul, hanem egyedi, meghatározott jogszolgáltatás támogatására. Lehet ez *okiratszerkesztés* – a törvényes kivételek figyelembe vételével –, vagy *speciális jogi tanácsadás*. Ezekben az esetekben a megyei hivatal az egyedi jogszolgáltatás igénybe vételét támogatja úgy, hogy a támogatás igénybe vételére határidőt állapít meg. Ezt a támogatást a jogi segítségnyújtással foglalkozó szervezetnek kell lehívnia. Sürgős esetben azonban az eljárás megfordul, a szolgáltatás igénybe vétele után utólag történik meg a szolgáltatás igénybe vételének engedélyezése. Amennyiben a hivatal nem engedélyezi, majd később az Országos Hivatal is elutasítja, illetve a bíróság e határozatokat „helyben hagyja”, a jogi segítőnek kell munkadíját a kérelmezőtől közvetlenül behajtania.

A törvény a polgári eljárásokban nyújtott különös szabályokban előírja, hogy a támogatás engedélyezését a fél a tárgyalás berekesztéséig vagy a nemperes eljárás befejezéséig kérheti. Ugyanakkor – tekintettel a speciális intézményekre – megengedett, hogy pl. részleges költségmentesség vagy költségfeljegyzési jog mértékének megváltoztatása iránt a fél a per folyamán is előterjeszthet kérelmet akkor, ha a bíróság olyan összegű költség előlegezésére kötelezi, amely a perrel kapcsolatban addig felmerült költségekhez képest a per költségeit jelentősen megemeli.

Hasonlóan a jelenlegi szabályokhoz a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog, továbbá az illetékmentesség és az illetékfeljegyzési jog hatálya a kérelem előterjesztésétől kezdve a per egész tartamára, valamint a végrehajtási eljárásra is kiterjed. Ez alól kivételt képez, ha a fél a költségmentesség vagy költségfeljegyzési jog engedélyezését az eljárás megindítását követően kéri.

Az új -- és hatályba nem lépett -- rendelkezések szerint a polgári per során nem a perbíróság, hanem a már bemutatott **megyei hivatal** – követve az eddig megismert szabályokat -- dönt a támogatások igénybevételéről. Különösen fontos, hogy a törvény külön fejezetben rendezi az Európai Unió tagállamaiba irányuló jogi segítségnyújtás iránti kérelem előterjesztésének eljárási szabályait. Amennyiben a Magyarországon lakóhellyel vagy szokásos tartózkodási hellyel rendelkező fél (e fogalomhasználat itt már konform a közösségi jog meghatározásával) az Európai Unió valamely tagállamának bírósága, egyéb hatósága előtt folyó polgári vagy kereskedelmi jogvitában kíván jogi segítségnyújtást igénybe venni, az erre irányuló kérelmét a lakóhelye szerint illetékes megyei hivatalban is előterjesztheti. A megyei hivatal a kérelmet továbbítja az Európai Unió tagállamának illetékes hatóságához. A már idézett kormányhatározat szerint viszont a Magyarországra beérkező kérelmeket fogadó hatóságok a perben eljárni illetékes bíróságok. E szabályból az következik, a peren kívüli ügyekben nem Magyarországon tartózkodó, vagy belföldön sem lakóhellyel, sem tartózkodási hellyel nem rendelkező félnek – amennyiben a törvény személyi hatálya alá esik – kérelmét belföldön kell a megyei szolgálatnál előterjesztenie.

A jogszabály egyik fontos fejezete a jogi segítői szolgálat működésének, szervezetének és eljárásának meghatározása. A szolgálat a törvény alapján peren kívüli jogi szolgáltatást nyújt és pártfogó ügyvédként jár el. A jogi segítőket nyilvános és országos névjegyzékbe kell felvenni, s a névjegyzéknek tartalmaznia kell a közreműködési kötelezettség terjedelmét, a jogi segítő szakterületét vagy szakterületeit, az általa havonta ellátni vállalt ügyek számát, az által megjelölt azon nyelvet, amelyen a jogi szolgáltatás nyújtását vállalja, azoknak az ügyeknek a számát, amelyekben a jogi segítő ténylegesen jogi szolgáltatást nyújtott. A jogi segítő szolgáltatását szolgáltatási szerződés alapján végzi.

Már a törvény hatályba léptető rendelkezései jelezték, a jogalkotó tisztában volt a jogszabály szerkezeti és intézményes újdonságaival. Mivel rendelkezései a Tanács irányelvének többé – kevésbé megfelelnek, úgy tűnik a hazai jog

korszerű és modern rendelkezéseinek hiánya csak a magyarországi jogkereső közönségnek tűnik fel.

15. A bizonyítási eljárás alapkérdései a polgári peres eljárásban

A KET a közigazgatási hatósági eljárásban megköveteli az eljáró hatóságtól a tényállás tisztázását (KET 50.§). Meghatározza ennek módját, formáit és a tényállás megállapításához szükséges eszközöket (tanúk, szakértők). E törvényi szabályozás ellenére mégsem beszélünk bizonyításról, főleg nem a polgári per jog területén használt fogalom értelmében. A közigazgatási hatósági eljárás ugyanis lényegesen, alapvető szinten különbözik a polgári eljárások bizonyítási rendszerétől, különösen a polgári per bizonyítási rendszerétől.

A bizonyítási eljárás a polgári peres eljárás gerince. Polgári per a bizonyítási eljárás nélkül értelmetlen, és e kijelentés még akkor is igaz, ha a perrendtartás lehetőséget ad bizonyítási eljárás nélkül tények megállapítására. A bizonyítási eljárás kérdései évszázadokon át a perjogászok érdeklődésének középpontjában álltak. Ma már a bizonyításelmélet körében több irányzatot és iskolát, több tudományos rendszert ismerünk. Közöttük lényeges különbség van abban, miképpen ítélik meg a bizonyítási eljárás terjedelmét, hogyan értelmezik a bizonyítékok tanát. Közmegegyezés látszik formálódni abban, hogy a bizonyítási eljárás a korábban lejátszódott, a megtörtént, a peres eljárásban lényegi (releváns) tények feltárására irányul.

A bizonyítási eljárás valamely perbeli tényállítás helyességének kutatása, a tények és az állítás megfelelésének vizsgálata (korrespondencia elmélet). Akkor beszélünk bizonyítottságról, ha a megfelelés eléri a bírói döntés bizonyosságához szükséges fokot. A bizonyítási eljárás iránya és célja tehát a bíró és maga a bíróság.

A *logikai irányzat* szerint a bizonyítás nem más, mint következtetés, a perbeli tényekről a peren kívüli tényekre következtetünk. Amiről a bizonyítás során beszélhetünk az a következtetést meghatározó logikai művelet, a szillogizmus. A *megismerési elmélet* szerint a bizonyítás megismerési tevékenység. Célja, hogy a kétségesse váló tények végül valóságosként alakítsák a bírói meggyőződést. Ezért a bizonyítási eljárás tárgya a vitatott, és a kétséges tények.

A szakirodalomban a legelfogadottabb a *processzuális* irányzat. Az elmélet képviselői szerint a bizonyítás nem egyszerűen logikai művelet, hanem jogilag szabályozott eljárási cselekménysorozat. Ismert Farkas József meghatározása, aki úgy foglalt állást, miszerint *a bizonyítás a bíróság, a felek és a per egyéb résztvevői azon perbeli cselekményeinek az összessége, amelyek arra irányulnak, hogy a per eldöntéséhez szükséges tények fenn — vagy fenn nem állása tekintetében a bíróság meggyőződést szerezzen.*⁷⁵ A bizonyítási eljárás pontosan meghatározott eljárási rend szerint megy végbe, a törvényi szabályozás garancia a bizonyítási eljárás törvényességére.

A bizonyítás alanyai a polgári perben általában véve a felek és a bíróság. A felek a rendelkezési jogukból fakadóan jogosultak és kötelezettek a peranyag

⁷⁵FARKAS, József *Bizonyítás a polgári perben* KÖZGAZDASÁGI ÉS JOGI KIADÓ Budapest, 1956, 29. old.

szolgáltatásra. Céljuk a bírói meggyőződés kialakítása. A bíró a hivatalból történő bizonyítás főszereplője. **Hivatalból történő bizonyításra a hatályos magyar perjog szűk körben ad lehetőséget.** A bizonyítási eljárásban közreműködik a beavatkozó, a pertárs, az ügyész.

A bizonyítás típusait számba véve először megkülönböztetünk *fő- és ellenbizonyítást*. A fő bizonyítás során a bizonyításra kötelezett bizonyít, az ellenbizonyítás ugyanarra a tényre vonatkozó ellenfél által folytatott bizonyítás. A főbizonyítást általában a kereseti tényekre vezetik, az ellenbizonyítást az ellenfél által felhozott tények megdöntésére. Ismerünk *közvetett és közvetlen bizonyítást* is. Ilyenkor a bizonyító tényről vagy direkt formában, vagy közvetett úton következtetünk a bizonyítandó tényre. A *teljes és nem teljes bizonyítás* fogalma azt tükrözi, sikerült-e a bizonyítandó tény teljességére nézve kialakítani a bírói meggyőződés magasabb fokát, avagy nem.

A bizonyítási tevékenység tartalma először a bizonyítási eszközök bíróság elé tárása, majd a bizonyítási eljárás lefolytatása (a bizonyítékok közvetlen észlelése), és a bizonyítás eredményeinek mérlegelése.

A bizonyítás tárgya mindig a **tény**. Tények alatt – szűkebb értelemben – a külvilágban lejátszódó történéseket, valamint a külvilág tárgyi jelenségeit, továbbá az emberi lelkivilág jelenségeit és állapotát értjük.⁷⁶ Az elméleti definíciót kiegészíthetjük a Pp. 163. §-ban foglaltakkal, azaz a bizonyítás tárgya a per eldöntéséhez szükséges tény, a **releváns** tény / vagy tények. Releváns tények azok a tények, amelyek joghatás kiváltására alkalmasak. E tényeket – jegyzetünkben bemutattuk -- a Pp. 121. § előírásának megfelelően a felperesi keresetlevélnek tartalmaznia kell. Vannak azonban olyan tények, amelyek nem a jogvita, hanem az eljárásjog szempontjából lényegesek, mert a perakadályokról vagy a pergátló körülményekről, esetleg a bíróság illetékességéről tudósítanak. Körüket a Pp. határozza meg, de e tényeket elég valószínűsíteni. Néhány esetben az eljárás kezdetekor bizonyítani szükséges őket, például házassági perben a közös lakóhelyre alapított illetékességet igazolni (bizonyítani) szükséges (hatósági igazolással). Elegendő ellenben az alperes lakóhelyét valószínűsíteni, ám – láttuk -- ha az idézés “címezett ismeretlen” jelzéssel érkezik vissza, a félnek a lakcímet a lakcímnnyilvántartás megkeresésével kell igazolnia, hogy az alperes ismeretlen helyen tartózkodik, mert csak ekkor kérhet hírdetményi idézést.

A bizonyítási eljárásban általában a *bizonyítandó tény* fennállását bizonyítjuk a *bizonyító tények* bíróság elé tárásával. Beszélünk ún. **negatív** bizonyításról, ekkor a tény fenn nem állását bizonyítjuk.

A bizonyítási eljárásban legtöbbször múltbeli tényekre kell következtetni, de ez nem zárja ki jelenbeli vagy jövőbeli tény bizonyítását (pl. az egészségszékárosodás mértéke) sem.

⁷⁶FARKAS, József - KENGyel, Miklós *Bizonyítás a polgári perben* KJK KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest, 2005. 50. old.

A perjog elméletet elhagyva némi kitérőt teszünk a filozófiai és szociológiai elméletek felé. Ennek oka, hogy az eljárásjogi elméletek támasza legtöbbször az ismeretfilozófia, így tévedései és tévútjai erre vezethetők vissza.

A perelmélet kritikai “átvilágítása” tehát egybefonódik az ismeretfilozófia kritikájával. Az ismeretfilozófia fő tézise szerint a valóságban, mint tőlünk független objektív adottságban léteznek a tények, így a bírósági eljárás célja nem lehet más, mint ezen objektíven létező tények és objektív igazságok megismerése, leképezése. A bírói ténymegállapítás nem más, mint az objektív külső faktumok beemelése a bírói döntés folyamatába. A bíró az e módon megismert tényeket “berendeli” az általános jogi tény (norma) alá, majd alkalmazza a jogot, a jogban megfogalmazott általánost az egyedi esetre.

Megjegyezzük, ebben az elméletben nincs “közeg probléma”, tehát a nyelv, a jog és a megismerő személyisége, szerepe, szűrőrétege semleges a megismerés szempontjából. A teljes kritika azonban akkor végezhető el, ha fordítunk a filozófiai álláspontunkon, és más kiinduló bázist keresünk a bizonyítás lényegét adó bírói ténymegállapítás megértéséhez.

Új kiindulópontunk szerint a valóság mint folyamat létezik, ahol a valóságot a cselekvők felépítik, azaz a cselekvők hozzák létre a megismerés tárgyait, a rajtuk kívüli külső világot, mely így maga előállított (gondolati tárgyak diszkurziójában konstituált) világ. A tény ebben az értelmezési keretben maga is eljárászerűen létrehozott, felépített gondolati tárgy. A tény attól tény, hogy fennállását állítva létéről kijelentéseket teszünk. Olyan szabályok szerint fogalmazzuk meg kérdéseinket, amelyek a közvetítő közegekből és egyben procedurálisan determinált szabályok rendszereiből (pl. nyelvhelyességi szabályok) adódnak.

A tényt a bírói eljárásban *intézményes szabályok* által hozzák létre. Magát az intézményes szabályalkotás folyamatát normák, értékek és társadalmilag rögzült fordító mechanizmusok (kultúrák, hagyományok) definiálják. A konstituáló szabály adja meg a tény relevanciáját, azaz milyen körben, milyen szabályok szerint érvényes. Ergo: a tény relatív érvényességű, csak az adott rendszerben van “értelme”.

A ténykérdés sohasem jog nélküli probléma a jogi rendszerben. Jogilag releváns, azaz a jogi közeg szabályai szerint érvényes tényeket kell feltárni és megismerni. Mivel a feltárás folyamata eljárásjogilag definiált, a felek perbeli cselekedetei alakítják a jogilag releváns tények szegmenseit.

A bíró a felek által kialakított tényállításból és az egyéb eljárásjogi lehetőségekből a saját tényállás konstrukcióját végzi el. Az eljárásjogi szabályok (bizonyítási teher, szabad bizonyítás) meghatározzák a bírói cselekvési tér szabadságfokát. De az eljárásjog szintén meghatározza a bizonyítást nem igénylő vélelmek körét, azaz a konstitúció kereteit.

A bíró elé vitt adott történésben különféle tények fogalmazhatóak meg, ezek különféle módon értelmezhetőek. Az, hogy ezekből miképpen lesz jogilag releváns tényállás, a kiválasztó és értelmező szabályoktól függ. A jog azonban nemcsak az eljárás, a megállapítás normativitását szabályozza, hanem az

értelmezés szabályait is, azaz a tényekhez hozzárendelhető jogi relevanciát. A ténykérdés tehát nem különül el a jogkérdéstől, mert ugyanazon összefüggés két oldaláról van szó. A jog kontextualitást, a tény megfogalmazásának, értelmezésének, relevanciájának értékeit határozza meg. A jogrend kijelöli azt a határt, ami a jogkérdés és a ténykérdés között van. A jog így az egyes tényállásra alkalmazható norma, **esetnorma**.

Látszólag messze kerültünk az eljárásjogtól, valójában azonban – látni fogjuk – a magyar jog a konstitutív szemlélet talaján áll.

A bizonyítás a jog által kitűzött céloknak alárendelt, procedurális és **teleologikus** folyamat, a résztvevők pedig előre meghatározzák a megszerzendő információk körét. A Pp.3.§ (3) bek. 3. fordulata szerint ... *A bíróság köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoztatni.* Nyilván, hogy a bíró előzetes tény építkezése nélkül, a releváns tények megalkotása nélkül ilyen tájékoztatást nem tudna adni.

A bizonyítás centrumában így bíró által meghatározott, jogilag releváns tény áll. Nem a puszta jog nélküli tény, hanem a tényből és jogból álló komplexus, a jogi tény. A bizonyítás nem más, mint annak a lehetőségnek a megteremtése, hogy bizonyos feltételek, előre kodifikált normatív szabályok között ki lehessen mondani bizonyos tények objektív fennállását.

A Pp. 3. § (5) bek. szerint ... *a bíróság .. a polgári perben ... felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas...*

A Pp. 221. § (1.) bekezdése alapján: *Az ítélet indokolásában röviden elő kell adni a bíróság által megállapított tényállást, az arra vonatkozó bizonyítékok megjelölésével, hivatkozni kell azokra a jogszabályokra, amelyeken a bíróság ítélete alapszik. Meg kell röviden említeni azokat a körülményeket, amelyeket a bíróság a bizonyítékok mérlegelésénél irányadónak vett, végül utalni kell azokra az okokra, amelyek miatt a bíróság valamely tényt nem talált bizonyítottnak, vagy amelyek miatt a felajánlott bizonyítást mellőzte.*

A bíró létrehozza, megállapítja a tényállást, erre törvény kötelezi a bíróságot, sőt a konstituáló szabályok megszegése miatt külön fellebbezésnek van helye. A tényállás megállapítása **jogkövetkezmény** – **centrikus**, mivel jogi következményeket kell levonni belőle. A kérdés tehát mindig az, alkalmas-e a bírói tényállás jogkövetkezmények levonására, vagy sem. A bizonyítottság ezért nem azt jelenti, hogy igaz-e vagy hamis a tényállás, hanem megalapozottan lehet-e rá, mint hivatkozási alapra jogi következményeket építeni? Ekkor válik támadhatatlanná.

A hatályos Perrendtartás több helyen, a fentiek szellemében rendelkezik a bizonyítási eljárásról. A Pp. 2.§ (4.) bekezdésének értelmében a törvény későbbi rendelkezéseit az Alapvető elvek c. fejezetben megszabott értelmezési keretben kell alkalmazni, vita esetében pedig az alapelvekre hivatkozással kell a jogesetet eldönteni. Az I. fejezet tehát a bizonyítás eljárás későbbi szabályaihoz definiál konstitúciós szabályokat. Ide sorolandó rögtön a kérelemhez kötöttség elve – következik ebből a hivatalból való bizonyítás tilalma –, a bizonyítási eljárás

indítványhoz kötöttsége. A bizonyítási indítványokra szintén érvényes a kérelmek tartalmi elbírálásának követelménye, azaz nem szükséges a bizonyítási indítványok formai kötöttsége.

A Pp. 3.§ (3.) bekezdése a felek bizonyítási kötelezettségét / terhét mondja ki. Bizonyítékok rendelkezésre bocsátása a feleket terheli, azaz mindenkit, aki fél lehet – a fél pozíciójába kerül -- az eljárásban. A törvény meghatározza a bizonyítási kötelezettség és teher fogalmát, valamint a bizonyítási indítvány előterjesztésével késlekedő féllel szemben alkalmazandó szankciót. E körben – jogi képviselő eljárására tekintet nélkül -- kioktatási kötelezettség terheli a bíróságot.

A konstitutív szemlélet talaján áll a Pp. akkor, amikor a bíróság eljárási lehetőségeit és kötelezettségét szabályozza, és meghatározza a szabad bizonyítás alapjait. A bíróság nincs kötve a bizonyítást elrendelő határozataihoz, valamint a felek által előterjesztett bizonyítási indítványhoz. Azaz a bíróság visszavonhatja döntését, mellőzheti a már elrendelt bizonyítást. Perjogilag tekintve pervezető végzésnek minősülnek a bíróság bizonyítási eljárásban hozott végzései. Lényeges mérlegelési jogot biztosít a törvény a felek bizonyítási indítványai felett. Így például a jogvita lefolytatása szempontjából szükségtelen bizonyítást később mellőzheti a bíróság, de hogy mikor bizonyul ez szükségtelennek, e helyzet megállapítása bírói döntés kérdése.

A Pp. 3. § (5) bekezdése szerint a magyar eljárásjog a szabad bizonyítás alapelvét vallja. Ne feledjük, a szabad bizonyítás a bíró szabad cselekvési fokát, kötöttség nélküli mérlegelési tevékenységét jelenti. A szabad bizonyítás ugyanakkor eljárásjogi keretek – konstituáló szabályok -- között zajlik, így nem kötetlen. A kötöttségi elemek lehetnek a bíró számára adott határozott előírások pl. a bizonyítékok mellőzésére kötelezés (a mentesség ellenére kihallgatott tanú esetében), illetve a vélelmek, a bizonyítás nélküli tények elfogadására vonatkozó szabályok és az indokolási kötelezettség.

A bizonyítás szabályai az Alapvető elvek c. fejezet és a X. fejezet (Bizonyítás) mellett a törvény más fejezeteiben is megfogalmazódnak. Így a tárgyalás előkészítése során, a keresetlevél beadása után a Pp. 124. § (4.) bek. a.) alapján a bíróság beszerezhet iratokat, megkereshet más hatóságot, illetőleg meg kell keresnie más hatóságokat. A bíróság előzetes bizonyítást rendel el, a Pp. 211. § (1.) bekezdése alapján, és az előzetes bizonyítás eredményeit felhasználhatja a perben. A feleket tárgyaláson kívül egymás jelenlétében, előzetesen meghallgathatja, ezzel a fél előadását a per anyagává teheti.

A Pp. Bizonyítás fejezete egyfelől megismétli a törvény más rendszertani helyére sorolt szabályokat, másfelől koncentráltan tartalmazza a bizonyítás szabályait. A következőben e rendelkezések kissé alaposabb elemzésére teszünk kísérletet.

A Pp. 163. § (1) bekezdésének egy monda – mint cseppben a tenger – tartalmazza a bizonyításra vonatkozó korábban bemutatott szinte valamennyi elvi álláspontot és jogszabályi rendelkezést. Így szól: *A bíróság a per eldöntéséhez szükséges tények megállapítása végett bizonyítást rendel el.*

A **bíróság** (tanács vagy egyesbíró a bírósági tanács jogkörében eljárva) rendeli el, a bizonyítás elrendelése és lefolytatása tehát nem a fél, hanem a bíróság kompetenciája. A bíróság fogalma jelzi, csak szabályszerűen megalkotott bíróság végezhet bizonyítást.

A **per** eldöntéséhez szükséges, tehát a peresített jogvitából törvényes úton keletkezett per eldöntéséhez szükséges tények bizonyításáról lehet szó. A törvényes per valamennyi kelléke szükséges feltétel. A per eldöntéséhez szükséges kifejezés egyértelműen utal a már bemutatott perrelevancia elvére is.

A per **eldöntéséhez**, a jogvita eldöntéséhez szükséges tényről van szó, nem pedig a jogvitát kiélező, a felek álláspontját mélyebben bemutató tények megismeréséről. A bizonyítás egyértelműen a döntés, a bírói alternatíva kimunkálásához szükséges.

A **szükséges** tényeket kell bizonyítani, azaz ami hiányzik, amit nem adtak elő, ami nélkülözhetetlen. Ugyancsak nem szükséges a bizonyítást nem igénylő tények (vélelmek, ideiglenes igazságok) bizonyítása. Minden egyes jogvita esetében meg kell vizsgálni, mi kell még a döntéshez. A kérdés megválaszolása egyértelműen a bírói kompetencia része.

Tények tartoznak e körbe, a tények rangjára nem emelkedő állítások, információk nem tartoznak ebbe a körbe. A tény azonban már eleve mérlegelés, azaz előzetes vizsgálat kérdése.

A bizonyítás eredménye a tények **megállapítása**. A szó kifejezi álláspontunk lényegét: a tényt megállapítja, létrehozza a bíróság. A megállapítás nem feltételezése, vagy valószínűsítése a tényeknek, hanem a bizonyosság magasabb fokának elismerése. Ebben áll a különbség az előzetes bizonyítás és a bizonyítás eredményeként megállapított tény között.

A bíróság a tény megállapítása **végett** rendel el bizonyítást. A bizonyítás célszerű, teleologikus folyamat tehát. Más célok elérése nem tartoznak e körbe. A teleologikus folyamat zsinórmértéke a bírói szubjektumnak. Már a bizonyítás elrendelésekor tudnia kell, hogy az eljárás célja tény megállapítása, konstitúciója.

A bíró **bizonyítást** rendel el, azaz a törvényben meghatározott eszközök alkalmazását, a bizonyítási eljárás eljárásjogi szabályainak érvényesítését.

A bíró **elrendeli** a bizonyítást, döntést, végzést hoz. Ez azonban olyan döntés, amelyhez a bíróság nincs kötve. Ugyanakkor a döntés nélkül nem indul el a bizonyítási eljárás, a felek legfeljebb csak önmagukat kötő indítványokat tesznek.

A Pp. lehetővé teszi, hogy külön bizonyítási eljárás nélkül le lehessen zárni az ügyet, és ítéletet lehessen hozni már az első tárgyaláson. Feltételeit a Pp. 141. § (1.) bekezdésének első mondatában foglaltak adják meg. Erre akkor nyílik lehetőség, ha az első tárgyaláson lehetséges az érdemi tárgyalás megtartása és a tényállás kideríthető. Perttechnikailag elképzelhető, ha a tárgyalást alaposan előkészítették, a bizonyítékok rendelkezésre állnak, vagy előzetes bizonyítás történt. Mindez azonban nem eljárásjogi feltétel.

A Pp. 163. § bekezdései meghatározzák azon tények körét, amelyek valóságát a bíróság bizonyítási eljárás nélkül elfogadja, ergo kívül esnek a bizonyítási eljáráson.

(2) A bíróság az ellenfél beismerése, mindkét fél egyező vagy az egyik félnek az ellenfél által bírói felhívás.. ellenére kétségbe nem vont előadása folytán valónak fogadhat el tényeket, ha azok tekintetében kételye nem merül fel.

(3) A bíróság az általa köztudomásúnak ismert tényeket valónak fogadhatja el. Ugyanez áll azokra a tényekre is, amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van. Ezeket a tényeket a bíróság akkor is figyelembe veszi, ha azokat a felek nem hozták fel, köteles azonban a feleket e tényekre a tárgyaláson figyelmeztetni.

E lehetőségek egyfelől a kételymentes tényekhez kapcsolódnak. Körükbe sorolható az ellenfél beismerése, mindkét fél egyező előadása, az egyik félnek a bírói felhívás ellenére nem vitatott előadása. A kételymentesség azt jelenti, a bíróság oldalán nem merült fel kétely a tények fennállása tekintetében.

Másfelől a bizonyítás nélkül elfogadható tények lehetősége a köztudomású tényekre, és azokra a tényekre terjed ki, amelyekről a bíróságnak hivatalos tudomása van. E tények elfogadása során a feleknek nincs meghatározó szerepe, mivel e tények a nélkül is a bíróság rendelkezésre állnak, hogy a felek hivatkoznának rájuk.

A Pp. a vélelmekről és ideiglenes igazságokról nem a bizonyítás fejezetben, hanem az Alapvető elvekben rendelkezik. A 3. § (5) szerint, *ha törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a polgári perben alakszerű bizonyítási szabályokhoz, a bizonyítás meghatározott módjához vagy meghatározott bizonyítási eszközök alkalmazásához nincs kötve, szabadon felhasználhatja a felek előadásait, valamint felhasználhat minden egyéb bizonyítékot, amely a tényállás felderítésére alkalmas. E rendelkezések nem érintik a törvényes vélelmeket, ideértve azokat a jogszabályokat is, amelyek szerint valamely körülményt az ellenkező bizonyításáig valónak kell tekinteni.*

A szabad bizonyítás korlátait fogalmazza meg a törvény, mivel szóhasználata szerint a szabad bizonyítás rendelkezései nem érintik e vélelmeket. A vélelmek típusai a természetes és törvényi vélelmek. Mivel a törvény úgy fogalmaz, hogy ezek az ellenkező bizonyításáig igazak, velük szemben megengedett a bizonyítás. Bizonyítási kötelezettsége azonban a vélelemre hivatkozó fél ellenfelének van, ezért a bizonyítatlanság is őt terheli, nem pedig a vélelemmel élő felet. Ideiglenes igazság áll fent, ha valamely tényt az ellenkezőig valónak kell elfogadni – jogszabályi felhívás alapján.

A perrendtartás a 164. §-ban -- összhangban az Alapvető rendelkezésekkel – szól a bizonyítási kötelezettségről és a bizonyítási teherről is. A *per eldöntéséhez szükséges tényeket általában annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valónak fogadja el.* A már említett hivatalból való bizonyítást pedig szűk körre korlátozza, mert *a bíróság bizonyítást hivatalból akkor rendelhet el, ha azt törvény megengedi.* A törvény általában a különleges perek esetében engedi meg a hivatalból való bizonyítást,

azonban néha előírja az alkalmazandó bizonyítási eszközt (pl. származás megállapítási pereknél a vércsoport vizsgálatot).

16. Okiratok és okirati bizonyítás a polgári perben

A perrendtartás a Bizonyítás fejezetben rendelkezik az okiratokról. A szabályozás szerkezeti elhelyezkedése egyértelművé teszi, a Pp. a perbeli bizonyítás szabályai felől közelít az okiratok problematikájához. Pedig a törvény rendelkezései – mondhatnánk -- univerzálisak, jelentőségük túlnő a perrendtartás és a polgári eljárások körén. Az okiratokra vonatkozó szabályokat egyaránt alkalmazza a büntetőjog, a közigazgatási jog, vagy a munkajog. Például a közokirat hamisítás tényállásában a közokirat meghatározása visszautal a Pp. rendelkezésére. Ezért rendkívül hasznosnak ítéljük, ha nem csak a joghallgatók ismerkednek meg az okiratok eljárásjogi szabályaival. A KET 52.§-a utal pl. az irat és okirat különbségeire, de nem fejti ki különbségüket. Mindez a Pp. rendelkezéseire marad.

A polgári peres eljárásokban az okirati bizonyítás kiemelkedő jelentőséggel rendelkeztet és rendelkezik. A jelenlegi szabályok előzményei a középkor írásban folyó peres eljárásaiban éppúgy megtalálhatóak, mint az okleveleket és a különféle írásos igazolásokat kiadó hiteles helyek működésében. Az okiratba foglalt tényekhez, jognyilatkozatokhoz nagyobb bizonyító erő kötődött, a bizonyító fél előterjesztésükkel pótolhatott egyéb bizonyítási eszközöket. Egyszóval az okirat értékesebb bizonyíték volt társainál. Annak ellenére, hogy a magyar polgári per – alkalmazkodva a modern európai peres szabályokhoz – alapvetően szóbeli eljárás, a polgári eljárásjogunk mégis megtartotta az okiratok kiemelt értelmezését, mivel a Pp. 193. § felhatalmazása alapján *olyan tényállásra vonatkozóan, amely okirattal bizonyítható, a bíróság az egyéb bizonyítást mellőzheti.*

A nem peres eljárásokban az elmondottaknál jóval jelentősebb szerep jut az okirati bizonyításnak. A cégbejegyzési és a cégek változásbejegyzési eljárásában a 2006. évi V. tv. 32. § (2) bekezdése szerint *csak okirati bizonyítás folytatható le.* Említhetnénk a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvényt, amely a végrehajtási eljárás megindítását, vagy a foglalás, és árverés tényének, a végrehajtó végrehajtási cselekményeinek rögzítését okirat benyújtásához, illetőleg okiratba foglaláshoz köti. Maga a Pp. számos esetben előírja a minősített okirat használatát, így a Pp. 69. § (2) bekezdése rögzíti, a per vitelére adott írásbeli meghatalmazást közokiratba vagy teljesen bizonyító erejű magánokiratba kell foglalni. A fogalom értelmezésénél aztán a X. fejezet megfelelő (195. és 196. §) rendelkezéseire utal.

Az okiratok kiemelkedő eljárásjogi jelentősége más szabályokból szintén kiolvasható. Az okiratokat (eredeti vagy másolati formájukban) a felek bemutatni kötelesek a bíróságon, a felperesnek pedig már a keresetlevél mellékleteként csatolnia szükséges a bizonyítékként felhívott okiratokat. A Pp. 124. § (4) bek. a.) pontja szerint a bíróság a tárgyalás előkészítése során iratokat szerezhet be. Az alperest a bíróság felhívja a birtokában lévő okiratok bemutatására, s ugyancsak ilyen felhívással idézi meg a tanút.

Az okiratok kiemelt kezelése látszólag ellentmond a Pp. szabad bizonyítási rendszerének. A bíróság ugyanis az okiratok bizonyító erejét egyfelől a törvény előírása szerint határozza meg – azzal, hogy ellenbizonyításnak ezekkel az okiratokkal szemben is helye van. Így a közokirathoz fűződő vélelem megdönthető, vagy a teljesen bizonyító erejű magánokirat valódisága megkérdőjelezhető. Másfelől a kiemelt bizonyító erővel nem rendelkező okiratokat a bíróság mérlegeléssel, a tárgyalás és a bizonyítás összes adataival egybevetve használja fel a tényállás megállapításához. Az okirati bizonyítás csak egy lehetőség, az okirati bizonyítás mellett a felek más bizonyítással is élhetnek – amennyiben a Pp. 193. § értelmében azonos tényállásra ezt a bíróság engedélyezi, vagy más tényállás elemekre folytatja le a fél bizonyítását.

Az okirat a perrendtartás értelmezése szerint elsősorban *bizonyítási eszköz*, az okirat *tartalma pedig a bizonyíték* maga. Ennek köszönhetően a perrendtartás szabályozza az okirati bizonyítás és más bizonyítási eszközök egymáshoz való viszonyát. A tanúnak kötelezettsége a birtokában lévő okiratok bemutatása (sőt feljegyzéseinek, iratainak bíróság elé tárása), a szakértőnek pedig joga és kötelezettsége az okiratok tartalmának megvizsgálása. Akkor is, ha nem az okirat valódiságának vagy eredetének vizsgálatára rendelték ki. Amennyiben kétely merül fel az okirat valódiságára vagy eredetére vonatkozóan (az okiratok alaki hamisítása) külön bizonyítási eljárás tárgya lehet az okirat valódiságának – és közvetve bizonyító erejének – vizsgálata külön, e célra kirendelt szakértővel.

Sajátos problémát jelent az okirati bizonyítás és a szemle egymáshoz való viszonya. Kérdésként adódik, szemle-e az okirat bemutatása? Részben igenlő a válasz, részben azonban nem. A Pp. 188. §-a ugyanis személy, tárgy, tény vagy helyszín közvetlen megfigyelését, megvizsgálását nevezi szemlének. Az okirat bemutatása ebben az értelemben legfeljebb mint a (speciális) tárgy megvizsgálása vagy megfigyelése jöhet szóba. A mai álláspontok szerint azonban két önálló bizonyítási eszközről és bizonyítási technikáról van szó, még akkor is, ha történetük, vagy közös érintettségük során számos hasonló elemet találunk az okirati bizonyítás és a szemle eljárási szabályaiban.

Az okirat fogalmának meghatározása – bármennyire egyszerűnek tűnik – nehéz feladat. Fogalmában figyelembe kell venni az okiratok fejlődését, azaz a materiális megjelenéstől való eltávolodásukat, és dematerializált formáik megjelenését. Jóllehet a definíció korábban sem volt egyszerű, ám könnyebbnek tűnt. Akkor ugyanis a fő probléma az volt, hogy nemcsak papírra, hanem bőrre, nemezre rögzítve is találhattunk írásjeleket, néha pedig a nem papír alap kifejezetten szerkesztett, esetleg a hiteles helyek által rögzített írást tartalmazott. Napjainkban más a probléma. A dematerializálódott okirat a hagyományos értelemben nincs, mivel digitális jelekből áll, s ezek a digitális jelek esetleg a képernyőre írásjelek formájában hívhatóak elő. Az okiratnak a fogalma vált tehát problematikusává.

Az okirat fogalmának meghatározásánál a magunk részéről Harsági Viktória definícióját vesszük át. Szerinte *az okirat emberi gondolattartalomnak a gondolatok kifejezésére szolgáló jelekkel, főként írásjegyekkel vagy írásjegyekké alakítható jelek útján történő megörökítése, melynél a hordozó anyag vagy*

*eszköz és a rögzítés módja önmagában nem releváns, de összességében alkalmas a gondolat tartalom tartós megőrzésének és hitelt érdemlő visszaadásának biztosítására.*⁷⁷

Tudjuk, a definíció nem oldotta meg valamennyi problémánkat. A polgári perben bizonyítékként felhasználunk ugyanis “okiratszerű tárgyakat”, hangfelvételeket, filmet, video vagy fényképfelvételeket. Ezek egyfelől papír alapon kerülnek rögzítésre – pl. a video felvétel párbeszédei – másrészt olyan információkat tartalmaznak, melyek kívül esnek a verbális kommunikáció körén (gesztusok, arcminimika). E jelek perbeli felhasználását a szabad bizonyítási rendszer – véleményünk szerint – lehetővé teszi, ha maguk nem bűncselekmény, vagy nem más / mások személyiségi jogainak súlyos megsértése révén (illegális telefonlehallgatás) keletkeztek.

Az okiratokat számos szempontból osztályozhatjuk. A perrendtartás osztályai mellett a jogirodalom alapján megkülönböztetünk eredeti okiratot, kiadmányt, másolatot, hiteles másolatot, kivonatot.

Eredeti okiratról beszélünk akkor, ha annak kiállításával tartalma is létrejön.⁷⁸ Amennyiben több példányban jön létre az okirat, akkor keletkezik a másod-, harmad példány, a másodlatok.

Kiadmányról beszélünk, ha eredeti okiratról készült olyan másolatról van szó, amelyet az arra feljogosított személy a vonatkozó jogi előírások szerint hitelesített. A kiadmány eredeti közokirat. A kiadmányozás szabályait a BÜSZ (38.§), vagy más – például a közjegyzőkre vonatkozó – jogszabályok határozzák meg.

Másolatról akkor van szó, ha az okirat nem az eredetivel azonos módon jön létre.⁷⁹ Így például a fénymásolati példányon hiába találjuk meg a felek aláírását, az nem a saját kézírásuk, hanem a fénymásolás által keletkezett.

Hiteles másolat jön létre, ha a másolat az eredeti reprodukciója, és a másolatot olyan közhitelességgel felruházott személy, vagy hatóság állítja ki, akinek erre a jogszabály felhatalmazást ad. A hiteles másolathoz az eredeti okirathoz fűződő joghatások társulnak, így közokirati jellege akkor van, amennyiben az eredet okirat is közokirat volt.

Kivonat alatt az okirat rövidített másolatait, vagyis bizonyos részeinek egyszerű illetve hiteles másolatát értjük.⁸⁰

Az okiratok perrendtartás szerinti osztályozása az okiratok bizonyító erejéhez kapcsolódik. Elsősorban az alaki bizonyító erőt határozza meg, s e szerint ismerünk *közokiratot* és *teljesen bizonyító erejű magánokiratot*. Az anyagi bizonyító erő azt jelenti, alkalmas-e az okirat tartalma a tényállás

⁷⁷HARSÁGI, Viktória, *Okirati bizonyítás a modern polgári perben*. HVG ORAC LAP- ÉS KÖNYVKIADÓ Kft. Budapest, 2005. 54.old.

⁷⁸FARKAS, József – KENGYEL, Miklós, *Bizonyítás ... id. mű* 166 – 167. old.

⁷⁹FARKAS, József – KENGYEL, Miklós, *Bizonyítás.... Id. mű.* Uo.

⁸⁰KENGYEL, Miklós (szerk.) *A polgári perbeli bizonyítás gyakorlati kézikönyve*. KJK-KERSZÖV JOGI ÉS ÜZLETI KIADÓ KFT. Budapest, 2005. 347. old.

megállapításához, ami elsősorban bírói mérlegelési kérdés. Ezt a Pp. 206. §-a fogalmazza meg.

Mielőtt a perrendtartás bizonyító erőhöz kapcsolódó szabályait szemügyre vennénk, megjegyezzük a törvény 2001-től tartalmazza az elektronikus magánokiratra, majd 2004-től az elektronikus közokiratra vonatkozó rendelkezéseket. E rendelkezéseket – tekintettel az új cégeljárási törvényre – egyre nagyobb körben alkalmazzuk.

Közokiratok.

A perrendtartás a közokirat fogalmát komplex feltételek együttesének meglétéhez köti, e feltételeknek egyszerre kell megvalósulnia. Amennyiben az egyik feltétel hiányzik, az okiratot nem lehet közokiratnak minősíteni.

A Pp. 195. § (1) bek. szerint a közokirat papír alapú vagy elektronikus okirat. A rendelkezések a mellett, hogy az elektronikus formájú közokiratra kiterjednek, a nem papír és nem elektronikus formájú okiratot kizárják a közokiratok köréből. Igaz, ma nehéz elképzelni más alapon készült okiratot, de nem lehetetlen. (pl. szintetikus anyagra készült okirat, vagy szintetikus anyagra rögzített jelek, vagy a Pp. korábbi szövegében szerepelt mágneslapra, mágnesszalagra rögzített jelek.)

A közokiratot bíróság, közjegyző vagy más hatóság, illetőleg közigazgatási szerv ügykörében eljárva, a megszabott alakban állítja ki.

A törvény által felsoroltakon kívül nem lehet más személy, vagy szervezet a közokirat kiállítója. A gyakorlatban a közigazgatási szervek meghatározásánál merülnek fel problémák, ezért a joggyakorlat sokszor – kényszerűen -- maga határozza meg az adott okirat okirati jellegét. Az utóbbi időben ennek köszönhetően számos közigazgatási szerv által kiállított okirat került be a közokiratok körébe (pl. az állami nyelvvizsga bizonyítvány). Jogszabály azonban a közokirati bizonyító erővel más okiratot is felruházhat, ilyen pl. az MNB könyvei és azok kivonatai, bár ezen iratok e felhatalmazástól önmagukban még nem váltak közokirattá. (Az MNB ugyanis nem közigazgatási szerv.)

Az okirat kiállítása a kiállításra jogosult szerv ügykörén belüli eljárásához kapcsolódik, tehát egy bíró ügghöz nem kapcsolható levele – még akkor is, ha ez nem magánlevél – nem közokirat. Az egyes kiállítók ügykörét szintén a jogszabályok határozzák meg.

A kiállított közokiratnak eleget kell tennie a kiállítás alakiságát meghatározó egyéb jogi előírásoknak, pl. a közjegyzők esetében a közjegyzői törvénynek, vagy bíróság esetén a Bírósági Ügyviteli Szabályzatnak (BÜSZ). Rendkívül fontos alaki feltételről van szó, nem véletlenül használja a törvény a “megszabott alakban” kifejezést. Összehasonlítva a később bemutatásra kerülő magánokirattal elmondhatjuk, amíg a közokiratok esetében a jog által megszabott alakiság általános feltétel, addig a magánokiratok esetében csak bizonyos okiratoknál találunk ilyen törvény által megszabott alaki követelményt.

A perrendtartás szabályai szerint kiállított okirat teljesen bizonyítja, hogy a benne foglalt intézkedést megtették, a határozatot meghozták, bizonyítja

továbbá a tanúsított tények vagy adatok valóságát, az okiratba foglalt nyilatkozat megtételét. Amíg a tények és adatok valósága az okiratról következik, a nyilatkozat közokiratba foglalásánál csak a nyilatkozat megtételének tényéhez és nem annak valóságához fűződik a valódisági vélelem. E szabálynak a közokirat megtámadásakor van nagy jelentősége.

A törvény (195. § (2) bek.) részletesen rendelkezik az eredeti papír alapú közokiratról készült felvétel, vagy adathordozó útján készített okirat bizonyító erejéről. Amennyiben ezeket a kiállító készíti, akkor bizonyító erejük az eredetivel azonos. Ugyancsak az eredetivel azonos a bizonyító erő, ha az okirat megőrzésére hivatott szerv készít vagy annak ellenőrzése mellett készítenek – mások – másolatokat (pl. levéltárak).

A 195. § (3) bekezdése a papír alapú vagy elektronikus okiratról készített elektronikus okirat bizonyító erejét szabályozza. E törvényhely vonatkozik – ellentétben a korábbi bekezdéssel -- az elektronikus okiratokról készített másolatokra is. A közokiratot jellemző általános jogi feltételek mellett az elektronikus okirat formájában készített másolatok hitelességéhez szükséges a kiállító minősített elektronikus aláírása, vagy – ha a jogszabály előírja – időbélyegzője.

Amennyiben a magánokiratról a közokirat kiállítására jogosult készít okiratot (akár elektronikus, akár papír alapú okiratot) a másolat teljesen bizonyítja, hogy a másolat tartalma megegyezik az eredetiével! Fel kell hívni a figyelmet, hogy ezen kívül mást – pl. a másolt okirat valóságtartamát – nem bizonyít. Amennyiben az eredeti magánokiratról készít a közokirat kiállítására jogosult elektronikus másolatot, akkor a másolat és az eredeti egyezésére vonatkozó bizonyító erő feltétele a minősített aláírás és időbélyegző. A joggyakorlat során gyakran találkozunk azzal, hogy a közjegyző készít szerződésről, vagy közokiratnak nem minősülő magánokiratról – igazolás, bizonyítvány stb. -- másolatot. Ezekben az esetekben a másolatkészítés célja legtöbbször az, hogy az eredeti okirat tartalmát valahol, hatósági vagy más eljárásban (ösztöndíj, pályázat) bemutassuk, és állításainkat hitelesen igazoljuk. Ezért elégséges a közjegyzői másolat készítése.

Magánokiratok

A Pp. 196. § a teljesen bizonyító erejű magánokiratokkal foglalkozik. A magánokirat az ellenkező bizonyításáig bizonyítja, hogy a kiállító az abban foglalt nyilatkozatot megtette, elfogadta, vagy magára nézve kötelezőnek ismerte el – feltéve, hogy a törvényes feltételek valamelyike fennáll.

A törvény alapján a következő magánokiratokat különböztetjük meg. *Eredeti és teljesen bizonyító erejű* a magánokirat akkor, ha a kiállító az okiratot saját kezűleg írta és aláírta. Eredeti és teljesen bizonyító erejű még az okirat, ha az okiraton két tanú az aláírásával igazolta, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előttük írta alá, vagy aláírását előttük sajátkezűnek ismerte el. Ugyancsak eredeti és teljesen bizonyító erejű a magánokirat, amennyiben a kiállító kézjegyét közjegyző vagy bíróság hitelesítette, a gazdálkodó szervezet által üzleti körében kiállított okiratot szabályszerűen aláírta. Végül akkor is

eredeti és teljesen bizonyító erejű magánokiratról beszélünk, ha ügyvéd ellenjegyzéssel igazolja, hogy a kiállító a nem általa írt okiratot előtte írta alá, előtte sajátkezűnek ismerte el az aláírását, vagy a kiállító minősített elektronikus aláírásával aláírt elektronikus okirat tartalma az ügyvéd által készített okirat tartalmával megegyezik.

A technikai fejlődésnek megfelelően eredeti és teljesen bizonyító erejű az elektronikus okirat, ha kiállítója minősített elektronikus aláírást helyezett el rajta.

A törvény megfogalmazása szerint a fentiek közül **egy** feltételnek kell teljesülnie, azaz a feltételek kombinációja nem fokozza az okirat bizonyító erejét, ugyanakkor felesleges is. Amennyiben az ügyvédi ellenjegyzés megtörténik, nem kell okirati tanúkkal igazolni a törvényi feltételek meglétét (azért sem, mivel az ügyvéd részben ugyanazon alakiságokat igazol, mint a tanú) vagy a gazdálkodó szervezet által a cégnyilvántartásba benyújtott aláírási címpéldánynak megfelelő aláírást nem szükséges ügyvédi ellenjegyzéssel ellátni ahhoz, hogy az okirat teljesen bizonyító erejű magánokirat legyen.

Fontos tudnunk, a különböző aláírások jogszerűségét és alaki formáit nem a perrendtartás, hanem más jogszabályok rendezik. A már említett cégeljárásról szóló törvény a gazdálkodó szervezetek cégjegyzési módját és rendjét, az ügyvédi törvény pedig az ügyvédi ellenjegyzés intézményét.

Az eredeti magánokirat mellett a törvény meghatározza a *magánokiratról készült másolat* előállításának és bizonyító erejének szabályait. A gazdálkodó szervezet által kiállított vagy őrzött okiratról készült felvétel, továbbá bármilyen adathordozó útján készített okirat (másolat) bizonyító ereje az eredetivel megegyezik, ha a készítő vagy őrző gazdálkodó szervezet szabályszerűen igazolja a felvétel illetőleg a másolat eredetivel való azonosságát.

Az elektronikus okirat útján készült másolat esetében szükséges a minősített elektronikus aláírás, valamint az időbélyegző – ez csak akkor, ha azt a jogszabály megköveteli.

A magánokiratok körében a törvény a magánokirat kiállításának egyéb – többlet -- szabályairól is rendelkezik. E szabályokról – értelemszerűen – közokiratok esetében nem beszélünk.

Amennyiben az okirat kiállítója nem tud olvasni, vagy nem érti azt a nyelvet, amelyen az okirat készült, csak akkor van teljesen bizonyító ereje az általa kiállított okiratnak, ha az okiratból kitűnik, hogy annak tartalmát a hitelesítő személy vagy a tanúk egyike megmagyarázta a kiállítónak.

Egyéb magánokiratok

Minden más irat ún. *egyéb okirat*. Ezek bizonyító ereje nem határozható meg sem a teljesen bizonyító erejű magánokiratok, sem a közokiratok szabályai alapján, s a Pp. 199. § rendelkezései folytán külön csoportba tartoznak. Bizonyító erejüket a bíróság a per összes adataival összevetve, azokat mérlegelve határozza meg, de nem utasíthatja el felhasználásukat azon a címen, miszerint ezek nem tartoznak a bizonyító erővel rendelkező okiratok közé. A szabad bizonyítás elvén felépülő Pp. nem vetheti el a peres felek által gyakran a törvényi alakiság

minimális követelményének sem megfelelő okirati bizonyítást. Házassági vagyoni jogi perekben előfordul, hogy a vagyonszármazékos felállításánál a bíróság bemérlegeli a házasszony kiadásokról vezetett füzetét, vagy a kiadásokat (beruházásokat) valószínűsítő egyéb irományokat. (Esetleg az olyan iratokat, melyeket írógéppel írtak, aláírtak, de tanúk nem szerepelnek az iraton.) Természetesen ezeket a per egyéb adataival összefüggésben kell és szabad a per tárgyává tenni.

Az okirati bizonyítás néhány szabálya

Az okirattal való bizonyításra a bizonyítási eljárásán belül külön -- általános és speciális -- szabályok vonatkoznak. A szabályok köre történetileg bővült, és e fejlődés – az elektronikus okiratok, valamint a határon túlnyúló okirati forgalom miatt – napjainkban sem állt meg.

Az általános szabályok körében említettük, ha a tényállásra vonatkozóan okirati bizonyítást fel lehet venni, akkor mellőzhető az egyéb bizonyítás. Ismertettük azt a szabályt, miszerint az okiratot be kell mutatni a bíróságnál, vagy csatolni kell a kezdő irathoz.

Ugyancsak általános szabály, hogy az ellenfelet kötelezni lehet az irat kiadására, ha annak a Pp. 190. § (2) bekezdésben szabályozott feltételei fennállnak. Így az okiratot az ellenfél a polgári jog szabályai szerint köteles kiadni, vagy bemutatni. Ilyen kötelezettség az ellenfelet akkor terheli, ha az okiratot a bizonyító fél érdekében állították ki, vagy az a bizonyító félre vonatkozó jogviszonyt tanúsít, esetleg ilyen jogviszonnyal kapcsolatos tárgyalásra vonatkozik.

Amennyiben a perben nem résztvevő birtokában van az okirat, őt tanúként kell idézni és felhívni az okirat bemutatására.

Az eredeti okirat bemutatását kiváltja a másolat bemutatása, ha azt nem kifogásolja az ellenfél, és az eredeti okirat bemutatását a bíróság nem tartja szükségesnek. Bírói rendelkezésre azonban az eredeti okiratot a periratokhoz kell csatolni, megőrzését külön szabályok alapján kell a bíróságnak biztosítani. Így például a végrendelet érvényességét érintő perekben a végrendeletet külön őrzési szabályok alapján kell őrizni, és megtekintését is külön az erre vonatkozó szabályok alapján lehet kezdeményezni.

A nagyobb terjedelmű okiratnál csak a bizonyítás szempontjából releváns részt kell bemutatni, de bevezető és befejező részt ekkor is csatolni szükséges.

A perrendtartás módosításai gondoskodtak arról, hogy a per időtartama alatt milyen rendben kérheti a fél az általa csatolt, és egy más ügyben (máshol) felhasználni kívánt okirat kiadását. A periratokhoz csatolt okiratok és egyéb mellékletek kiadásáról a tanács elnöke (eljáró bíró) dönt – szükségképpen az érintettek meghallgatása után. A per eldöntéséhez szükséges körülmény, tény igazolására szolgáló okiratot mellékletet csak hiteles másolat ellenében lehet kiadni.

A más bíróságnál, közjegyzőnél, egyéb hatóságnál lévő irat beszerzése iránt a fél kérelmére a bíróság intézkedhet, ha ezt a fél közvetlenül **nem** kérheti. Államtitok, szolgálati titok esetében tagadható meg a megkért irat kiadása.

Az okirati bizonyítás speciális szabályai a különböző okiratokra vonatkoznak. A közokiratok valódiságát a törvény vélelmezi, ám e törvényi vélelem megdönthető. Ellenbizonyításnak így a közokirattal szemben is helye van, kivéve ha azt törvény kizárja (Pp.195. § (5) – (6) bek.). Az bizonyít, aki a vélelmet meg akarja dönteni, tehát a közokiratot felhasználó bizonyító fél ellenfele. A bíróság azonban – ha szükségesnek tartja – az okirat kiállítóját hivatalból is megkeresheti, hogy az okirat valódiságára beszeresse a kiállító nyilatkozatát.

A magánokirat tartalmát az ellenkező bizonyításáig valódinak kell tekinteni, ha a magánokiratot a törvényes alakszerűségek alapján állították ki. A magánokirat valódiságát bizonyítani akkor kell, ha azt az ellenfél kétségbe vonja. A magánokirat valódiságát annak kell bizonyítania, aki hivatkozik rá, tehát nem a bizonyító fél ellenfelének.

A magánokirat tartalmát az aláírás fölött, ha az aláírás nem vitás meg nem hamisítottnak kell tekinteni. Ugyanez a szabály vonatkozik az elektronikus okiratra. Az okirat rendellenességei, vagy hiányosságai ezt a vélelmet megdönthetik. A rendellenességek és hiányosságok vizsgálata során a magánokiraton lévő aláírás valódiságát más, kétségbe nem vont aláírással össze lehet hasonlítani, a bíróság íráspróbát is elrendelhet, illetve szakértőt vehet igénybe. A bíróság pénzbírsággal sújtja azt a felet vagy képviselőt, aki rosszhiszeműen letagadja az aláírás valódiságát.

Az okiratok egy része nem a belföldi jog, hanem a külföldi jog alapján készül, perbeli felhasználásukat ezen az alapon mégsem lehet megtagadni. Mivel a gyakorlatban egyre nagyobb számban találkozunk külföldön készült okiratokkal, különösen Európai Unió tagságunk után, a határon átnyúló okiratok kérdéskörének néhány problémáját feltétlenül tisztáznunk kell.

A külföldi okiratok tömeges megjelenése mögött a nemzetközi kereskedelmi és gazdasági forgalom bővülése áll. A fejlődés során a gazdasági és a jogi élet alapelvéné vált az okiratok kölcsönös elismerése, ám nem mindegy milyen szabályok alapján, milyen körben történik mindez. Napjainkban a felgyorsult üzleti élet, az elektronikus levelek – és szerződési ajánlatok – már-már átláthatatlan mennyisége különösen aktuálissá teszi a dinamikus szabályozást.

Az első, a fejlődés hajnalán kialakult, mondhatni klasszikus intézmény a *felülhitelesítés* intézménye volt. Röviden bemutatva a felülhitelesítést, lényegében arról van szó, hogy a külföldön – az okirat kiállításának helye szerinti országban -- működő magyar külképviselet hivatalos eljárásában felülhitelesítési záradékkal látja el az okiratot, és ezzel Magyarországon felhasználhatóvá teszi azt. Az eljárás alapja, hogy a felhasználó ország számára nem elegendő a kiállítás helye szerinti ország jogának előírása, hanem az okirat hazai (magyar)

felhasználhatóságát (releváns jogi hatások kiváltására való alkalmasságát) a hazai jog szempontjából vizsgálja meg.

Ma már a bővülő gazdasági, társadalmi integrációk korában, az egyre szorosabb államok közötti együttműködés hatására az egyes államok egymás közokiratait közvetlenül – felülhitelesítés nélkül – elismerik, megszüntetve és feleslegessé téve ezzel egymás jogának állami felülvizsgálatát. Bizonyos esetekben (pl. a magyar ingatlan nyilvántartási törvény 35.§ (2.) bekezdése) fennmaradt a felülhitelesítés intézménye, de e követelmény egyre inkább a magánokiratokra korlátozódik.

Az okiratok kölcsönös elismerésének történetében új fejezetet nyitott az Európai Unió. Rendeleteiben nemcsak a tagállamok hatóságai által kiállított okiratok közvetlen és kölcsönös elismerésének köre bővült, hanem bizonyos okiratokra létrehozta az európai okirat fogalmát, amely az elismerésen túlmenően közvetlen kiváltja a másik tagállam állami szerveinek cselekvését – legyen az végrehajtás, jogbejegyzés, vagy éppen magatartásra kötelezése. A közjegyzői okiratoknak, a bírói megkereséseknek egyszerű forgalmát is több rendelet biztosítja, így az európai igazságügyi hálózaton belül lehetővé vált bizonyos bírói iratok közvetlen eljuttatása a másik állam bíróságához. A fejlődés nem állt meg, 2006 őszén bocsátották ki az európai fizetési meghagyás intézményének rendeleti szabályait.

17. Akadályok a polgári peres eljárásban

A polgári perrendtartás a polgári per tipikus modelljének a **folyamatos eljárást** tekinti. Az életben azonban előfordulnak olyan esetek, amikor az eljárás nem folytatható, sőt esetleg meg kell azt szüntetni. Az okok lehetnek ideiglenesek vagy véglegesek, függhet a felek akaratától, avagy objektív események. A bemutatandó intézmények különböznek egymástól, látni fogjuk bekövetkezésük, jogkövetkezményük sem (mindig) azonos, mégis, a peres eljárásra gyakorolt közös hatásuk miatt egy csoportba tartoznak.

A KET szintén tartalmaz néhány, a polgári perjogból átvett intézményt. Így rendelkezik az eljárás felfüggesztéséről (KET 32.§), az eljárás megszüntetéséről (KET 31. §). A két eljárásjog egymáshoz hasonló intézményeit szabályozó jogi előírások első pillanatra több azonosságot tartalmaznak, de egy mélyebb elemzés kideríti, minden hasonlóság ellenére mégiscsak egymástól alapvetően eltérő eljárási rendbe és logikába illeszkednek. Jegyzetünk fejezete szigorúan a polgári peres eljárással foglalkozik.

I. Az eljárás félbeszakadása

A perrendtartás az eljárás félbeszakadásának eseteit rendszertani szempontból nem a per megindítása utáni rendelkezéseknél, hanem a perindítás előtti, ún. általános szabályok körében helyezi el. Ugyanakkor a félbeszakadás több, már korábban bemutatott perintézményhez kapcsolódik, például a perbevonásos jogutódlás szabályaihoz. E tény maga jelzi, a Pp. az eljárás félbeszakadásának következményeit más szabálycsoportban rendezi.

A Pp. 111. § (1) bekezdésben szabályozott alapeset szerint, ha *valamelyik fél meghal, vagy megszűnik, az eljárás a jogutód perbelépéséig, illetve perbevonásáig (61-62. §) félbeszakad*.

Perelméletileg tekintve mind a halál, mind a megszűnés a fél perképeségének elvesztése. A **fél halála** értelemszerűen a természetes személyiségű fél esetében jöhet szóba. A fél halálával a Pp. 48. §-a és a Ptk. 22. §-a alapján a természetes személy jogképesége anyagi és eljárásjogi vonatkozásban egyaránt *megszűnik*.

A bíróság a fél haláláról vagy az ellenfél, vagy a jogi képviselők (pertársak) bejelentése, vagy pl. az idézés "a címzett meghalt" jelzéssel ellátott visszaérkezése útján szerezhet tudomást. A halál tényét – amennyiben bejelentik -- aggálytalanul igazolni kell annak, aki erre hivatkozik (pl. a halotti anyakönyvi kivonat felmutatásával vagy másolatának csatolásával).

A természetes fél halálakor mindig van jogutód, ha nem más úgy az állam az, mint törvényes kényszer örökös. Ezért, ha a fél meghal a félbeszakadás megszüntethető, ellentétben a jogi személy megszűnésével, ahol nem mindig van jogutód.

A peres eljárás *félbeszakadása* nem feltétlenül következik be a halál tényével. Azokra a perekre hivatkoztunk, ahol a halál ténye nem nyitja meg a perbeli jogutódlás lehetőségét, hiszen a peresített jogviszonyban sem lehetséges a jogutódlás (haszonbérlo halála, a házassági bontóper). A 2006. Január 01. utáni új rendelkezések szerint ekkor a per megszüntetésének van helye (Pp.157.§ g.) pont).

Az eljárás félbeszakadása szempontjából hangsúlyoznunk kell a halál időpontjának fontosságát. A félbeszakadás ugyanis csak akkor áll be, ha a fél az eljárás alatt - azaz a peres eljárást megindító keresetlevél beadását (fizetési meghagyás kibocsátása iránti kérelem előterjesztését) követően halálozott el.

A félbeszakadás addig tart, amíg az elhunyt jogutódját nem vonják perbe, vagy önként perbe nem lép (Pp. 61.-62. §). A jogutód perbelépését illetően perbevonását a bíróságnál be kell jelenteni, valószínűsítve a jogutódi minőséget. Ehhez az elhunyt féllel fennállt és a törvényes öröklésre jogosító családjogi kapcsolat igazolása nem elegendő. Perbeli jogutódlását az erre hivatkozóknak kell okirattal (öröklési bizonyítvány, hagyatékátadó végzés) alátámasztania. A jogutódlásról az a bíróság határoz, amelynek eljárása alatt a félbeszakadás bekövetkezett.

A **fél megszűnéséről** jogi személyiségű peres fél esetében beszélhetünk. A megszűnés a jogi személyiségű peres fél perképességének elvesztését jelenti. Amennyiben nincs jogutód az eljárás a jogutódlás tisztázásáig félbeszakad, majd a Pp. 2006. január 01. utáni új rendelkezése szerint az ellenfél folytatás iránti kérelme alapján a bíróság az eljárást megszünteti. Ugyanez áll azokra az esetekre is, ahol a peresített jogviszony természete ugyanúgy kizárja a jogutódlást, mint a természetes személyek esetében.

A Pp. 111. § (2) bekezdése szerint, *ha az olyan fél, akinek a per vitelére nincs meghatalmazottja, cselekvőképességét elveszti, az eljárás mindaddig félbeszakad, míg a fél részére kirendelt törvényes képviselő személyét be nem jelentik... ha a fél törvényes képviselője hal meg, és a törvényes képviselőnek a per vitelére nem volt meghatalmazottja, az eljárás mindaddig félbeszakad, míg a fél részére kirendelt új törvényes képviselő személyét be nem jelentik. Ugyanez áll akkor is, ha a fél törvényes képviselőjének ez a jogosultsága anélkül szűnik meg, hogy az általa képviselt fél cselekvőképessé vált volna.*

A fenti, félbeszakadást megalapozó okok az előző helyzetekhez képest szintén a fél perképességét érintik. Most azonban nem a jogképesség, hanem a cselekvőképesség hiánya miatt nem folytatható az eljárás. Amennyiben a fél a meglévő cselekvőképességét veszti el, az eljárás akkor szakad félbe, ha a félnek a per vitelére nem volt meghatalmazottja és a cselekvőképesség elvesztése egyben a perbeli cselekvőképesség elvesztésével járt együtt (láttuk korábban: a korlátozottan cselekvőképes fél a személyállapokra vonatkozó perekben személyesen járhat el).

Amennyiben a fél törvényes képviselője meghal, vagy e jogosultsága megszűnik, mindaddig félbeszakad az eljárás, ameddig az új törvényes képviselőt be nem jelentik. Ebben az esetben az egyébként fogyatékos perképességgel

rendelkező fél képviseletében következik be változás. (Tegyük hozzá, e helyzet kialakulásához szükséges, hogy a törvényes képviselő nem hatalmazott meg a per vitelére senkit a Pp. 67. §-ban felsoroltak közül.) Fontos feltétel, hogy a törvényes képviselő által képviselt fél az eljárás alatt nem vált cselekvőképessé, így a kieső törvényes képviselő helyett nem tud személyesen eljárni.

Ezekben az esetekben a félbeszakadás addig tart, amíg az új törvényes képviselő személyét be nem jelentik.

Félbeszakadást nem csak a peres fél perképességében az eljárás alatt beállott változás idézhet elő.

A Pp. 111. §. (4) bekezdésében foglaltak szerint *ha a bíróság működése háború vagy valamely elháríthatatlan esemény miatt szünetel, vagy a féllel ilyen okból nem lehet érintkezni, az eljárás az akadály megszűnéséig félbeszakad.*

A bíróság átmeneti működési zavara (pl. csőtörés, bombariadó) nem tekinthető olyan elháríthatatlan eseménynek, amely a félbeszakadás alapjául szolgálhat. Tartós működési zavarra kell gondolnunk, amelyet a törvény háborús helyzethez, vagy elháríthatatlan (több hetes pusztító árvíz) eseményhez kapcsol. Ugyancsak ezen okok vezetnek a peres féllel szükséges érintkezés lehetetlenségéhez. (Tehát nem az eljárás félbeszakadásáról van akkor szó, ha a fél a peres irat vagy idézés tértivevénye “nem kereste” vagy “a címzett ismeretlen” jelzéssel érkezik vissza a bírósághoz)

A félbeszakadás azon a napon következik be, amikor annak a törvényi feltétele beállt. Nincs jelentősége annak, hogy a fél vagy a bíróság mikor szerzett tudomást az alapjául szolgáló okról, illetve a bíróság mikor állapította meg ezt a tényt.

A félbeszakadás – továbbá az itt tárgyalt valamennyi, az eljárást megszakító intézmény – legfontosabb következménye az eljárás menetére kifejtett joghatás. A Pp. 112. § (1) rendelkezése értelmében **az eljárás félbeszakadásával minden határidő megszakad; a félbeszakadás megszűnésétől a határidő újra kezdődik.**

A félbeszakadás határidők megszakadására, majd újra kezdődésére vonatkozó joghatása csak az eljárási határidők vonatkozásában érvényesül, azonban *függetlenül* attól, bírói vagy törvényi határidőről szakadt e meg a félbeszakadás beállásakor.

A félbeszakadás az eljárás valamennyi résztvevőjére kihatással van, nem függ attól, melyik peres fél oldalán merültek fel a félbeszakadás beállásának feltételei. Így az eljárási határidők megszakadnak a félbeszakadást előidéző okkal érintett személy ellenfele (beavatkozó) oldalán is.

A félbeszakadás másik következménye, hogy *a félbeszakadás tartama alatt tett minden - a per érdemére vonatkozó - bírói rendelkezés, úgyszintén a felek által teljesített minden perbeli cselekmény hatálytalan, kivéve a félbeszakadással, illetve az annak megszüntetésével kapcsolatos bírói rendelkezéseket és perbeli cselekményeket.* Pp. 112.§ (2) bek.

A törvény rendelkezése folytán a bíróságnak alakszerű határozattal kell megállapítania a félbeszakadást, jóllehet a félbeszakadás a törvény előírásainál fogva következik be. Ez a határozat egy ún. megállapító végzés, ám a végzésnek tartalmaznia kell a félbeszakadás kezdő napját. A végzés pervezető végzés ugyan, de ellene fellebbezésnek van helye. Ugyanakkor a félbeszakadást megállapító végzést a bíróság maga is megváltoztathatja.

A félbeszakadás megállapításának mellőzése olyan lényeges eljárási szabálysértés, amely a másodfokú bíróság elé felterjesztett határozat hatályon kívül helyezését vonja maga után.

II. Az eljárás szünetelése

Láttuk, az eljárás félbeszakadását egyfelől a fél perképességét érintő okok váltják ki, másfelől viszont a per résztvevőinek – elsősorban a feleknek – akaratától függetlenül következik be. Szünetelésről ezzel szemben akkor beszélhetünk, ha a felek a szünetelést akarják, illetőleg ha az eljárás során olyan magatartást tanúsítanak (rendszerint mulasztással) melynek következtében az eljárást folytatni nem lehet. Amíg a félbeszakadás megszűnik, ha a peres fél perképessége helyreáll (erre több hónap után is sor kerülhet, mivel a félbeszakadás tartamára határidőt a perrendtartás *nem* tartalmaz) a szünetelés **6 hónapig** tarthat, utána a per szűnik meg. 6 hónapja van tehát a peres félnek, hogy vagy percselekményével, vagy mulasztásának pótlásával megszüntesse a szünetelést, és felszámolja annak jogkövetkezményét.

A Pp. 137. § (1) bekezdése a) pontja szerint *az eljárás szünetel, ha a felek erre vonatkozó kölcsönös megegyezésüket akár az első tárgyalást megelőzően, akár az első fokú eljárás folyamán bármikor bejelentik.*

A szünetelés okait a perrendtartás pontos felsorolással (taxatív) határozza meg. Elsőként a felek közös kérelmét említi a törvény, de előterjesztésére meglehetősen “laza” időintervallumot határoz meg. A törvényt szöveg utal arra, az eljárásnak (ami itt peres eljárás) meg kell indulnia – ehhez nem elég a keresetlevél beadása, hanem a Pp. 128. § rendelkezései szerinti perindításának kell megtörténnie (különben nincs alperesünk) –, ezen túlmenően azonban nincs jelentősége a közös kérelem előterjesztése időpontjának. Felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Pp. 137. § azon mondata, miszerint *az elsőfokú eljárás során bármikor előterjeszthető* e kérelem, félreérthető meghatározás. A másodfokú eljárás szabályai ugyanis lehetővé teszik a szünetelést, ha a felek azt közös kérelemre alapozzák. A másodfokú eljárásban a törvény csak az ún. szankcionális jellegű (a tárgyalás elmulasztása esetére előírt) szünetelési okokat zárja ki. Az eljárás tehát a másodfokú eljárásban is szünetelhet, ha a felek erre vonatkozó közös kérelmet terjesztettek elő.

A közös kérelemre nézve külön alakíságot nem ír elő a törvény. Lényeges, a kérelemnek kifejezetten (határozottan) a szünetelésre kell irányulnia. A szünetelés a törvény erejénél fogva áll be, a szünetelésről a bíróságnak külön alakszerű határozattal rendelkeznie nem kell (BH1995. 235.). Ezért a szünetelést megállapító határozattal szemben fellebbezésnek sincs helye. Amennyiben

valamelyik fél – természetesen nem az előterjesztett közös kérelem esetében – mégis fellebbezést nyújt be a bírói megállapítás ellen, azt eljárás folytatása iránti kérelemnek kell tekinteni. A jogi képviselő nélkül eljáró felet a Pp. általános rendelkezéseinek megfelelően tájékoztatni kell arról, hogy hat hónap elteltével a per megszűnik, s e határidő elmulasztása miatt igazolással nem élhet.

A szünetelésnek a törvény alapján akkor is helye van, ha a *felek közül bármelyik tárgyaláson egyik fél sem jelenik meg, vagy a megjelent fél az ügy tárgyalását nem kívánja, illetőleg nyilatkozatot egyáltalában nem tesz, és a távollévő felperes megelőzőleg egyik esetben sem kérte, hogy a bíróság a tárgyalást távollétében is tartsa meg, vagy*

c) a felperes a megadott lakcímről nem idézhető, illetőleg ismeretlen helyre költözött, és az alperes hirdetményi idézést nem kér, vagy az ügy tárgyalását nem kívánja, illetőleg nyilatkozatot egyáltalában nem tesz, vagy

d) hirdetményi idézésnek volna helye, és a fél ezt nem kéri. (Pp. 137. § (1) bek. b-d.) pont)

A törvény -- mondhatnánk – szüneteléssel “sújtja” a peres feleket, amennyiben a törvényi tényállásban meghatározott magatartást tanúsítják. E magatartások több csoportba sorolhatóak. Legelőször a **mulasztást** szankcionálja a törvény.

a. Szünetel az eljárás, ha bármelyik tárgyaláson egyik fél sem jelenik meg, és a felperes nem kérte a tárgyalás távollétében való megtartását. Tehát ez a szünetelési ok “elhárítható” a felperes részéről, amennyiben a kezdő iratban (ez lehet a fizetési meghagyás is), esetleg később, kérte a tárgyalások távollétében való megtartását.

b. Bármelyik tárgyaláson az egyik fél megjelenik és az ügy tárgyalását nem kívánja illetve nyilatkozatot nem tesz, feltéve hogy a távollévő felperes nem kérte a tárgyalás távollétében való megtartását. E szabályból következik, hogy a szünetelés az egyoldalú felperesi jelenlét esetében nem következik be, mert ilyenkor az alperes részéről elmulasztottnak kell tekinteni a tárgyalást, és vele szemben a mulasztás jogkövetkezményeit kell alkalmazni. A szünetelés említett szabályának alkalmazásakor a tárgyaláson megjelent alperesről van szó, aki – amennyiben a felperes elmulasztja a távollétében történő tárgyalás megtartása iránti kérelem előterjesztését – vagy kifejezetten nem akarja a tárgyalás megtartását, vagy passzív módon hozza ezt a bíróság tudomására. Előfordul, hogy a felperes megjelenik a tárgyaláson, de nem kéri a tárgyalás tartását, mert az alperes ígéretet tett a követelés teljesítésére. A per ebben az esetben is szünetelhet.

A törvény megfogalmazása szerint “bármelyik” tárgyalás elmulasztásáról van szó, szünetelésnek van helye. Ez azonban így nem igaz, mivel az első tárgyalásra kifejezetten ettől eltérő törvényi rendelkezések vonatkoznak. Sokkal inkább a folytatólagos tárgyalás jöhet szóba, illetőleg az első tárgyalás akkor, amennyiben a felek nem kérik a speciális rendelkezések alkalmazását.

A szünetelés másik esetköre, ha a felek “nem állnak” a bíróság rendelkezésére, és a jövőben e hiátust nem is akarják elhárítani. A felperes ugyanis nem jelentette be az új lakcímét (vagy ismeretlen helyre költözött), ezzel akadályozza az eljárás folytatását. Az alperes pedig felerősíti e felperesi magatartást, mivel ő kérhetne hirdetményi kézbesítést, de nem kér, az ügy tárgyalását nem kívánja, illetőleg nyilatkozatot egyáltalában nem tesz. A felek passzív magatartásának – perbeli kötelezettségeik teljesítése elmaradásának – “jutalma” a szünetelés. A szünetelés a felperes ismeretlen (és kideríthetetlen) lakcíme esetére áll be, az alperes per alatti eltűnése esetén hirdetményi kézbesítés megkísérlése után folytatható a per. Amennyiben a hirdetményi kézbesítést a felperes bírói felhívás ellenére nem kér, a bíróság megállapítja a szünetelést.

A szünetelés esetében kiemelkedő jelentősége van az intézmény eljárási joghatásainak. A perrendtartás szerint *a szünetelés a határidők folyását nem érinti. Hat hónapi szünetelés után a per megszűnik. E határidő elmulasztása miatt igazolásnak helye nincs.* Hat hónapi szünetelés után a törvény erejénél fogva következik be a per megszűnése, a bíróságnak ebben az esetben sem kell azt határozatával “megszüntetni”, így a megszűnést megállapító bírói határozat ellen sincs fellebbezés. A megszűnés jogkövetkezménye viszont azonos a megszüntetés jogkövetkezményével, a per előtti állapot helyreállítása. Mivel a szünetelés időtartamának kezdő napja az a nap, amelyre a szünetelésre okot adó cselekmény (mulasztás) esik, ezért a határidőket ettől a naptól, a felek közös kérelmén alapuló szünetelés esetében pedig a kérelem előterjesztésének napjától kell számítani (BH1985. 316.).

Semmilyen törvényi rendelkezés nem tiltja, hogy a szünetelésből kivett eljárás újra szüneteljen, vagy a felek közös kérelme alapján ismét szünetelésbe tegye azt a bíróság. A törvény szerint *bármelyik fél kérelmére az eljárást folytatni kell*, így a bíróság nem gördíthet akadályt a folytatás iránti kérelem benyújtása után a per folytatása elé sem. Amíg a közös kérelemre történő szünetelés esetében viszonylag egyszerű a helyzet, kissé bonyolultabb a szankciós jellegű szünetelés esetében. Ekkor nyilván a szünetelést kiváltó okok megszűnése eredményezi az eljárás folytatását – előkerül a felperes, mégis akarja az eljárás folytatását az egyik peres fél –, azonban a fél akár fellebbezésében, akár más alakszerűség nélküli beadványában jelezheti a szünetelést kiváltó ok egyáltalán, illetve már nem áll fent. Ezekben az esetekben folytatni kell az eljárást. Ha a bíróság elutasítja a folytatás iránti igényt, végzése ellen külön fellebbezéssel lehet élni.

A szünetelés elhárítható az eljárásjog eszközeivel is, így, ha a mulasztó fél igazolási kérelemmel él mulasztása miatt. Mivel a szünetelés időtartama alatt előterjesztett minden olyan nyilatkozatot, amelyből kitűnik, hogy a mulasztó fél az eljárás folytatását kívánja, vagy az igazolási kérelmet az eljárás folytatására irányuló kérelemnek kell tekinteni, ezért az eljárást a bíróságnak akkor is folytatnia kell, ha az igazolási kérelem nem bizonyul megalapozottnak. (BH1996. 54.).

Említettük, a másodfokú eljárásban lehetőség nyílik – korlátozott esetekben -- a szünetelésre. Mivel a másodfokú eljárás során már létezhet jogerős közbenső

vagy részítélet, ezért a Pp.-nek rendelkeznie kell a jogerős határozatok sorsáról. A törvény szerint a *per során hozott jogerős részítélet és közbenső ítélet (213. §) hatályát a per megszűnése nem érinti*. Ebben az esetben tehát nincs “per előtti állapot helyreállítása” ezért mind a feleknek, mind képviselőiknek oda kell figyelni a hat hónapos határidőre.⁸¹

III. A tárgyalás felfüggesztése

Eddig azokról az esetekről beszéltünk, amikor vagy a felek perképességében bekövetkező fogyatékoság, vagy a felek magatartása miatt nem volt mód – vagy nem lehetett – folytatni az eljárást. Ismerünk azonban olyan eseteket, amikor az adott eljárást bizonyos kérdések előzetes tisztázása, eldöntése nélkül nem lehet lezárni, befejezni. Ekkor kerül sor a tárgyalás felfüggesztésére. A per tárgyalása a Pp. 152. §-a alapján azonban csak akkor függeszthető fel, ha a peres eljárás tárgyalási szakba jutott (BH1984. 361.).

A törvény két nagy esetcsoportot szabályoz. Az első körbe azok az esetek tartoznak, amikor *nem kötelező* a tárgyalás felfüggesztése, arról a bíróság belátása szerint dönthet. A második esetcsoport a *kötelező*, mérlegelést nem tűrő felfüggesztés eseteit sorolja fel.

A bíróság a per tárgyalását felfüggesztheti, *ha a per eldöntése olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában az eljárás büntetőbírói vagy államigazgatási hatáskörbe tartozik* (Pp. 152. § (1) bek.). Ekkor a bíróság a per tárgyalását a büntetőbírói, államigazgatási eljárás jogerős befejezéséig függesztheti fel.

A tárgyalás felfüggesztésének bírói mérlegelés körébe sorolt eseteit a törvény alaposan körülírja. Így a *per eldöntését érintő előzetes döntés* bevárásáról van szó, tehát a meghozandó és a bevárandó döntés között releváns összefüggésnek kell fennállnia. Másfelől az előzetes döntés vagy büntetőbírói vagy államigazgatási eljárás tárgyát képezi, ezen kívül más (kivéve a következő szakaszban említendő polgári ügyeket) eljárásban megszületendő döntés bevárására nem ad lehetőséget a törvény -- amennyiben szövegét szorosan értelmezzük. A közjegyzői eljárás például nem tekinthető bírósági eljárásnak, ezért a folyamatban lévő közjegyzői eljárás a per tárgyalásának felfüggesztésére nem ad alapot (BH1992. 544.). Feltételezi a törvény továbbá, a vonatkozó eljárás már megindult, vagy folyik, mert külön előírja, *amennyiben ez az eljárás még megindítva nincs, a büntetőeljárás megindításáról hivatalból üldözendő bűncselekmény esetében a bíróság gondoskodik, egyébként pedig az eljárás megindítására megfelelő határidőt tűz ki.*

Amennyiben a felszólításban megszabott eredménytelenül telik le, azaz a fél nem indította meg az eljárást, a tárgyalást folytatni kell.

A törvény külön kezeli a polgári ügyeket, a polgári peres és nem peres eljárásokat. A bíróság a tárgyalást akkor is felfüggesztheti, ha a per eldöntése

⁸¹Amennyiben első fokon szünetel a per, és már volt jogerős részítélet, vagy közbenső ítélet, szintén e szabály alkalmazandó.

*olyan előzetes kérdés elbírálásától függ, amelynek tárgyában más polgári per vagy a bíróság hatáskörébe tartozó más polgári eljárás már folyamatban van. Azokat a polgári perekben, illetve (nem peres) polgári eljárásokban megszületendő döntéseket lehet bevárni, ahol az eljárás folyamatban van. Nyilvánvaló ezekben az ügyekben a hivatalból való megindítás **nem** lehetséges, továbbá a polgári eljárások megindítása mindig az érdekelt (vagy törvényben feljogosított más személyek) kérelmére történik, így a törvény mellőzi a felszólítás intézményét és az eljárás megindításra megszabott határidős szankció előírását. Ugyanakkor a már hivatalból megindított (cég megszüntetése iránti eljárás pl.) eljárás eredményét a bíróság bevárhatja.*

A törvény rendelkezik arra az esetre, ha a felet katonai szolgálatra hívják be, azonban a honvédelmi törvény módosításának következtében, a sorkatonaság eltörlése miatt e rendelkezés elvesztette valóságalapját, így nem tárgyaljuk.

A felfüggesztés **kötelező** eseteit pontosan felsorolja a törvény. *Ha a per eldöntése házasság létezésétől vagy érvényességétől, illetőleg gyermek családi jogállásának bírói megállapításától függ, és ez iránt per van folyamatban, a tárgyalást annak jogerős eldöntéséig fel kell függeszteni... Ha a per eldöntése házasság érvényességétől függ, a tárgyalást akkor is fel kell függeszteni, ha az érvénytelenítési per még nincs folyamatban, de annak megindítására a felek valamelyike jogosult; ebben az esetben a tárgyalás felfüggesztésével egyidejűleg az érvénytelenítési per megindítására megfelelő határidőt kell kitűzni, annak sikertelen letelte után azonban a felfüggesztett tárgyalást folytatni kell. (Pp. 153. § 1.-2. bek.)*

A kötelező felfüggesztés esetei szűkek. Olyan családjogi perekről van szó, ahol egymásra épülnek a döntések, s az előző eljárás eredménye nemcsak meghatározza, de szigorúan megszabja a felfüggesztésre kerülő eljárás eredményét. A felfüggesztést indokolja továbbá a családjogi ügyekben kötelező méltányosság és jogbiztonság követelménye. A törvény által felsorolt peres eljárások közül kiemelkedik a házasság érvénytelenítése iránti per. Ebben az esetben az eljárást nemcsak a már megindított peres eljárás esetében kell felfüggeszteni, hanem akkor is, ha a házasság érvénytelenítésének lehetősége egyáltalán szóba kerül. Az indok egyértelmű: a házassági kötelék magyar jogban betöltött lényeges és kiemelkedő szerepe.

A törvény gondoskodik – a gyermek védelmére vonatkozó elveknek megfelelően arról, hogy a felfüggesztett per alatt a kiskorú gyerek ne szenvedjen semmilyen hátrányt azért, mert elmaradt pl. a tartásáról való döntéshozatal. A gyermek tartása iránt indított per felfüggesztése *nem akadályozza, hogy a bíróság a gyermek részére ideiglenes intézkedéssel tartásdíjat állapítson meg. Szükség esetében a bíróság az ideiglenes tartás megállapítása felől hivatalból is határozhat.*

A felfüggesztés joghatásai közé tartozik, hogy a *tárgyalás felfüggesztésével minden határidő megszakad; a felfüggesztés megszűnésétől a határidő újra kezdődik.*

A törvény rendelkezik a felfüggesztés alatti percselekmények jogi hatályáról, valamint arról, hogy a bíróság rendelkezése mire terjedjen ki. *A felfüggesztés tartama alatt tett minden bírói rendelkezés, úgyszintén a felek által teljesített minden perbeli cselekmény hatálytalan, kivéve a felfüggesztéssel, illetőleg az annak megszüntetésével kapcsolatos bírói rendelkezéseket és perbeli cselekményeket.*

Mivel a felfüggesztést a bíróságnak el kell rendelnie, ezért arról alakszerű, indokolt végzést kell hoznia. *A felfüggesztést elrendelő bírósági határozat ellen külön fellebbezésnek van helye. A bíróság az ilyen határozatot maga is megváltoztathatja (Pp. 155. § (3) bek.).*

Meg kell jegyeznünk, hogy a perfüggség szempontjából a felfüggesztett eljárás folyamatban lévő pernek minősül (BH1993. 618.). Ilyen esetben tehát új peres eljárás nem indítható, a keresetlevelet a bíróságnak idézés kibocsátása nélkül el kell utasítania.

A bíróság a tárgyalás felfüggesztéséről – és a felfüggesztés megszüntetéséről -- hivatalból és kérelemre egyaránt dönthet. Ennek oka, hogy a felfüggesztésre okot adó körülményről, és annak megszűnéséről nem feltétlenül van hivatalból tudomása. A fél, amennyiben erre hivatkozik, nem mellőzheti a bírósági döntésre vonatkozó kérelem előterjesztését sem. Nemcsak a felfüggesztés tekintetében hozott, hanem a felfüggesztés megszüntetése iránti kérelemről, intézkedésről is végzéssel kell a bíróságnak határoznia.

IV. A per megszüntetése

A per megszüntetésének intézménye látszólag nem rokonítható az eddig tárgyalt intézményekkel. *A per akkor szüntethető meg – röviden --, ha létre sem jöhetett volna, vagy amennyiben a per megindítását kizáró körülmények a per alatt keletkeztek és **elháríthatatlanok**.*

Amennyiben szemügyre vesszük az eddig tárgyalt intézmények mögött meghúzódó eljárásjogi helyzeteket, könnyen belátjuk nincs olyan nagy különbség közöttük, és a per megszüntetése között. Mindegyik intézménynél (talán a felfüggesztést kivéve) ugyanis valamilyen *hiányosság* lép fel a perelőfeltételek körében, a per megszüntetésének eseteit kivéve azonban ezek **elháríthatóak**. A Pp. 157. § esetkörének legfontosabb csoportja visszautal a Pp. 130. §-ra, azaz a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának okaira, értelemszerűen azokra (130. § (1) bek a) – h pontok), ahol a per megindulása maga nem hárította el a keresetlevél beadásakor fennálló hiányosságot, így **azok változatlanul fennállnak**. (Elhárítható pl. a jogi képviselő meghatalmazásának hiánya, az illeték megfizetésének elmaradása, s ezek nem szerepelnek a Pp. 157. § körében)

A Pp. 157. § alapján a bíróság a pert megszünteti *ha a keresetlevelet már a 130. § (1) bekezdésének a)-h) pontja alapján idézés kibocsátása nélkül el kellett volna utasítania.*

A per megszüntetésére nemcsak az idézett törvényhely ad lehetőséget. A törvény külön rendelkezései szerint a per megszüntetésére sor kerülhet, pl. a Pp.

285. § (2) bekezdése alapján, amennyiben a felperes személyesen nem jelenik meg a házassági per első tárgyalásán. A külön szabályok speciális esetekben, részben eltérő feltételek meghatározásával rendelkeznek a per megszüntetéséről.

A per megszüntetéséről a bíróság végzéssel dönt, általában kérelemre. Hivatalból kell a pert megszüntetnie a Pp. 130. §-ra alapított ok csoport mellett abban az esetben is, amikor *a fél törvényes képviselőjét mellőzték, és e hiányt a kitűzött, illetőleg meghosszabbított határidő alatt vagy legkésőbb az annak lejártát közvetlenül követő tárgyalás berekesztéséig sem pótolták.* A Pp. 158. § (1) bekezdése ezen továbbmegy, és meghatározza mely esetekben (ideértve 2006. Január 01-től azt az esetet, amikor a fél meghal, vagy megszűnik és a jogviszony természete miatt a jogutódlás kizárt) kell a bíróságnak a pert hivatalból, az eljárás bármely szakaszában megszüntetnie.

A per megszüntetését a bíróságnak **határozattal, végzéssel** kell elrendelnie. A végzés ellen fellebbezés terjeszthető elő, a jogerős végzés ellen csak néhány esetben van helye felülvizsgálatnak.⁸²

A bíróság a pert megszüntető végzését meghozhatja tárgyaláson, vagy tárgyaláson kívül. Kivétel e szabály alól, ha a per megszüntetésére az első tárgyaláson kerül sor, a felperes mulasztása miatt. A per megszüntetésére a másodfokú eljárásban is sor kerülhet.

Amennyiben a megszüntetésére okot adó körülmény fennáll, a bíróságnak **nincs mérlegelési lehetősége**, hogy a per megszüntetése helyett az ügy érdemében határozzon, mint ahogy arra sincs, hogy a per megszüntetésének törvényi feltételeit kiterjesztően értelmezze. A félnek a per megszüntetésével kapcsolatos nyilatkozatát határozott és egyértelmű tartalommal kell megtennie, s e jognyilatkozatához annak megtételétől kezdve kötve van. A fél jognyilatkozatától a bíróság sem térhet el, azt kiterjesztően nem értelmezheti, a per adatai alapján nem mérlegelheti felül és vélelmezéssel sem pótolhatja a szükséges jognyilatkozatot. A jognyilatkozathoz kötöttség nem a kérelem alakszerű megnevezéséhez, hanem annak **tartalmához** fűződik.

A bíróság a pert megszünteti, ha a külföldi felperes a törvény rendelkezéseinek megfelelő módon meghozott és kézbesített felszólításra nem ad perköltség biztosítékot. Megjegyezzük, a per megszüntetésének ezen esete csak az Európai Unió kívüli államok állampolgárai és jogi személyei esetében – kivéve ha jogszerűen tartózkodnak az Unió területén – áll fent.

A pert meg kell szüntetni, ha a *felperes az első tárgyalást elmulasztotta.*

A rendelkezés alkalmazása szempontjából az első tárgyalás a felperes részéről akkor tekinthető elmulasztottnak, ha azt megelőzően nem kérte a tárgyalás távollétében történő megtartását. A mulasztás mellett a per megszüntetésének feltétele az alperes erre irányuló kérelme. Az alperes kérelmével egyidejűleg jogosult nemleges megállapítási viszontkereset előterjesztésére.

⁸² Így a Pp. 157. § a.) és g.) pontja alapján (a Pp. 130. §-ra utalt okok, és a fél halála, vagy megszűnése esetében, amikor a jogutódlás kizárt) /Pp. 270. § (3) bek./

Ugyancsak meg kell szüntetni a pert, ha a *felperes keresetétől elállott*.

A perrendtartás alapelveiből következik, miszerint a felperes jogosult úgy dönteni, hogy a perbevitt jogvitában nem kéri a bíróság érdemi döntését, ezért eláll a keresetétől. Ugyanígy dönthet a viszontkeresetet előterjesztő alperes, de csak a viszontkereset vonatkozásában.

Elállni a keresettől csak határozott, az elállásra irányuló jognyilatkozattal lehet. Amennyiben a fél jognyilatkozata nem egyértelmű, a bíróságnak meg kell a felet hallgatnia. A felperes a keresetétől (az alperes a viszontkeresetétől) a per bármely szakában elállhat, így arra a másodfokú eljárásban is sor kerülhet. A másodfokon történő elállás esetében azonban az elállás jogát a felperes csak az első fokú határozat még jogerőre nem emelkedett körében gyakorolhatja.

A keresettől elállni (eltekinthetve a törvényi kivételektől) a per érdemi tárgyalásának megkezdése után csak az alperes hozzájárulásával lehet. Minden esetben a felperes köteles megfizetni az alperes perindítással összefüggő költségeit. Az elállással összefüggő egyéb feltételeket a Pp. 160. §-a szabályozza.⁸³

Az eljárási szakaszhatár tehát az alperes érdemi tárgyalásba bocsátkozása. A *gyakorlatban érdeminek* azt a tárgyalást tekintjük, amikor a bíróság a kereset ténybeli és jogi megalapozottságának vizsgálata körébe eső cselekményt tesz. A tárgyalás érdeminek minősítése független az alperes érdemi ellenkérelmének előterjesztésétől, és független a perben tartott tárgyalások számától. Nincs szó érdemi tárgyalásról akkor, ha az alperes mulasztása miatt a felperes kérelmére bírósági meghagyást bocsátanak ki.

A bíróság a pert megszünteti, ha a *felek a per megszüntetését közösen kérték*.

A per megszüntetésének együttes, közös kérelme a felek rendelkezési jogának megjelenése. A per megszüntetésére csak valamennyi fél határozott és kétséget kizáró tartalmú kérelme esetén kerülhet sor. Lehetséges a kérelem előterjesztése a másodfokú eljárásban is.

A per megszüntetésére ad alapot, ha *fél meghal, vagy megszűnik és a jogviszony természete a jogutódlást kizárja, illetve ha a megszűnt félnek nincs jogutóda*. A törvény sokat emlegetett rendelkezése elhárítja a – jogutód hiánya miatt – korábban alkalmazható félbeszakadás intézményének soha véget nem érő alkalmazhatóságát. 2006. Január 01. előtt ugyanis a törvény nem tudta kezelni a fél jogutód nélküli megszűnésének esetét, ekkor a félbeszakadás – határidő nélküli – intézményét kellett alkalmazni. A jogutódlás azonban soha nem következett be, így soha nem került sor a félbeszakadás megszűnésére.

A törvény bizonyos esetekben **kizárja** a per megszüntetésének lehetőségét. Így akkor, ha az *alperes a per érdemi tárgyalásába bocsátkozott, hatáskör hiánya miatt a pert megszüntetni csak akkor lehet, ha a hatáskör nem a per tárgyának értékétől függ, az illetékesség hiánya miatt pedig csak akkor, ha az*

⁸³Van olyan álláspont, mely szerint ha a felperes a per megszüntetésekor perköltséget kér, akkor kereset-leszállításról beszélünk, és nem a per megszüntetéséről. Ekkor a bíróságnak ítélettel kell döntenie.

illetékesség ... kizárólagos... Továbbá az idő előtt indított pert nem lehet megszüntetni, ha a követelés a határozat meghozatala előtt lejárt.

Tehát az eljárást meg lehet szüntetni hatáskör hiánya miatt a vagyoni jogi perek kivételével valamennyi per esetében, valamint a kikötött illetékességi vagy kizárólagos illetékességi okok fennállásakor. Azonban ezekben az esetekben is alkalmazni kell az áttétel intézményét.

A bíróság a pert tárgyaláson kívül is megszüntetheti, ha az elállást a felperes írásban jelenti be, és ahhoz csatolja az alperesnek arra vonatkozó nyilatkozatát, hogy igényel-e költséget, és azt mennyiben számítja fel. Ha a per megszüntetéséhez szükség van az alperes hozzájárulására is, az erre vonatkozó nyilatkozatot is csatolni kell. Ha a felperes az alperes írásbeli nyilatkozatát nem csatolta, a bíróság az alperest nyilatkozattételre tárgyaláson kívül is felhívhatja és figyelmeztetheti, hogy ha a felhívásra az abban megjelölt határidő alatt nem nyilatkozik, a felperes kérelmének megfelelően fog dönteni..

A törvény lehetővé teszi az egyszerűbb, tárgyaláson kívüli permegszüntetést. Nem kell várni a következő tárgyalásra, amely esetleg hónapok múlva lesz, hanem tárgyaláson kívül, sőt tárgyalási időközben is lehetséges a per megszüntetése.

Kérdéses, milyen jogi hatást vált ki a per megszüntetése. A törvény szerint, amennyiben a bíróság a pert a keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának elhárítható perakadályaira visszautalva, vagy a törvényes képviselő mellőzése miatt, illetőleg a perköltségbiztosíték befizetésének elmaradásáért szüntette meg, *a keresetlevél beadásának és a perindításnak a jogi hatályai fennmaradnak, ha a felperes a megszüntető határozat jogerőre emelkedésétől számított harminc nap alatt a keresetlevelet szabályszerűen újra benyújtja, vagy követelését egyéb úton szabályszerűen érvényesíti.* Amennyiben a felperes ezt a határidőt elmulasztja, igazolással nem élhet.

Egyébként a per megszüntetésének olyan jogi hatása van, mintha nem is keletkezett volna a per. Kivéve az elévülési határidők folyását, mert ebben az esetben azok **újra kezdődnek**. A keresetlevél beadásához és a perindításához kapcsolódó joghatások azonban elenyésznek, illetve hatályukat veszítik. A jogerős permegszüntető végzés – mivel nem döntött az ügy érdemében – nem eredményez res iudicata -t, így a perbe vitt jog újra peresíthető.

18. A polgári perben hozott bírói határozatok sajátosságai

A bírói határozatok problémái a perjogi elméleteken kívül felvetődnek a társadalomtudomány más ágazataiban is. A társadalomtudományi irányzatok közül leginkább a döntéselméletek foglalkoztak a bírói döntés természetrajzával. Művelőit mindenekelőtt az érdekelte, miképpen rajzolódik ki a választás lehetősége, hogyan racionalizálja a döntést meghozó bíró az általa kidolgozott alternatívákat, miképpen vonja be (mozgósítja) ismereteit és felszínen meg nem jelenő személyiségjellemzőit a döntés előkészítésébe, hogyan milyen ideológiákkal legitimálja a már meghozott döntését.

Az eljárásjog – különösen a perelméletek – a bírói döntés **más** tulajdonságát emelték ki. Leginkább a döntés – amely maga befoghatatlannak tűnik – jogi feltételeinek, garanciális szabályainak kidolgozása, a döntés típusainak, eljárásjogi szerepének meghatározása, következményeinek felmérése, megtámadhatóságának biztosítása – vagy ellenkezőleg lezárása – állt a gondolkodás középpontjában. Az eljárásjog szempontjából a bírói döntés határozat, olyan alaki formában meghozott döntés, melynek kialakulását, terjedelmét, hatását, közlését, megtámadását és értékét a jog pontosan meghatározza. Az eljárásjog pontosan szabályozza a legfontosabb bírói döntésnek, a pert érdemben lezáró ítéletnek az „előmunkálatait”, amennyiben a bizonyítás központi céljaként éppen e döntés előkészítését határozza meg.

Ennek ellenére nem kerülhető meg a kérdés: mi az, ami a polgári eljárásjog rendszerén belül, annak normáival szabályozható? A döntés tartalmát -- úgy véljük -- csak **közvetetten** foghatja be az eljárásjog, mivel az maga -- törvényi felhatalmazás alapján – a szabad bírói mérlegelés eredménye. Kötött, és ellenőrzés alatt áll viszont terjedelme -- azaz mire, milyen tényekre, kérelmekre terjedhet ki e döntés -- közvetlenül előírható alaki megjelenése, joghatása, felépítése, (főleg társas bírászkodás esetében) meghozatala, közzététele, közlése, megtámadása. **A bírói döntés tehát jogilag kötött bírói határozat.** Érvényessége, joghatása, társadalmi érvényesülésének előfeltétele az eljárásjogi szabályok betartása.

A jogirodalom a bírói határozat számos tulajdonságát bemutatta. A *parancselmélet* szerint a bírói döntés nem más, mint az állami szuverenitást gyakorló bíró parancsa. A bírói döntés kötelező erejű, betartását állami kényszer garantálja. Magyary szerint a bírói parancs nem más, mint a jogszabályba foglalt általános parancs konkrét esetre történő realizálása, így egyedi megismétlése.

A parancselmélet téziseit nem fogadta be minden kétely nélkül a jogirodalom. Ellenvetésként felhozták, miszerint számos ítélet nem tartalmaz parancsot (jogalakító, megállapító ítéletek), ezért az ítélet lényegét a deklarációban, a jogmegállapításban látták, a parancsot a jogmegállapítás következményeként tekintették. Ezeket a véleményeket – Kengyel Miklós elnevezésével – *deklaratív elméleteknek* nevezhetjük.⁸⁴

⁸⁴KENGYEL, Miklós *Magyar polgári eljárásjog* OSIRIS Kiadó, Budapest, 2005. 328. old.

A *konstitutív elmélet* szerint minden ítélet megváltoztatja a jogalapot, az addigi jogi helyzetet. Az ítélet formálja a jogrendet, amennyiben az ítélet új jogalapot teremt, az a régi jogrend helyébe lép.

Ez az elmélet inkább angolszász esetjogra, a sokat emlegetett processzuális jogrendre szabott, mintsem a kontinentális jog kereteire, ahol a jogrend változása a jogalkotónak – parlament, szövetségi gyűlés – és a jogalkotó általános jogi szabályainak van fenntartva. A magyarországi ítéletelméletek egyébként sem foglalkoztak sokat az ítéletek bemutatott osztályozásával, őket a különböző álláspontok közötti egységteremtés jegyében inkább a jogi dogmatikából levezethető osztályozási rendszer érdekelte.

Az eljárásjog normatív talaján megalkotott határozat csoportok a következők: **ítéletek** és **végzések**. Ezen belül beszélhetünk ítélet hatályú határozatokról és végzés hatályú határozatokról.

A normatív szemléletmódból kiinduló megközelítés szerint az ítéletek és végzések mellett a határozatoknak különböző típusairól beszélhetünk, így közbenső ítéletről, részítéletről, kiegészítő ítéletről. Különbséget tehetünk az ítélethozatal szintje szerinti ítéletek (első-, másodfokú) között, vagy a perorvoslati rendbe illeszkedő típusok (perújított ítélet, felülvizsgálati ítélet) között. A végzéseknél bonyolultabb a helyzet, mivel számos csoportosításuk lehetséges. Legfontosabb csoportjai az érdemi végzések, a pervezető végzések, de a jogorvoslati lehetőség alapján is megkülönböztethetjük őket, pl. fellebbezhető és nem fellebbezhető végzésekre.

A perrendtartás a bírói határozatokat **két** síkon szabályozza. Először a valamennyi határozatra (ítéletre és végzésre egyaránt) érvényes rendelkezéseket tartalmazza, majd az egyes speciális határozatra vonatkozó szabályokat. E rendelkezéseket kiegészítve a különös perek szabályaiban találunk sajátos rendelkezéseket mind az ítéletek, mind a végzések vonatkozásban.

A következőkben az **ítéletek** problémáival foglalkozunk részletesebben a végzések kérdéskörét csak szükség szerint érintjük.

Korábbi fejezetünkben idéztük -- a *bíróság a per érdemében ítélettel, a per során felmerült minden más kérdésben – ideértve a per megszüntetését is – végzéssel határoz.* (Pp. 212. § (1) bek.) Az ítélet jogi jellege e törvényhelyből levezethető.

Az ítélet a bíróság eljárási cselekménye, azaz csak a törvényes hatáskörrel és illetékességgel rendelkező (legitim) bíróság hozhatja meg. Amennyiben nem a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróság hozta meg a per érdemében a döntést, az ítéletet a perorvoslat során hatályon kívül kell helyezni.

Az ítélet a per érdemében dönt, azaz a törvényesen lefolytatott perben hozható meg. Az ítélet a peres jogvita érdemében dönt, a nem peres eljárásokban ezért ítélet nem születhet.

A per érdemében dönt a bíróság, ami nem más, mint a perbe vitt jog. A peres jogvita ugyanis a felek anyagi vagy más perbe vitt jogáról folyik, a felek

erre nézve várják a bírói döntést. Így – igazodva a keresetekhez – beszélhetünk marasztalásra szóló, megállapító és jogalakító ítéletről.

Hozzá kell tennünk, a bírói ítélet akkor felel meg a jogi követelményeknek, ha azt az eljárásjog szabályai szerint hozták, azaz az ítélethozatalra előírt szabályoknak érvényesülniük kell. Ezek hiányában az ítélet joghatással nem rendelkezhet.

Az ítélet döntés, lezárása a per során felmerült, a bíróság elé tárt, avagy akár ideiglenesen kidolgozott alternatíváknak és lehetőségeknek. Beszélhetünk a keresetnek helyt adó, vagy azt elutasító, esetleg részben helyt adó döntésekről. Az ítélet ugyanakkor formálisan más elemeket is tartalmaz, így kötelező módon a döntés indoklását, a döntés alapjául szolgáló jogszabályokat.

A törvényhely előírása szerint a bíróság ítéletét a Magyar Köztársaság nevében hozza, tehát valóban az állami autoritással felruházott közjogi paranccsal él. Döntése a feleket kötelezi, de a társadalom többi tagja – nem csak a jogvita szereplői -- is igazodni kötelesek e bírói döntéshez. A közjogi parancs alapja a jogszabály, ennek előírásait érvényesíti a bírói döntés. Megjegyezzük, nemcsak az ítélet, a végzés is az állami autoritás megnyilvánulása, a végzés is kikényszeríthető (pl. tanú elővezetése), illetve a benne foglalt rendelkezés megsértéséhez szankciók fűződnek (tárgyalást kitűző végzés rendelkezésének be nem tartásához a mulasztás jogkövetkezménye).

Az ítélettel szembeni követelmények az eljárásjog rendelkezéseiből, és a jogirodalomból vezethetők le. Az ítélettel szembeni követelmények sorában az első helyre szoktuk sorolni az ítélet *teljességét*. Azt jelenti, az ítéletbe foglalt döntésnek ki kell terjednie a perben, illetve az egyesített perben előterjesztett valamennyi kereseti kérelemre -- beleértve a viszontkereseti kérelmet (Pp. 213. §. (1) bek.).

Az ítéleti döntés nem terjedhet túl a kereseti kérelmen, illetve ellenkérelmen, s ez a szabály a főkövetelés járulékaira is kiterjed. Az ítéleti döntésnek, tehát a *ne ultra petitem* elvén kell nyugodnia, azaz ebben az értelemben a felek rendelkezési joga *korlátozza* a bírói döntés lehetőségét.

Az ítéletnek meg kell felelnie az anyagi és az eljárásjogi jogszabályoknak, ez a *törvényesség* követelménye. Az ítélet törvényessége összetett kérdés, mert a bíróság helyezkedhet téves jogi álláspontra is, ám a perorvoslatok körében gondoskodni kell a téves jogi álláspont, a nem megfelelő (törvénysértő) jogalkalmazás korrekciójáról.

Az ítélet *megalapozottsága* annak követelménye, hogy az ítélet bizonyítékokkal alátámasztott tényállást tartalmazzon. Azaz a döntésre, mint jogi következtetésre, csakis kellően bizonyított és felderített tényállás adhat alapot.

A *határozottság* követelménye szerint a bírónak egyértelmű döntést kell hoznia, az ítéletnek világos (és végrehajtható) rendelkezéseket kell megfogalmaznia. Amennyiben az ítélet jogerős, és nem változtatható meg, akkor eleget kell tennie a *véglegesség* követelményének. E kritérium annál is fontosabb, mivel a *res iudicata* miatt bekövetkező újraperesítési tilalom folytán a

véglegesség követelményének eleget nem tevő ítélet – hiába törvényes – többé nem bírálható felül, nem hárítható el e fogyatékosága.

Az ítélet típusairól az előzőkben röviden szoltunk. Most nézzük egy kicsit bővebben jellemzőit.

Az eljárást lezáró végső ítélet. Az 1911. évi I. tc. szóhasználatával (még 1952. December 31-én is így nevezték) végítélet. Minden, a perben előadott kérelemről és ellenkérelemről, jog és ténykérdésről rendelkezik, tartalmazza – akár a felek kérelmének körébe eső, akár a hivatalból meghozandó döntések körébe tartozó – járulékos kérelmekről való döntést. Végső ítéletként abszolút módon meg kell felelnie a teljesség követelményének.

A közbenső ítélet a Pp. 213. § (3) bekezdése értelmében akkor hozható, *ha a keresettel érvényesített jog fennállása és a felperest ennek alapján megillető követelés (mennyisége) tekintetében a vita elkülöníthető*. Ekkor a bíróság a jog fennállását előzetesen megállapítja, s a tárgyalást a követelés összegére (mennyiségére) a közbenső ítélet jogerőre emelkedése után folytatja.

A jogintézmény funkciója a pergazdaságosság követelményéből érthető meg. Számos pertípus esetében (kártérítési perek, biztosítási perek, vagy azok a munkaügyi perek, ahol a munkaviszony megszüntetésének jogszerűsége vitás) nem célszerű a nagy költséggel járó, időigényes, a követelés összecszerűségét, nagyságát tisztázni hivatott bizonyítási eljárás lefolytatása. Ennek csak akkor van értelme és funkciója, ha a jogalap a felperesi kereset vonatkozásában (részben vagy egészében) megáll. Gyakorlati példák is azt bizonyítják, hogy egy, a jogalapról történő döntés felerősíti a felek kompromisszumkészségét, ezért a pert sokszor le lehet zárni peres egyezséggel a Pp. 148. §-a alapján.

A közbenső ítélet csak pozitív, azaz a jogot megállapító lehet, a negatív ugyanis az egész keresetet elutasítja, így az végső, az eljárást lezáró és nem közbenső ítélet. A közbenső ítélet ellen fellebbezés lehetséges, a fellebbezés az eljárást megakasztja. Folytatni a tárgyalást a közbenső ítélet jogerőre emelkedése után lehet. Mivel a törvény közbenső ítélet meghozatalát nem köti az elsőfokú eljáráshoz, a joggyakorlatban másodfokú, sőt a felülvizsgálati eljárás során meghozott közbenső ítéletről is tudunk.

A részítélet jogi természete és eljárásjogi helyzete különbözik a közbenső ítélettől. Akkor hozható, ha az egyes kereseti kérelmek, vagy az egyes kereseti kérelmek részei önállóan elbírálhatóak. További feltétele, hogy az önállóan elbírálható kérelmek, vagy részei vonatkozásában nincs szükség további tárgyalásra, és a többi kereseti kérelem vagy beszámítási kifogás tárgyában a tárgyalást el kell halasztani.

A részítélet ellen fellebbezésnek van helye, de a fellebbezés az eljárás folytatását nem általában nem gátolja. (Kivétel a házasságot felbontó ítélet, ha a vagyontársasági rész is van a kereseti kérelmek között.) Fontos szabály, miszerint a részítélet a később hozott ítélettel a beszámítási kifogásra, illetőleg a viszontkeresetre vonatkozó tárgyalás eredményeképpen hatályon kívül helyezhető, vagy megfelelően módosítható.

A megfellebbezett részítélet tehát másodfokon – ha helybenhagyják – csak feltételesen emelkedik jogerőre. A törvény szigorú értelmezése szerint viszont a törvényben szabályozott esetkörön kívül (beszámítási kifogás és viszontkereset) az utóbb meghozott ítélet nem érintheti a részítélet hatályát. Ugyancsak nem érinti a szünetelés folytán megszűnt per a jogerős részítélet hatályát (Pp. 137. §. (4) bek.).

A kiegészítő ítélet nem önálló ítélet abban az értelemben, hogy az alapítélet hiányosságainak pótlását szolgálja. Önálló viszont abban az értelemben, hogy döntés, bírói döntés, a per érdemére vonatkozik, s a meghozatala iránt előterjesztett határozott kérelemhez igazodhat terjedelme – amennyiben nem hivatalból eldöntendő kérdésről mulasztott rendelkezni a bíróság.

Meghozatala akkor kérhető, ha a bíróság a kereseti kérelem, vagy az ellenkérelem valamely része felől, akár a fő-, akár a mellékkötelezettségek tekintetében nem határozott. Ugyancsak kérhető, amennyiben a perköltségviselést mellőzte, illetve az ítélet előzetes végrehajthatósága felől nem döntött, habár ennek helye lett volna. (Pp. 231 – 232 §)

A felek bármelyike kérheti az ítélet kiegészítését a közléstől számított 15 nap alatt. E szabály szerint a kérelem előterjeszthetősége nem kötődik sem a perpozícióhoz, sem a pernyertességhez. Bár egy teljes egészében pernyertes alperes esetében nehezen képzelhető el az ítélet kiegészítése iránti kérelem előterjesztése akkor, ha mondjuk a bíróság a felperes négy előterjesztett alternatív kereseti kérelme közül csak hármát utasított el, a negyedikről megfeledezett.

A 15 napos határidő megegyezik a fellebbezési határidővel. Ráadásul a kiegészítés iránti kérelemnek az ítélet elleni fellebbezés beadására (és az ítélet előzetes végrehajtására) halasztó hatálya nincsen. Számos esetben további probléma, hogy a 15 napos határidő alatt előterjesztett kérelmet miképpen értelmezze a bíróság. A felek számára sem könnyű eldönteni, hogy kiegészítés iránti, vagy fellebbezési perorvoslatot terjesszenek-e elő, esetleg mindkettőt. A Pp. maga igyekezik elhárítani e gondokat, amikor a másodfokú eljárás szabályaiban rendezi a helyzetet (Pp. 248. § szerint a kiegészítés elintézéséig hivatalból fel lehet függeszteni a másodfokú eljárást), másfelől a Legfelsőbb Bíróság több eseti döntésben igyekezett feloldani ezt az ellentmondást.

Mindenesetre az ítélet kiegészítéséről az elsőfokú, az ítéletet meghozó bíróság dönt, döntése ellen külön jogorvoslatnak van helye. Amennyiben a kiegészítés iránt kérelmet nyújtottak be, a kérelemről tárgyalás alapján kell határoznia. A határozathozatalt a felek vagy egyikük távolmaradása nem gátolja, és a tárgyalás elmulasztása miatti igazolásnak sincs helye. A kérelmet előterjesztő fél – amennyiben a másik fél egyetértő nyilatkozatát csatolja – kérheti kérelmének tárgyaláson kívüli elbírálását.

Kiegészítő ítélet tehát, a kérelemnek helyt adó bírói döntés. Amennyiben a kérelmet elutasítja a bíróság, elutasító végzést hoz. (Pp. 225. § (4) bek.)

A hivatalból történő kiegészítés szabályai részben eltérnek a felek által előterjesztett kiegészítés iránti kérem elintézésétől. Erre csak akkor van a

bíróságnak lehetősége, ha a hivatalból kötelezően rendezendő kérdésről nem döntött. (pl. az államnak járó illeték, teljesítési határidő előzetes végrehajthatóság.) Másfelől elmaradt döntését haladéktalanul kell hivatalból pótolni. Nem szükséges a feleket sem meghallgatnia, vagy tárgyalást tartania. A hivatalból meghozott kiegészítő ítélet ellen a felek fellebbezéssel élhetnek.

Az ítélet kisebb fogyatékoságának elhárítását szolgálja az ítélet *kijavítása*. Névcseré, hibás névírás, számítási hiba vagy más hasonló elírás esetében a bíróság az ítélet kijavítását bármikor hivatalból is elrendelheti.

A kijavítás nincs tehát határidőhöz kötve, sőt bármikor hivatalból, de a felek kérelmére is elrendelhető. A kijavítás tárgyában a bíróság a felek meghallgatása nélkül is határozhat – még akkor is, ha ezt a felek kezdeményezték. Ha mégis meghallgatást tart, a meghallgatásra kitűzött hatánap elmulasztása miatt igazolási kérelemnek nincs helye, és a felek mulasztása sem gátolja a határozat meghozatalát.

A határozat kijavítását végzéssel rendeli el a bíróság, ellene fellebbezésnek csak akkor van helye, ha a kijavítás a rendelkező részre vonatkozik.

A törvény szóhasználata arra utal, ha a kijavítást a felek kérelmezték, akkor egy, a perrendtartásban szabályozott nem-peres eljárásról van szó. Ebben az esetben kérelemre indul az eljárás, a bíróság a nem-peres eljárásokra jellemző meghallgatást tart (ha tart) szemben a kiegészítésnél megtartható tárgyalással, valamint a határozat formája a nem peres eljárásokra jellemző végzés, és nem ítélet.

Az ítélet jogerejének kérdései az elmélet és a joggyakorlat legősibb, talán leglényegesebb problémái közé tartoznak. A polgári per célja ugyanis olyan jogi hatást kiváltó bírói határozat beszerzése, amely kikényszeríthető, s amelyet az ellenfél a jövőben nem támadhat meg – vagy csak korlátozott formában teheti ezt –, és a határozatot a társadalom többi tagja is tiszteletben tartja. Nem egyszerű mindezeknek a követelményeknek eleget tenni, de a jogerős bírói ítélet mégis eleget tesz ezen elvárásoknak. Jogi következményei között találunk tilalmakat – így a felekre nézve az újabb perindítás tilalmát –, és kötelezettségeket – a bírói rendelkezés betartását, kikényszeríthetőségét. A jogerős bírói ítélet a feleken kívüli társadalomra szintén hatást gyakorol, például a bíróságokra nézve az eldöntött jogvitára nézve az újabb kereset befogadásának tilalmát fogalmazza meg. Sőt, az ítéletet meghozó bíróságot magát is köti saját határozata abban az eljárásban, amelyben azt hozta (részítélete pl.).

Az ítélet széleskörű joghatását a polgári eljárásjog a saját intézményeivel biztosítja. A határozatokhoz (köztük az ítélethez) egyrészt *egyszerű kötőerőt* kapcsol, másrészt *alaki és anyagi jogerőt*. Mivel a jogerő szabályai a perrendtartásban a határozatokról szóló általános rendelkezések között helyezkednek el, a következőkben mi is határozatokat említünk, tudva azt, az ítélet és a végzés is határozat. Így egy kicsit azonban megelőlegezzük a végzésekre vonatkozó mondanivalónkat.

A Pp. 227.§ (1) bekezdése alapján *amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, a bíróság a saját határozatához abban a perben, amelyben azt hozta*

kötve van, mégpedig a határozat kihirdetésétől kezdve, ha pedig a határozat kihirdetve nem volt, annak közlésétől kezdve.

A törvény tehát meghatározza a *kötőerő* beállításának időpontját (kihirdetés, vagy közlés), ugyanakkor a perrendtartás más rendelkezéseiből levezethető a *kötőerő* feloldásának időpontja. Amennyiben az ítélet jogerőre emelkedik, a *kötőerő* beolvad a jogerőbe, feloldása a rendkívüli perorvoslat sikeres igénybevétele esetén, a perorvoslati határozat időpontjában történik. Sikeres a perorvoslat, ha a határozatot nem tartja fent hatályában a perorvoslati bíróság. Ugyancsak feloldja ítéletek esetében a *kötőerőt* az ítélet már bemutatott kijavítása vagy kiegészítése, illetőleg a részítélet törvényes okból bekövetkező hatályon kívül helyezése.

A végzések esetében összetettebb a helyzet. A törvény maga mondja ki, a bíróság a pervezető végzésekhez, valamint az egyoldalú kérelmeket elutasító végzéséhez nincs kötve. A határidőhöz kötött perbeli cselekmények elutasítása esetében végzését csak annak jogerőre emelkedés előtt változtathatja meg. Ezen túlmenően a végzésekhez nincs kötve a bíróság, még az áttételt elrendelő végzéséhez sem. A pénzbírságot kiszabó határozatát meg is változtathatja.

Alaki jogerőről akkor beszélünk, ha a határozat (ítélet) rendes perorvoslattal többé nem támadható meg. Mivel a perrendtartás lehetővé teszi, hogy a felek és az erre jogosultak a bírói határozatot különböző módon és különböző perintézményekkel támadják, a megtámadhatatlanság több időpontban és más – más stádiumban következik be.⁸⁵

A joggyakorlat számára fontos kérdés a jogerő beállításának időpontja. A határozat jogerőre lépése nem mindig esik egybe a határozat megtámadására nyitva álló határidő leteltével, pl. ha a felek kihirdetéskor szóban lemondanak a fellebbezési jogukról, a bírói ítélet azon a napon válik jogerőssé, amikor a felek lemondásukat a bíróságon bejelentik. Kérdéses, ha több fellebbezésre jogosult van, mikor áll be a határozat jogereje? Nyilván az azt követő napon, amikor az utolsó fellebbezésre jogosult írásban bejelentette fellebbezéséről való lemondását. Addig azonban a határozat nem jogerős, ezért sem végrehajtást nem lehet kérni, sem a határozatban megszabott teljesítési határidő nem nyílt meg. Ezek ugyanis a jogerőhöz fűződő hatások. Amennyiben tehát előzetesen nem mondtak le a felek fellebbezési jogukról – erre a Pp. 228.§ (2) bek. jogi képviselővel eljáró felek esetében közös nyilatkozat megtételével ad lehetőséget – a határozat jogereje a fellebbezési jogáról lemondott féllel szemben sem áll be.

A fenti példa előfeltétele, hogy egységes pertársaság álljon fent. A társas peralakzatokból következik, hogy a jogerő bizonyos esetekben személyileg nem osztható, máskor ellenben elkülöníthető. Ezért nagy jelentőségű a jogerőt meghatározó peres körülményeknek és adatoknak vizsgálata, felderítése. További nehézséget jelent, hogy a jogerős ítéletet is meg lehet támadni a rendkívüli perorvoslatok igénybe vételével. E körben szintén felmerülnek tisztázásra váró kérdések. Például: egységes pertársaság esetén, a jogerőt feloldó, a jogerős ítéletet hatályon kívül helyező ítélet mennyiben terjed ki a rendkívüli

⁸⁵FARKAS, József *A jogerő a magyar polgári peres eljárásban*. Budapest, 1976.

perorvoslással nem élő pertársra, amennyiben ő – tegyük fel pervesztessége esetében – önként teljesített? Látni fogjuk, erre a problémára a Pp. és a joggyakorlat megfelelő választ ad.

Az *anyagi jogerő* azt jelenti, hogy a jogerős határozathoz a bíróság, a felek, a hatóságok magatartásukban különböző módon ugyan, de kötve vannak. A jogirodalom megkülönbözteti az anyagi jogerő pozitív és negatív hatását.

A pozitív hatásról akkor beszélhetünk, ha a felek, a bíróság és mások úgy vannak kötve az anyagi jogerőhöz, hogy magatartásukban követniük, irányadónak kell tekinteniük az ítéletbe foglaltakat.

Az anyagi jogerő negatív hatása (röviden) az, hogy kizárt az anyagi jog újbóli peresítése. A negatív hatás a res iudicatához, az ítélt dologhoz köthető. A törvény szerint *a keresettel érvényesített jog tárgyában hozott ítélet jogereje kizárja, hogy ugyanabból a tényalaphoz származó, ugyanazon jog iránt, ugyanazok a felek – ideértve azok jogutódjait is – egymás ellen új keresetet indíthassanak, vagy az ítéletben már elbírált jogot egymással szemben egyébként vitássá tehessék* (Pp. 229. § (1) bek.).

Az anyagi jogerő tárgyi terjedelme tehát feltételezi a tény és jogalap azonosságot. Az alanyi terjedelme pedig a felekre terjed ki (beleértve az egységes vagy kényszerű pertársaságot), jogutódaira, illetve az önálló beavatkozóra. Léteznek azonban olyan ítéletek, amelyek “mindenkivel szemben” hatályosak, azaz a perben állástól, perbeli pozíciótól függetlenül mindenre kiterjed. Ilyen ítélet pl. a házasságot érvénytelenítő ítélet, a gondnokság alá helyezést kimondó (illetőleg megszüntető) ítélet.

A bírói gyakorlat számos esetben a tárgyi hatály alól kivételeket állapít meg, a Pp. 230. § (1) bek. azonban maga oldja fel az ítélet anyagi jogerejét. E szerint *ha az ítélet egyik felet olyan szolgáltatásra kötelezi, amely az ítélet meghozatala után jár le ... az ítélet anyagi jogereje nem gátolja, hogy a felek bármelyike keresetet indíthasson a szolgáltatás mennyiségének vagy időtartamának megváltoztatása iránt, ha azok a körülmények, amelyekre a bíróság az ítéletét alapította, utóbb lényegesen megváltoztak*. Lényeges, a törvényi rendelkezés kifejezetten meghatározza az utóper indításának eseteit, és ezzel az anyagi jogerő feloldásának esetkörét.

Az ítélt dolog a perben eldöntött valamennyi kérdésre vonatkozik, így például az ítéletben elbírált beszámítási kifogás tárgyában is kizárt az újabb perindítás, de csak a beszámítás erejéig – az elutasított részre nincs res iudicata.

Nyitott kérdés a jogirodalomban, hogy a jogerő az egész ítéletre vonatkozóan beáll-e avagy – következően az ítélet szerkezetéből --, csak a rendelkező részre vonatkozik? Ebben az esetben az indokolás, ezen belül a tényállás megállapítása mentesülne a jogerőhöz kapcsolódó joghatások alól. Az álláspontok mindegyike hordoz némi kockázatot. Amennyiben az indokolásra – ezen belül a megállapított tényállásra – szintén kiterjed a jogerő, a jogvitához kapcsolódó perekben illetve egyéb eljárásokban szinte lehetetlen (legalább is jogellenes) lenne a bizonyítás. Ugyanakkor, csak a rendelkező részre korlátozott jogerő jogellenes fellépésekre adhatna okot azzal, hogy az ítéleti tényállás

korlátlan vitathatóságot nyitná meg. Valószínűleg Farkas József álláspontja áll a megoldáshoz a legközelebb, aki szerint a jogerőhatás a kereset feletti döntéshez kapcsolódik, mellyel szoros logikai egységet alkot indokolása is.

Röviden szólnunk kell a *jogerő és a végrehajtás* kapcsolatáról. Említettük, végrehajtani csak jogerős ítéleteket lehet, azonban vannak olyan esetek, amikor nem jogerős ítéletekre – általánosítva – határozatokra rendeli el a bíróság a végrehajtást. Másfelől jogerős ítéletekhez sem fűződik mindig végrehajtás, hiszen a megállapító és jogalakító ítéletekhez végrehajtás nem fűződik.

A perrendtartás az előzetes végrehajthatóság intézményének szabályaiban rendezi e kérdést. Ekkor az ítélet maga még nem jogerős, de a törvényi feltételek fennállása esetében lehetséges a végrehajtás megindítása, majd foganatosítása. A Pp. 231. § alapján fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatónak kell nyilvánítani *a tartásdíjban, járadékban és más hasonló célú időszakos szolgáltatásban marasztaló ítéletet, a birtokháborítás megszüntetésére kötelező ítéletet, az alperes által elismert követelésben marasztaló ítéletet, a közokiratban vagy teljes bizonyító erejű magánokiratban vállalt kötelezettségen alapuló pénzbeli marasztalást tartalmazó ítéletet (ha az annak alapjául szolgáló összes körülményeket ilyen okirattal bizonyították), a nem pénzbeli marasztalást tartalmazó ítéletet (ha a felperesnek a végrehajtás elhalasztásából aránytalanul súlyos vagy nehezen megállapítható kára származnék és ha a felperes megfelelő biztosítékot nyújt).*

A törvény szövegben taxatíve felsorolt ügyekben, a törvényi feltételek fennállása esetén az elsőfokú bíróságnak az ítéletet hivatalból kell előzetesen végrehajthatóvá nyilvánítania. Ennek elmaradása az ítélet kiegészítésével pótolható. Az előzetes végrehajthatóságról az érdekelt kérelmére és a per összes adatainak mérlegelésével, a másodfokú bíróság is dönthet, amennyiben elhalasztja a tárgyalást.

A törvény azokat az eseteket sorolja fel, ahol az előzetes végrehajthatóságot különleges jogi érdek, vagy a jogvita maga indokolja. Ezért a tartásdíj, járadék vagy más hasonló célú időszakos szolgáltatás megfizetésére kötelező ítélet előzetesen végrehajthatóvá nyilvánításakor a marasztalás jogcíme érdektelen. Ugyancsak érthető azon törvényi álláspont, hogy elismert követelés, vagy teljesen bizonyító erejű magánokiratba, vagy közokiratba foglalt kötelezettségvállalás esetén a jogerő beállta előtt sor kerüljön a végrehajtásra. A törvény feltételül szabja ugyanakkor, hogy a követelést elismerő nyilatkozatnak egyértelműnek és határozottnak kell lennie, kiterjesztően értelmezni nem lehet. Illetőleg a nem pénzbeli követelés esetén a felperesnek megfelelő biztosítékot kell nyújtania. Abban esetben, ha az elsőfokú bíróság az ítéletet a törvény ellenére nyilvánította előzetesen végrehajthatónak, a másodfokú tanács elnöke, akár a tárgyalás kitűzése előtt felfüggesztheti a végrehajtást.

A törvény lehetővé teszi az előzetes végrehajthatóság kimondásának mellőzését, kivéve a tartásdíjban, járadékban és más hasonló célú időszakos szolgáltatásban marasztaló ítéletet. Ezekre az esetekre nem vonatkoztathatóak a törvényben meghatározott méltányossági okok. Más esetekben, ha az előzetes

végrehajtás az alperesre aránytalanul súlyosabb terhet jelent, mint az előzetes végrehajthatóság mellőzése a felperesre, a bíróság az alperesnek a tárgyalás berekesztése előtt előterjesztett erre irányuló kérelmére az előzetes végrehajtás kimondását mellőzheti. A bíróság minden esetben az ügy összes körülményének mérlegelése után dönt arról, hogy az előzetes végrehajthatóság kimondását mellőzi-e vagy sem. A törvény szerint a mellőzés kérelemhez kötött, hivatalból ezért a bíróság nem határozhat.

19. A közigazgatási per néhány sajátossága

A közigazgatási perek különleges szabályai a Pp. XX. fejezetében helyezkednek el. A fejezet címe – *A közigazgatási perek* – azt sugallja, hogy a közigazgatásban keletkező, a közigazgatás alanyai között kialakult jogi konfliktusok bírói feloldásáról van itt szó. Ez azonban nem igaz, és a közigazgatási határozatok polgári peres felülvizsgálatának szabályozástörténete sem támasztja alá ezt a véleményt. A perkódex vonatkozó fejezete a **közigazgatási szervek által hozott határozatok bírói felülvizsgálatának eljárási rendelkezéseit** tartalmazza. Amennyiben a közigazgatás egyes alanyai – jogalanyai – között (pl. önkormányzatok) keletkeznek jogi konfliktusok, és azt valamelyik fél a bíróság elé viszi, az a jogvita jellegéhez igazodó polgári pert alapoz meg (esetleg egy speciális nem peres eljárást), ahol a Pp. általános szabályait, és nem a XX. fejezet rendelkezéseit kell alkalmazni. Amit tehát a hatályos Pp. XX. fejezete tartalmaz, az nem más, mint a közigazgatási határozatok feletti bírói ellenőrzés eljárásjoga.

A Pp. XX. fejezete alapvető alkotmányos jogokról rendelkezik. Az alkotmányos rendelkezésből kiindulva a jogalkotó a perkódexben gyűjtötte össze a közhatalmat gyakorló állami szervek feletti bírói ellenőrzés perszabályait. A KET azonban e szabályokat megismételte (109. § – 111.§), azonban elég sajátosan egybecsúsztatta a közigazgatási szerv végzései és határozatai ellen előterjeszthető bírói felülvizsgálat szabályait. Mindenesetre a jog garanciális jellegű jogosítványokat adott a társadalom kezébe, hiszen végső esetben a bírói döntés biztosítja a végrehajtó hatalom jogállami normáknak megfelelő működését. E tétel még akkor is igaz, ha a hatalmi ágak elválasztása alkotmányos berendezkedésünk lényeges alapelve.

Meg kell jegyeznünk, a hatalmi ágak elválasztásának elvéből kiindulva azonban sokan megkérdőjelezik a bírói hatalom ily módon történő kiterjesztését. A helyzetet értékelve fel kell arra hívni a figyelmet, hogy a magyar igazságszolgáltatás történetében sokáig hiányzott a lehetőség a közigazgatás bírói ellenőrzésére – az ötvenes években például az uralkodó ideológia zárta ki az államigazgatás feletti ellenőrzés intézményesítését. Ezért a jelenlegi megoldás sok szállal kötődik a magyar társadalom történetéhez, jogállami keretek között biztosítja alapvető garanciális jogként a közigazgatás működésének törvényességét. Tudnunk kell, az európai államok többsége nem a magyar jogi modellnek megfelelő ellenőrzési rendszert működtet, ezért hatályos szabályozásunkról elmondható: történetileg egyedi konstrukcióról beszélhetünk. (Erre bővebben: Magyar Közigazgatási jog c. tankönyvet)

Hatályos jogunk szerint a közigazgatás megtámadható határozatainak típusa és fajtája terjedelmes listát tesz ki. Gyakorlatilag minden olyan közigazgatási szerv határozata megtámadható a bíróság előtt, ahol a KET. (korábban az Áe.) alkalmazása felmerül! Nem pusztán az önkormányzatok építési hatóságainak az építési engedélyezési eljárásban hozott határozatai tartoznak ide, hanem a Vám- és Pénzügyőrség, az APEH saját eljárási rendje szerint meghozott határozatai is,

mivel a speciális eljárási jogszabályok mögött háttérszabályként az Áe., illetve a KET. kerül alkalmazásra. Ennek köszönhetően jelentős vagyoni érték, jelentős vagyoni és személyi érdek jelenik meg a közigazgatási perekben.

A közigazgatási perek szabályozási logikája a következő: a közigazgatási perekben az általános perszabályokat a Pp. XX. fejezetébe foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Azonban a munkaügyi bíróságok a Pp. XX. fejezetének szabályai szerint járnak el azokban a perekben, ahol a felperes a munkaügyi felügyelet, munkavédelmi hatóság, vagy más, a törvényben meghatározott, állami – közhatalmi jogosítvánnyal rendelkező foglalkoztatási vagy munkaügyi szerv határozatát támadja. Ennek köszönhetően a Pp. XX. fejezetének alkalmazási köre szélesebb, mint a közigazgatási határozatok felülvizsgálata iránt indított perek.

19.1. A közigazgatási határozat fogalma

A Pp. XX. fejezet első pontja visszautal a KET.-re. Ugyanis *közigazgatási határozat, a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól* szóló törvényben (a továbbiakban: Ket.) meghatározott közigazgatási hatóság vagy vezetője által hatósági ügyben hozott határozat, valamint a Ket. 130. §-a (4) bekezdésében meghatározott végzés (Pp. 324. § (2) bek. a pont)

Bontsuk ki a definíciót.

A határozat kibocsátója a Ket.-ben definiált **közigazgatási hatóság vagy vezetője**, akik **hatósági ügyben** hozták meg **határozatukat**, vagy (a 2005. novemberétől hatályos törvény szerint) **végzésüket**.

A Ket. a törvény hatályának szabályai között rendelkezik a közigazgatási hatósági ügről.

E szerint *közigazgatási hatósági ügy minden olyan ügy, amelyben a közigazgatási hatóság az **ügyfelet érintő jogot vagy kötelezettséget állapít meg, adatot, tényt, vagy jogosultságot igazol, hatósági nyilvántartást vezet, vagy hatósági ellenőrzést végez***. E felsorolás alkotja a hatósági ügyek fő csoportját, (Ket. 12.§ (2) bek. a.)) azonban a törvény összetett definíciót tartalmaz.

A tárgyi hatályon nyugvó meghatározás az **ügyeket, ügytípusokat** tekinti elsődlegesnek. Természetesen a közigazgatási határozat fogalmának kialakításához más kritériumok is szükségesek, azonban az ügyek jellege, típusa az **elsődleges** rendező elv. A jelenlegi törvényben a korábbi államigazgatási eljárási törvéynél (Áe) szélesebb az ügypaletta, és tükröződik az utóbbi évek jogfejlődése is. Az adat, tény, vagy jogosultság igazolása a közigazgatás szolgáltatása, ezért a közigazgatási szervnek e szolgáltatás során hozott "határozata" nevesítve, önállóan került be a közigazgatási határozatok körébe. A törvényi nevesítésnek elsősorban garanciális következményei vannak, ugyanis a külön nevesített jogorvoslati út – akár peres út – biztosításával a közigazgatás szolgáltató tevékenysége is bírói ellenőrzést kapott.

A Ket. idézett törvényhelyének (Ket. 12.§ (2) bek) b.) pontja ismeretlen volt a korábbi joggyakorlatban. Közigazgatási hatósági ügy továbbá... *a tevékenység gyakorlásához szükséges nyilvántartásba vétel és a nyilvántartásból való törlés – a fegyelmi és etikai ügyek kivételével – ha a törvény valamely tevékenység végzését vagy valamely foglalkozás gyakorlását köztestületi vagy más szervezeti tagsághoz köti.*

Konkrét példákat keresve nem kell messzire mennünk. Az 1998.évi XI. törvény (Az ügyvédekről) 12. § (1) bek például kimondja, *az ügyvédi kamara az ügyvédek önkormányzati elvén alapuló, szakmai és érdek-képviselési feladatokat ellátó köztestülete.* Ennek oka, miszerint az ügyvédi kamara az ügyvédek szakmai irányításával, érdekképviselésével kapcsolatos közfeladatokat lát el. A közfeladatok ellátásából eredően a kamara a Ket. szabályait alkalmazni köteles. (pl. a 12/A § szerint a kamarai felvétel és a kamarai tagság megszüntetése iránti eljárás, az ügyvédi névjegyzékbe való felvételi eljárás, az ügyvédi tevékenység szüneteltetésének engedélyezése iránti eljárás.) A fegyelmi és etikai ügyekben hozott határozatokat kivéve, az említett, és a Ket. szabályait alkalmazó eljárásokban született határozatok közigazgatási határozatoknak minősülnek, és mint ilyenek a bíróság előtt megtámadhatóak. A Ket. kritériumainak az ügyvédi kamara mint szervezet eleget tesz, ellenben más köztestületeknél előfordulhat, hogy a tevékenység gyakorlásának nem feltétele a tagság, így e kritériumok hiányában ezen intézményeknek tagjaikkal szemben hozott határozata, vagy határozatszerű megnyilvánulása (adatközlési felkérés, tisztségviselői választási eljárás döntései) nem tartoznak a Ket. hatálya alá, és nem kérhető ellenük a Pp. XX. fejezete szerinti jogorvoslat sem. Ez a helyzet pl. a Magyar Tudományos Akadémiánál.

A Ket. idézett törvényhelyének harmadik bekezdése a közigazgatási határozatot hozó hatóság fogalmát határozza meg, ezzel a közigazgatási határozat definícióját nem tárgyi, hanem – mondhatnánk – személyi / szervezeti elemmel teszi teljessé.

Közigazgatási hatóság ... a hatósági ügy intézésére hatáskörrel rendelkező

a.) államigazgatási szerv,

b.) helyi önkormányzat képviselő-testülete, a Ket. 19. § (2) bekezdése alapján átruházott hatáskörben annak szervei,

c) főjegyző, jegyző (körijegyző), a képviselő-testület hivatalának ügyintézője, a megyei jogú város kerületi hivatalának vezetője, a hatósági igazgatási társulás,

d) nem közigazgatási feladat ellátására létrehozott egyéb szervezet, köztestület vagy személy, amelyet (akit) törvény vagy törvény felhatalmazása alapján kormányrendelet jogosít fel közigazgatási hatósági jogkör gyakorlására. (Ezen utóbbi esetben meg kell határozni azokat az ügyeket, amelyekben a Ket rendelkezései az irányadók.)

Az államigazgatási szerv fogalma speciális, elnevezésében a korábbi időket idézi vissza. Nem tudjuk helyeselni a törvény szóhasználatát, nemcsak azért, mert ma általában közigazgatási szerveket nevesítünk, hanem azért sem, mert a

központi államigazgatási szerveken kívül a helyi önkormányzati igazgatás szervezeteit nem mindenki tekinti az államigazgatás részének. Mivel nincs pontos törvényi meghatározás a törvény sejtetni enged, rendelkezéseit értelmezni kell, ez pedig megengedhetetlen egy garanciális jogokat biztosító törvényben. Az önkormányzat képviselő testülete esetében (b.) pont) – erre felhívjuk a figyelmet – a jogszabályban meghatározott egyedi hatósági ügyekben hozott, illetőleg az egyedi hatósági ügyekben a képviselő testületnek biztosított döntési jogkör törvényes átruházásával született döntésekről van szó. (Az önkormányzat rendelete nem támadható meg a Pp. XX. alapján a bíróságon, mivel ez nem egyedi hatósági ügy, hanem az önkormányzat illetékessége alatt élő állampolgárok számára ír elő általános normákat. Az Alkotmánybíróságnak van hatásköre az ilyen rendelet megsemmisítésére.)

A c.) pontba sorolt közigazgatási tisztségviselők és hatósági ügyek intézésére felhatalmazottak valójában a “tipikus”, a tiszta közigazgatási határozatot meghozó szervezetek nevében eljáró képviselők. Az értelmezési nehézség – és a legtöbb vitára okot adó rendelkezés – a törvényhely d.) pontja előírásaiban rejlik. Itt ugyanis olyan (egyéb, tehát eddig nem nevesített) szervezetek (köztestület, vagy személy!) határozatairól van szó, amelyeket nem közigazgatási feladatok ellátására hoztak létre, de a törvény, vagy törvény felhatalmazás alapján kormányrendelet jogosítja fel hatósági jogkör gyakorlására és e minőségében hatósági határozat kiadására. Jelenleg a különböző felhatalmazások alapján az érintettek száma átláthatatlan, ide tartozik a gépjárművek ún. zöld kártyáját kiadó magánvállalkozó éppúgy, mint a halotti bizonyítványt kiadó orvos.

Kiindultunk a Pp. 324. §-ának értelmezéséből, és bemutattuk, a megtámadható határozatok egy része a Ket. rendelkezéseiből fakad. A Pp. azonban még két másik esetcsoportot is felsorol. Így a *helyi önkormányzat törvényben meghatározott határozatát* és más szervnek, szervezetnek vagy személynek azon határozatát, amely nem tartozik ugyan a Ket. rendelkezései alá, de felülvizsgálatára vonatkozóan mégis a Pp. XX. fejezetét kell alkalmazni.

A perrendtartás tehát **bővíti** a megtámadható határozatok körét, de bizonyos átfedést is megenged a Ket.-ben meghatározott határozatok csoportjával. Bővíti, mert a Pp. és nem a Ket. előírásai alapján támadhatóak meg az ún. bíróságszerű szervek határozatai (Gazdasági Versenyhivatal Versenytanácsa, Közbeszerzési Döntőbizottság), vagy a különböző szervek törvényes felügyeleti jogkörben hozott általános jogi aktusai. A Pp. Kommentár ide sorolja a közigazgatási hivatal vagy az illetékes miniszterek (Ket.-ből levezethetetlen) határozatait. Az átfedés gyanúját a “törvényi előírás” szóhasználat okozza, a dolog mélyére tekintve azonban valóban más esetcsoportról beszélhetünk.

Definíciónk kibontásakor eddig a közigazgatási határozat (tárgyi és szervezeti) meghatározása felől közeledtünk a Pp. XX. fejezet értelmezéséhez. Tisztázódott – anélkül, hogy a Ket. hatálya alól kivett ügyek listáját említettük volna – milyen szervezetek és határozatok ellen kérhető bírósági felülvizsgálat. Most egy másik aspektusból közelítünk a megtámadható határozatok csoportja

felé, a határozatok címzettje és alanya oldaláról, az ügyfél fogalmának meghatározása felől.

A Ket. 12. § (2) bekezdés a.) pontjában írt definíció központi fogalma az **ügyfél**. Az ügyfél az, akinek jogot, vagy kötelezettséget állapít meg a közigazgatási szerv, az akinek tény, vagy adatot, jogosultságot igazol, akit érintő hatósági nyilvántartást vezet, vagy akinél hatósági ellenőrzést végez. E meghatározás tehát a közigazgatási szerv tevékenysége, a közigazgatási szerv döntésének érintettsége felől közelít az ügyfél fogalmához.

A Ket. azonban más – önálló fejezetcímbe sorolt – rendelkezésekkel is meghatározza az ügyfél fogalmát. A Ket. 15.§ (1) bekezdése az előbb idézett érintettségen kívül annyit tesz hozzá, az ügyfél lehet természetes vagy jogi személy, illetőleg jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet. Természetesen mindannyiuknak a törvényes érintettségi relációban kell szerepelniük. Mégis a definíció perdogmatikai következményeit különös súllyal kell majd kezelni, mivel a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek külön problémát okoznak a perképeség vizsgálatánál. Egyelőre jegyezzük meg, amennyiben jogi személyiséggel nem rendelkezik valamely szervezet, de jogot vagy kötelezettséget állapítanak meg rá nézve, vagy vele szemben (illetőleg akiről adatot tartanak nyilván – Ket. szerint tulajdonát, vagyontárgyait és jogait érintve, illetve akit hatósági ellenőrzés alá vontak) az **ügyfél**.

E hagyományos, mondhatnánk egyes elemeiben az Áe. fogalmaira emlékeztető meghatározás a mai kor követelményeinek megfelelően bővült 2005. novemberétől. A Ket. ugyanis több, korábban nem ismert jogalanyt emel be az ügyfél fogalmi körébe – nem vitásan megszüntetve ezzel a joggyakorlatot jellemző számos anomáliát. Az ügyfél jogosultság számos “előnnyel” jár, pl. az ügyfélnek a határozatot kézbesíteni kell, ellene jogorvoslattal élhet. Mivel a közigazgatás sajátos jogterület, meg kell jegyeznünk az előbbi pontban írt jogi személyiséggel nem rendelkező ügyfél fogalma sem szűkíthető le a gazdasági társaságokról szóló törvényben meghatározott betéti és közkereseti társaságra. Ennek oka, hogy a közigazgatás hatósági eljárásában részt vesznek olyan ügyfél rangjára emelt szervezetek, társulások, és személyalakzatok, (mint a társasház pl.) amelyek komplex és nem osztható eljárási jogosultságokkal rendelkeznek. A közigazgatás ügyfél fogalma tehát **bővebb** és a más jogterületeknél megszokott ügyfél körtől eltérő fogalom. Értelemszerűen a közigazgatásban ügyfélként szereplő közigazgatási jogalanyok nem zárhatóak ki a rájuk vonatkozó közigazgatási határozat felülvizsgálatából sem, ezért a perjogi konzekvenciát esetükben le kell a perrendtartásnak vonni. Bemutatjuk, hogyan és miképpen teszi ezt a törvény – előreláthatóan a perindításra jogosultak körénél kell a megfelelő szabályokat keresnünk.

Az ügyfélkör bővítéséről szóló megállapításunk igazságát alátámasztja az idézett törvényhely következő bekezdése. *Ha jogszabály másként nem rendelkezik, a létesítménnyel kapcsolatos, illetve a tevékenység engedélyezésére irányuló eljárásban ügyfél a hatásterületen levő valamennyi ingatlan tulajdonosa és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett jogszerű használója.* – mondja ki a Ket. (15.§ (2) bek.)

A törvényi ügyfélfogalom bővülése a korábbaktól eltérő, új elemeket hordoz. Eddig ugyanis egy építési engedélyezési eljárásban csak az érintett terület szomszédjában álló ingatlanok tulajdonosai voltak ügyfelek – a kérelmezőn kívül. Most azonban – amennyiben a létesítmény nagyobb területet érint, vagy a folytatni kívánt tevékenység nem csak a szomszéd ingatlanokat érinti – a hatásterületen álló valamennyi ingatlan tulajdonosa, és az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett (fontos!!) jogszerű használója ügyfélként léphet fel az engedélyezési eljárásban. A hatásterület fogalma valójában meghatározhatatlan, de e meghatározhatatlanság a lényege. A hatásterület a valóságos viszonyok – a tényleges kihatás – ismeretében határozható meg, jóllehet jogszabály bővítheti vagy szűkítheti e hatásterület jogi (nem ténybeli) fogalmát.

Mivel a Ket. nem zárja ki, hogy a *törvény vagy kormányrendelet meghatározott ügyfajtákra részletesebb ügyfélfogalmat* állapítson meg, így nemcsak a hatásterület szabályozása, hanem az ügyfélfogalom felől is nyitva áll az út a társadalom nagyobb körének érdekérvényesítése, vagy alapvető jogának – pl. egészséghez való jog – kikényszerítéséhez.

A Ket. a természetes személyek mellett több csoportba sorolja a nem természetes személy ügyfeleket, sőt sajátos ügyfél csoportot is teremt. *Az ügyfél jogai megilletik az ügy elbírálásában hatóságként (szakhatóságként) részt nem vevő hatóságot is, amelynek feladatkörét az ügy érinti* — mondja ki. E szabályt a gyarapodó konkrét esetek hatására alkotta meg a jogalkotó. Így amennyiben egy önkormányzat szakhatósága kizárt egy építési engedélyezési eljárásból, és (helyette) egy másik önkormányzat megfelelő szakhatósága jár el, e törvényhely alapján megilletik a kizárt szakhatóságot az ügyfél jogok. A Ket. továbbmegy, és előírja *meghatározott ügyekben törvény az ügyfél jogaival ruházhatja fel az érdekvédelmi szervezeteket és azokat a társadalmi szervezeteket, amelyeknek a nyilvántartásba vett tevékenysége valamely alapvető jog védelmére vagy valamilyen közérdek érvényre juttatására irányul.*

A Ket. hatályba lépése óta az ügyfél fogalom ilyen irányú bővítése váltotta ki a legnagyobb vitát, ugyanakkor e szabály alkalmazása okozta a legtöbb társadalmi feszültséget is. Emlékezzünk a budapesti 4-es Metró, az északi Duna-híd, a Piliscsabai elkerülő út körül kialakult helyzetre! Rendre e törvényhelyre hivatkozva támadták meg környezetvédők a kiadott építési engedélyeket, mivel a törvény már az első fokú eljárásban felruházza őket az ügyfél jogaival. Látnunk kell, az ügyfél jogállásának elnyerése nem feltétel nélküli. Egyfelől törvényi felhatalmazás szükséges – a példaként felsorolt ügyeinkben a környezetvédelmi törvény 98. §-a alapján kapták meg a szervezetek e felhatalmazást – másfelől csak azok az érdekvédelmi szervezetek és társadalmi szervezetek jöhetnek szóba, akiknek a nyilvántartásba bejegyzett tevékenysége alkotmányos alapjog védelmére irányul, illetőleg közérdeket képvisel. Vita esetén tehát a bejegyzés alapját képező alapító okirat, vagy a tényleges tevékenység értékelése a döntő.

A Ket. által meghatározott ügyfelek megindíthatják felperesként a közigazgatási pert, mert a Pp. 327. § (1) bek. a.) szerint a közigazgatási per indítására az jogosult, aki ***a felülvizsgálandó közigazgatási határozat alapjául szolgáló eljárásban ügyfél volt, vagy az ügyfél jogállása illetve meg.*** Az

elmondottak értelmében – mivel a közigazgatási eljárásban ügyfél volt – pert indíthat a jogképességgel nem rendelkező szervezet, a szakigazgatási hatóság, vagy alkotmányos alapjogok védelmére alakult érdekvédelmi szervezet.

Pert indíthat a 327.§ (1) bek. b.) pont alapján ***akinek jogát vagy jogos érdekét a közigazgatási határozat közvetlenül érinti.*** A perindításra e rendelkezés alapján feljogosítottak körét nem egyszerű meghatározunk. A jog vagy jogos érdek kifejezés azt sugallja, nem elégszik meg a törvényalkotó egyszerűen az érdek érintettségével, egy speciálisabb, szűkebb érintettséget kíván meg a jogi érdekeltséget. A jogi érdeknek – a kommentár irodalom és a bírói gyakorlat szerint – közvetlenül a per tárgyára kell vonatkoznia, s a keresetet előterjesztő viszonyában kell valamely jogszabályból levezethetően fennállnia. A Pp. idézett rendelkezése ugyanakkor csak azokra az esetekre vonatkozik, amikor a közigazgatási eljárásban a perindító nem volt ügyfél, mert akkor az előző rendelkezések alapján, azaz közvetlenül az ügyfél jogán indíthatott volna pert. Mindez azt jelenti, hogy csak a megszületett jogerős *közigazgatási határozat meghozatala után* kapcsolódik be a határozat felülvizsgálata iránt folyó eljárásba, jogorvoslati joga – a közigazgatási eljárásban – nem volt. Megjegyezzük, e szabály a gyakorlatban nagyon sok probléma forrása, mivel a közigazgatási határozat csak akkor támadható meg, amennyiben a jogorvoslatot a közigazgatási eljárásban kimerítették. A Ket. hatályba lépése utáni rendelkezések egyértelművé teszik, a jogi érdekeltséget bizonyító fél nem indíthat pert, ha a felek egyike sem merítette ki a jogorvoslati jogát a közigazgatási eljárásban. (Pp. 332. § / A.)

Közigazgatási pert indíthat az is, *aki nemzetközi szerződés alapján környezeti információt kér a közigazgatási szervtől, és e kérelmét a közigazgatási szerv figyelmen kívül hagyta, helytelen módon elutasította vagy nem adott kielégítő választ.* E rendelkezéssel hazánk nemzetközi kötelezettségének tesz eleget. A 2001. évi LXXXI. törvénnyel kihirdetett Aarhusi Egyezmény (A környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, Aarhusban, 1998. június 25-én elfogadott Egyezmény) 9. cikkének (1) bekezdése ugyanis a környezeti információt kérő személy részére biztosít a közigazgatási perben ügyféli jogállást.

Mielőtt tovább ismertetnénk a közigazgatási perek fontosabb szabályait, a perbeli jogképesség és a perbeli cselekvőképesség közigazgatási perekben alkalmazandó speciális szabályaira hívjuk fel a figyelmet. Láttuk, perindításra a polgári jogi jogképességgel nem rendelkező ügyfél is jogosult, ezért kijelentjük **a közigazgatási perekben a perbeli jogképesség fogalma elszakad a polgári jogra alapozott perbeli jogképesség fogalmától, a Pp. 48. §-ba foglalt meghatározástól.** Igaz e kijelentés az alperes perbeli legitimációjára is, hiszen az alperes perben állásának nem feltétele a polgári jogi jogalanyiség. Ennek oka egyértelmű, a Pp. XX. fejezete alapvetően a közigazgatási jog alapján szerveződő jogviszonyokból fakadó jogi konfliktusok rendezésére szolgál, nem pedig a polgári anyagi jogi igényt érvényesítő kereset elbírálására. Erre utal a Pp., amikor megfogalmazza a *perben fél lehet az is, akit a közigazgatási jog szabályai szerint*

jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek, továbbá az a közigazgatási szerv is, amelynek egyébként nincs perbeli jogképessége.

Néhány jogirodalmi álláspont szerint a perbeli jogképesség kiszélesítése nemcsak a felperesekre, hanem a beavatkozókra is érvényes megoldás. Ennek egyik tipikus esete akkor áll elő, amikor az ellenérdekű fél a perben beavatkozó lesz, illetőleg amikor az alperes a szakhatóságot beavatkozóként perbe hívja.

Nemcsak a jogképesség, hanem a perbeli cselekvőképesség szabályai is sajátosan alakulnak. A Ket. – láttuk -- meghatározza az ún. **eljárási képesség** fogalmát. *A természetes személy ügyfélnek akkor van eljárási képessége, ha a polgári jog szabályai szerint cselekvőképességgel rendelkezik. Jogszabályban meghatározott esetben a korlátozott cselekvőképességgel rendelkező személyt is megilleti az eljárási képesség. Az eljáró hatóság hivatalból vizsgálhatja az eljárási képesség meglétét, és ha annak hiányát állapítja meg, úgy az ügyfél helyett törvényes képviselőjét vonja be az eljárásba, illetve ügygondnok kirendelését kéri.* Az eljárási képességgel rendelkező korlátozottan cselekvőképes ügyfél a Pp. 327. § (1) bek. a.) pontja alapján megindíthatja a pert. A közigazgatási per szabályai tehát a perbeli cselekvőképesség vonatkozásában is eltérnek a Pp. általános 49.§ (1) bekezdésébe foglalt perbeli cselekvőképességtől.

A perrendtartás az alperes pozíciójába azt a közigazgatási szervet rendeli, amelyik a felülvizsgálni kért határozatot hozta. Mivel a jogorvoslati jogosultságot a félnek, vagy a felek egyikének ki kell meríteni, többnyire ez másodfokú közigazgatási szerv. Csak akkor nem, ha országos hatáskörrel rendelkező közigazgatási szerv egyfokú eljárásban hozta a megtámadott határozatot.

A törvény lehetőséget ad – tekintettel a sajátos helyzetre – arra, hogy ha a fél a pert nem a felülvizsgálni kért határozatot hozó másodfokú, hanem az első fokú közigazgatási szerv ellen indította, a per során a másodfokú közigazgatási szervet perbe vonhatja. Ez a tévesen megválasztott alperes hibás perlésének az általános perszabályok között már ismert (és más előadáson ismertetett) sajátos, a közigazgatási perekre érvényes megoldása. Amennyiben nem vonja perbe, akkor a Pp. 130.§ g.) pontja alapján a keresetlevelet idézés kibocsátása nélkül elutasítja a bíróság.

A közigazgatás szervezete számtalanszor átalakul, döntést hozó szervek és szervezetek szűnnek meg, vagy új összevont szervezeti formában működnek tovább. Méltánytalan lenne az ügyfél számára, ha a közigazgatási szervezet átalakítása korlátozná, vagy megakadályozná jogorvoslati jogának gyakorlásában. *Ha a közigazgatási szerv, amely a határozatot hozta, megszűnik, vagy az ügy időközben más közigazgatási szerv hatáskörébe került, azt a közigazgatási szervet kell alperesként perbe vonni, amelynek hatáskörébe az új rendelkezés szerint a közigazgatási határozat meghozatala tartozik.*

Amennyiben nem állapítható meg, hogy melyik közigazgatási szervet kell perbe vonni, a fél ennek megállapítására irányuló kérelmét - a per megindítása előtt - bármelyik megyei bíróságnál előterjesztheti. Ha maga a bíróság is

tanácstalan ez ügyben, akkor a felügyeleti szervet kell megkeresni annak közlése iránt, hogy a határozat meghozatala melyik közigazgatási szerv hatáskörébe tartozik. Amennyiben nincs ilyen közigazgatási szerv, a felügyeleti szerv kijelöli az alperesként perbe vonható közigazgatási szervet.

Végül tehát – és ezzel zárjuk a közigazgatási per alanyairól, a felperes és az alperes perképességéről mondottakat – olyan közigazgatási szerv is kerülhet az alperesi pozícióba akinek az ügyköre, vagy a hatásköre alapján semmilyen érintettsége nincs az adott közigazgatási eljárás megtámadott döntésével kapcsolatban.

Jegyzetünk e fejezete a sajátos perszabályokról szól, azokat a rendelkezéseket magyarázza, melyek valahol a perjog általános dogmatikájától eltérve – néhányszor a perjogi elméletek megállapításait megkérdőjelezve – határozzák meg a közigazgatási per menetét. Mivel lehetőségünk térben és időben korlátozott, a következőkben csak a gyakorlat számára legfontosabb szabályok ismertetésére szorítkozunk.

A keresetlevelet nem a bíróságon kell benyújtani, hanem az elsőfokú határozatot hozó közigazgatási szervnél. A felülvizsgálni kért határozat közlésétől számított harminc napon belül be kell nyújtani vagy ajánlott küldeményként postára kell adni. A felterjesztés kötelezettsége az elsőfokú közigazgatási szervet terheli. Öt napon belül kell felterjesztenie a másodfokú közigazgatási határozatot hozó szervhez. A másodfokú közigazgatási szerv a keresetlevélben foglaltakra vonatkozó nyilatkozatával együtt tizenöt napon belül továbbítja azt a bírósághoz. A határidők rövidebbek, amennyiben a keresetlevél a végrehajtás felfüggesztésére irányuló kérelmet is tartalmaz.

A közigazgatási perben a perindítás hatályai akkor állnak be, ha a bíróság a keresetlevél megvizsgálása után a törvénybe foglalt intézkedéseket megteszi, és erről értesíti az alperest, illetve a kitűzött tárgyalási határrnapra a feleket a keresetlevél egyidejű kézbesítése mellett megidézi.

Az első tárgyalást úgy kell kitűzni, hogy az legkésőbb az iratoknak a bírósághoz való érkezését követő hatvan napon belül megtartható legyen.

A perjog a felperes rendelkezési jogából vezeti le a kereset megváltoztatásának lehetőségét. Az új szabályok szerint a közigazgatási perben a felperes a keresetét legkésőbb az első tárgyaláson változtathatja meg. A keresetet a közigazgatási határozatnak a keresetlevélben nem támadott részére pedig, csak a keresetindításra nyitva álló határidő alatt lehet kiterjeszteni. (Pp. 335. / A. §)

A Pp. általános elve a tárgyaláson történő elbírálás. A közigazgatási perekben azonban lehetőség nyílt a tárgyaláson kívüli elbírálásra. A Pp. 338. § szerint ugyanis *a bíróság a pert tárgyaláson kívül bírálja el, ha a felperes a keresetlevélben ezt kéri, és a közigazgatási szerv a 330. § (2) bekezdése szerint (felterjesztés során) tett nyilatkozatában ehhez hozzájárul.*

Csak a felek kérelmére kerülhet sor tárgyaláson kívüli elbírálásra, sőt a felek egybehangzó nyilatkozata esetében sem lehet az ügyet tárgyaláson kívül elbírálni, ha az ellenérdekű fél – kötelező bírói felhívásra – a tárgyalás tartását

kéri. A törvény tiltja a tárgyaláson kívüli elbírálást akkor, ha bizonyítást kell lefolytatni (kivéve az okirati bizonyítást). Amennyiben a bizonyítás lefolytatásának szükségessége a tárgyaláson kívüli elbírálás során merül fel, a per elbírálására a bíróság tárgyalást tűz ki. E rendelkezés következetesen érvényesíti azt a perjogi alapelvet, miszerint bizonyítást csakis tárgyaláson lehet felvenni. Nem lehet továbbá a pert tárgyaláson kívül elbírálni a soronkívüli ügyekben, az ügyészi óvás illetőleg felügyeleti intézkedéssel érintett perek esetén. Nincs továbbá helye tárgyaláson kívüli elbírálásnak, *ha a felperes az alperes kereseti ellenkérelmének kézhezvételétől számított nyolc napon belül írásban tárgyalás tartását kéri, illetve ha a bíróság a per elbírálására már tárgyalást tűzött ki.*

A perkódex a közigazgatási perekről szóló rendelkezésekben hatálytalanította a Pp. általános perjogi rendelkezéseit, sőt átértelmezte az alapvető elvek egy részét. Így a közigazgatási perek szabályai egyre nehezebben illeszthetők be az általános polgári perrendtartás keretei közé. A Ket –hez kapcsolódó jogalkotási vitákban felmerül egy önálló, csakis a közigazgatási perek szabályait tartalmazó perkódex megalkotása, de ennek akkor még nem volt itt az ideje. Egy esetleg újrakodifikálandó Pp. megalkotása esetén azonban komolyan kell majd venni ezt a gondolatot, mint ahogy a többi különleges perek közé sorolt pertípus szabályait sem lehet ebben az elnagyolt, a többszöri értelmezésekre hagyatkozó formában meghagyni. E lépéssel visszaállna a közigazgatási bíráskodás hajdani minősége és jelentősége.